

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU

**AZƏRBAYCAN
FOLKLORU
KÜLLİYYATI**

XVI cild

DASTANLAR

VI kitab

BAKI - 2010

AMEA Folklor İnstitutu
Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunur

REDAKSIYA HEYƏTİ

Hüseyn İsmayılov, filologiya elmləri doktoru (**sədr**);
Teymur Bünyadov, akademik;
Azad Nəbiyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Tofiq Hacıyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
İsrafil Abbaslı, filologiya elmləri doktoru, professor;
Qara Namazov, filologiya elmləri doktoru, professor;
Məhərrəm Cəfərli, filologiya elmləri doktoru, professor;
Muxtar İmanov, filologiya elmləri doktoru;
Füzuli Bayat, filologiya elmləri doktoru;
Ramil Əliyev, filologiya elmləri doktoru;
Oruc Əliyev, filologiya elmləri namizədi;
Əziz Ələkbərli, filologiya elmləri namizədi;
Ağaverdi Xəlil, filologiya elmləri namizədi;
Seyfəddin Rzasoy, filologiya elmləri namizədi (**məsul katib**).

TƏRTİB EDƏNLƏR: f.e.d. **Hüseyn İSMAYILOV**
f.e.n. **Əziz ƏLƏKBƏRLİ**

NƏŞRİNƏ MƏSUL: f.e.n. **Əziz ƏLƏKBƏRLİ**

**Azərbaycan folkloru külliyyatı, XVI cild, Dastanlar (VI kitab),
“Koroğlu” dastanı, Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2010, 404 səh.**

Oxuculara təqdim olunan "Koroğlu" dastanının bu variantı uzun illərdən bəri adı elmi ictimaiyyətdə hallanan "Koroğlu" dastanının Tiflis nüsxəsi - Təbriz variantıdır. Tiarixi faktların zənginliyi, bitkin süjeti, dolğunluğu ilə seçilən bu variant "Koroğlu" dastanlarının hələlik ən qədim əlyazması sayılır. Dastanın bu variantının əlyazmasının transletirasiyası **Dilarə Əliyeva** və **Elnarə Tofiq qızına**, izah, lüğət və şərhlər **Elnarə Tofiq qızına**, müəlliflik hüququ isə **Folklor İnstitutuna** məxsusdur.

© “Səda”, 2005.
© Folklor İnstitutu, 2010

KOROĞLUNUN ON SƏKKİZİNCİ MƏCLİSİ

**Qadir ağanın Eyvəz balını dutub həbs etməsi.
Cəlali Koroğlunun bundan xəbərdar olub Qadir ağanın
üstünə ordu çəkməsi və onun Koroğlu tərəfindən öldürülməsi**

Raviyani-əxbar və naqilani-asar böylə rəvayət eyləyüblər ki, çün Cəlali Koroğlu Mustafa bəg və Bolı bəg sərdarın toyundan fariğ oldu, iyidlərilən belə Çamlıbelde aram və qərar dutub hər gün şikar eyləməyə məşğul olub, səhralarda və çeşmələr kənarında kabab eyləyüb, iyidlərilən güzəran eylərdi. Əmma həmişə qəlbində fikr eylərdi ki, Qadir ağa Eyvəzün, ya iyidlərin soracağında dolanur, məbadə, xəlvət eyləyüb, məxvi onlara zəfər tapa.

Bir gün iyidləri çağırıb dedi:

– Sizə vəsiyyətlər eylərəm ki, Qadir ağadan gafil olmayun ki, o bir qəvi heykəl pəhləvandur və el-əqrabası və qəbiləsi çoxdur. Qorxaram ki, xəlvət yerdə ona düşər olasuz, ta xəbərüm olana kimin sizləri dutub, həlak eyləyər. Həmişə ehtiyati-təmamilən yola gedün.

İyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, sənün dövlətündən onun həddi yoxdur ki, bizim başımızdan bir tük əskük eyləsün.

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, sizlər Qadir ağanı görməyübsüz, mən neçə il bundan irəli onu görmüşəm ki, çox qəvi heykəl və rəşid pəhləvandur, əgər yalquz min nəfərə müqabil ola, təmamin həlak eylər. Heç kimsənə onun öhdəsindən gələ bilməz.

İyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, bizlər təmamin Rum əhlinün gözlərinün odun almışuq, əgər sənün dövlətin yar olsa, Xondkari-Rum bizim öhdəmizdən gələ bilməz. Qadir ağa kimdür ki, bizlərilən müqabil durub dava eyliyər.

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, sizlər karazmudə dəğülsüz və o, həmişə davalar görüb və pəhləvanlar öldürüb. Xondkari-Rum imdiyə kimin ondan bac və xarac ala bilmüb. Ondən ötrü onun qəbiləsinün həddi-həsəri yoxdur və çox rəşid və dilavər iyidləri var ki, dava günündə hər biri bir Rüstəmi-sanıdır.

Hərçi Koroğlu onları Qadir ağadan qorxutdu, onlar ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, əgər sənün dövlətün yar olsa, heç zad bizlərə eyləyə bilməz.

Bunlar qoy burda qalsun, əmma nəqli-dastan eşit Qadir ağanın oğlu Teymur ağadan. Çün Eyvəz balı Qadir ağanın qoyunların götürdü və şəbanun bağılyub saldı dərrəyə, axşam oldu, Teymur ağa gördü nə şəban gəldi və nə qoyunları gətürdi, neçə nəfər nöqərlərinə hökm eylədi ki, o gecə sübhə kimin səhraları dolanub bir əsəri şəbandan və qoyunlardan tapa bilmədilər. Eylə ki sübh oldu, gəldilər Teymur ağanın yanına, ərz eylədilər:

– Hərçi səhravu-biyabani dolanduq, bir əsəri tapa bilmədik.

Teymur ağa təəccüb eyləyüb, neçə nəfər öz nöqərlərindən götürüb, özü atlanub, yüz qoydu səhrayə. O gün və o gecə biyabani dolanub. Eylə ki yetişdilər həman dərrəyə ki, şəbanı orda bağılyub salmışdılar, gördü şəbanun əl-ayağı möhkəm bağılanub, o dərrədədür. Teymur ağa onun əl-ayağın açub, xəbər aldı:

– Bu nə əhvaldur?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, neçə nəfər atlu gəlüb xəbər aldı ki, bu qoyunlar kimindir. Mən dedüm, Qadir ağanın sürüsüdür. Onlar dedilər, yaxşı oldu, osmanlu malıdır, bizlərə hələldür. Pəs mənim əl-ayağımı möhkəm bağılyub, qoyunları apardılar.

Teymur ağa xəbər aldı:

– Şəban, heç bilmədün onlar hara əhliyi?

Ərz eylədi.

– Qurbanun olum, bilmədim.

Pəs Teymur ağa şəbanı götürüb gəldi öz mənzilinə. Neçə nəfər nöqərlərindən ətrafa göndərüb ki, qoyunlardan və oları apararlardan bir əhval bülüb, xəbər gətürsünlər. Pəs onlar

ətraf-cəvanibi dolanurdılar, ta inki yeşitdilər Çamlıbelün həvalisinə. Dəli Mehtərə düşər oldular. Xəbər aldılar:

– Cavan, heç bu neçə günlərdə bir sürü qoyun gördün ki, onu bir neçə nəfər atlı aparullar?

Dəli Mehtər xəbər aldı:

– Cəmaət, qoyunlar kimindür?

Dedilər:

– Cavan, Qadir ağanıdır ki, bir neçə gün bundan irəli şabanun əl-əyaqın bağlıyub qoyunları aparublar.

Dəli Mehtər dedi:

– Hərgah mən nişan verəm, mənə nə verirsüz?

Dedilər:

– Cavan hərgah sən onların soracağın deyəsən, Qadir ağa sənə çox məhəbbət eyləyüb, səni dünya malından biniyaz eylər.

Dəli Mehtər dedi:

– Nə mən Qadir ağanın yanına gedərəm və nə Qadir ağa mənim yanıma gəlir. Bu sövdə nisyədür, əgər nəqd müjdəkənə verəsüz, qoyunların soracağın deyərəm.

Onların biri atundan əşaqə gəlüb, dutdu Dəli Mehtərin əlindən, dedi:

– Qoyunların soracağın deməsən, səni həlak eylərəm.

Dəli Mehtər çün bu sözü osmanludan eşitdi, bir sillə onun yüzündən elə urdu ki, dalı-dalı çəkilüb, yerə yığılıb, bihuş oldu. Teymur ağanın nöqərləri əhvalı belə görəndə atlarından əşaqə gəlüb, töküldülər Dəli Mehtərin üstünə. Dəli Mehtər onların hər birinə bir muşt urub təمام yığıldılar. Pəs onların qolların bağlıyub, qolu bağlı gətirdi Çamlıbelə.

Cəlali Koroğlu və iyidlər oturmuşdılar. Gördülər Dəli Mehtər neçə nəfər osmanlının qolların bağlıyub, kəşən-kəşən gətürür. Çün yetişdi Koroğlunun bərabərinə, baş endirüb durdi bərabərdə. Koroğlu xəbər aldı:

– Bunlar kimdür ki, bunların qolların bağlıyub bu halə salmusan?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, bunlar Qadir ağanın nöqəridür, gəlüblər qoyunların soracağına. Mən müjdəganə istədim ki, qoyunların

sorağın verəm, bunlar istədilər mənə dutub həlak eyləsünlər. Bunların qollarını bağlıyub, sənün hüsuruva gətürmüşəm.

Cəlali Koroğlu çox gülüb və Dəli Mehtərə afərin eylədi. Pəs Koroğlu yüzün dutub onlara, dedi:

– Gedün, öz ağaaza xəbər aparun ki, onun qoyunların Cəlali Koroğlu aparub.

Onlar ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, bizim təqsirimüz nədür, bizi mürəxxəs eylə.

Pəs Koroğlu hökm eyləyüb, onların qollarını açub, mürəxxəs eylədilər, əmma onlar təcili-təmamilən gələb özlərin yetürdilər Teymur ağanın yanına, ərz eylədilər ki, qoyunları Cəlali Koroğlu aparub. Çün Teymur ağa bunu eşitdi, filhal adam göndərüb Qadir ağanın yanına. Çün adam yetişdi Qadir ağanın yanına, ərz eylədi:

– Qurbanun olum, daxi aram vaxtı dəgül ki, Cəlali Koroğlu sənün qoyunların zəbt eyləyüb, apardı.

Qadir ağa bunu eşidəndə cəhənnəm kimi zəbanə çəküb, qəzəbnak oldu. Həman saat atlanub gəldi öz mənzilinə, məcmui-qəbiləsin və nöqərlərin cəm eyləyüb, dedi:

– Gərək tədarük görəsüz, ta Cəlali Koroğluyunan dava eyləyək.

Onlar ərz eylədilər ki, bizim Çamlıbelə getməgimiz məsləhət dəgül, ondan ötrü Çamlıbel bir səxt yerdür və bizlər nabələduğ, məbadə, Cəlali Koroğlu bizlərə qələbə eyləyə ki, bir nəfər bizlərdən səlamət qurtulub gələ bilməz. Qadir ağa dedi:

– Yaxşı deyirsüz, pəs əlac yoxdur.

Ərz eylədilər:

– Qurbanun olaq, məsləhət odur ki, onların kəminində dolanaq, bəlkə neçə nəfər onlardan ələ gətürüb, dutaq. Çün onlardan neçə nəfər dutduq, Cəlali Koroğlu labüd onların dalınca gəlür, o vaxt onlar ilə dava eyləruq.

Qadir ağa onların rəyin pəsənd eyləyüb, təhsin eylədi, dedi:

– Əmma sizlərin hünəruz yoxdur ki, onlardan duta büləsüz, gərək mən özüm onların kəminində olam.

Onlar ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, nə zərur olub ki, sən zəhmət çəküb on-larun dalınca gedəsən. Bizlər gedüb onlardan dəstgir eyləyüb, sənün xidmətövə gətürx.

Onları ki Dəli Mehtər qolların bağlamışdı, ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, bunlar yalan deyər, onlardan bir nəfər ki, mehtər idi, neçə nəfər bizlərdən dutub qollarımızı bağladı, onlarun heç kəs öhdəsindən gələ bülməz.

Pəs Qadir ağa neçə nəfər öz nökrələrindən götürüb gəldi, gecə və gündüz Çamlıbelün ətrafın dolanub, kəmin eyləmişdi ki, bəlkə bir nəfər Cəlali Koroğlunun adamlarından ələ gətürüb duta. Qoy, bu Qadir ağa burda qalsun, əmma nəqli-dastan eşit Cəlali Koroğludan ki, iyidləri başına cəm eyləyüb hər gün şikar-gaha gedüb, şikar eylərdi, əmma gecələr olanda kəbab eyləyüb, iyidlər ilən belə kəbab yeyüb, şərab içməyə məşğul olurdu.

Bir gün şikargahdan gələ bir məclis bina eylədi ki, təmmam iyidlər orda cəm olub, saqilər iyidlərə piyaleyi-şərab verüb, onlarun başı şərabi-nabdan gərm olub, Cəlali Koroğlu məst-lıx aləmində dönüb bir məclisə baxdı. Gördü ki, iyidlər məst-layəqil olub. İyidlər məstlıx aləmində ərz eylədilər:

– Ey Cəlali Koroğlu, sənün dövlətindən bu gecə çərx yaxşı güzəran eyləduq. İstəruq qürə çəkək sabah gecənün şikarın-dan və kəbabından.

Koroğlu dedi:

– Sabah gecə genə mənə qonaqsuz.

Ərz eylədilər:

– Qurban olaq, biz həmişə sənə qonağuc, əmma istəruq güzəran eyləyaq. Gərək izn verəsən qürə çəkək. Hər kəsün adına qürə çıxa, sabah gecə ona şikar kababına qonaq olaq.

Cəlali Koroğlu dedi:

– Cəmaət, imdi ki, sizün meylüz qürə çəkməkdədir, nə ey-bi var.

Pəs iyidlər hər kəsün adın bir kağıza yazub, binayi-qürə qoydular. Çün qürəni saldılar, Eyvəz balınun adına çıxdı. Ey-vəz balı bunu görəndə çox xoşhal olub, dedi:

– Cəmaət, sabah gecə həmin bu məclisdə şikar kəbabına mənə qonaqsuz.

Pəs o gecə ta sübhə yavuş Cəlali Koroğlu və iyidlər eyşünüşə məşğul olub keyf eylərdilər. Çün sübhə yavuş oldu, Cəlali Koroğlu məclisdən durub öz hərəmxanəsinə getdi və iyidlər həm pərakəndə olub, hər kəs öz mənzilində istirahətə məşğul oldular. Əmma Eyvəz balı o gecəni yatmıyub, ta sübh açılınca əgləşdü, Eylə ki sübh canibi-məşriqdən tülü eylədi, öz mehtərin çağırub dedi:

– İki at zin eylə ki, şikarə gedaq.

Pəs mehtər iki at zin edüb, onların təngin eylədi, çəkdi Eyvəz balının rikabinə. Eyvəz həm əsbabi-hərb geyüb, qədəm həlqeyi-rikabə qoyub, mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdu. Pəs mehtərin götürüb yüz qoydu şikargahə.

Qoy bunlar şikargahda dolanmağa məşğul olmaqda olsun, əmma nəqli-dastan eşit Qadir ağadan ki, neçə gün və neçə gecə Çamlıbelün ətrafında kəmin eyləyüb dolanurdu, gördü iki nəfər atlı şikargahda dolanur. Pəs o hərəmzadə atına səvar olub yəvaş-yəvaş özün verdi onların yanına. Çün Eyvəz balının yanına yetişdi, gördü əcəb qəribə gözəl cavandur ki, onun misli-manəndi təmam aləmdə yoxdur. Öz qəlbində xəyal eylədi ki, bu cavan əcəb saqidür, əgər razı olsa, bunu özümə saqi eylərəm. Çün yetişdi Eyvəzün yanına, dedi:

– Canım, şikar olsun.

Eyvəz dedi:

– Canım, salamat olasan, hardan gəlürsən və harıya gedirsən?

Qadir ağa dedi:

– Cavan, mən sövdagərəm, qafiləmiz yavuşda düşüb, əmma özüm çıxdum, bəlkə bir neçə danə şikar eyləyəm.

Bəd əz an Qadir ağa xəbər aldı:

– Cavan, sən hardan gəlmüsən?

Eyvəz dedi:

– Sövdagərbaşı, mən Cəlali Koroğlunun iyidlərindənəm. Dü-nən gecə iyidlərlən belə qürə çəkdüğü ki, qürre hər kəsün adına çıxsə, bu gecə şikar kəbabına iyidləri qonaq eyləsün. Qürə mənim adıma çıxub, gəlmişəm ki, bir neçə şikar eyləyüb, aparam.

Qadir ağa çün bu sözü Eyvəzdən eşitdi, öz qəlbində dedi,

yaxşı oldu, imdi bunu dəstgir eyləyüb aparram.

Pəs Qadir ağa bir qədər Eyvəz balıyan belə şikar eyləyüb, eylə ki aftab zöhr oldu, dedi:

– Eyvəz, hava isti oldu və özümüz həm çox gürüsnə olduq, gəl bir çeşmənin başında bir qədər kəbab eyləyüb, tənəvül eyləyaq.

Pəs Eyvəz balı və mehtər və Qadir ağa gəldilər bir çeşmənin başına, bir şikar zibr eyləyüb, onun ətindən bir qədər kəbab eyləyüb, tənəvül eylədilər. Bəd əz an Qadir ağa dedi:

– Eyvəz, hava çox istidür və atlarımız həm rəftardan qalub. Mehtər atları çərayə məşğul eyləsün və özümüz həm bir qədər yatub rahat olaq, bəd əz an durub şikar eyləyaq.

Pəs Mehtər atları aparub çərayə məşğul oldu, əmma Eyvəz balı və Qadir ağa yatdılar. Çün Eyvəz balı gecə yatmamışdı və gündüz həm şikar eyləməyə məşğul olmuşdu, xabi-qəflət onu dutub yuxuya getdi. Pəs Qadir ağa fürsəti qənimət bülüb, o həramzadəyi-bədbəxt əyaqə durub yuxu içində kəməndilən Eyvəzün qolların möhkəm bağladı, Eyvəz yuxudan bidar olub gördü qolların bağıyublar, dedi:

– Həramzadə, bu nə əməldir ki, mənim qollarımı bağladun?

Qadir ağa bir sillə Eyvəzün yüzündən urdu, dedi:

– Anasın satdığım, mənim adıma Qadir ağa deyəllər. Mənim qoyunlarımı götürübsüz, neçə gün və neçə gecədür ki, mən bu səhrada kəmin eyləyüb dolanuram, hala səni bir zillətlən öldürüm ki, dost və düşmən sənin əhvalıya ağlasun.

Pəs bunu deyüb yüz qoydu çəmənə, mehtərin yanına. Çün yetişdi, qılıcın çəküb mehtərə həvalə eylədi. O biçarə mehtəri həlak eylədi. Bəd əz an atları götürüb, Eyvəzün qolları bağı ata səvar eyləyüb, yüz qoydu Tuna çayına tərəf getməyə. Çün Eyvəz balı gördü Çamlıbeldən uzaqlaşdı, yüzün dutub səbanun yelinə tərəf, dedi:

Badi-səba, Koroğluya deyərsən,
Qənim aldı Eyvəz Xanun üstünü.
...fələk saldı min bir bəlayə,
Kəmənd ilə bağladılar dəstini.

Şeyda bülbül daxi qonmaz dallara,
Kimsənəm yox, yetişəydi hallara,
Gözün tikmə bundan sora yollara,
Qənim aldı Eyvəz Xanun üstünü.

...fələk yaman dərdə salubdur,
Ətrafımı qəvi düşmən alubdur,
Eyvəz balı qolu bağlı qalubdur,
Qənim adı Eyvəz Xanun üstünü.

Qoç Koroğlu yetişəydi hərayə,
Yaxşı saldı düşmən məni bəlayə,
Qərib yerdə günüm döndü qərayə,
Qənim aldı Eyvəz Xanun üstünü.

Çün Eyvəz balı sözün təmam eylədi, Qadir ağa qəzəbnak olub dedi:

– Vay anasın satdığım xirsiz, məni Cəlali Koroğluynan qorxudursan? Əgər ömrüm baqi olsa, bir belə bəla həm Koroğlunun başına gətürürəm, təmam Rum məmləkəti sizün əlüzdən təngə gəlüb, nə qədər nahəq qan tökübsüz, sizün başıvuza bəlalər gətirüm ki, təmam əhli-aləm sizün əhvalıvuza ağlasun.

Eyvəz balı dedi:

– Qadir ağa, çox özüvə məğrur olma, sənün nə həddün var ki, Cəlali Koroğlunun sözün danışasan, ondan ötrü ki, təmam Rum paşaları Cəlali Koroğlunun və onun iyidlərinün qorxusundan nəfəs çəküb danışa bilməzlər.

Qadir ağa elə bu sözü Eyvəz balıdan eşidəndə, açıqlanub bir neçə taziyanə Eyvəz balının başından və yüzindən urdu, dedi:

– Anasın satdığım xirsiz, qollarun bağlı və mənim əlimdə əsir və dəstgir olmusan, bunılən belə genə mənə biədəbluq eyeləyüb dürüş tənəzlər deyərsən, inşallah, bir iş görüm ki, təmam dastanlarda deyilsün.

Çün Eyvəz balı əhvalı belə görəndə, daxi tab eyeləməyüb yüzün dutdu Qadir aqaya, dedi:

– Hərəmzadə, mægər Cəlali Koroğlunu uzaqda görmüsən ki, belə laf və kəzaf eyelərsən. Qulaq ver, deyüm ki, Cəlali Ko-

roğlu necə iyiddür:

Qadir ağa, mərd iyidlər bülüllər,
Qoç Koroğlu Çamlıbelün xanıdur.
Misri qılıc götürəndə dəstinə,
Məsaf günü qəhrəmani-sanidür.

Hay salanda ağır dəstə basılır,
Qaçaq yolu düşmənlərə kəsilür,
Qancığadan qanlı başlar asılır,
Rüstəm olsa, qabağında fanidür.

İldırımtək hər tərəfə çapına,
Ac qurt kimi sağu sola qarına,
Yay qatı tək gənim üstə yapına,
Rüstəm olsa, qabağında fanidür.

Eyvəz tanur Koroğlunun zatını,
Meydan günü dolandırur atını,
Düşmən üstə əgər tapsa matını,
Rüstəm olsa, qabağında fanidür.

Çün Eyvəz balı sözün təmam eyelədi, Qadir ağa dedi:
– Anasın satdığım xırsız, qırx min elim vardır, əgər onlara
hökm eyeləsəm, Çamlıbelün toprağını at torbasında çəkəllər.

Eyvəz dedi:

– Qadir ağa, Rum paşaları təmam sənün kimin özlərinə
məğrur olub Cəlali Koroğluynan dava eyliyüllər, əmma heç
biri nəf aparmuyublar.

Qadir ağa dedi:

– Eyvəz, Koroğlu iyid davasına düşmüyüb, həmişə uşaqla-
rilən dava eyeləyüb, əgər əlimə düşər, onu rizə-rizə eyelərəm.

Eyvəz dedi:

– Qadir ağa, səbr eyelə, əgər Cəlali Koroğlu xəbərdar ola ki,
sən məni dəstgir eyeləyübsən, bu yavuuq zamanda özü gəlür. O
vəqt mərdü və namərd məlum olur.

Pəs Qadir ağa Eyvəz balının bu sözlərindən mütəəssir olub
qəzəbnak oldu, genə bir neçə taziyanə Eyvəzə urdu. Eyvəz dedi:

– Hərəmzadə, namərdliğinən məni dutdun, imdi məni qo-

lu bağı görüb urarsan, əgər mərdanəsən, mənim qollarımı aç, sənən dava eyləyək, hər kəs hər kəsi həlak eylədi, qanı ona həlal olsun.

Qadir ağa dedi:

– Heç aləmdə görünüb ki, səyyad öz şikarın azad eyliyə. Neçə gün və neçə gecədür ki, mən yuxunu özümə haram eyləyüb kəmin eyləmişəm, hala sənün qollarun açub başıma bəla gətürüm.

Bunu deyüb Eyvəzi qatdı qabağına, yüz qoydu Tuna çayına tərəf getməyə. Eyvəz çün gördü Çamlıbelədən uzaqlaşdı, yüzün dutub Çamlıbelə tərəf, dedi:

Bu çərx oldu mənə yağı,
Uzaq düşdüm ulusumdan.
Çəkübdür sinəmə dağı,
Uzaq düşdüm ulusumdan.

Gözüm yaşı sirab oldu,
Ağlamaqdan xərab oldu,
Çigər qanım şərab oldu,
Uzaq düşdüm ulusumdan.

Bu çərxi vajigun olsun,
Dolanub sərnigün olsun,
Həmişə qərqi-xun olsun,
Uzaq düşdüm ulusumdan.

Qəribəm, dəstgir oldum,
Səralub gül kimi soldum,
Eyvəz deyər, əsir oldum,
Uzaq düşdüm ulusumdan.

Çün Eyvəz sözün təmam eylədi, yola düşdülər. Mənzilbəmənzil gəlüb, ta inki yetişdilər Tuna çayına. Qadir ağa Eyvəz balını gətürüb öz hərəmxanasında bir otaqda məhbus eylədi. O gecə qalub eylə ki sübh oldu, Qadir ağa istədi Eyvəzi öldürsün, qəbilə böyükləri ərz eylədilər ki, qurbanun olum, bunu öldürmə, ondan ötrü ki, Cəlali Koroğlu bir səffak adamdur və çox rəşid iyidləri vardır. Əgər sən Eyvəzi həlak eyləyəsən,

məbadə, Koroğlu ləşkər çəküb gələ, əgər qələbə eyləsə, təmam bizləri qırar və övrətləri əsir eylər. Səlah odur ki, Eyvəzi həbsdə saxlıyasan, ta görək ki, Cəlali Koroğludan nə xəbər olur, və illa Eyvəzi öldürmək çox asandır.

Qadir ağa onların tədbirin pəsənd eyləyüb hökm eylədi bir ağır zəncir Eyvəzin boynuna urub və əyaqlarına kündə urub həman otaqda həbsə urdular. Əmma Qadir ağanın bir bacısı var idi ki, onun adına Qəmər xanım deyərtilər ki, çox gözəl idi və rüzgarun gözü bir belə nazənin-sənəm görməmişdi və neçə yerdən Rum paşaları onu xastkarlıq eyləyüb, o nazənin-sənəm onları ixtiyar eyləməmişdi və o nazənin belə atlu idi ki, yüz nəfər atlu ona müqabil olsaydı, təmamin həlak eylərdi.

Bir gün Eyvəz olan otaqun rövzənəsindən baxdı, gördü bir cavan, boynunda zəncir, əyağında kündə otaqda məhbusdur. Əmma belə gözəl cavandır ki, çərx altında onun tayı yoxdur. Qəmər xanım Eyvəzi görçək onun cəmalına aşıqi-biqərar oldu, inani-ixtiyarın əldən verüb öz-özünə dedi:

– Hərgah, bu cavan məni ixtiyar eyləsə, bunu həbsdən azad eylərəm.

Əmma Qadir ağanın qorxusundan otağa girməyüb qayıtdı öz otağına. Çün gecə oldu, o qədər səbr eyləyüb ki, gecə nisfindən keçdi. Əyaqə durub gəldi Qadir ağanın otağının bərabərinə, gördü qardaşı Qadir ağa yatub. Pəs ondan xatircəm olub gəldi otaqun qəpusın açub daxil oldu otaqə, Eyvəz gördü bir nazənin-sənəm daxil oldu ki, hərgiz belə gözəl görməmişdi. Pəs Eyvəz bir ah-nəhadindən çəküb aşıqi-biqərar oldu. Öz qəlbində dedi, əgər əcəl aman versə, gərək bu qızı burdan aparam, əmma qorxusundan başım saldı aşıqə, heç dinmədi. Pəs Qəmər xanım səlam verüb gəldi Eyvəzün yanında əgləşdi, dedi:

– Cavan, sənün təqsirün nədir ki, qardaşım Qadir ağa səni dutub, həbsə salub?

Eyvəz dedi:

– Xanım, mən Cəlali Koroğlunun qardaşıyam, adıma Eyvəz balı deyəllər. Çıxmışdım şikara, Qadir ağa məni yuxu içində dutub, qollarımı bağladı və əgər qolu açıq, bidar olsaydum onun həddi yoxuydu məni dutub, dəstgir eyləsün.

Qəmər xanım dedi:

– Eyvəz, əgər Cəlali Koroğlu xəbərdir olsa, sənün dalınca gəlür?

Eyvəz dedi:

– Xanım, əgər Koroğlu xəbərdir ola ki, Qadir ağa məni dəstgir eyləyüb, təmam Rumu xərab eylər və çox güman var ki, bugün, sabah iyidlərilən belə mənim dalınca gələ.

Çün o nazənin-sənəm xatircəm oldu, dedi:

– Cavan, istərsən səni bu həbsdən azad eyləyəm, əmma bu şərtlən ki, məni həm aparasan.

Eyvəz bu sözü eşidəndə büldü ki, o nazənin-sənəm Eyvəzə aşiqi biqərar olubdur. Eyvəz dedi:

– Xanım, nə eybi var. Hərgah, sən məni ixtiyar eyləyəsən, mən də səni aparram.

Pəs o iki cavan ta sübhə kimin otaqda söhbətə məşğul olub bir-birinün yüzündən busə aldılar. Eylə ki sübhə yavuş oldu, Qəmər xanım dedi:

– Eyvəz, sübhə yavuşdur, məbadə, Qadir ağa xəbərdir ola, həm səni və həm məni həlak eyləyə. İnşallah, söhbət qalsun səbah gecəyə.

Eyvəz dedi:

– Neçə gecədür ki, mən şərab içməmişəm. Səbah gecə gələndə bir qədər şərab ver, saz gətür ki, sənə bir qədər söhbət eyləyüm.

Pəs Qəmər xanım Eyvəzi vida eyləyüb gəldi öz otağına. Pəs o gün keçüb, eylə ki gecə oldu Qəmər xanım gecə nisf olandan sora bir şişə şərab və bir saz götürüb gəldi Eyvəzün otağına. Salam verüb, əgləşdi.

Pəs şərabı və sazı qoydu Eyvəzün bərabərinə. Eyvəz şərabı götürüb çəkdi başına, dedi:

– Xanım, bu şərab heç mənim buğlarımı tər eyləmədi. Əgər şərabun var, gətür.

Pəs Qəmər xanım ayağa durub üç şişə şərab gətirdi. Eyvəz balı o şərabları çəküb başına, məsti-layəqil olub, gözləri qızardı. Pəs qolların salub Qəmər xanımun boynuna, bir neçə busə bir-birinün yüzündən aldılar. Bir qədər söhbət eyləyüb,

Qəmər xanım dedi:

– Eyvəz, mən eşitmişəm ki, Cəlali Koroğlu yaxşı türki sö-
lər, onun türkilərindən bir qədər sölə ki, ləzzət aparım.

Eyvəz dedi:

– Xanım, mən özüm Cəlali Koroğludan yaxşı türki sölərəm.

Qəmər xanım dedi:

– Eyvəz, sən özün dünən gecə vədə eylədün ki, mən saz gə-
tirüm və sən söhbət eyləyəsən.

Eyvəz döndü, bir Qəmər xanıma baxdı, gördü alma kimin
yanaqları qızarub və zülflərin sağ və soldan əfşan eyləyüb,
töküb yüzinə. Pəs Eyvəz sazın götürüb kök eylədi, basdı sinə-
sinə, pəs yüzün dutub Qəmər xanıma tərəf, dedi:

Zülfün teli bir-birinə bəndidür,
Canım qurban sənün kimin cananə.
Ləl ləbün şəkərmidür, qəndmidür?
Canım qurban sənün kimin cananə.

Əgilübdür saği-sola tellərün,
Xəndan olub, açılıbdur güllərin,
Tuti kimin nə şirindür dillərün,
Canım qurban sənün kimin cananə.

Əcəb bənzər qələm qaşun kəmanə,
Cadu gözün məni saldı gumanə,
Müjganların sinəm qıldı nişanə,
Canım qurban sənün kimin cananə.

Siyəh zülfün dal gərdənə salubsan,
İşvə satub, can mülkünü alubsan,
Eyvəz Xanı yaxşı yadə salubsan,
Canım qurban sənün kimin cananə.

Çün Eyvəz balı sözün təmam eylədi, Qəmər xanım gördü
buna aşıqi-biqərar olub, pəs qolların saldı Eyvəzün boynuna,
bir neçə busə yüzindən aldı, dedi:

– Eyvəz, mənim də sinəmə bir neçə bənd türki gələb, qoy,
onları deyim.

Pəs zülfündən bir tel ayırub, basdı sinəsinə. Pəs yüzün du-

tub Eyvəzə tərəf, dedi:

Tər bənəfşə üzərində açılmış,
Canım qurban sənün kimin cananə.
Əbrulərün kəman kimin çəkilməş,
Canım qurban sənün kimin cananə.

Qızılgül tək qızarubdur yənağun,
Pərdə-pərdə tökülübdür buxağun,
Oxşatmışam ləl-nabə dodağun,
Canım qurban sənün kimin cananə.

Görcək səni aşiq oldum bəstüvə,
Rüstəm desəm xub yaraşur şəstüvə,
Dəstə-dəstə gül verərdüm dəstüvə,
Canım qurban sənün kimin cananə.

Qaşun bənzər bir gecəlik hilalə,
Sənün kimin dilbər gəlməz xiyalə,
Qəmər qurban o gül kimin cəmalə,
Canım qurban sənün kimin cananə.

Çün Qəmər xanım sözün təmam eylədi, Eyvəz balı qolun saldı onun boynuna, bir neçə busə bir-birinün yüzindən aldılar, ta sübhə kimin həmağuş olub, eyşü-işrətə məşğul oldular. Əlhasil, Qəmər xanım gecələr olanda gəlürdi Eyvəzün mənzilinə, ta illa sübh söhbət eylərdilər, əmma gündüzlər olanda gedərdi öz mənzilinə. Bunlar qoy burda güzəran eyləmaqa məşğul olsunlar, əmma nəqli-dastan eşit Cəlali Koroğludan və iyidlərdən.

Çün Eyvəzi Qadir ağa dutub gətürdi Tuna çayına, bu tərəfdən Cəlali Koroğlu yuxudan bidar olub gəldi divanxanə çadırına və iyidlər həm cəm olub hər kəs öz yerində aram dutdu. Koroğlu gördü təmam iyidlər öz yerlərindədür, əmma Eyvəz balı məclisdə yoxdur, yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, Eyvəz hardadır?

Ərz elədilər:

– Qurbanun olum, dünən gecə qürə çəkdük. Qürə Eyvəz adına çıxdı. Gedüb şikarə.

Koroğlu dedi:

– Kimi yanınca aparub?

Ərz eylədilər:

– Öz mehtərün yanınca aparub.

Pəs saqilər məclis əhlinə peydərpey şərab verüb, onların başı şərabi-nabdan gərm oldu. Pəs bir qədər məclisdə əgləşüb güzəran eyləyüb, bəd əz an Koroğlu ayağa durub getdi hərəmxanəyə və iyidlər təmam mütəfərriq olub hər kəs öz mənzilinə getdi. Eylə ki, aftab qürub eylədi, iyidlər belə xəyal eylədi ki, Eyvəz şikargahdan gəlüb. Pəs təmam əyaqə durub gəldilər məclisə. Hər kəs öz yerində aram və qərar dutdular, əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu həm ayağa durub gəldi məclisə. Pəs müğənnilər bir qədər oxuyub və mütrüblər rəqs eylədi. Bəd əz an saqilər bir neçə piyalə şərab Koroğluya və iyidlərə verüb, Cəlali Koroğlunun başı şərabi-nabdan gərm olub, məsti-layəqil düşdi. Bir neçə saatdan sora huşə gəlüb, döndü, bir məclisə baxdı. Gördü iyidlər təmam oturub, əmma Eyvəz bunların içində yoxdur. Pəs Koroğlu sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub iyidlərə tərəf, dedi:

Sağu-soldan dəstə-dəstə duranlar,
Harda qalub ala gözlü Xan Eyvəz?
Düşmən başın dünlə kimin uranlar,
Harda qalub ala gözlü Xan Eyvəz?

Şeyda bülbül əyaq çəküb çəməndən,
Məcnun kimin ayrı düşüb vətəndən,
Soraqlaşun Şamu-Hələb, Yəməndən,
Harda qalub ala gözlü Xan Eyvəz?

Köyül quşu bağlanubdur telinə,
İpək şəddə xub yaraşur belinə,
Xəbər verün təkə-türkman elinə,
Harda qalub ala gözlü Xan Eyvəz?

Duman almış uca dağlar başını,
Xub çəkübdür qələm-qüdrət qaşını,
Qoç Koroğlu tökər gözdən yaşını,
Harda qalub ala gözlü Xan Eyvəz?

Çün Koroğlu sözün təmam eylədi, iyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, aram dut v  səbr eylə, imdi Eyv z balı g l r.

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, yəqin Eyvəzün başında bir zad var ki, imdiyə ki-min şikargahdan g lm di.

Ərz elədilər:

– Qurbanun olum, kimin n  həddi var ki, Eyvəzun başından bir səri-muy k m eyl s n, məgər bizlər  lm şuq?!  l-h md llah, bizim xofumuzdan təmam Rumistan titrər.

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, siz mənim şinaxtım  itirməyən,  g r Eyvəzün başında g vga olmasaydı, imdiyə kimin g l rd . Yəqin düşmənə düçar olub.

İyidlər  rz eylədilər:

– Qurbanun olum, bir saat səbr eylə ki, Eyv z gəlməsə, təmam atlanub onun dalınca gedəruq. Əgər gögə aparmıř olalar, yainki ziri-z min  aparmıř olalar, yəqin eylə ki, Eyvəzi tapub g t rruq.

P s iyidlər bir qədri Cəlali Koroğluya aram v  təsəlli verdilər.  n gecə nisf oldu, Koroğlu gördü Eyv z balıdan bir əsəri zahir olmadı, yüzin dutub iyidlərə dedi:

– Cəmaət, mən dedim ki, Eyvəzün başında bir əlamət var. Əgər Eyv z səlamət olsaydı, imdiyə kimin şikargahdan g lmıřdi.

İyidlər  rz eylədilər:

– İnşallah, Eyvəzün başında heç zad yoxdur, yəqin ki, əlinə şikar düşməyib, xəcalətindən g l  b lm y b, inşallah, sübh vəqti hər yerdə olsa, g l r.

Cəlali Koroğlu ta bunu iyidlərdən  sid b, bir gözünün yaşın töküb, bəd  z an sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub iyidlərə, dedi:

Qoç iyidlər, sağı-solda durmıyın,
Ala g zl  Eyv z Xanı istərəm.
Şərab i  b, daxi məclis qurmıyın,
Ala g zl  Eyv z Xanı istərəm.

...fələk məni saldı cəfayə,
Əfqan səsim dayanubdur səmayə,
Səyrəqibi duçar olsun bəlayə,
Ala gözlü Eyvəz xanı istərəm.

Şeyda bülbül oxumaqdan lal olub,
Əyaq altda qızılgül pamal olub,
Hicran görmüş əlif qəddim dal olub,
Ala gözlü Eyvəz Xanı istərəm.

Koroğluyam, Eyvəz deyüb ağlaram,
Dost-düşmənin cigərini dağlaram,
Pirim haqqı, düşmən qolun bağlaram,
Ala gözlü Eyvəz Xanı istərəm.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eyelədi, Eyvəzdən ötrü durdu hay-haylan ağlamağa. İyidlər bu əhvalı Cəlali Koroğludan görəndə, ərz eyelədilər:

– Qurbanun olum, aram dut sübhə az qalub, inşallah, sübh vəqti təمام atlanub, biyabanı dolanub, Eyvəz balı hər yerdə olsa, onu sihhəti-salim sənün hüzuruvə gətürüq.

Cəlali Koroğlu onların bu sözlərindən sakit olmuyub, ağlamaqın artırdı. Bolı bəg sərdar və Bəlli Əhməd gəlüb bərabərə ərz eyelədilər:

– Qurbanun olum, nə bu qədər bitabluq eyliyüb ağlarsan, sakit ol. Sübh vəqti Eyvəz balını bizdən istəgilən, əgər hər yerdə olsa, onu sənün xidmətündə hazır eyeləruq.

Cəlali Koroğlu çün onlardan bu sözü eşitdi, genə ağlamaqın artırub. Pəs sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub Bolı bəgə və Bəlli Əhmədə tərəf, bu türkini onlara oxudu:

Sənə deyüm, Bolı bəgim,
Gözüm biixtiyar ağlar.
Köyül mülkü gedüb bada,
Olubdur tarimar ağlar.

Bu çərxin fitnəsindən dad,
Mənə heç etmədi imdad,

Görüm, olsun evi bərbad,
Gözüm biixtiyar ağlar.

Bahar fəsli gülüm soldu,
Gülüstan tarimar oldu,
Görünməz Eyvəzim, noldu,
Gözüm biixtiyar ağlar.

Koroğlu eyləməz pərva,
Çəkər tiğın, salar dəva,
Başında var əcəb sövda,
Görüb yarım kənar, ağlar.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, iyidlər təmam ayağa durub ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, bu gecə sən bizlərə möhlət ver, ondan ötrü ki, hava çox zülmətdür, inşallah, sübh vəqti olanda, Eyvəzi sənün qulluğunda hazır eyləruq.

Pəs o gecə Cəlali Koroğlu sübhə kimin yatmıyub Eyvəzün məfariqətində naləvü-fəryad eylərđi və iyidlər ona təsəlli və aram verürdilər, eylə ki sübh tülu eylədi və aftabi-ələmtab canibi-məşriqdən hüveyda oldu, iyidlər təmam ayağa durub, atların zin eyləyüb səvar oldular. Əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu həm Dəli Mehtərə hökm eylədi ki, Qıratı zin eyləsün. Bolı bəg sərdar və iyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanun olaq, sən öz yerində aram dut ki, bizlər Eyvəzün ya özün gətürürüq, ya onun əhvalatından bir xəbər gətürürüq.

Pəs Cəlali Koroğlunu sakit eyləyüb Çamlıbeldə qoyub, özləri yüz qoydular biyabanə. Pəs o gün aftab qürub eyliyənə kimin səhravü-biyabanı seyr eyləyüb bir əsəri Eyvəzdən bulmadılar. Eylə ki aftab qürüb eylədi, istədilər qayutsunlar, Bolı bəg dedi:

– Cəmaət, hara gedirsüz, əgər Cəlali Koroğlu görə ki, Eyvəzdən bir əsəri zahir olmuyub, özün həlak eylər. Məsləhət odur ki, bu gecə biyabanda qalaq, sübh olanda genə biyabanı axtarub cüstücu eyləyaq, bəlkə bir əsər zahir ola.

Pəs iyidlər ona təhsin eyləyüb, o gecə gəldilər həman çeşmə başına ki, Qadir ağa Eyvəzi dəstgir eyləmişdi. Pəs o gecə

əni orda qalub, eylə ki sübh oldu, Bolı bəg sərdar dedi:

– Cəmaət, bir qədər himə cəm eyləyün ki, bir qədər kəbab
eyləyüb tənəvül eyləyaq. Bəd əz an Eyvəzi cöstücü eyləyaq.

Pəs iyidlərdən neçə nəfər ətrafa çıxub ki, bir qədər himə
cəm eyləsün. Yetişdilər həman çəmənə ki, Eyvəzün mehtərin
Qadir ağa orda həlak eyləmişdi. Çün iyidlər mehtərin cəna-
zəsin gördülər, cənazəni gətürdilər Bolı bəgün yanına. Bolı
bəg çün cənazəni gördü, bir qədər fikr eylədi, dedi:

– Cəmaət, hər kəs ki, bu mehtəri həlak eyləyüb, Eyvəzi o
aparub və Eyvəzi öldürmiyüb, ondan ötrü ki, əgər Eyvəzi öl-
dürmüş olsaydı, gərək onun da cənazəsi bu biyabanda olaydı.
Yəqin Eyvəzi dəstgir eyləyüb, aparub. Əmma xatircəm ol-
maqdan ötrü durun ayağa, bu səhranı dürüst axtaraq. Əgər
bir əsər zahir olmasa, yəqin Eyvəzi dəstgir eyləyüb, aparublar.

Pəs iyidlər hər tərəfdən iki ağac yol biyabanı axtarub, bir əsər
zahir olmadı. Yəqin eylədilər ki, Eyvəz ölmüyüb, əmma onu
dəstgir eyləyüb, aparublar. Pəs qayıdub, mehtərin cənazəsin
götürüb, gəldilər Cəlali Koroğlunun xidmətinə, ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, Eyvəzün mehtərin öldürüblər, əmma
Eyvəzdən bir nişanə zahir dəgül, yəqin onu dəstgir eyləyüb,
aparublar.

Koroğlu dedi:

– Hardan deyirsüz?

Bolı bəg ərz eylədi:

– Qurbanun olum, ondan ötrü ki, biz iki ağacdən iki ağaca
təmmam biyabanı axtarmışuq, əgər Eyvəzi həlak eyləmiş olsay-
dılar, gərək onun da cənazəsi tapulaydı. Yəqin onu dutub
aparublar.

Pəs Cəlali Koroğlu bir qədər ağılyub, bəd əz an yüzün du-
tub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, pəs məsləhət nədür?

Bolı bəg ərz eylədi:

– Qurbanun olum, məsləhət odur ki, bir neçə qasid ətrafə
rəvanə eyləyaq, bəlkə, inşallah, bir əsəri zahir ola.

Pəs Koroğlu Xacə Yəqubu çağırub dedi:

– Bir neçə qasid götür, bu ətrafı bir dolan, əgər Eyvəzdən

bir xəbər gətürəsən, səni dünya malından biniyaz eylərəm.

Pəs Xacə Yəqub bir neçə qasid götürüb, təcili-təmamilən Çamlıbeldən xaric olub, qasidlərin hər birin bir tərəfə rəvanə eylədi və özü həm Tuna çayına tərəf rəvanə oldu. Əmma gecə və gündüz yatmıyub ildirim kimin gedirdi və hər kəs qabağma gəlirdi, Eyvəzdən əhval dutardı, ta inki özün yetürdi Tuna çayına. Çün xurdi-rah var idi, bir gün orda qalub, Eyvəzün sorağın dutardı, ta inki bir nəfər osmanlu dedi:

– Canım, Eyvəzi neylərsən?

Xacə Yəqub dedi:

– Canım, mənim Eyvəzlən rücuum yoxdur, əmma neçə gün bundan irəli Çamlıbeldə idim, gördüm, deyəllər ki, Qadir ağa Eyvəzi dutub aparub, əmma Cəlali Koroğlu iyidləri cəm eyləmişdi ki, gəlsün Qadir ağanın davasına.

Osmanlu dedi:

– Canım, doğru deyəllər. Cəlali Koroğlu Qadir ağanın bir sürü qoyunun aparmışdu. Qadir ağa həm Eyvəzi dutub və onun mehtərin həlak eyləyüb və əlhal Eyvəzi öz hərəmxanəsində məhbus eyləyüb.

Xacə Yəqub çün bu sözü osmanludan eşitdi, büldü ki, osmanlu doğru deyir, dedi:

– Canım, Qadir ağanı harda görmək olur?

Osmanlu dedi:

– Canım, əgər istərsən, mən səni onun yanına aparram.

Pəs osmanlu Xacə Yəqubu gətürdi Qadir ağanın yanına. Çün Xacə yetişdi, Qadir ağanı gördi, başından börkün götürüb urdu yerə. Bəd əz an durdi ağlamağə və fəryad eylədi:

– Qurbanun olum, ərzim var.

Qadir ağa elə Xacəni belə görəndə, dedi:

– Canım, sənə nə olub ki, belə ağlarsan?

Xacə dedi:

– Qurbanun (olum), daxi bundan artuq nə olsun. Dad bu anasın satdıqım Cəlali Koroğlunun əlindən.

Qadir ağa dedi:

– Canım, Koroğlu sənə nə eyləyüb?

Xacə dedi:

– Qurbanun olum, mən bir böyük sövdagərəm ki, təmam vilayətlərdə şöhrətim var, adıma Xacə Yəqub cəvahirfürüş deyəllər. Bir qədər mətə götürüb gedərdüm İstambula, əmma əsnai-rahdə Koroğlu özü və adamları töküldü mənim qafilə-mün üstünə, neçə nəfər nöqərlərimdən həlak eylədi və təmam qafiləni zəbt eylədi, əmma özüm piyadə qaçub sənün xidmətövə gəlmişəm. Allah xatirinə, gərək mənim malımı alasan və mənim intiqamımı ondan çəkəsən.

Qadir ağa çün bu sözü eşitdi, dedi:

– Canım, Koroğlu sənün qafilən harda dağıtdı?

Xacə dedi:

– Qurbanun olum, Çamlıbeldən dörd ağac kənar gəlürdi, mən xəbər aldum ki, Koroğlu harıya gedər. Dədilər ki, Qadir ağa Koroğlunun iyidlərindən birin dutub ki, onun adına Eyvəz deyəllər, gedər Qadir ağanın davasına. Çün mən bunu eşitdüm, gəldüm sənün xidmətövə ki, əgər çaryarəsinə girmək ola və ona qələbə eyləyəsən, gərək mənim malımı ondan alasan.

Qadir ağa çün Koroğlunun gəlməgin eşitdi, xoşhal olub dedi:

– Canım, ağlama, inşallah, sənün malun təmam-kəmal o anasın satdığım Cəlali Koroğludan allam.

Pəs Qadir ağa bir nəfər nöqərlərindən çağırub Xacə Yəquba mehmandar verdi. Pəs o şəxs Xacəni götürüb öz evinə, Xacəyə çox məhəbbət eylədi. Eylə ki gecə oldu, Xacə mehmandarından xəbər aldı:

– Canım, deyəllər, Qadir ağa Koroğlunun iyidlərindən birin dutub, doğrudur, ya nə?

Mehmandar dedi:

– Bəli, Eyvəz adlu bir nəfər dutub, əmma əcəb gözəl cavadur və onu öz hərəmxanasində məhbus eyləyüb.

Pəs Xacə Yəqub yəqin eylədi ki, Eyvəz səlamətdür. Pəs bir qədər yatub, eylə ki gecə nisf oldu, ayağa durub, yüz qoydu Çamlıbelə tərəf. Gecə və gündüz yatmıyub, tiri-şəhab kimin gedirdi, ta inki bir gün zöhr vəqti özün yetürüb Çamlıbelə. Gəldi Cəlali Koroğlunun hüzuruna, baş endirüb səlam eylədi. Bəd əz an ərz eylədi:

– Qurbanun olum, gərək mənim müjdəganımı verəsən.

Cəlali Koroğlu başın yuxarı götürüb, dedi:

– Xacə, Eyvəzdən nə xəbər var?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, əlhəmdü Allah, Eyvəz səlamətdür, əmma Qadir ağa onu öz hərəmxanəsində məhbus eyləyüb.

Çün Cəlali Koroğlu bu müjdəni Xacə Yəqubdan eşitdi, həman saat hökm eylədi ki, iki yüz tımən nəqd və bir yaxşı dəst xələt ona verdilər, ondan sora yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, hər kim məni istər, gərək Xacəyə xələt və ənam versün.

Pəs Bolı bəg sərdar və iyidlər təmam Xacə Yəqubə o qədər xələt verdilər ki, Xacə dünya malından biniyaz olub, dedi:

– Cəmaət, daxi bəsdür.

Pəs Xacə Yəqub xələtləri və pulları götürüb, baş endirüb məclisə, çıxdı. Bəd əz an Cəlali Koroğlu yüzün dutub iyidlərə tərəf, dedi:

Dəmir donlu, gözü qanlı iyidlər,
Deyün gəlsin, təkə, yomut ellərin!
Dəstə-dəstə səf bağliyub düzölsün,
Əfşan etsün qoç iyidlər tellərin!

Ərəb atlar kəməndindən açölsün,
Tuna çayı başdan dibə çapölsün,
Qadir ağa daşa girsə, tapölsün,
Əcəl qoysa, baqladuram qollarım.

Mərd iyidlər, tez düzölin qatarə,
Köyöl quşu pərvaz eylər şikarə,
Rum əhlini baqladuram məharə,
Çar tərəfdən baqladuram yollarım.

Koroğluyam, Qıratınan oynaram,
Düşmənlərin qanın içsəm, doymaram,
Pirim həqqi, böyük-küçük qoymaram,
Hökm eyləsəm, dağıdaram ellərin.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, hökm eylədi ki,

təمام iyidlər səfər tədarükün görsünlər ki, səbah köç eyləyüb Qadir ağanın üstünə gedəcəgəm.

Pəs iyidlər o gecə sübhə kimin səfər tədarükünə məşğul olub, eylə ki sübh oldu, təمام dava libasların geyub, qərqu-ahənü-fulad oldılar. Pəs atların zin edüb səvar oldılar, əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu mükəmməl və müsəlləh olub Dəli Mehtərə hökm eylədi ki, Qıratun zin və namədin qoysun üstünə. Pəs Dəli Mehtər Qıratı zin edüb, yeddi yerdən onun tən-gin möhkəm eylüyüb, çəkdi Cəlali Koroğlunun rikabinə. Pəs Koroğlu səvar olub, yüzün dutdu iyidlərə, bu türkini oxudu.

Bolı bəglər geyim geysün əgninə,
Eyvəz Xanı gətirməgə köç oldu.
Yay qatı tək kəman salsun çigninə,
Eyvəz Xanı gətirməgə köç oldu.

Səfər oldu Qadir ağa üstünə,
Qoç iyidlər qılıc alsun dəstinə,
Canım qurban Zülfüqarun şəstinə,
Eyvəz Xanı gətirməgə köç oldu.

İldırım tək dəstələrim yerisün,
Qərə duman Tunə çayım bürüsün,
Qadir ağa qorxusundan ərisün,
Eyvəz Xanı gətirməgə köç oldu.

Koroğluyam, qələləri almışam,
Neçə-neçə ağır döyüş salmışam,
Əgri qılıc düşmənimə çalmışam,
Eyvəz Xanı gətirməgə köç oldu.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eylədi, bismillahir rəh-manir rəhim deyüb, Qırata bir məhmiz göstərüb, yola düşdü. Pəs iyidlər onun dalınca dərya kimin cuşə və seylab kimin xüruşa gəlüb, rəvanə oldular. Pəs mənzilbəmənzil gəldilər, ta inki yetişdilər Tunə çayının həvaləsinə.

Qoy bunlar burda qalsun, əmma nəqli-dastan eşit Qadir ağadan. Çün Xacə Yəqub Cəlali Koroğlunun gəlmək xəbərini Qadir ağayə verdi, öz oğlu Teymur ağanı göndərüb el içinə

ki, qırx min ləşkər cəm eyləyub, gətürsün. Pəs Teymur ağa gə-lub ləşkər cəm eyləyüb peydərpey yola salurdi. Bir gün Qə-mər xanım öz qardaşı Qadir ağadan xəbər aldı ki, bu ləşkəri cəm eyləmaqdan hara səfər eyləyacaqsan? Dedi:

– Qızım, o cavanı ki, otaqda məhbub eyləmişəm, Cəlali Ko-roğlunun iyidlərindəndur. İmdi Koroğlu xəbərdar olub, ləşkər çəküb, mənim üstümə gəlür. Ondən ötrü qoşun cəm eylərəm ki, Cəlali Koroğluynan dava eyləyim.

Qəmər xanım çyn bu sözü qardaşından eşitdi, xoşhal olub, gəldi mənzilinə. Eylə ki gecə oldu, gəldi Eyvəzün mənzilinə, dedi:

– Eyvəz, müjdə olsun sənə ki, Cəlali Koroğlu qoşun çəküb səndən ötrü gəlür.

Eyvəz dedi:

– Xanım, hardan deyirsən?

Dedi:

– Eyvəz, mənim qardaşım Qadir ağa həm ləşkər tədarükü görür. Mən xəbər aldım ki, hara gedəcəksən, dedi, Cəlali Ko-roğluynən dava eyliyəcəgəm.

Eyvəz çün Koroğlunun gəlməgindən xəbərdar oldu, çox xoşhal olub, dedi:

– Xanım, imdi ki, sən Koroğlunun gəlmək müjdəsin mənə verdün, mən həm sənə bu gecə yaxşı söhbət eylərəm, əmma bu şərtlən ki, bir qədər şərab və bir saz gətürəsən.

Pəs Qəmər xanım ayağa durub bir qədər şərab və bir saz gətürdi. Pəs bir neçə piyalə şərab Eyvəzə verüb, Eyvəzün başı şərabi-nabdan gərm olub, döndü bir Qəmər xanımın yüzünə baxdı, gördü Qəmər xanım özünə bir ziynət verub ki, məsti-ta-vus kimin çətir açub. Pəs Eyvəzun dəryayi-eşqi cuşə gəlüb, sa-zım götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub Qəmər xanıma, dedi:

Yüzün güldür, ləbün qönçə,

Gülüstanı bəzər zülfün.

Düşübdür çinbəçin duşə,

Çəküb tərhi-digər zülfün.

Deyüm dərdim bəgə, xana,
Əlim yetməz Süleymana,
Salubdur rəxnə-imana,
Qılıc kimin kəsər zülfün.

Cəmalun bənzəmiş ayə,
Çəkilməmiş qaşların yayə,
Salubdur ağ üzə sayə,
Bulud kimin gəzər zülfün.

Xan Eyvəz düşdü zindanə,
Yetişdi qüssədən canə,
Gəzəndə telbətəl şanə,
Səhər vəqti əsər zülfün.

Çün Eyvəz balı sözün təmam eylədi, Qəmər xanım gördü Eyvəz onun eşqində imani-ixtiyar əldən verüb. Pəs Qəmər xanım qolların saldı Eyvəzün (boynuna), bir neçə busə yüzündən aldı. Pəs Eyvəz həm qolların saldı Qəmər xanımun boynuna. Bir neçə saat qol-boyun olub söhbətə məşğul oldular, əmma ənsayi-söhbətdə Eyvəz balı durdı ağlama(ğə). Qəmər xanım dedi:

– Eyvəz, neçün ağlarsan? Əlhəmdü Allah, yarın yanında, qolun boynumda və Cəlali Koroğlu həm ləşkər çəküb, sənün dalınca gəlür. Bugün-sabah səni zindandan azad eyləyüb aparur.

Eyvəz balı çün bu cəvabı Qəmər xanımdan eşitdi, ağlamayıqın arturdu. Qız dedi:

– Eyvəz, axı nədən ötrü ağlarsan?

Eyvəz balı sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub Qəmər xanıma tərəf, dedi:

– Xanım, qulaq ver, gör, nədən ötrü ağlaram.

Pəs bu türkini oxudu.

Başımda var iyidlərin həvası,
Köyül quşu vətən sarı gedər, hey!
Eşq arturur Çamlıbelin səfası,
Köyül quşu vətən sarı gedər, hey!

Şeyda bülbül ayrı düşüb güzündən,
Əfqan çəkər gecə-gündüz dilindən,

Qurtulaydım Qadir ağa əlindən,
Köyül quşu vətən sarı gedər, hey!

Tuti kimin qəfəs oldu mənzilim,
Xəzan oldu tər bənəfşə, sümbülüm,
Güldən ötrü çəh-çəh urar bülbülüm,
Köyül quşu vətən sarı gedər, hey!

Eyvəz balı gəlməsəydi cahanə,
Qonçə gülüm əcəb döndü xəzanə,
Yetişmədim Koroğlutək cananə,
Köyül quşu vətən sarı gedər, hey!

Çün Eyvəz balı sözün təmam eylədi, Qəmər xanım büldü ki, Eyvəzün köylü getməkdədir, dedi:

– Eyvəz, əgər köylün getməkdədir, səni bu həbsdən çıxardım.

Eyvəz dedi:

– Xanım, əgər sən də mənimlən gedərsən, gedərəm.

Qəmər xanım dedi:

– Eyvəz, mənim də köylüm istər, əmma qorxaram atam Qadir ağa xəbərdar ola və bizi dutub həlak eyləyər.

Eyvəz dedi:

– Xanım, sən heç ehtiyat etmə, o qədər olsun ki, biz burdan çıxaraq, Cəlali Koroğlu qabaqdadır, əgər Qadir ağa təmam Rum əhlin yıgub Koroğlunun davasına gələ, onun öhdəsindən gələ bilməz.

Pəs Qəmər xanım dedi:

– Eyvəz, yaxşı deyir(sən), əmma bizim gərək yaxşı atımız olsun.

Eyvəz dedi:

– Xanım, sən Qadir ağanın sərtöyləsin mənə nişan ver, daxi heç rücuun olmasun.

Qəmər xanım dedi:

– Bu gecə sübhə yavuğdur, inşallah, sabah tədarük görüm, eylə ki gecə araya gəlür, burdan gedərük.

Pəs bu niyyətə əzm eyləyüb, o gecə sübhə kimin söhbət ey-

ləyüb, güzəranə məşğul oldular. Eylə ki sübh oldu, Qəmər xanım ayağa durub gəldi öz mənzilinə bir qədər qızıl və gümüş və cəvahir və qumaş libas cəm eyləyüb bir xurcun doldurdu və iki dəst dava libası hazır eyləyüb, müntəzir oturdu.

Çün aftab qürub edüb, gecə arayə gəldi, o qədər səbr eyləyüb ki, Qadir ağa və əhli-hərəm təmam yatub yuxuya getdilər, ayağa durub həman xurcunu və dava libasların gətürdi Eyvəzün yanına, dedi:

– Bismillah, ayağa dur ki, fürsət fəvt olur.

Pəs Eyvəz ayağa durub dava libasların geyüb, qılıcın bağladı və Qəmər xanım həm dava libası geyüb qılıcın bağladı. Pəs o iki nərrə-şiri-dilavər otaqdan çıxub gəldilər sərtövləyə, gördülər təmam mehtərlər yatub, qəflət yuxusuna gedüblər. Pəs xəncərlərin çəküb bir-bir onların başın kəsüb daxil oldular sərtöyləyə, iki danə yaxşı ərəbi at Qadir ağanın xassə atlarından zin edüb, onların tənğini neçə yerdən möhkəm eylədilər. Atları çəküb dıšra, xurcunu atun tərkinə möhkəm baqlıyub, səvar oldular. Çün abadanluqdan xaric oldular, Eyvəz balı yüzün dutub Qəmər xanıma, dedi:

– Xanım, bir neçə bənd türki gəlib sinəmə, qoy, onları deyüm, ondan sora gedək.

Pəs sazın götürüb at üstə basdı sinəsinə, yüzün dutub Qəmər xanıma, dedi:

Məni-biçarəni eşqun,
Edüb qəmlər giriftarı.
Çəküb tiğın iki qaşun,
Urub zəxmin əcəb karı.

Fələk çıxsun təmaşayə,
Nəzər salsun bu qovğayə,
Gözün bənzər Züleyxayə,
Mənəm Yusif xiridarı.

Cəmalun dutdu afaqi,
Dolansun məclisə saqi,

Olub aləm mənə yağı,
Gəzərəm dəştü-kuhsarı.

Ləbün püstə, boyun bəstə,
Qurub müjganların dəstə,
Deyərsən, ağ sinön üstə,
Çıxub Gürcüstanun narı.

Xan Eyvəz bəs ki ah eylər,
Dönüb yarə nigah eylər,
Xudasın dadi-xah eylər,
Pənah olsun ona Tarı.

Çün Eyvəz balı sözin təmam eylədi, məhmizi-yəminü-yə-sardan atlarına çəküb, tiri-şəhab kimin rəvanə oldular. Pəs o gecə sübhə kimin at sürüb gedərdilər. Çün sübhi-sadiq canibi-məşriqdən huveyda oldu, yetişdilər bir dağın damənəsinə ki, o dağın dalında Cəlali Koroğlunun ordusu qurulmuşdu. Gördülər əcəb mürğzar çəməndür.

Qəmər xanum yüzün dutub Eyvəzə, dedi:

– Eyvəz, bu gecə yuxusuzluq bizi həlak eylədi və atlarımız rəftardan qaldı. Səlah odur ki, bu çəməndə düşək və bir neçə saat yatub rahət olaq və atlarımız çərayə məşğul olsun, bəd əz an rəvanə olaq.

Eyvəz dedi:

– Xanım, yaxşı deyirsən, əmma qorxaram ki, Qadir ağa müttələ ola və bizim dalımızca gələ.

Qəmər xanım dedi:

– Eyvəz, Qadir ağa səni əcəb qorxudub, mən bu övrətliğim-lan qorxmaram, əmma sən qorxarsan.

Eyvəz dedi:

– Xanım, mən də qorxmaram, əmma bundan ehtiyat eylərəm ki, məbadə, fitnə və fəsad bərpa ola, əmma imdi ki, sənün meylün bu çəməndə düşməqdur, bismillah.

Pəs atlarından əşaqə gəlüb çərayə ötürdülər, əmma özləri baş yerə qoyub istirahətə məşğul oldılar. Bunlar qoy burda yatsunlar, əmma nəqli-dastan eşit Qadir ağadan.

Çün Qadir ağa Cəlali Koroğlunun və iyidlərin gəlməgin eşitdi, ətrafdən qoşun cəm eylərdi və hər gün atları dolandırub xamın olurdu, həman gecə ki, Eyvəz Qəmər xanımı götürüb yola düşdi, Qadir ağa sübh olanda ayağa durub gəldi sərtöyləyə ki, atlar əsrəkşliyə eyləsün, gördi təmăm mehtərlərin başın kəsüb həlak eyləyüblər. Ordan keçüb töyləyə daxil oldu, gördü iki danə ərəb atlarından aparublar. Qadir ağa bu əhvalı görəndə, pərişan olub fikr eylərdi ki, aya, bunları kim eyləyüb. Başına ura-ura daxil oldu hərəmxaniyə, gəldi Eyvəz balı məhbus olan otaqə, gördü Eyvəzin zənciri yerdə düşüb, əmma özü yoxdur. Elə bu həngəmdə fəryad-fəqan hərəmxanədən bülənd oldu. Qadir ağa hərəsan olub, dedi:

– Məgər nə xəbərdür?

Ərz eylədilər ki, sənün bacun Qəmər xanım yoxdur, əmma mənzilində hər nə zərü-zivər var və libasi-faxir var, təmăm yoxdur. Qadir ağa yəqin eylədi ki, Eyvəz və Qəmər xanım mehtərləri həlak eyləyüb və atları aparub, hirsindən səqqalın tərüb ağzına, hökm eylədi ki, qoşun atlansun. Pəs igirmi iki min ləşkər təmăm mükəmməl və müsəlləh olub, atlarına səvar oldılar, əmma bu tərəfdən Qadir ağa özü və qulamları dava əsbabların geyüb, qərqu-ahənü-fulad oldılar. Pəs atlarına səvar olub, yüz qoydular Eyvəzin dalınca gəlməgə. Pəs təcili-təməmilən atların sürüb gəlürdilər, ta zöhr vəqti özlərin yetürdilər həman dağın damənəsinə ki, Eyvəz balı və Qəmər xanım orda mənzil dutub yatmışdılar. Bir vəqt yetişdilər ki, onlar həm yuxudan bidar olub, atların tənqin möhkəm eyləyüb istərdilər ki, səvar olub yola düşsünlər. Bir vəqt nə gördülər ki, səhradan toz oldu. Toz açılıb, onun arasından igirmi iki pərgari-ələm-nişaneyi-igirmi iki min ləşkər nümudar oldu. Eyvəz əhvalı belə görəndə dönüb Qəmər xanıma baxdı, dedi:

– Xanım, mən sənə demədüm ki, bura yatmalı yer dəgül. Əmma sən mənim sözüümü eşitmədün, hala Qadir ağa ləşkər çəküb bizim dalımızca gəlür.

Qəmər xanım Eyvəz balıdan bunu eşidəndə dedi:

– Eyvəz, əcəb cürətün (var), məgər bu ləşkərdən qorxarsan? Eyvəz dedi:

– Xanım, mən bir qaşiq qanımdan qorxmaram, əmma qorxum budur ki, əgər Qadir ağa mənə əl tapa, səni həlak eylər.

Qəmər xanım bu sözü Eyvəzdən eşidəndə, əl atub zülfündən bir tel çəküb, saz əvəzinə basıb sinəsinə, yüzün dutub Eyvəzə, dedi:

Mən sevmişəm əzəl gündən Heydəri,
Qadir ağa qabağında duranmaz.
Qəni mövlam iyidlərin sərvəri,
Kömək olsa, qabağında duranmaz.

...fələk başdan tökdü sanarı,
Köyül mülkün viran edüb taları,
Qərə quşa bir ox oldu qənarı,
Qadir ağa qabağında duranmaz.

Əlimdədür bu işlərin qarası,
Mərd olanlar nədən eylər hərası,
İlanə də qənim olur balası,
Qadir ağa qabağında duranmaz.

Eyvəz, demə, oğlan dəgül, bu, qızıdır,
Heyif Qəmər anasundan yalquzdur,
Yaxşı yerdə bu gün Kərbəlamızdır,
Qadir ağa qabağında duranmaz.

Çün Qəmər xanım sözin təmam eylədi, atının təngin yeddi yerdən möhkəm eyləyüb səvar oldu, dedi:

– Eyvəz, sən mənim dalımı kəs, xəbərdar ol, ta görgilən ki, atalar nə əküb və analar nə doğub.

Eyvəz çün bu cürəti və rəşadəti Qəmər xanımdan görəndə, geyrətə gəlüb, dedi:

– Xanım, sənün dava eyləməgün yaxşı dəgül, sən bu təllün üstündə aram dutub tamaşa eylə, ta mən Qadir ağaylan dava eyləyüm, əgər məni həlak eyləsələr, ondan sora ixtiyarun var, əgər dava eyləsən, eylə.

Qəmər xanım dedi:

– Eyvəz, aslanun ərkək və dişisi olmaz. Sən təllün üstündə durub tamaşa eylə, gör, mən bu övrətliğımlan necə mərdanə

dava eylərəm.

Pəs onların hər ikisi bir-birinə cürət verüb, yüz qoydular Qadir ağanın üstünə getməgə. Qoy bunları getməkdə olsun, əmma nəqli-dastan eşit Cəlali Koroğludan ki, həman təllün dalında qərar və aram dutmuşdu. Çün nəharın tənəvül eyləyüb, atlanıb yola düşdü. Çün yetişdi təllün üstünə, gördü bir qoca kişi oturub təllün üstündə. Koroğlu dedi:

– Qoca əmu, hardan gəlüb və həriyə gedərsən?

Qoca dedi:

– Cavan, bizim evimiz bu təllün altındadır, əmma Cəlali Koroğlunun xırsızlarından bir cavan ki, onun adına Eyvəz balı deyəllər, Qadir ağanın həmsirəsi Qəmər xanım götürüb qaçırdı, əmma Qadir ağa xəbərdar olub, igirmi iki min ləşkər onun dalınca götürüb bu təllün ayağında dava eylər. Mən burda oturmuşam o cavanı dua eylərəm.

Koroğlu dedi:

– Qoca, sənin o cavana nə nisbətün var ki, onu dua eylərsən?

Qoca dedi:

– Canım, mənim əslim İran əhlidür. Çün onun təəccübü İran əhlinə yetişür, o cəhətə ona dua eylərəm.

Cəlali Koroğlunun çox xoşuna gəldi, iki yüz tımən nəqd o qocayə verdi, dedi:

– Qoca, ayağa dur, özün təcili-təmamilən yetür Eyvəzün yanına və ona degilən ki, heç ehtiyat eyləməsün ki, Cəlali Koroğlu iyidlərilən belə yetişdi.

Qoca çün büldü ki, bu Cəlali Koroğludur, onun əl-ayağına düşüb, bəd əz an yola düşdü. Tiri-şəhab kimin özün yetürdi meydana, gördü Eyvəz balı və Qəmər xanım durublar Qadir ağanın bərabərində, istəllər dava eyləsünlər. Qoca özün saldı Eyvəzün atının ayaqlarına, ərz eylədi:

– Cavan, müjdə olsun sənə ki, Cəlali Koroğlu və iyidlər təmam bu təllün üstündə, gəlüllər dava eyləsünlər.

Eyvəz balı və Qəmər xanım çün bu sözü qocadan eşitdilər, bir qədər qızıl ona ənam verdilər. Bəd əz an Eyvəz balı cürət eyləyüb özün yetürdi Qadir ağanın bərabərinə, dedi:

– Ey hərəmzadəyi-bədbəxt, bu nə bihəyalıqdur ki, bu qə-

dər ləşkəri mənim üstümə gətürübsən?

Qadir ağa ta bu sözü Eyvəzdən eşidəndə, nizəsini götürüb at saldı Eyvəzün üstünə. Eyvəz dedi:

– Vay həramzadə, məni yalquz görmüsən? İmdi Cəlali Koroğlu və iyidlər yetüşür, səni və təmam ləşkərin pamal eylər.

Qadir ağa bu sözü eşidəndə, cəhənnəm kimi zəbanə çəküb, dedi:

– Vay anasın satdığımın cocuğu, məni Cəlali Koroğlunan və iyidlərilən istərsən qorxudasən?! Bu gün səni bir zilləti-təməmilən öldürüm ki, Cəlali Koroğlu və iyidlər sənün əhvaluva qan ağlasun.

Pəs Eyvəz yüzün dutub Qadir ağayə, dedi:

– Bir neçə bənd türki gəlüb sinəmə, qoy, onları deyum, bəd əz an dəva eyləyək.

Pəs Eyvəz yüzün dutub Cəlali Koroğlu gələn tərəfə, bu türkini oxudu:

Çən bürüyüb pərdə-pərdə havanı,
Qoç Koroğlu yatmış olsa, oyansun.
Dəmir donlu iyidləri dalında,
Meydan içi qızıl qanə boyansun,

Qadir ağa məni saldı bəlayə,
Çar tərəfdən düşmən aldı arayə,
Az qalubdur Eyvəz düşə yarayə,
Qoç Koroğlu yatmış olsa, oyansun.

Bulud kimin düşmən aldı üstümü,
Neçə yerdən yara edüb köskümü,
Az qalubdur bağıyalar dəstimi,
Qoç Koroğlu yatmış olsa, oyansun.

Eyvəz deyər, mən bu çöldə qalmışam,
Kömək yoxdur, dar məcalda qalmışam,
Qərib yerdə gözü yolda qalmışam,
Qoç Koroğlu yatmış olsa, oyansun.

Çün Eyvəz balı sözün təmam eylədi, bir vəqt gördilər ki, Cəlali Koroğlu və iyidlər təmam təllün üstündən göründü. Ey-

vəz elə Cəlali Koroğlunu görəndə atına bir məhmiz çəküb özün yetürdi Cəlali Koroğlunun bərabərinə, baş endirüb səlam eylədi. Pəs Koroğlu ona çox nəvaziş eyləyüb əhvalın xəbər aldı. Pəs iyidlər bir-bir Eyvəzi ağuşuna çəküb əhvalın xəbər aldılar. Bəd əz an Cəlali Koroğlu və iyidlər özlərin yetirdilər Qadir ağanın bərabərinə. Koroğlu atın sürüb qabağa, yüzün dutub Qadir ağayə, dedi:

– Vay həramzadə, bu nə cürətdür ki, mənim iyidlərimdən dutub məhbus eyləyəsən və əlavə bərin ləşkər çəküb mənim üstümə gələsən? Məgər məni tanımamusan?! Mənim adıma Cəlali Koroğlu deyəllər ki, təmam Dağıstan və Gürcüstan və Rumistan mənim qılıcımun zərbindən titrər.

Qadir ağa dedi:

– Bu qədər lafu-gəzaf bica eyləmə. İyidlər dava günündə dilin bağlar və əlin açar.

Koroğlu bu cavabı eşidəndə, istədi nizəsin götürsün, Qadir ağa dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, əgər istərsən ki, səlamət qurtulub gedəsən, mənim bir sürü qoyunumu aparubsan, onların qiymətin vergilən, ta sənün giribanundan əl çəküm.

Koroğlu dedi:

– Həramzadə məcmui-Rum paşaları hər il mənə məbləği-xətir bacü-xərac və təarüf göndərüllər, imdiyə kimin səndən heç zad təarüf mənə yetişməyüb, məgərinki bir sürü qoyun gətürüblər.

Qadir ağa dedi:

– Sən imdiyə kimin pəhləvan davasına düşməyübsən. Qırq min evli elim vardır, oğlum Teymur ağanı göndərmişəm ki, onların təmam cavanların cəm eyləsün. Səni həlak eyləyəndən sora hökm eylərəm Çamlıbeli xərab eyləyüb, topraqın at torbasında çəksünlər.

Koroğlu dedi:

– Həramzadə, çox adamlar bu arzunu eyləyüb, əmma mətləbinə yetişməyüb, inşallah, əgər həyatım olsa, sənün də arzun qəlbində qoyaram.

Pəs Qadir ağa Koroğlunun bu sözlərindən qəzəbnak olub

yüzün dutdu öz ləşkərinə, dedi:

– Cəmət, qoymuyun, bu anasın satdığım xırsız Cəlali Koroğlunu bu qədər lafı-gəzaf eyləsin.

Pəs igirmi iki min ləşkər birdən yüz qoydular Cəlali Koroğlunun üstünə. Koroğlu əhvalı belə görəndə, yüzün dutub Qadir ağaya, dedi:

– Hərəmzadə, əvvəl gərək sənən mən ikimiz dava eyləyək, bəd əz an növbət bu ləşkərə yetişsün.

Qadir ağa bunu eşidəndə, əl atub, nizəsin götürüb, yüz qoydu Koroğlunun üstünə. Koroğlu həm nizəsin götürüb, yüz qoydu Qadir ağanın üstünə. Neçə tən nizə rəddü-bədəl onlandan sora Koroğlu qızıqub nizəsin atdı, dedi:

– Qadir ağa, mənim qaidəmdür ki, dava günündə türki sölərəm. Bir neçə bənd türki gəlüb sinəmə, qoy, onları deyum, bəd əz an dava eyləyək.

Pəs Koroğlu bu türkünü oxudu:

Çox güvənmə bu bağlanan səflərə,
Xudam qoysa, at döşünə qataram.
Dağıdaram təmam ləvü-ləşkərin,
Zəncirilən qollarını çataram.

Əyər üstə at yanına batanda,
Dəmir şeşpər düşmən üstə atanda,
Sürü kimin qabağıma qatanda,
Qul yerinə təmaməsin sataram.

Çardaqlının Çamlıbeldür oynayım,
Qərə quştək yırtıcıdır dırnağım,
Tərhan kimin bənd eylərəm qəynağım,
Tuna çayın başdan dibə çaparam.

Görməmişəm təkə, yomut ellərin,
Dəmir zəncir möhkəm edüb bellərin,
Qoç Koroğlu darar Eyvəz tellərin,
Yüz nazilən köylün alub, yaparam.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, məhmizi-tiz Qırata çəküb, meydanı bir cövlan edüb, genə özün yetirdi Qadir

ağanun bərabərinə, dedi:

– Hərəmzadə, gərək bu gün mərdanə dava eyləyəm ki, təməm dastanlarda deyilsün.

Çün Qadir ağa bu cavab və cəsərəti Koroğludan görəndə istədi bir hiylə eyləsün ki, bəlkə Koroğlunun çəngindən xilas ola. Pəs yüzün dutub Koroğluya dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, əgər istərsən ki, səni və iyidlərin həlak eyləmiyəm, mənim bacım Qəmər xanımı verün mənə və qoyunlarımın qiymətin verün, ta sizdən əl çəküm.

Cəlali Koroğlu bunu eşidəndə bir təbəssüm eylədi, dedi:

– Qadir ağa, əgər sən bizdən əl çəkəsən, biz səndən əl çəkməyəcəyəm.

Qadir ağa gördü Koroğlu bu hiylə ilə yerdən olub əl çək-məz. Pəs labud qalub naçar at sürdü Koroğlunun bərabərinə. Qılıcın çəküb Koroğluya həvalə eylədi. Koroğlu qalxan çəküb başına. Qadir ağa qılıcın belə urdu, əgər kuhi-Əlbörzə ursaydı, iki parə eylərdi. Pəs Koroğlu onun qılıcın rədd eylədi, dedi:

– Hərəmzadə, qılıcı elə urmazlar, sən ustadə qulluq eləmə-misən.

Pəs Koroğlu qılıcın çəküb, yüzün dutub Qadir ağayə, bu türkini oxudu:

Qadir ağa, qılıcımdan qan damar,
Görməmişən mənim kimin Cəlali.
Dolu kimin gökdən yerə baş yağar,
Görməmişən mənim kimin Cəlali.

Meydan yerin qızıl qanə boyaram,
Tunə çayın sərkərdəsiz qoyaram,
Başun kəsüb cəndəgüvü soyaram,
Görməmişən mənim kimin Cəlali.

Hökm eylərəm iyidlərə, yerisün,
Bulud kimin dəstələrin bürüsün,
Ərəb atlar adam leşi sürüsün,
Görməmişən mənim kimin Cəlali.

Qoç Koroğlu qədəm qoyub meydana,
Düşmənlərin batırubdur al qanə,
Bac verməyüb İstambulda sultanə,
Görməmişən mənim kimin Cəlali.

Çün Koroğlu sözün təmam eylədi, qılıcın götürüb yuxarı.
Pəs Qadir ağa qalxan çəküb başına. Koroğlu qılıcı onun ba-
şından elə urdu ki, qılıcun bərqi atun qarnunun altından za-
hir oldu. Pəs Qadir ağa iki parə olub yerə yığıldı. Pəs hər iki
ləşkərin sədai-afərin və nəvayi-təhsini fələki-lacivərdə bülənd
oldu. Çün Qadir ağanın ləşkəri öz sərdarın qanına gəltan
gördilər, daxi Cəlali Koroğlunun qabağında davam gətirmə-
yüb, yüz qoydular qaçmaqə. Koroğlu çün əhvalı belə gördi
yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, daxi durmuyun, kəsün bu ləşkərin qabağın.

Pəs iyidlər atlarına məhmizi-tiz yəminu-yəsardan göstərüb,
atlar cövlanə gəlüb, kəsdilər ləşkərin qabaqın. Pəs o ləşkərin
ağzın sındırub, dolandırdılar dalı. Cəlali Koroğlu yüzün du-
tub Bolı bəg sərdarə və iyidlərə tərəf, dedi:

– Cəmaət, razı dəgüləm ki, bu ləşkərdən bir nəfər qurtulub
getsün.

Pəs iyidlər birdən həmlə edüb özlərin urdular ləşkərə. Cə-
lali Koroğlu yüzün dutub Bolı bəgə, dedi:

Sənə deyüm, Bolı bəgim, çap sağə,
Qoyma çıxa bu ləşkəri aradən.
Əzrayıl tək aman vermə, al canın,
Həqq saxlasun iyidləri bələdən.

Bəlli Əhməd dəstələri yeritsün,
Qoç iyidlər bədövləri səgirtsün,
Yay qarı tək osmanlıni əritsün,
Qan yerisün çeşmə kimin bərədən.

Zülfüqar bəg neçə iyid götürsün,
Yay qatı tək əyər üstə bükülsün,
Başlar təmam kəllə-minar tikülsün,
İldırım tək özü çıxsun əradən.

Qoç Koroğlu iyidlərdən cannıdır,
Sərhənglidür, sultannıdır, xannıdır,
Eyvəz balı yaxşı gözü qanıdır,
Keçmək olmaz Qəmər kimin sonadən.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eyelədi, iyidlər qılıcların çəküb dörd tərəfdən o ləşkəri aldılar arayə. Osmanlu cəmaəti çün əhvalı belə gördilər, cani-dildən bina eyelədilər dava eyeləməgə, əmma bir tərəfdən Cəlali Koroğlu və bir tərəfdən Bolı bəg sərdar nəərə çəküb o ləşkəri sağdan sola tumar kimin bükürdü. Bir neçə saatda onları sındırub ac qurt kimin qatdılar qabaqlarına. Osmanlu cəmaəti aciz qalub aman çəkdilər. Koroğlu dedi:

– Cəmaət, bunların aman çəkməginə baxmıyun.

İyidlər dübarə özlərin urdular qoşuna. Bir türfətül-eyndə o guruhi-napakun dəstələrin çək edüb, ələmdarı-qələm və ələmi-sərnigun eyelədilər. Osmanlunun cəndəgi xəzan yapraqı tək töküldü. O ləşkərdən bir neçə nəfər özlərin saldılar Cəlali Koroğlunun ayaqlarına, ərz eyelədilər ki, ey Cəlali Koroğlu, bizim təqsirimiz nədür, Qadir ağa bizi zorlən davaya gətirüb. Koroğlu dedi:

– Ey bədbəxt cəmaət, yalan deyirsuz, sizün həmişə İran əhli ilə ədavətüz var və neçə ildür ki, mən sizləni dava eyelərəm, görməmişəm ki, siz öz ədavətivüzdən peşiman olasuz.

Bunu deyüb genə yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, qoymuyun bunları ki, səlamət getsün.

Pəs iyidlər ətrafdən tökülüb onları aldılar arayə, hər tərəfdən qılıç və nizə töküüb kuştələrdən püştələr tərtib verdilər. Qan nəhr kimin cari oldu. Pəs aftab qurub eyeləyəni kimin dava olundu. Çün aftab ğurub eyelədi Cəlali Koroğlu hökm eyelədi ki, qoşun aralansun. Pəs iyidlər əl davadan çəküb cəm oldular bir yerə, əmma osmanlı cəmaəti o ki, öləni ölmüşdü, əmma bir cəm qəلیل onlardan zəxmdar o gecə özlərin yetirdilər Tunə çayına. Eylə ki sübh oldu, bir nəfər adam göndərdilər Qadir ağanın oğlu Teymur ağa yanına. Çün qasid yetişdi, Teymur ağa xəbər aldı ki, nə xəbərün var.

Ərz eyelədi:

– Qurbanun olum, dad bu Cəlali Koroğlunun əlindən.

Teymur ağa müztərib olub dedi:

– Məgər nə var?

Qasid yəxəsin çək edüb, durdu ağlamaqə.

Teymur ağa dedi:

– Qasid, məgər nə vaqə olub ki, belə ağlarsan?

Qasid ərz eylədi:

– Qurbanun olum, daxi bundan artuq nə olsun ki, bu anasının satdığımun xırsızı Cəlali Koroğlu dəlilərin cəm eyləyüb sənün atan Qadir ağanı həlak eylədi və igirmi iki min ləşkəri təmam öldürüb və onların mal və əsbabın zəbt eylədi.

Teymur ağa çün atasının ölmək xəbərin eşitdi, başından fəsin götürüb çaldı yerə və yəxəsin çək edüb hay-hayılan durdu ağlamaqə. Pəs qəbilə əhli küllən xəbərdar olub, cəm oldular Teymur ağanın başına, cəzəvü-fəzə eyləyəndən sora, ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, çox bitəbliq eyləmə, məgər bizlər ölmüşük?!

Teymur ağa qəbilənin riş-səfidlərin yığıb başına, dedi:

– Cəmət, bir əlac eyləyin ki, Cəlali Koroğlu təmam Rum vilayətlərin xərab eylədi. Bir neçə nəfər dəli yığıb başına təmam Rum paşaların həlak eylədi.

Onlar ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, heç qəm eyləmə, bizlər qırq min elatuq, əgər bizi təmam öldürələr, səndən ru gərdan olmaruq və sənün atan intiqamın Cəlali Koroğludan alluq.

Pəs riş-səfidlər adam göndərib təmam elatun iyidlərin cəm eyləyüb, bir yerə yığıdılar. Otuz min nəfər benam iyidün sanın görüb, təmam mükəmməl və müsəlləh eylliyüb, səvar oldular.

Pəs təcili-təməmilən yüz qoydular Cəlali Koroğlunun üstünə gəlməgə. Bunları qoy gəlməkdə olsun, əmma nəqli-dastan eşit Cəlali Koroğludan. Çün o gecə davadan əl çəküb həman təllün yanında nüzul eylədilər, çün gecəni yatub, sübh oldı, ayağa durub gördü bir nəfər osmanlu cəmətindən yoxdur. Hər kəs diri qalmışdı, iyidlərin qorxusundan mütəfərriq olub qaçublar. Əmma o cəmən başdan ayağa osmanlu cəndəgidür və bisahib atdur. Pəs Koroğlu hökm eylədi ki, o atları

təمام cəm eylədilər bir yerə, Dəli Mehtəri çağırub neçə nəfər ona verdi, dedi:

– Bu atları təمام aparub Çamlıbelə, ta biz burdan müraciət eyləyənə kimin mütəvəccəh olursan. Bəd əz an iyidlərə qismət eylərəm.

Dəli Mehtər atları götürüb yola düşdü. Bəd əz an Cəlali Koroğlu kuştələrin əsbabların və nəqdü-cinslərin bir yerə cəm eylüyüb, gördü o qədər nəqd və cins və əsbab var ki, həddü və həsəri yoxdur. Pəs onları təمام iyidlərə qismət eylədi. Çün Koroğlu bu işlərdən fariğ oldu, istədi köç eyləsün, Qəmər xanım gəldi Koroğlunun yanına, ərz eylədi:

– Qurbanun olum, hara köç eylərsən, mənim atamun qırx min evli eli var və imdiyə qədər kimin Xondkarə bir həbbə bacu-xərac verməyüb, o qədər xəzanə və əsbabi-hərb cəm eyləyüb ki, onların hesabın Alahdan qeyri heç kəs bilməz və onların yerlərin təمام mən bülürəm, gərək onları təمام zəbt eyləyəsən.

Çün Cəlali Koroğlu bu müjdəni Qəmər xanımdan eşitdi, hökm eylədi ki, o gün iyidlər həman çəməndə oturaq eyləsün. Pəs iyidlərdən neçə nəfər şikarə çıxub, bir qədər şikar eyləyüb, gətirdülər. Cəlali Koroğlu hökm eylədi ki, məclisi-şərabu-kəbab quruldu. İyidlər təمام cəm olub, bəd əz təam saqilər ayağa durub, piyaleyi-şərab doldurub peydərpey məclis əhlinə verdilər. İyidlərin başı şərabı-nabdan gərm olub, mütrüblər binayi-rəqs qoyub və müğənnilər xoş avazılən oxurdılar. Pəs o gecə sübhə kimin iyidlər yatmıyub eyşü-işrətə məşğul oldular. Eylə ki sübh canibi-məşriqdən tüluu eylədi, Cəlali Koroğlu bir xəb edüb, bəd əz an hökm eyləyib ki, ordu köç eyləsün. Pəs iyidlər səvar olub, Koroğlu qabaqca və iyidlər onun dalınca cilovriz-bərqi-lame kimin yüz qoydular Tuna çayına tərəf getməyə. Əsr vəqtində ki, özlərin yetirdilər Tuna çayına, pəs atlarından aşağı gəlüb, çadırların kəsb eyləyib, tənab-tənabdan keçdi. Pəs o gecə orda qaldı, əmma xəlc çün Cəlali Koroğlunu və iyidləri gördülər, hərəsan olub bir nəfər qasid göndərdilər Teymur ağanın yanına ki, Cəlali Koroğlu gəlüb Tuna çayında qərar dutub.

Çün qasid özün yetirdi Teymur ağanın yanına, əhvalatı ərz

eylədi, həman saat otuz min ləşkər götürüb təcili-təmamilən özün sübh vəqti yetürdi Tuna çayına. Əmma Cəlali Koroğlu bir vəqt nə gördü ki, təmam səhra doldu qoşun ilə. Xəbər aldı:

– Cəmaət, məgər nə var?

Ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, Qadir ağanın oğlu Teymur ağadır ki, otuz min nəfər ləşkər götürüb atasın qanını almağa gəlür.

Koroğlu çün mətləbdən xəbərdar olub, çox xoşal oldu. Pəs hökm eylədi ki, təmam iyidlər cəm olsun. Pəs iyidlər çahar ətrafdan töküldilər Cəlali Koroğulunun xidmətinə. Ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, hökmün nədir?

Pəs Koroğlu sazın götürüb kök eylədi, basdı sinəsinə, yüzün dutub Bolı bəgə və iyidlərə, dedi:

Deyün carçılara gəlsün,
Görülsün ləşkərin sanı.
Pirim həqqi, özüm gırrəm,
Baturram qana meydanı.

Çalınsun təblü-nəqqarə,
Bir od urram bu küffarə,
Geyub Teymur ağa qarə,
Çıxub ərş üstə əfqanı.

Ələ tiğü-kəman allam,
Zəminə vəlvələ sallam,
Qırat üstə qılıc çallam,
Çıxar bu düşmənün canı.

Koroğlunun payı çoxdur,
İyidlikdə tayı yoxdur,
Kəmandan qurtulan oxdur,
Tökər gözdən qızıl qanı.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Bolı bəg sərdar ərz eylədi:

– Qurbanun olum, hökmün nədir?

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, mən eşitmişəm ki, Teymur ağa çox rəşid və dila-

vər pəhləvandur, gərək bu gün çox ehtiyatlın dava eyləmək. Əgər bu həramzadə bizlərə qələbə eyləyə, bir nəfər qoymaz zində qalsın, ondan ötrü ki, atası Qadir ağanın qanın iddia eylər.

Bolı bəg ərz eylədi:

– Qurbanun olum, onun nə həddi var ki, bizlərə müqabil ola, hənuz cavandur, davanun rahu-rəsminə bələd dəgül.

Koroğlu dedi:

– Bolı bəg, elə demə, mən eşitmişəm ki, min atlıya bərabər dutallar və əlavə bər in ki, atası ölüb və ürəgi yanub və cavanlıq eşqi başında var, gərək tədbir ilən dava eyləmək.

Pəs Koroğlu hökm eylədi ki, təمام iyidlərə mükəmməl və müsəlləh olub başdan ayağa qərqu-ahənü-fulad oldılar, atların tənqin möhkəm edüb, xaneyi-zində qərar dutdular. Əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu özü yeddi geyim bir-birinün üstündən əgninə geyub və dəmir zəncirlən belün möhkəm bağladı və bir misri qılıc həmayil salub, taskülah başına qoyub, nizəsin götürüb, Qırata səvar oldu. İyidlər təمام onun dövrübərində qədəm meydanı-karzarə qoydular. Teymur ağa baxırdı, elə Cəlali Koroğlunu görəndə zəhrəsi çak olub büldü ki, yaman hərifdür. Əmma çün cavanlıq şövqü başında var idi, pərva eyləməyüb atın sürdü Koroğlunun bərabərinə, dedi:

– Əcəm oğlu, bu nə bica hərəkətdür ki, səndən baş urub, mənim atam Qadir ağanı həlak edüb və onun ləşkərin pamal eyləyübsən?

Koroğlu dedi:

– Həramzadə, Rum paşaları təمام mənim qorxumdan bərgi-bid kimin titrəşür, əmma sənün atan o qədər cürət eyləyüb ki, mənim Eyvəzimi dutub, məhbus eyləyüb. Əgər həyatımı olsa, onun əvəzində onu qəti nəsl eylərəm.

Teymur ağa dedi:

– Anasın satdığım əcəm oğlu, sən orda çox məğrur olubsan. Bu gün səni bir növ zillətlən həlak eyləyüm ki, təمام dastanlarda deyilsün.

Koroğlu dedi:

– Həramzadə, elə atan Qadir ağa da sənün kimin çox lafukəzaf eylədi, əmma axırüləmr mənim qılıcımun zərbəndən c-

əhənnəmə vasil oldu.

Teymur ağa Cəlali Koroğlunun bu sözlərindən gözəbnak olub dedi:

– Əcəm oğlu, İran əhli bihudə söyləməgə adət eyləyüb, əgər iyidün hünəri olsa, meydan gücü nişan verir.

Koroğlu:

– Həramzadə, mənim qaidəmdir, həmişə fürsəti düşməne verrəm, əgər sənün hünərün var, göstər.

Teymur ağa açıqlanub, nizəsin götürüb Cəlali Koroğluya həvalə eylədi. Pəs bu tərəfdən Koroğlu onun nizəsin rədd eyləyüb, nizə həvalə eylədi. Pəs otuz tən nizə onların arasında rəddü-bədəl olub, nizədən muradları hasil olmadı. Nizələrin atub, əl kəməne edüb, bir-birin tirəbaran eylədilər. Pəs neçə ox bir-birinə atub, oxdan həm murad hasil olmadı. Pəs Cəlali Koroğlu əl aparub qərpusi-zindən dəmir şeşpərün götürüb, Teymur ağaya həvalə eylədi. Teymur ağa onun zərbətin rədd eyləyüb, girzi-giran qərpusi-zindən götürüb, Koroğluya həvalə eylədi. Pəs neçə gürz bir-birinün başından urdular. Girzdən həm murad hasil olmuyub, Koroğlu gördü yaman hərifdir. Dedi:

– Həramzadə, qılıc mərdlən namərdi bir-birindən ayırur, gəl, görüm, nə karəsən.

Pəs Teymur ağa qılıcın çəküb, Cəlali Koroğlu qalxan başına çəkdi. O həramzadəyi-bədbəxt meydanı bir dolanub, eylə ki Cəlali Koroğlunun bərabərinə yetişdi, qılıcını bir kərə sərinə dolandırub elə çaldı Koroğlunun başına ki, əgər dağa ursaydı, iki parə eylərdi. Koroğlu qalxan altından baxırdı. Gördü ki, o həramzadənin qılıcı bərq kimin gəlür, qalxanı çaldı qılıcın dəminə. Çün qılıc rədd oldu, Koroğlu atına bir məhmiz çəküb, o heyvan kirdibad kimin təkupuyə gəlüb meydanı bir dolandı, yetişdi Teymur ağanın bərabərinə, dedi:

– Həramzadə, qılıcı elə urmazlar, gərək ustada xidmət eyləyəsən.

Pəs Cəlali Koroğlu qılıcın çəküb, Teymur ağa qalxanı başına çəkdi. Koroğlu dedi:

– Həramzadə, mən dava eyləyəndə türki sözləyəm. Bir neçə bənd türki gəlüb sinəmə, qoy, onları deyum, bəd əz an qılıc

endirüm.

Pəs bu türkini oxudu.

Misri qılıc götürmüşəm dəstimə,
Tuna çayın dağıtmağa gəlmişəm.
Xatircəməm öz-özümə, şəstimə,
Tuna çayın dağıtmağa gəlmişəm.

Şəki, Şirvan, Dağıstanı almışam,
Ağa xanı hakimlıxdan salmışam,
Mirzə bəgdən heyif yalquz qalmışam,
Tuna çayın dağıtmağa gəlmişəm.

Heç bülməyəm əlli nədür, yüz nədür?
Dərə nədür, təpə nədür, düz nədür?
Doğru nədür, əgri nədür, düz nədür?
Tuna çayın dağıtmağa gəlmişəm.

Koroğluyam, dəryaların nəhəngi,
Cəngəllərin, meşələrin pələngi,
Çamlıbeldə iyidlərin sərhəngi,
Tuna çayın dağıtmağa gəlmişəm.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eyelədi, ya Allah deyüb qılıcı elə urdu Teymur ağanın başından ki, qalxanı iki parə eyeləyüb keçdi başına, başından sinəsinə, sinəsindən keçüb qılıcun bərqi atun təngindən zahir oldu. Pəs hər iki tərəfdən afərin sədəsi asimana bülənd oldu. Mərd mərkəb dörd parça olub, yerə yığıldı. Qoşun cəməti elə Teymur ağanı belə görəndə yəqin eyelədilər ki, Cəlali Koroğlu bunlardan əl çəkmiyacax. Qorxudan neçə nəfər böyüklərindən töküldülər Cəlali Koroğlunun rikabinə, ərz eyelədilər:

– Qurbanun olum, bizdə günah yoxdur. Teymur ağa bizləri zorilən gətürüb.

Koroğlu dedi:

– Ey bədbəxt cəmət, sizi əcəl çəküb gətirüb.

Pəs yüzün dutub iyidlərə tərəf, dedi:

Xəbər olsun təkə, türkmən, yomutə,
Dağudaram bu tüplərin qarəsın.

Xondkar gələ, dedigimdən dönmərəm,
Özüm bülləm bu işlərun çarasın.

Qürab kimin dağıdaram yığnağın,
Bərhəm urram cəmiyyətin sıqnağın,
Çəkdirürəm osmanlinun toprağın,
Tez eylərəm bu işlərün çarasın.

Oba-oba tayfaların soyaram,
Köçün çatub Çamlıbelə dayaram,
Tuna çayın qızıl qanə boyaram,
Özüm bülləm bu işlərin çarasın.

Koroğluyam, meşələrün aslanı,
Çox sevərəm dövüş günü meydanı,
Qadir ağa, Teymur ağa, bəs hanı?
Dağıdaram bu tüplərün çarasın.

Çün Cəlali Koroğlu sözün tamam eylədi, iyidlər onun mətləbin büldülər. Pəs tamam qılıcların çəküb töküldülər o ləşkər arasına, hər tərəfdən onları əlfeyi-şəmşir eyləyüb, kuştələrdən püştələr qərar verdilər. O qədər osmanlinun cəndəgi töküldü ki, atları getmaqdan qoydu. Əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu özü o qövmü-bədbəxti dəstə-dəstə qatub qabaqə, hər kimə ki, yetişürdi, bəratı-həyatın möhr edüb, atdan yerə salurdu və hər kimün ki, belindən urardı, yarısı yerə düşürdü və yarısı xaneyi-zində qalurdu. Osmanlı cəmaəti bunu görəndə fəryadılaman çəküb hər tərəfə qaçardılar. Pəs iyidlər zöhrə kimin dava eyləyüb, bəs ki qılıç urdılar, qolları qüvvətdən düşüb, qılıcların qılafına qoyub, nizə ilən o güruhi atdan yıxardılar. Əlhasil, o ləşkərin ölənini öldü, əmma hər kəs ki, zində qalmışdı, mütəfərriq olub necə ki, qoyun qurdu görəndə qaçar, sürü-sürü hər tərəfə pərakəndə olurdılar. Əmma Koroğlu və iyidlər iki ağac yol onları qavub hər kimə ki, yetişürdilər, həlak eylərdilər. Xülasə, o ləşkərdən səlamət qalmadı, məgər bir cəmi-qəlil ki, onlar həm zəxmdar və məcruh özlərin yetirdülər mənzillərinə. Pəs Cəlali Koroğlu və iyidlər ordan qayıdub gəldilər meydanə, gördülər atlar bisahib dolanur, əmma osman-

lunun cəndəgi xəzan yarpağı (kimi) tökülüb. Pəs Cəlali Koroğlu öz xeyməsində bir qədər aram dutub istirahət etdi.

Bəd əz an hökm etdi ki, iydilər tətəm o ləşkərin at və əsbabın bir yerə cəm etlən, iydilərə qismət etdi. Hər adam sahibi-ələf-uluf oldu. Pəs Cəlali Koroğlu iki gün Tuna çayında sakin olub oturdu. Bəd əz an Qəmər xanımı çağırub, çün atasın və qardaşın öldürmüşdü, ona tətəlli və dildarlıq verdi. Qəmər xanım ərz etdi:

– Qurbanun olum, mən çoxdandur ki, şeyə olmuşam, hərçi atam və qardaşım mənə azar etdilər ki, Çaryardan əl çəkmiyim, mən onların sözün qəbul etmədim. Əmma, əlhəmd-üllah, Çaryarın batını onlara yaxşı mədəd etdi.

Cəlali Koroğlu Qəmər xanımın bu sözlərindən çox xoşhal olub, dedi:

– Qəm etmə, sənün qardaşuvəm, nə qədər həyatım vardır, sənə çox məhəbbət etlən.

Pəs Qəmər xanım bir qədər Koroğlunu duavu-səna etlən, ərz etdi:

– Qurbanun olum, mənim atam Qadir ağanın yaxşı həşəmu-xəzanəsi var, onların yerin mən büllem.

Pəs Koroğlu və iydilər ayağa durub. Qəmər xanım xəzanənin yerin onlara nişan verub. Pəs o xəzanəni küllən Cəlali Koroğlu zəbt etlən, bir qədər özü götürub, məbəqisin tətəm iydilərə qismət etdi. Bəd əz an Koroğlu bir tətəti-rəvan hazır etub, Qəmər xanımı qoydu tətəti-rəvanə, əmr etdi iydilərə ki, gərək köç olsun.

Pəs iydilər o xəzanəni və atları götürub köç etdilər. Mən-zilbəmənzil istirahətılən gəlürdilər, ta inki, yetişdilər Çamlıbelün həvalisinə. Çün Eyvəz balı Çamlıbelün həvalisinə yetişdü, gözü Çamlıbelün dağlarına düşüb. Gördü əlvən-əlvən güllər açulub və hər tərəfdən çeşmələr caridür, bir ah çəküb, gözlərin yaşılən doldurdu. Pəs at üstə sazın götürub basdı sinəsinə, yüzün dutub Çamlıbelün dağlarına tərəf, bu türkinin oxudu:

Canım dağlar, gözüm dağlar,
Açubdur güllərin sənün.

Qızıl gülün budaqında,
Oxur bülbüllərin sənün.

Hər tərəfdən axar çaylar,
Qoyun-quzu səndə yaylar,
Dolanur il, gəlir aylar,
Açar sünbüllərin sənün.

İyidlər gəldi ovlağə,
Qədəm qoymazlar qışlağə,
Çıxublar cümlə yaylağə,
Təkəlü ellərin sənün.

Xan Eyvəz bəs ki rah etdi,
Dönüb yarə nigah etdi,
Nəsimi sübhigah etdi,
Zərəfşan tellərin sənün.

Çün Eyvəz balı sözin təmam eylədi, ordan keçüb, ta inki yetişdilər Çamlıbelə. Onlar ki, Çamlıbeldə qalmışdı, Cəlali Koroğlunu pişvaz eyləyüb gətirdilər öz mənzilinə. Pəs atdan düşüb daxil oldu hərəmxanəsinə və iyidlər təmam hər kəs öz mənzil və məvasında qərar və aram dutub və Qəmər xanıma həm Koroğlu öz hərəmxanasında mənzil verüb, ta inki bir neçə gün qalub, yolun xurdı çıxub, aram oldular. Bir neçə gündən sora Koroğlu iyidləri cəm eyləyüb, dedi:

– Cəmət, gərək Eyvəzün toyu dutulsun.

Pəs iyidlər daməni hümmət kəmərələrində möhkəm eyləyüb, bir məclisi-ali bina eyləyüb, Eyvəzün toy tədarükün görməgə məşğul oldular. Yeddi gün, yeddi gecə toy oldu, eylə ki yeddi gün, yeddi gecə təmam oldu, məşşatələr Qəmər xanıma zinət verüb, gətirdilər Eyvəzün otağına. Pəs o iki cavanı bir-birinə təslim eyləyüb, bir-birindən kami-dil hasil eylədilər. Eylə ki sübh oldu, Cəlali Koroğlu çıxub divanxanəyə, məcmu iyidləri çağırub, çox nəvaziş eylədi. Bəd əz an hər birinə bir xələti-girənbaha verüb mürəxxəs eylədi, ta hər kəs öz məkanlarında aram dutub, eyşü-nuşə və güzəran eyləməgə məşğul olsunlar.

KOROĞLUNUN ON DOQQUZUNCU MƏCLİSİ

Cəlali Koroğlunun təvəllüdü, əsl və nəşəbi haqqında. Qıratın doğulması, Koroğlunun üsyanı və İsfahandan, Şah Abbasdan qaçması

Raviyani-əxbar və naqilani-asar belə rəvayət eyləyüb ki, türkman eli qədim-ül-əyyamdan bir böyük eldür və onun neçə tayifəsi və oymağı vardır, o cümlədən ki, məşhurdur. Üç tayfədür ki, birisinin adına Təkə deyəllər və birisinin adına Yomut deyəllər və birisinin adına Cəlali deyəllər və bu türkmanun əsli Rum vilayətindən gəlmədür ki, Şah İsmayıl Səfəvi və Nadir Şah müruri-əyyamilən Rum vilayətindən köçürdü Herat və Mərv və Şah Cahan həddindən ta Mazəndaran həddinə kimin sakin eyləyüb. Və bu el əslində qırq min evlidür, əmma hala çoxdur. Xülasə, bu eli-Türkman çox rəşid və sahibi-cürət eldür ki, həmişə cürət əlin açub ətraf vilayətləri taxtutarac eyləyüb güzəran eylərdilər və heç padşaha çəndan təmkin verməyüb bacu-xəraci-divani verməzdilər. Əmma türkmanun Cəlali tayfasından bir şəxs var idi ki, onun adına Mirza bəg Cəlali deyərdilər, bir kədxudaməniş adam idi və çox rəşid və dilavər, sahibi-qəbilə idi və həmişə at üstündə şikar eylərdi.

Çün həddi-kəmalə yetişdi, atası istədi ona övrət alsun. Hər yerdən ki, ona övrət istədi alsun, Mirza bəg imtina eyləyüb almadı, ta inki müddəti-mütəmadidən sora bir gün Mirza bəg atlanub bir neçə nökrə yanınca götürüb gəldi Mərvə ki, bir qəsəbəçədür ki, bir para bazar əmrinə məşğul olub bəzi əşya bazardan alsun və o qəsəbəçədə bir neçə xan var türkman elindən sakin var idi, o cümlədən, bir Məhmud bəg adlu var idi, çox rəşid və dövlətmənd adam idi. Mərvdə sakin olmuşdu. Onun bir nazənin-sənəm qızı var idi ki, adına Gülçöhrə xanım deyərdilər, əgləşmişdi otağın gürfəsində ki, Mirza bəg at üstündə o gürfənin bərabərindən keçəndə gözü düşdü Gülçöhrə xanıma, həman saat o nazənin-sənəmin tiri-eşqi onun sinəsindən keçüb dalısının arasından çıxdı, aşıqı-biqərar oldu. Pəs ordan keçüb bir yerdə mənzil eylədi. Pəs o qızun əsl-nəşə-

bin özgə adamlardan xəbər aldı. Dedilər ki, o qız türkman elindən Məhmud bəgün qızıdır. Pəs Mirzə bəg öz işin görüb Mərvdən çıxub gəldi öz evlərinə, bu əhvalatı öz anasına nəql eylədi. Pəs anası gəlüb Mirzə bəgün atasunun yanına, dedi:

– Sənün oğlun Mirza bəg Mərv şəhərində Məhmud bəgün qızın xastkarlıq eyliyüb ki, ona alasan.

Mirza bəgün atası dedi:

– Nə eybi var.

Bir gün neçə nəfər Cəlali tayfasının kərxudalarından və riş-səfidlərindən götürüb gəldi Mərvə, Məhmud bəgün evində mənzil eylədilər. Bəd əz təarüfatı-rəsmi Məhmud bəg onlara yaxşı mehmandarlıq eyliyüb əsnayi-söhbətdə kərxudalar yüzlərin dutub Məhmud bəgə, dedilər:

– Bizim bura gəlməkdən bir mətləbimiz var və bir hacətimiz vardır, gərək onu rəva eyləyə(sən).

Məhmud bəg dedi:

– Hərgah sizün o hacətüz rəvası mənim yanımda ola, müzaiqə dəgül.

Kərxudalar dedi:

– Gəlmişuq ki, sənün qızun Əsəd bəgün oğlu Mirza bəgə xastkarlıq eyləyaq.

Məhmud bəg dedi:

– Mən özüm Mirza bəgi yaxşı tanuram. Bir yaxşı rəşid və dilavər cavandır, nə eybi var.

Pəs həman məclis Mirza bəgün için şirni içdilər. O gecə orda qalub, sübh vəqti kərxudalər Məhmud bəgdən xüdəhafiz eyləyüb gəldilər öz mənzillərinə. Pəs bir neçə vəqtdən sora Mirza bəgün toy tədurükin görüb öz rəsmilərinə və təriqələrinə görə Mirza bəgə toy dutub, o iki cavanı bir-birinə təslim eylədilər. Pəs bir neçə vəqət güzəran eyləyüb, bir müddətdən sora Mirza bəgün ata-anası vəfat eylədi. Məhmud bəg gəlüb Mirzə bəgi gətürdi Mərvə. Gah Mərvdə və gah Cəlali tayfasının içində Mirzə bəg zindəganlıq eylərdi, ta inki Gülçöhrə xanım Cəlali Koroğluya hamilə oldu. Məhmud bəg öz qızın gətürdi Mərvə, ta inki Gülçöhrə xanımın vəzi-həmli yaxunlaşub Cəlali Koroğlu Mərvdə mütəvəllüd oldı.

Məhmud bəg və Mirza bəg Allah-təalaya şükr eyliyəb necə fütqərəyə ehsan eyliyəb zar verdilər. Bəd əz an Məhmud bəg Koroğlunun ad gecəsində yaxşı ziyafət eyləyəb bir ali məclis bina eylədi ki, Mərvün təmam əyan və əşrafi cəm oldu və ənvai-əqsam nemətlər sərf olundu. Dayə Cəlali Koroğlunun qundağın gətürdi məclisə ki, ona ad qoysunlar. Hər kəs ki, Koroğlunu gördü, bir rəb və vahimə ona əgləşdi və xəlq təmam bir-birinə dedilər ki, əgər bu oğlan böyük ola təmam əhli-türkman buna itaət eyləllər. Ondən ötrü bu uşaqun surətindən asari-nəcabət və böyüklük zahirdir. Pəs Məhmud bəg yüzün dutub əhli-məclisə, dedi:

– Cəmaət, bu uşaqun adın bir yaxşı ad qoyun.

Əhli-məclisdən hər kəs bir ad dedi, əmma onların içində bir şəxs var idi ki, çox alim və sahibi-səvad idi, dedi:

– Cəmaət, mənim zəhnimə gələn budur ki, bu tifiün adın Rövşən Əli qoyasuz.

Pəs əhli-məclis təmam onun sözün eşidüb adın Rövşən Əli qoydular. Pəs Məhmud bəg ayağa durub. Neçə cavan şirni hazırladı, əhli-məclis şirniyi sərf eyləyəb və fatiheyi-xeyr oxuyub məclis mütəfərriq oldu. Məhmud bəg ona bir nəcibə övrət dayə dutub, ta Rövşən Əlinün tərbiyəsinə məşğul oldu. Yəvaş-yəvaş tərbiyyə tapub, ta inki beş yaşına yetişdi. Əmma belə dilavər uşaq oldu ki, öz əmsal və əqrarında heç uşaq onun qabağında dura bilməzdi, ta o vəqtlər Məhmud bəg vəfat eyləyəb allah rəhmətinə vasil oldu. Pəs Mirza bəg Mərvdən köçüb genə Cəlali elinün içinə gəldi, ta inki Rövşən Əli həm büzürg olub, həddi-rüşdə yetişdi, əmma bir qəvi heykəl və rəşid cavan oldu ki, səvaralıqda və meydandarlıqda heç kimsənə bərabər olmazdı. Bir müddətdən sora Mirza bəg gəlib Mazandəran şəhrində mütəvəttin olub, sakin oldu. Tabistan olanda Cəlali eliyən yaylaqa gedərdi, əmma zimistan olanda şəhərdə əgləşürdi. Çün Cəlali tayifəsinün kəxdudasıydı, onlar bir gün gəldilər Mirza bəgün yanına, ərz eylədilər:

– Gərək sən həmişə bizim içimizdə olasan. Zimistan fəslilə olanda sən şəhərdə əgləşürsən, bizim əmrimiz yola getməz.

Pəs Mirza bəg bir neçə qışlaq Mazandəran həvalisində al-

dı, yay fəsli olanda gedərdi yəyləqə, əmma qış fəsli olanda öz tayfasılən gəlürdi o qışlaqlardə təvəttün eylərdi. Pəs bu növilən güzəran eylərdi və təmam Cəlali eli ona itaət eyləyüb əmrindən təcavüz eyləməzdi və heç əhəd-hakimlərdən ona dəstdirazlıq eyləyüb əziyyət edə bülməzdi, ta inki təqazayiruzgardan padşahgərdisliq olub, Şah Abbasi-əvvəl vəfat edüb, Şah Abbasi-sani onun yerində təxti-səltənətə əgləşdi və hükkamları ki, ətraf-əknafe vilayətdə Şah Abbasi-əvvəl tərəfindən mənsüb idi, Şah Abbasi-sani məzul edüb özgə hakim onların yerində mənsüb oldu, o cümlədən, Allahyar xan adlı hakim Mazəndəranə mənsüb oldu.

Pəs o bir hakim idi, xeyli təməhkar, səffak ki, əhli-şəhr və dəhat onun zülmündən tənqə gəldilər və o hakim bidətlər qoydu və hər kəsə ki, təsəllüt tapdı, onun rişəsin qət eylərdi, ta inki onun zülmü – bihesabı bir həddə yetişdi ki, Cəlali elinün dəxli heç novilən Mazəndəranə yoxdu və Mazəndəranə hakiminə bac və xərac verməzdi, onlara dəstdirazlıq eylədi, bəs ki zülmündə tüğyan eyləyüb, həddin keçdi.

Cəlali eli onun zülmündən tənqə gəlib təküldülər Mirza bəgün qapusuna, ərz eylədilər ki, bu hakim bizlərə çox əziyyət eylər, ya bizlərə bir əlac eylə, ya bizləri mürəxxəs eylə ki, gedək Herat sərhəddində süknə eyləyaq ki, bundan artıq bu hakimün zülmünə tabımız yoxdur. Pəs Mirza bəg onlara təsəlli verüb, neçə nəfər onların rişəfidlərindən gətürüb gəldi Mazəndəranə, daxil oldu hakimün məclisinə. Bəd əz an təarüf Mirza bəg yüzün dutub hakimə, dedi:

– Qibleyi-ələm səni Mazəndəranə və nəvahi-Mazəndəranə hakim eyləyüb ki, onlar ilə ədalət eyləyüb maliyat divanını vüsul eyləyüb göndərəsən, əmma sənin türkmən elinə nə təsəllütün ki, onlara təəddi və zülm eylərsən. Qorxaram ki, bunlar sənin zülmündən tənqə gəlib, padşahi-ələmə ərz eyləyələr, ta mövriddi məvaxizə olasan.

Allahyar xan Mirza bəgün bu cürət və cəsərətindən mütəğəyyir olub, gəzəbnək oldu. Əmr eylədi ki, onu məhbus eylədilər. Pəs sayir riş-səfidlər ki, Mirza bəgün yanınca gəlmişdilər, onları məbləği-xətir tərcüman eyləyüb mühəssili – şədid qoy-

du. Pəs mühəssillər kəməli-şiddətlən onlara əziyyət eyləyüb, ta inki o tərçümanı vüsul eyləyüb gətürdilər hakim yanına, hakim onları mürəxxəs eylədi. Pəs onlar gəlüb el içinə öz aralarında bir məbləği-xətir dürüst eyləyüb, hakim yanına tərüf göndərüb ki, bizim kəxdudamız Mirza bəgi mürəxxəs eyləsün. Pəs hakim o tərüfi alub Mirza bəgi həbsdən xilas eylədi. Mirza bəg həbsdən çıxub, əmma hakimün ədavəti onun sinəsində möhkəm olub bu fikrə düşdi ki, padşaha ərz eyləyüb hakimi məzrul eyləsün. Pəs gəlüb Cəlali elinün içinə, riş-səfidləri başına cəm eyləyüb, dedi:

– Cəmaət, imdiyə kimi heç kəs hakimdən və padşahdan türkmən elinə dəstdirəzlik eyləyüb əziyyət eyləməmişdi, əmma bu hakim bizlərə çox əziyyət eylədi, əgər bunun həqqində bir tədbir eyləməyaq, bundan sora təməm hakimlər türkmən elinə dəstdirəzlik eyləyüb, bu eli-Cəlali ayaq altında pamal eyləllər. Ya gərək təməm qışlaqları satub bu həvalidən köçək, ya gərək bu növ əziyyətlərə səbr eyləyaq. Aya, sizlər nə məsləhət bülürsüz?

Onlar təməm birdən ərz eylədilər ki, sən bizim kəxdudamızsan, ixtiyar sənündür, əmma hərgah bizlər istiyəq ki, bu qışlaqları sataq, məbləği-xətir bunlara pul vermişux, heç kəs bu qədər nəqd verüb bunları almaz və əgər bilmərrə əl çəküb gədaq, təməm əyalət içinə bədnam olluq. Bizlər bir tədbir eyləmişuq, hərgah sən razı olasan, həm hakim bizə əziyyət eyləyə bilməz və həm öz vətənimizdən əl çəküb, fərari olmaruq. Mirza bəg dedi:

– Nə tədbir eyləmişüz?

Ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, hərgah bizlərdən bir nəfər sahibi-ərzə adam padşah yanında xidmət eyləyə, heç kəs bizlərə dəstdirəzlik eyləyə bilməz. Əlhəmdü Allah və ülminnə, sənün oğlun Rövşən Əli kəməli-rüşdü var və özü həm bir rəşid və dilavər cavandur, gərək onu padşah yanında qoyasan, həm özü təlim duta və həm səndən sora bizlərə sahib ola.

Mirza bəg dedi:

– Cəmaət, yaxşı deyirsüz, əmma hənuz cavandur, dünyadədə və təcürbəkar dəğül. Padşah rikabında olan gərək təcürbə-

kar adam ola. Əmma çün sizün meylüz burdadur, mən özüm padşah yanına gedüb bir mənsəbi özümə taparam, həm sizi mühafizət eyliyəb saxlaram və həm Rövşən Əliyə yəvaş-yəvaş təlim verrəm ki, məndən sora qabiliyyət behəm eyləyüb sizlərdən mütəvəccəh ola bülsün.

Çün riş-səfidlər bu sözü Mirza bəgdən eşitdilər, çox şad və xoşhal oldular.

Pəs məclis mütəfərriq olub, öz aralarında bir məbləği-xətir cəm eyləyüb gətirdilər Mirza bəgün xidmətinə. Ərz eylədilər:

– Bu, bir cüzi xərci-rahdur, bunları yolda xərc eylə. Əmma hərgah padşah dərخانəsində hər qədr pul ehtiyacın olsa, biz veruq.

Pəs Mirza bəg qəbul eyləyüb, tadarükün görüb öz oğlu Rövşən Əlini yanınca götürüb, rəvaneyi-İsfəhan oldu. Pəs mənzil-bəmənzil, qəti-mənazil, teyyi-mərahil edüb özün yetürdi İsfəhanə. Bir karvansarədə mənzil eyləyüb, neçə gün İsfəhandə qalub padşahun böyük nöqərlərilən rəfəqət salub, ta inki onların vəsatətilən Şah Abbasun hüzurinə gəlüb, baş endirüb durdi bərabərdə, ərz eylədi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, ərzim var.

Şah iltifat eyləyüb gördi bir rəşid və dilavər şəxs durub hüzurda, buyurdu:

– Kişi, ərzün nədür?

Mirza bəg ərz eylədi:

– Qurbanun olum, mənim adıma Mirza bəg deyəllər, türkman elindənəm və bizlər həmişə padşaha xidmət eyləyüb, xəracına mütəhəmmül olmuşuq və hərgiz bizim tayifəmizdən padşahlara xəyanət olmuyub. Əmma türkman neçə tayfədür, o cümlədən, bir tayifəsinə Cəlali deyəllər. Bir neçə xan var, ondan gəlüb Mazəndəran həvalisində sükna eyləyüb, padşahi-aləmin ömür və dövlətinə dua eylər. Likən Allahyar xan hakimi-Mazəndəran onlara bihədd əziyyət eylər. Yavüqdür ki, onlar fərari olub özgə padşahun vilayətinə qaçsunlar. Çün rəiyyət biçarə olur və xudavəndi-aləm padşahi biçarələrə dadrəs-xəlc eyləyüb, daxi bir məlcə və bir pənah tapmayıb sənün bərgahuva gəlmişuq ki, biz biçarələrin dərdinə yetişüb ədalətdən divan eyləyəsen.

Şah Abbasun Mirza bəgün sözlərindən çox xoşu gəlüb dedi:

– Kişi, o tayfənin böyüğü kimdir?

Mirzabəg ərz etdi:

– Qurbanun olum, onların rıfş-səfidi mənəm.

Padşah dedi:

– Mirza bəg, biz Cəlali elinin küllüsünə vaxızarlıq etdik və qədəğan etdik ki, heç əhəd onlara mütəəddi olmasın, əmma bu şərtlən ki, mən eşitmişəm ki, türkmən əhlinün atdan yaxşı başları çıxar və yaxşı səriştələri olur, çün padşahun ilxısı Mazəndərandadır və həmişə dərya kənarında çərayə məşğul olur bir nəfər sahibi-səriştə tap ki, ilxıdan mütəvəccəh olsun.

Mirza bəg fürsəti qənimət bülüb, ərz etdi:

– Qurbanun olum, mən özüm həmişə ilxı sahibiyəm və yaxşı səriştəm vardır. Hərgah padşahun iltifatı olsa, bu əmri mənə rücu etlər.

Padşah gördü çox sahibi-şüur və sahibi-əql kimsənədür, çox xoşu gəlüb münşilərdən ehzar etdik, həm ilxıbaşılıq fərmanın və həm Cəlali elinün hökümət fərmanın Mirza bəgə iltifat etdi. Pəs Mirza bəg bir qədər padşaha dua və sənə etdik və baş endirik mürəxxəs oldu. Çün padşahun hüzurundan çıxdı, təhiyyə və tədarükün görüb İsfəhandan xaric olub gəldi öz mənzilinə. Bir neçə gün qalub, ta inki xurdu-rah çıxub, bir gün atlanub gəldi ilxı içinə gördü vəqəən yaxşı qəribə atlar var ki, heç padşaha müyəssər dəğül. Pəs yaxşı ilxıçılar təyin etdik və müvəkkil etdik və özü həmişə ilxı üstündə dolanurdi və hər il sərkarı-padşaha yaxşı daylar göndərürdi. Bir gün ilxıdan kənar oturmuşdu və ilxı dərya kənarında çərayə məşğul idi. Bir vəqt nə gördü ki, dəryadan bir at çıxdı və madyanlardan bir madyan basdı və genə dəryaya daxil oldu. Pəs Mirza bəg gəlüb ilxının içinə, o madyanı nişan etdik, ta inki bir müddət keçüb həman madyan vəzi-həml etdik bir erkək kürrə doğdu. Pəs o kürrədən mütəvəccəh olub, etdik ki şirxarlıqdan təmmam oldu, bir tükü kürrə oldu, əmma Mirza bəgün çün at qismində səriştəsi var idi, büldü ki, bu atun axırı yaxşı at olur, ona çox mütəvəccəh oldu, ta inki o kürrə iki yaşın təmmam etdik.

Bir gün Mirza bəg öz mənzilində oturmuşdu, gördü Şah Abbas tərəfindən bir nəfər çapar bir kağız gətirdi. Çün Mirza bəg kağızı alub möhürün götürdi, gördü Şah Abbas yazub ki, ey Mirza bəg bu kağız yetişən vaxtda bir neçə ədəd yaxşı kürrə ki, pəsəndi-sərkari-padşah ola, gətür ki, zimistan fəslə sərtöylədə bağlansun.

Pəs Mirza bəg ayağa durub gəldi ilxı içinə, dolandı ilxını. Bir neçə ədəd kürrə mümtaz eyləyüb dutdu, o cümlədən, həman kürrə ki, dərya atun cinsindən idi, onu da həm dutdu, tədarükün görüb öz oğlu Rövşən Əlini yanınca götürüb və atları həm götürüb yola düşdülər, ta inki mənzilbəmənzil gələb, özlərin yetirdilər İsfəhana. O gecəni qalub, sübh vaxtı olanda sərtöylədən cul və nəməd alub çəkdi kürrələrin üstünə. Hər biri bir nəfər mehtərin cilovunda gətirdi Şah Abbasun hüzuruna, bir-bir kürrələri padşahun nəzərindən keçirüb və padşah həm təhsin eylərdi. Axirüləmr həman kürrə ki, dərya atının balasıydı, çəkdi hüzurə. Padşah gördü bir bəd tərkib xırda tüklü kürrədür. Padşah gəzəbnak olub, dedi:

– Mirza bəg, mən sənə yazmışdum ki, bir neçə ədəd yaxşı kürrə gətür, bu necə kürrədür, gətürübsən?

Mirza bəg ərz eylədi:

– Qurbanun olum, bu kürrə o biri kürrələrdən yaxşıdır?

Padşah dedi:

– Kişi, sənün mægər əqlün nöqsan tapub. Bu kürrəni fəqirə versün, məyus olub almaz, bu necə kürrədür?

Mirza bəg genə dübarə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, mənim əqlim nöqsan tapmayub, bu kürrə çox yaxşı kürrədür. Bu atun misli heç padşahun sərtöyləsinə müyəssər dəgül və mənim atda çox səriştəm var. Bu atın axırı çox yaxşı olur və heç at meydanda buna bərabər olmaz. Siz verün bu atı bir neçə vaxt töylədə bağlasunlar. Əgər bu at yaxşı olmasa, verün məni öldürsünlər.

Padşah Mirza bəgün bu sözlərindən çox gəzəbnak olub, dedi:

– Kişi, məni ələ salursan, bu at balasına heç bənzəməz.

Mirza bəg genə üçüncü dəfə ərz eylədi:

– Qurbanum olum, sən mənim bu ərzimi qəbul eylə, ver, bu kürrəni bir neçə müddət sərtöylədə bağlasunlar. Bu kürrənin axırı çox yaxşı at olur ki, əgər təmam aləmün atlarını cəm eylə-yəsən, bu ata bərabər olmaz. Bu kürrə atların cinsindən dəgül.

Padşah Mirza bəgün bu sözlərindən çox dilazurdə olub qə-zəbnak oldu, dedi:

– Vay bədbəxt kişi, axırda məni həcv eyləyüb ələ salırsan. Xudavəndi-aləm padşahlara qırq adəmün əqlin kəramət ey-ləyüb, sən bu həmaqətün ilən istərsən mənə kül urub, ələ sa-lasan? Cəllad!

Çün Şah Abbasun ağzından bu söz çıxdı, neçə nəfər cəllad əllərində üryan qılıc, daxil oldular bargaha, baş endirib, ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, kimin ömrü başa yetişüb?

Padşah işarə eylədi Mirza bəgə, dedi:

– Aparun bu bədbəxt kişinin gözlərin çıxarub verün əlinə ki, bundan sora daxi ibrət olsun özgələrə ki, padşah sözünün müqabilində bica söz danışmasunlar.

Pəs cəllad yapuşdı biçarə Mirza bəgün əlindən, çıxartdı eşiğə. Pəs o biçarənin gözlərin çıxarub verdi əlinə. Mirza bəg gəşş eyləyüb, bihuş yığıldı. Pəs bir neçə saatdan sora huşa gə-lüb. Onun gözlərin xuşkə-eyləyüb gətürdilər padşahun hüzu-runə. Baş endirüb durdi. Padşah dedi:

– Mirza bəg, bu sənün öz bəd sözlərin mükafatıdır ki, sənə yetişdi. Sənə ibrət olsun ki, minbəd bica söz danışma.

Mirza bəg başın aşağı salub, ərz eylədi:

– Ey padşah, mən bülürəm ki, axırda peşiman olursan. Əmma səndən iltimasım budur, çün o kürrə sənün sərkarında pəsənd olmadı, onu bəndəyə iltifat eyləyəsən.

Padşah bir güldü. Bəd əz an hökm eylədi ki, həman kürrə-ni verdilər Mirza bəgə. Pəs Mirza bəg mürəxxəs oldu, kürrə-ni sərtöylədən götürüb verdi oğlu Rövşən Əliyə, ta inki gəldi-lər. İsfəhanda bir mənzil kirayə eyləyüb, əgləşdilər. Bəd əz an Mirza bəg yüzün dutub oğluna, dedi:

– Oğul, bu atı gərək qırq gün bir qaranlıq töylədə bağlaya-san ki, hərgiz işıq onun üstünə düşmiyə və hərgiz işıqa çıxar-

mayasan və onun abü-ələfin töylədə verəsən.

Pəs Rövşən Əli o atı gətirüb bir töylədə bağladı və o töylənün təmäm rovdənələrin möhkəm məsdud eylədi, bir növilən ki, heç işıq töyləyə düşmədi və həmişə onun abü-ələfin töylədə verüb, timar eylərdi, ta qırq günə kimin ona xidmət eylədi. Eylə ki qırq gün təmäm oldu, gəldi atası Mirza bəgün xidmətinə, ərz eylədi:

– Ata, bu gün qırq gün təmämdür, əmrün nədir?

Pəs Mirza bəg ayağa durub, Rövşən Əli yapuşdu onun əlindən gətürdi töyləyə, dedi:

– Oğul, bunun cul və nəmədin gətür.

Çün Rövşən Əli cul və nəmədin gətürdi, Mirza bəg əl uzadub o atun qulaqlarınun dibindən ta ayaqlarına kimin olub, əmma kəflində bir az yerün əti boşdur, dedi:

– Oğul, bu töylənün hər yerin möhkəm dutmusan, əmma bir xırda rovdənə açıq qalub, ondan ötrü ki, mən baxıram bu atun təmäm əzasının əti bərkiyüb, əmma kəflində bir az yer boşdur, gərək qırq gün bu atı tazədən bağlıyasan, əmma bu şərtlən ki, o rovdənəni tapub məsdud eyləyəsən.

Pəs Rövşən Əli axtarub o rovdənəni tapdı, məsdud eylədi. Qırq gün müttəsil tazədən o atı bağlayub ab-ələfin verüb, mütəvəcəh oldu. Çün qırq gün təmäm oldu, genə gəldi atası Mirza bəgün hüzuruna, ərz eylədi ki, bu gün qırq gün təmämür. Pəs Mirza bəg ayağa durub gəldi töyləyə, dedi:

– Oğul, bunun cul və nəmədin gətür, ta mülahizə eyləyüm?

Çün Rövşən Əli atun cul və nəmədin gətürdü Mirza bəg genə atun qulaqlarından ta ayaqlarına kimin mülahizə eylədi, gördü təmäm əzasının əti bərkiyüb, heç yerində nöqsanı yoxdur. Dedi:

– Oğul, töylənin rovdənələrin açgılən.

Çün Rövşən Əli töylənün rovdənələrin açdı, gördü at, o at dəgöl, guya bir surətdir çəkilib və çox kəşidə olub, ərz eylədi:

– Ata, o kürre ki, biz bağlamışduq heç ona bənzəməz.

Mirza bəg dedi:

– Sənün dürüst səriştən yoxdur. Bu at dərya atlarınun cinsindəndür, bunun tərəqqisi çox olur. Mən özüm bülürəm ki,

bu atun axırı necə olur. Əgər yüz min atlu meydan günü bunun üstünə düşsə, heç biri buna yetişub müqabil olmaz, əmma bu şərtilən ki, bir qırq gün həm bunu işıqda bağlayub mütəvəccəh olasan.

Pəs Rövşən Əli qırq gün onu həm işıq(lı) töylədə bağliyub, qulluq eylərdi. Mirza bəg dedi:

– Oğul, hər on gündən on günə o atı çıxarub həyətdə sür, ta ülküdən çıxsun.

Pəs Rövşən Əli o tövrilən ki, atası Mirza bəg tapşurmuşdu, hər on gündən on gündə bir dəfə töylədən çıxardub eşikdə sürürdü, ta inki qırq gün təmam oldu. Bir gün gəldi atasının xidmətinə, ərz eylədi ki, bu gün qırq gün təmamdur, əmma at təmam uzun tükələrin töküb bir növilən surət açub və gözəl olub ki, hər kəs bir dəfə onu görə, istəmənəz ondan göz götürsün.

Mirza bəg dedi:

– Oğul, sən onun nəmənəsin görübsən, hərgah onun rəftarın, qaçaqın görəsən, valeh olursan,– dedi: – oğul, onun rəngi nəyə çalır?

Rövşən Əli dedi:

– Ata, qərə rəngdir.

Dedi:

– Oğul, onun adını Qırat qoydum, onu həmişə bu adnan çağır, əmma gərək qırq gün onu dolandurub xamın alasan və gərək onu şəhər içində dolandırmayasan, ondan ötrü ki, əgər Şah Abbas xəbərda ola ki, bu at bu növilən tərəqqi eyləyüb, onu bizim əlimizdən alur və bizim bu qədər zəhmətimiz zaye olur.

Pəs Rövşən qırq günə kimin, hər gün tului-sübhdən Qıratı töylədən çıxarub İsfəhənun səhrasında bir qədər dolandırub xamın alub, ta günün tuluunda genə götürüb töylədə bağlardı. Eylə ki qırq gün təmam oldu, Rövşən Əli gəlüb atasının xidmətinə, ərz eylədi:

– Ata, bu gün qırq gün təmamdur və Qırat əcəb xamdan çıxub. Aya, əmrün nədür?

Dedi:

– Oğul, təhiyyə və tədarükün gör ki, gərək İsfəhandan çıxacaq.

Pəs Rövşən Əli məcmui-tədarükün görüb gəldi. Mirza bəg

hökm eylədi ki, Qıratı zin eylə, əmma özün qabaqa min və məni al tərkiyə və hər nə hökm eyləsəm, ona itaət eylə:

Pəs Rövşən Əli Qıratı zin edüb, neçə yerdən onun təngin möhkəm eyləyüb, ayaq həlqeyi-rikabə qoyub murği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdu.

Bəd əz an Mirza bəgi çəkdi atun tərkinə, dedi:

– Oğul, Şah Abbas hardadır?

Ərz eylədi:

– Ata, Şah Abbas bu gün şikarə çıxub.

Mirza bəg dedi:

– Oğul, çox yaxşı oldu, sən də rahi-rast atı sür şikargaha, padşahun hüzuruna, ta Qıratı görsün ki, necə at olub. Əmma hərgah atı istəsə, qorxma, bir məhmiz çək ata ki, bizi ordan çıxardur.

Pəs Rövşən Əli Mirza bəg tərkində Qıratı sürüb gəldi şikargaha. Şah Abbas uzaqdan baxırdı, gördü bir səvarə uzaqdan gəlür, əmma bir atı vardır ki, heç padşaha müyəssər dəgül. Çün yavıqlaşdı, gördü Mirza bəg və oğlu Rövşən Əlidür, əmma bir at minüblər ki, vaqəən bir əjdahadır, təmam yerün damarların çəkər. Şah Abbas yüzün dutub Mirza bəgə, əhvəlin xəbər aldı. Bəd əz an dedi:

– Mirza bəg, bu at kimindür?

Dedi:

– Qurbanun olum, bu at həman atdur ki, bunun üstündə mənim gözlərimi çıxartdun.

Şah Abbas çox təəccüb eyləyüb, dedi:

– Kişi, sən məgər bu yalan sözlərindən əl çəkməzsən. O at bir tükli, bədsurət kürrə idi. Əmma bu at bir atdur ki, misli və manəndi yoxdur.

Mirza bəg ərz eylədi:

– Qurbanun olum, mən sənə ərz eylədim ki, bu kürrənin axırı yaxşı at olur, sən mənim sözümə etibar eyləməyüb mənim gözlərimi məyub eylədün. Bu at dərya atlarının cinsindəndür.

Padşah dedi:

– Necə dərya atlarının cinsindəndür?

Mirza bəg dəryadan at çıxmağın və madyanə cəm olmağ-

ın padşaha nəql eylədi. Padşah çox əfsus çəküb, dedi:

– Mirza bəg, mən bilmüyüb sənə zülm eyləmişəm, əmma keçən keçüb, gəl, bu atı ver mənə, genə sənə məhəbbət eyləyüb vəzifə və müstəmərrri qərar eylərəm ki, nə qədər ömrün var, mənə dua eylə və oğlun Cəlali elində hakim eylərəm.

Mirza bəg ərz eylədi:

– Qurbanun olum, əhli-İsfəhanda vəfa olmaz, mənə nə vəfa eylədün ki, mənim oğluma nə vəfa eyləyəsən.

Şah Abbas Mirza bəgün bu sözlərindən mütəğəyyir olub, dedi:

– Kişi, sənün əqlün zayil olub, sənün başuva hər nə gətirdi dilün gətirdü, sənün nə üzün var ki, padşah yanında belə biədəbanə danışasan?

Mirza bəg dedi:

– Ey padşah, bizlər türkmən tayifəsiyüq, öz dilimizə qəddəğən eyləyə bilməruq. Mən eşitmişdüm ki, Səfəviyyə padşahları adil olur, əmma sən əbəs yerə mənə zülm eyləyüb mənim gözlərimi kor eylədün, bundan sora hərgiz mən sənün sözlərvə etibar eyləyüb özümü dami-bələyə salmaram.

Şah Abbas gördü əcəb dürüş sözlər danışur. Onun təbinə namülayim olub, yüzün dutub ətrafında olan qulamlara, dedi:

– Cəmaət, Mirza bəgi sizdən istərəm, gərək bunu dutub mənim yanına gətürəsüz, ta İsfəhan meydanında verəm bunu dara çəkələr və üç gün bunun cəmdəgi dar üstə qala, ta təmam xəlqi-ələm ibrət götürə ki, padşah yanında biədəb danışmıya.

Çün Mirza bəg Şah Abbasdan bu sözü eşitdi, dedi:

– Oğul, daxi aram vəqti dəğül, mabadə, dəstgir olaq. Əgər Şah Abbas bizi duta, daxi ümidi-nicat yoxdur, yəqin həm səni, həm məni həlak eylər.

Rövşən Əli dedi:

– Ata, əmrün nədür, ta ona iqdam eyləyüm.

Dedi:

– Oğul, Qıratı yavaş-yavaş təprət. Hər vəqt ki, düşmən yavuşlaşsa, o vətq bir rikab çək. Vəqti ki, düşmən ara açdı, genə başın yığ, ta yavaş-yavaş yerisün.

Çün Rövşən Əli ustaddan təlim aldı, bir acı məhmiz Qıra-

ta yəminü-yasardan çəküb. O hevan girdibad kimin təkü-puyə gəlüb, ağzın mağar kimin söküb və dümmin ələm kimin ucaldub yola düşdü.

Şah Abbas qulamlara hay urdu ki, cəmaət, qoymuyun, bu xirəbəsər bədbəxti aradan çıxsun, hər kəs onu dutub mənim yanıma gətürə, onu dünya malından biniyaz edüb və bir böyük mənsəb ona verrəm. Çün qulamlar bu vədəni padşahdan eşitdilər, təməhləri cuşə gəlüb hər kəsün gumanı ki, özünə və atına gəlürdi, at saldı. Pəs bir qədər yol onları qavdılar. Mirza bəg dedi:

– Oğul, dön bir dalıya bax, gör, nə xəbərdür?

Rövşən Əli dönüb dalıya baxanda gördü bir kəhər at, deyərsən bəs, oxdur kəmandan qurtulub sürət ilə gəlür və az qalub ki, Qırata yetişsün, dedi:

– Ata, bir kəhər atlu gəlür, əmma yavuvdur ki, bizi yetirsün.

Mirza bəg dedi:

– Oğul, heç vəhimə və ehtiyat eyləmə, Qıratı çap daşlığa ki, kəhər rəng atun daşlıqda əli olmaz.

Pəs Rövşən Əli Qıratun licamin dolandırub, çapdı daşlıqa. Şah Abbasun qulu gördü Mirza bəg yolu gəc eyləyüb atı saldı daşlıqa, belə xəyal eylədi ki, onlar qorxudan yolu gəc eylədilər. Pəs o da atun licamin dolandırub onların dalınca rəvanə oldu. Pəs bir neçə qədəm getmişdi ki, at əlin daşa çalub, ləng oldu. Rövşən Əli dedi:

– Ata, bizim dalımızca gələn at ləng olub, daxi qədəm götürməz.

Mirza bəg dedi:

– Oğul, atın başın çövrə yola, əmma licamın çək, ta aramilən getsün, əmma gözün dalda olsun ki, hər rəng at bizi yetürsə, mənə xəbər eylə.

Pəs Rövşən Əli atasının hökmünə itaət eyləyüb Qıratun licamin dolandırub yola saldı, yavaş-yavaş gedirdi, bir vəqt dönüb dalıya baxdı, gördü bir kürən rəng at tiri-şəhab (kimin) gəlür. Əmma az qalub ki, bunlara yetişsün. Dedi:

– Ata, bir kürən rəng at az qalub ki, bizə yetişsün.

Mirza bəg dedi:

– Oğul, Qıratun licamin dolandır, sal şuxuma.

Rövşən Əli atun başın dolandırub saldı şuxuma. Bir az yol getmişdilər, Rövşən Əli gördü kürən at şuxumda yorulub yəvaş-yəvaş gəlür. Pəs atası Mirza bəg xəbər verdi. Mirza bəg dedi:

– Oğul, sən də atun başın çək yəvaş-yəvaş sal yola.

Pəs Rövşən Əli əməl eyləyüb atun başın çəküb saldı. Çün bir qədər yol getdilər, genə dönüb dalına baxdı, gördü bir kəbud rəng at dümmin ələm edüb badi-sərsər kimin gəlür. Əmma yavüqdür ki, onların üstün ala. Dedi:

– Ata, bir kəbud rəng at alıcı quş kimin az qalub ki, üstümüzü ala.

Mirza bəg dedi:

– Oğul, Qıratun başın çəküb təpə tərəfinə çap.

Pəs Rövşən Əli atun licamın dolandırub təpə tərəfinə bir qədər yol çapdı, döndü bir dalıya baxdı, gördü kəbud rəng at çox uzaq qalub ki, bunlara yetişə, ərz eylədi:

– Ata, kəbud rəng at çox uzaq qalub.

Dedi:

– Oğul, atun başın dolandır, sal yola.

Rövşən Əli atun başın dolandırub saldı yola. Pəs bir qədər yol gedib Rövşən Əli dönüb dalıya baxdı, gördü bir sərxun rəng at-tiri-şəhab gəlür, yavüqdür ki, onları dutsun. Dedi:

– Ata, bir sərxun rəng (at) az qalub ki, bizə yetişsün.

Mirza bəg dedi:

– Oğul, Qıratı üzə aşağı çap.

Pəs Rövşən Əli Qıratı bir qədər yol üzə aşağı çapub dönüb baxdı, gördü sərxun at çox uzaq qalub. Pəs genə Qıratun başın dolandırub yola saldı. Çün Şah Abbasun qulamları gördülər onları duta bilməzlər, nadim və peşiman qayıdub gəldilər Şah Abbasun xidmətinə. Şah xəbər aldı ki, cəmaət, hanı Mirza bəg. Ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, əgər təmam ələmün səvarələri yığışub bir yerə cəm ola, məhəldür onu dutsun, guya bir qanadlu quşdur, pərvaz eylər.

Şah Abbas onun gözlərin çıxartmaqda çox peşiman olub, əfsus eylədi. Əmma bu tərəfdən Mirza bəg gördü ki, düşməni qayıtdı, dedi:

– Oğul, Qıratun başın çək, aramilən getsün.

Pəs Rövşən Əli onun başın yığıb aramilən yola düşdülər.
Rövşən Əli arz eylədi:

– Ata, bu at qəribə atdur ki, mən hərgiz belə at görməmişdüm.

Mirza bəg dedi:

– Oğul, bu atun qəribə xasiyyətləri vardır ki, hənuz sən bilmərsən.

Rövşən Əli dedi:

– Ata, nə xasiyyəti vardır?

Dedi:

– Oğul, əvvəl xasiyyəti budur ki, əgər dəryayə salsun, üzər, kənarə çıxar və hərgiz qər q olmaz. Ondan ötrü ki, bunun atası dərya atlarının cinsindəndür. İkinci xasiyyəti budur ki, əgər igirmi ağac yol qovasan, hərgiz nəfəsi təng olub yorulmaz. Üçüncü xasiyyəti budur ki, qırq arşın yol atılır. Dördüncü xasiyyəti budur ki, öz mehtərindən qeyri adam öz yanına qoymaz. Beşinci xasiyyəti odur ki, insan kimin dil bülür, hər nə desön, anlar. Altıncı xasiyyəti odur ki, düşmən görəndə qabaqdan gələni dişiyən həlak eylər və dalıdan gələni əyaqları ilə həlak eylər. Yeddinci xasiyyəti budur ki, hərgiz nal istəməz. Səkkizinci xasiyyəti budur ki, ələf az tənəvül edər. Doqquzuncu xasiyyəti budur ki, əgər on gün, on gecə yol sürəsən, hərgiz yorulmaz. Onuncu xasiyyəti budur ki, əgər biəfsar səhrayə buraxasan, sahibindən qaçmaz, əmma biganə adam ətrafına dolana bilməz.

Çün Mirza bəg Qıratun xasiyyətin bəyan eylədi, bəd əz an dedi:

– Oğul, sənə vəsiyyət eylərəm ki, hərgiz əbəs yerə bu atı çapma və mənzilə yetişəndə, soyuqdan mühafizə eylə ki, at iyidin qardaşındur. Əmma qorxaram ki, Şah Abbas fürsət tapub, bu atı bizim əlimizdən ala.

Rövşən Əli dedi:

– Ata, bu xasiyyətlər ki, bu atda var, sən xatircəm (ol) ki, hərgiz bu atdan kənar olub ayrılmaram.

Pəs ordan yola düşüb mənzilbəmənzil gəldilər Mazəndərə-

na, öz mənzillərinə, aram dutdular. Əmma bu tərəfdən Şah Abbas Mirzə bəgün ədavətin qəlbində saxlıyub, çün qayıdub İsfəhana daxil oldu, öz vəzirin ehzar edüb, dedi:

– Vəzir, bu həramzadə Mirza bəg mənə heyif urub, o atı mənim əlimdən çıxardub apardı. Əvvəl mən bilmədim ki, o at dərya atının cinsindəndür, gərək buna bir əlac eyləyəsən ki, bəlkə atı mən girə gətirüm.

Vəzir dedi:

– Qurbanun olum, əvvəl quşu uçurmusan, əmma daldan biya-biya eylərsən. Onlar türkman tayfəsi həmişə atnan nəşvü-nüma eyləyüblər və at tanımaqda səriştəyi-təməmləri vardır, gərək imtəhan eyləməkdən ötrü o atı neçə vaxt sər-töylədə saxladaydun, hərgah tərəqqi eyləməsəydi, ondan sora Mirzə bəgə tənbiş eyləmək çox asan idi. Əmma hala ki, şikar kəmingahdan çıxub, mən nə əlac eyləyüm. Ondən ötrü ki, tayfeyi-türkman bir tayfədür, bipavüsər və çox rəşid və dilavər ki, heç padşah onların öhdəsindən gəlməyüb və neçə dəfə padşahani-sələf qoşun cəm eyləyüb və onların üstünə gedüb, bəlkə tənbiş və tədib eyləyə, əlacpəzir olmayub. Axirüləmr məhzul və mənkuş qayıdublar, xüsusən, türkman arasında Cəlali tayfəsi bir müəzzəm tayfədür və çox rəşid və şüca iyidləri var ki, dava günündə hər biri bir Rüstəmi–sənidiür və əlavə bər in onların böyükləri Mirza bəgdür ki, onun gözlərin məyub eyləyübsən və hərgiz bu ədavət qiyamətə kimin onun xatirindən gətməyəcaq.

Şah Abbas vəzirün bu sözlərindən aşıftə olub, dedi:

– Vəzir, mənə türkman tayfasılən qorxudursan, ya bu səl-tənəti bərhem urram, ya türkman tayfasın bilmərrə həlak eylərəm.

Vəzir ərz eylədi:

– Qurbanun olum, çox padşahlar sənün kimin bu xəyalə düşüb ki, bəlkə türkman tayfasın ram eyləyüb, dəstgir eyləyə, əmma mümkün olmayub, ondan ötrü ki, onların məkan və mavələri təməm biyabani biab və ələfdür və onlar özləri su olan yerlərə bələddür. Əmma sayir xəlq nəbələddür, təməm qoşun susuzluqdan həlak olur və əlavə bunlara, tayfeyi-türk-

man çox gəyur tayifədür ki, hərəgah onlarun bir adlı adamlarına birisi biehtiramluq eyləyə, küllən cəmiyyət eyliyüb, ona himayət eylləllər. Bir atdan ötrü bu yatmış fitnəni bidar eyləmə ki, hərəgah türkman cəmiyyət eyləyə, bundan çox böyük rəxnələr, əsasi-səltənətə yetişür, ixtiyarun var, məmləkət sənün, qoşun sənün, bəndədən səlahi-dövləti mülahizə eyliyüb, sizi xəbərdar eyləmaq idi ki, sərkarı-padşahə ərz eylədüm.

Şah Abbas dedi:

– Vəzir, yaxşı deyirsən, əmma hərçi eylərəm ki, bəlkə bu mətləbi qəlbimdən çıxaram və bir cüzi zadlan əsasi-dövlətə rəxnə salmıyam, əmma mümkün olmur. Gərək buna bir tədbir eyləyəsən.

Vəzir gördü Şah Abbas bu füsün əfsanələr ilə sakit oturmaz, ərz eylədi:

– Qurbanun olum, imdi ki, sənün meylün burdadur ki, Mirza bəg dəstigir ola və o dərya atın ələ gətürəsən, bu zor ilən olmaz, bəlkə gərək bir tədbir hiylə eyləyüb Mirzə bəgi ələ gətürmək.

Şah Abbas dedi:

– Vəzir, hər tədbirün var, eylə, əmma Mirza bəgi və o atı səndən istərəm.

Vəzir bülürdü ki, əmr məhaldur, əmma labud qalub padşahun xoşamədlıqından ötrü və onun təsəlli tapmaqlığından ötrü bir namə Mazəndəran hakimi Allahyar xanə yazdı ki, ey Allahyar xan, bu kağız sənə yetişən vəqtdə Mirza bəgilən saziş binası eyləyüb və ona çox ehtiram və məhəbbət eylə və yaxşı xələt və ənam ver və padşah tərəfindən onu ümidvar eyləyüb, bəlkə bir tədbirlən onu dəstgir eyləyüb ələ gətirəsən.

Əmma vəzir bu naməni yazdıran vəqtdə Cəlali elindən bir nəfər Rüstəm bəg adlı İsfəhanda vəzir məclisində var idi. Çün vəzirun bu naməsindən və bu tədbirindən xəbərdar oldu həman saat atına səvar olub, İsfəhandan çıxub, tiri-şəhab kimin özün yetirdi Mirzə bəgün yanına, əhvalatı ərz eylədi və dedi:

– Qurbanun olum, xəbərdar ol ki, məbadə, Allahyar xan sənə hiylə urub məkr eyləyə və səni dəstgir eyliyə.

Çün Mirza bəg Şah Abbasun və vəzirün tədbirindən müt-

tələ və agah oldu, dörd yüz nəfər karazmüdə və dəvədidə cavan Cəlali elindən mümtaz eyləyüb öz yanında saxladı və həmişə mükəmməl və müsəlləh özünə qaravul eylədi, əmma təmam elə xəbər eylədi ki, həmişə xəbərdir olub, kəmingahda oturun ki, hər vəqt Allahyar xan istiyə bizlərə əziyyət eyləyə, sizlər tökülün və onları qətlü və ğarət eyliyün. Pəs bunları qoy tedarükdə olsun, əmma nəqli-dastan eşit vəzirdən.

Çün naməni yazdı, sərbemöhr eyləyüb verdi bir qasidə, dedi:

– Təcili-təməmilən bu naməni Məzəndəranda Allahyar xanə yetir.

Pəs qasidə naməni götürüb gecə və gündüz yatmayub özün yetirdi Allahyar xanun yanına, naməni verdi. Çün Allahyar xan naməni açub məzmunundan müttələ oldu. Həman saat bir namə yazdı Mirza bəgə, bu məzmunla ki, ey Mirza bəg bül və xəbərdir ol ki, qibleyi-ələm çün sənün gözlərin məyub eyləyüb, əmma hala nədim və peşiman olub və iltifat üstə gəlib istər təlafiyi-mafat eyləsün və səni öz yanında müqərrəb eyləsün və həmişə onun yanında nədim və həmsöhbət olasan. O cəhətə xələt və bir qədər xərci-rah sənə irsal edüb. Mənim bu naməm sənə yetişən vəqtə təcili-təməmilən özün Mazəndarana yetür ki, gərək İsfəhana gedəsən.

Çün namə təmam oldu, bir qədər nəqd və bir yaxşı xələt qasidə verdi, rəvanə eylədi. Çün qasidə naməni və xələti götürüb özün yetirdi Mirza bəgün yanına. Naməni verüb, pulları və xələti qoydu bərabərə. Mirza bəg naməni açub müttələ oldu, xələti və pulları götürüb, dedi:

– Bular həman pullarun əvəzidür ki, Allahyar xan mənə zindana salub tərçüman eylədi.

Əmma hökm eylədi ki, həman qasidün burnun və qulaqların kəsüb boynundan asdılar və bir namə Allahyar xana yazdı, bu məzmun ilə ki, Allahyar xan, bül və xəbərdir ol ki, pulları həman pullarun əvəzində götürdüm ki, sən mənə tərçüman eyləyüb almuşdun, əmma çün Şah Abbas mənə gözlərimi çıxarub məyub eylədi. Bunun əvəzində hərgah həyatım olsa, beş yüz nəfərin gözlərin çıxarduram. Hala istərsən bu hiylə ilə mənə dəstgir eyləyüb həlak eləyəsən. Xatircəm ol,

bu əfsanələr ilə dəstgir olmaram və nə qədər həyatım olsa, sizlər ilən dava eylərəm.

Çün namə təmam oldu, verüb qasidə rəvanə eylədi. Qasid özün yetirib Allahyar xanun hüzuruna, naməni verdi. Allahyar xan gördü qasidün nə burnu var və nə qulaqları, dedi:

– Qasid, səni kim bu halə salub?

Dedi:

– Məni Mirza bəg bu halə salub, əmma pulları və xələti götürdü, namənin əvəzin yazdı.

Pəs Allahyar xan naməni açub məzmunundan müttələ oldu. Qəzəbnak olub hirsindən cəhənnəm kimin zəbanə çəkdi. Pəs həman saat hökm eylədi ki, beş min nəfər ləşkər cəm olub və özü həm atlanub, yüz qoydular Mirza bəgün üstünə getməqə. Əmma bu tərəfdən Mirza bəg Allahyar xanun və qoşunun gəlməgindən xəbərdar olub, təcili-təmamilən adam göndərüb Cəlali elini başına cəm eylədi. Hər iki tərəfdən səflər arastə olub, Mirza bəg öz oğlu Rövşən Əlini onlara sərdar eylədi. Çün Allahyar xan bu cəmiyyəti gördü, atın sürüb bərabərə, dedi:

– Mirza bəg, padşah sənə iltifat eyləyüb xələt göndərüb, istər həmişə onun yanında nədim olasan, əmma sən istərsən padşaha yağı olasan, əbəs yerə bu xəlqin qanun tökülməginə bais olma. Gəl, səni göndərüm İsfəhana və mən özüm bir ərizə padşaha yazaram ki, sənə çox məhəbbətlər eylər.

Mirza bəg dedi:

– Mənin sənün kağuzuna ehtiyacım yoxdur. O ki, sizün qəlbüzdədür, mən xəbərdar olmuşam. İstərsüz məni məkr və hiylə ilə dəstgir eyləyəsüz. Hərgiz sizün sözlüzə etibar eyləməyəm.

Pəs Allahyar xan gördü Mirza bəg hərgiz bu sözlərdən pərvə eyləməz, pəs dönüb öz adamlarına hökm eylədi ki, cəmaət, daxi durmaq vəqti dəgül, gərək Mirza bəgi dutasuz.

Pəs Mazəndəran ləşkəri əl qılıca eyləyüb, özlərin urdular Cəlali elinə. Bu tərəfdən Mirza bəg hökm eylədi öz adamlarına ki, cəmaət, qoymuyun. Çün Rövşən Əli atasından izn hasil eylədi, qılıcın çəküb Qıratı bir cövlanə gətürdi, özün urdu ləşkərə. Cəlali eli əhvalı belə görəndə özlərin urdular ləşkərə. Pəs hər iki tərəfdən davayi-əzim bərpa oldi, əmma Rövşən Əli

hər kimə ki, yetişirdi iki parə eylərdi. Pəs Məzəndəran qoşunu onların qabağında davam etməyib yüz qoydular qaçmaqə, əmma Rövşən Əli özün yetirib Allahyar xanə, bir qılıc onun cignindən əylə urdu ki, bir qolu və başı düşdü yerə.

Çün Məzəndəran ləşkəri gördilər ki, öz hakimləri Allahyar xan həlak oldu, təmam yüz həzimetə qoydular. Əmma bu tərəfdən Rövşən Əli və Cəlali tayfəsi küllən onların dalınca at salub hər kimə ki, yetişürdilər bəratı-ömürlərin möhr edüb, atdan yerə salurdılar.

Pəs iki ağac yol onların təəqüb əyləyib. Qalmaqı onlardan məgər bir cəmi-qəlil ki, onların həm zəxmdar, fəlakət günündə özlərin o mərəkədən salamət kənarə çəktilər. Pəs Cəlali əli ordan qayıdub öz mənəzillərinə müraciət əylədilər. Əmma Mirza bəg qəbilənin riş-səfidlərin əhzar əyləyib, dedi:

– Cəmaət, bu iş ki, bizlərdən baş urdu, Şah Abbas hərgiz bizləri rahat qoymaz. Gərək həmişə dava əyləyək, əmma məsləhət odur ki, bizlər Məzəndəran həvalisindən köçüb gənə türkmən əlinün içinə daxil olaq.

Pəs Cəlali əli ordan köçüb gənə türkmən içində sakin oldular, əmma bu tərəfdən Şah Abbas Allahyar xanun ölməgindən və Məzəndəran ləşkərinün tələf olmağından müttələ olub. Neçə dəfə cəmiyyət göndərüb Mirzə bəgün üstünə, onların gələb bir iş görməyib, nadim və peşiman olub gerü qayıdıblar. Pəs Şah Abbas Mirzə bəgün ədavətin qəlbində saxladı, əmma vəzir ərz əylədi:

– Qurbanun olum, mən sənə neçə dəfə ərz əylədim ki, bu tayifəyi–türkmən bir tayifəyi-bipavusər və özləri çox rəşid və dilavərdür və heç padşah indiyə kimin bunlara qalib olmu-yub. Əmma sən mənəim ərzimi eşitmədin, bir atdan ötrü bu qədər məxluqi ölümə verdün. Şah dedi:

– Vəzir, o zadı ki, qəzadan olacaq, mümkün dəgül ki, onu təğyir əyləyəsen.

Pəs Şah Abbas həm nadim və peşiman olub, əmma batində Mirza bəgün və Cəlali əlinün ədavəti qəlbində var idi və intizari fürsət idi ki, bəlkə bir gün tələfəyi-mafat əyləsin. Əmma bilməzdi ki, pərdə dalında nə vardır.

KOROĞLUNUN İYİRMİNCİ MƏCLİSİ

Koroğlunun yuxu görməsi, onun üsyanı. Şah Abbasla müsahibəsi və oradan qaçması. Koroğlunun Ruma gəlib, Van şəhərinə qədəm basması

Raviyani-əxbar və naqilani-asar belə rəvayət eyləyüb ki, çün Mirza bəg və oğlu Rövşən Qıratı götürüb Şah Abbasdan fərar eylədilər, ta gəldilər öz mənzillərinə. Ravilər iki tövrlən rəvayət eyləyüb. Bir rəvayət budur ki, Mirza bəg və oğlu Rövşən Əliy-nən bir çayun kənarında oturmuşdular. Mirza bəg dedi:

– Oğul, bax bu çayə, hər vəqt ki, bu çaydan qırmızı köpük gəldi, köpükdən bir qədər ver mənə ki, mənim gözümlən şəfəsi o köpükdədir.

Pəs bir qədər oturdular. Mirza bəgi yuxu dutub yatdı, əmma Rövşən Əli çaya baxardı. Bir vəqt nə gördü ki, çayun yüzündə bir qədər qırmızı köpük gəlür. Pəs əl atub o köpükdən bir qədər dutub, dedi:

– Görüm bunun təmi necədir.

Eylə ki o köpüğü içdi, gördü göylü sözilən doldu və hər nə istər danışsun, təbi mövzun olub, şer deyir. Pəs bir qədər keçüb, atası Mirza bəg yuxudan bidar oldu, dedi:

– Oğul, o köpük necə oldu?

Ərz eylədi:

– Ata, bir qədər qırmızı köpük gəldi, mən bir qədər götürüb içdim ki, imtəhan eyləyəm, əmma gördüm göylüm sözilən doldu və istədim ki, bir qədər götürüm sənə verəm, gördüm köpük daxi gəlməz.

Mirza bəg əlin vırdı əlinə, çox əfsus deyüb, dedi:

– Oğul, o zadı ki, mənə verilmişdi, sənə nəsib oldu.

Rövşən Əli dedi:

– Ata, məgər bu suyun xasiyyəti nə idi?

Dedi:

– Oğul, əvvəl bu su mənim gözlərimə şəfa idi və ikinci hər kəs o köpükdən içsəydi, şair olurdu və üçüncü hər kəs o köpükdən içsəydi, pəhləvan olurdu ki, təmam böyüklərdən ba-

cu-xərac alurdu. Əmma sənə nəşib oldu.

Rövşən Əli dedi:

– Ata, sən hardan büldün?

Dedi:

– Oğul, bunu mənə vəqiədə təlim eyləmişdilər.

Əmma ikinci rəvayət budur ki, Rövşən Əli bir gün səhraya çıxmışdı. Yetişdi bir nəhrün kənarına, gördü bir yaxşı səbzəvar yerdür. Pəs əgləşdi o nəhrün kənarında. Nəhrə tamaşa eylərdi. Bir vəqt gördü bir qırmızı rəng köpük suyun yüzündə gəlür. Pəs əl uzadub o köpükdən bir qədər götürdü, qoydu ağzına. Çün köpükü uddu, bihiss yıxılıb qəşş eylədi, əmma vəqiədə ona ilham olundu ki, biz səni kəmərbəstə eyləduq. Əmma hər yerdə osmanlıya qalib olursan və sənin için təbii-şer əta olundu və adun Koroğlu qoyduq.

Pəs Koroğlu qəşş aləmində o nəhrün kənarında biixtiyar yıxılmışdı, ta inki axşam oldu, Mirza bəg gördü oğlu gəlmədi, neçə nəfər nökrələrindən səhrayə göndərdi ki, görün, Rövşən Əli harda qaldı ki, gəlmədi. Pəs nökrələr səhraları dolanurdu, ta inki yetişdilər həman nəhrün kənarına. Gördülər Rövşən Əli yıxılıb, əmma ağzı-burnu qanlı köpükdür. Pəs onu aldılar dalılarına, gətürdülər Mirza bəgün xidmətinə.

Mirza bəg eylə əhvalı belə görəndə, xəbər aldı ki, buna nə olub? Ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, bir nəhrin kəranında görduq yıxılıb, əmma ağzından və burnundan köpüklü qan gəlür, əmma bilməruq ki, bunu bu halə kim salub.

Pəs Mirza bəg hökm eylədi ki, onun qolların boğub, hala gətürdülər. Çün Koroğlu gözlərin açdı, genə huşə gedüb bihuş yıxıldı, genə onun qolların boğub, hala gətürdilər. Mirza bəg xəbər aldı:

– Oğul, bu nə əhvaldur və səni kim bu halə salub?

Koroğlu dedi:

– Ata, xatircəm ol ki, biganə adam məni bu halə salmıyub.

Mirza bəg dübarə xəbər aldı:

– Oğul, de, görüm, bəs sənə nə olub ki, belə bihuş yıxılımsan?

Koroğlu dedi:

– Bir saz gətirün ki, deyim, mənə nə olub.

Mirza bəg dedi:

– Oğul, nə deyirsən, saz nədür, məgər divanə olubsan?

Koroğlu dedi:

– Ata, divanə olmamışam, əmma saz gətirün ki, öz heka-yətimi sizə nəql eyləyüm.

Pəs bir saz gətürdilər. Cəlali Koroğlu sazı alub, basdı sinə-sinə, yüzün dutub öz atası Mirza bəgə, dedi:

– Ata, qulaq ver, deyim ki, mənə nə olub və məni kim bu halə salub.

Canım ata, neçə türkü sölərəm,
Aç qulaqun, sözlərimi eşit, bir.
Qadir Allah verdi mənim payımı,
Aç qulaqun, sözlərimi eşit, bir.

Ağam Əli verdi, içdim badəni,
İtirmişdim, yaxşı tapdım caddəni,
Həqq ucaldı bu türköman zadəni,
Aç qulaqun, sözlərimi eşit, bir.

Ağam Əli qurşuyubdur belimi,
Uzun edüb düşmən üstə dilimi,
Tərk edirəm Cəlali tək elimi,
Aç qulaqun, sözlərimi eşit, bir.

Ağam Əli görünübdür gözümə,
Həqq qapusu açılıbdur üzümə,
Koroğluyam, bir qulaq ver, sözümə,
Aç qulaqun, sözlərimi eşit, bir.

Çün Cəlali Koroğlu sözlərin təمام eylədi, Mirza bəg dedi:

– Oğul, bunlar nə sözdür deyirsən, məgər divanə olubsan, ya əcinnə sənə bir zəfər yetirüb ki, belə sözlər danışırsan?

Koroğlu dedi:

– Ata, nə divanə olmuşam və nə əcinnə zəfər yetirüb. Əmma doğru sözümdür ki, deyirəm, vaqiədə məni kəmərbəs-tə eyləyüblər.

Mirza bəg dedi:

-Oğul, yəqin sən xəbti-dimağ gətiribsən ki, belə bihudə sözlər danışırsan.

Koroğlu dedi:

-Ata, xəbti-dimağ gətürməmişəm, əmma İmam Əli məni kəmərbəstə eyləyüb, gərək onun təmam düşmənlərin öldürəm.

Mirza bəg dedi:

-Oğul, bu sözləri sən danışma, ondan ötrü ki, sən bir yalquz adamsan, sənün əlindən nə gəlür?

Cəlali Koroğlu bunu atası Mirza bəgdən eşidəndə, genə sa-zın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub atasına, dedi:

Ata, məni çox eyləmə məlamət,
Başımda var ağam Əli həvası.
Qəni mövlam badə verüb, içmişəm,
Gecə-gündüz zövq artırır səfası.

Namərdilən bir meydana girmənəm,
Nitq eyləsə, qulaqımı vermənəm,
Xudam qoysa, bac düşməne vermənəm,
Başımda var ağam Əli havası.

Ovçu kimin bu dağları gəzərəm,
Qəvvas olub dəryaları üzərəm,
Qərəquştək düşmən başın üzərəm,
Başımda var ağam Əli havası.

Qoç Koroğlu sığınubdur xudayə,
Şahlar Şahı Əli kimin mövlayə,
Düşmən başın keçirirəm cidayə,
Başımda var ağam Əli havası.

Çün Koroğlu sözün təmam eylədi, Mirza bəg dedi:

– Oğul, bu nə hekayətdür?

Koroğlu öz yuxu görmağın və kəmərbəstə olmağın nəql eylədi. Mirza bəg gördü Koroğlu həqq tərəfindən kəmərbəstə olub, daxi Cəlali elinün içində qalmaz, dedi:

– Oğul, imdi sənün məqsudun nədür?

Koroğlu dedi:

– Gərək sənün intiqamun Şah Abbasdan alam.

Mirza bəg dedi:

– Oğul, sən yalquzsən və o, padşahdur, onun ləşkəri var və cəmiyyəti var, sən ona müqabil ola bilməzsən, səbr eylə, ta sənün üçün bir cəmiyyət və bir qoşun tədarük eyləyüm, ondan sora getgilən.

Koroğlu dedi:

– Ata, bu bir hünər dəgül ki, mən cəmiyyət götürüb davaya gedüm. Gərək özüm yalquz gedüm, ta sənün intiqamun alum.

Mirza bəg dedi:

– Oğul, bu yaxşı fikir dəgül, ondan ötrü, İsfəhan bir böyük şəhərdür və Şah Abbas həm özü bizimilən düşməndür, məbədə, giriftar olasan və səni dutub həlak eyləyə.

Koroğlu çün bu sözləri Mirza bəgdən eşitdi, ərz eylədi:

– Ata, məgər sən mənim yalquzlığımdan qorxarsan?

Dedi:

– Bəli.

Pəs Koroğlu genə sazın götürüb, kök eyləyüb basdı sinəsinə, dedi:

– Ata, bir neçə bənd türki gələb sinəmə, qulaq ver, onları deyüm.

Pəs bu türkünü oxudu.

Qoç iyidlər aman verməz düşməne,
Tərən kimin urar, çıxar aradan.
Çar tərəfdən bağlasalar yolları,
Tərən kimin urar, çıxar aradan.

İyid olan baxmaz lovu-ləşkərə,
Ac qurd kimin özün urar səflərə,
Əfqan səsin dayandırur gözlərə,
Tərən kimin urar, çıxar aradan.

Qurban ollam Qıratımın bəstinə,
Qarq kimin saçlarına, şəstinə,
Car gələndə hər tərəfdən üstünə,
Tərən kimin urar, çıxar aradan.

Qoç Koroğlu öz başına söyləməz,
Əbəs-əbəs lafu-gəzaf eyləməz,
Dərə-təpə, alçaq-uca gözləməz,
Tərhan kimin urar, çıxar aradan.

Çün Cəlali Koroğlu sözün tamam eylədi, Mirza bəg dedi:
– Oğul, sənün bu sözlərindən belə məlum olur ki, səfər ey-
ləyəcaqsan.

Koroğlu dedi:

– Bəli, gərək Şah Abbasdan sənün gözlərin intiqamın alam.

Pəs Mirza bəg hərçi səy və təlaş eylədi ki, Koroğlu getməsün, gördü əlac pəzir dəgül. Pəs labüdd qalub üç nəfər rəşid cavan ki, dünya didə və karazmudədilər, Koroğluya qoşdu. Əmma Cəlali Koroğlu Qıratı zin edüb, neçə yerdən təngin möhkəm eylədi. Bəd əz an geyim və çarayinə əgninə geyüb və əsbabi-hərbin bağ-
lıyub əyaq rikabə qoydu. Əmma bu tərəfdən Cəlali eli küllən at-
lanub neçə ağac yol Koroğlunu müşaiyət eyləyüb, yola saldılar.

Pəs Koroğlu üç nəfər iyidi götürüb mənzilbəmənzil İsfəha-
na tərəf yola düşdü, əmma dörd mənzil yol Koroğlu getmişdi
ki, Mirza bəg vəfat eylədi. Pəs Koroğlu üç mənzil yol İsfəha-
na qalmışdı ki, atası Mirza bəgün vəfat xəbərini eşitdi. Koroğ-
lu çox ağlıyub cəzə və fəzə eylədi, iyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, az ağla, Allah sənə səbr versün!

Koroğlu yüzün dutub iyidlərə tərəf, bir neçə bənd türki sö-
lədi.

Görüm, düşsün yerə çərxi,
Ayırdı bülbülü güldən.
Yaman dövr eylədi axır,
Ayırdı bülbülü güldən.

Bulud kimin gözüm doldı,
Gül rəngim əcəb soldı,
Göyüldə həsrətim qaldı,
Ayırdı bülbülü güldən.

Vəfa yoxdur bu əyyamə,
Töküb zəhri əcəl camə,

Yetişdi düşmənim kamə,
Ayırdı bülbülü güldən.

Koroğlu şur ilən ağlar,
Dutub matəm qəra saxlar,
Çəkər nalə, cigər dağlar,
Ayırdı bülbülü güldən.

Çün Koroğlu sözin təmam eylədi, durdu hay-hayilən ağla-
mağa. İyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, az ağla, bu dünya bietibardur, ondan
ötrü heç çıraqı sübhə kimin yanmayub və təmam xəlqi-Allah
bu yolun karvanıdur. Görürsən, adəm əsrindən imdiyə kimin
bu dünya heç kimə etibar eyləmiyüb.

Koroğlu dedi:

– Mən özüm bülürəm ki, dünyanun etibarı yoxdur və ya-
ranmış təmam gedəcəklər, əmma çün mən bu səfərə gəl-
mişdüm ki, onun gözlərinün intiqamın alam, heyif ki, atam
sağ olmadı ki, necə onun düşmənindən intiqam aldum.

İyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, genə səbr eylə, xudavəndi-aləm belə
məsləhət bülmüşdi.

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, mənim məqsudim bu idi ki, onun intiqamın
alandan sora genə qayıdub öz vətənimə gedəydüm, əmma
çün atam vəfat eylədi, daxi bundan sora cəlayi-vətən olub
Cəlali elinün içinə getməyəm və razi dəgüləm ki, sizlər həm
məndən ötri cəlayi-vətən olub öz xanımanüvuzdan kənara
düşəsüz. Burdan qayıdub və hər kəs öz şövlüzə məşğul olun.

İyidlər çün Cəlali Koroğludan bu sözü eşitdilər, ərz eylədi-
lər:

– Qurbanun olum, bizlər səndən artuq dəgülux, hər yerə ge-
dəsən, sənün xidmətündə qalub, qulluq eyləruq və bizlər evdən
çıxanda and içmişuq ki, hərgiz səndən kənar olub ayrılmıyaq.

Çün Koroğlu gördü onlar sabit qədəmdür və hərgiz ayrıl-
mıyacaq, sazın götürüb, kök eyləyüb, basdı sinəsinə, yüzün
dutub iyidlərə tərəf, bu türkini oxudu:

Mərd iyidlər bellərini bağlasun,
Qoç Koroğlu İsfəhana gedər, hey!
Səyraqlar cigərini dağlasun,
Qoç Koroğlu İsfəhana gedər, hey!

Mən saymaram vəzirini, şahını,
Dağdaram şövkətini, cahını,
Çıxarduram nə fələgə ahını,
Qoç Koroğlu İsfəhana gedər, hey!

Aslan kimi bənd eyləsəm dırnağım,
Dağdaram cəmiyyətin yığnağın,
Bərhəm urram ləşkərinin sığnağın,
Qoç Koroğlu İsfəhana gedər, hey!

Koroğluyam, qənim üstə oynaram,
Şərab kimin qanın içsəm, doymaram,
Mirza bəgün intiqamın qoymaram,
Qoç Koroğlu İsfəhana gedər, hey!

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmənən eylədi, dedi:

– Daxil oturmaq vaxtı dəgül, durun.

Atların zin edib səvar oldular. Pəs mənzilbəmənzil yüz qoydular İsfəhana gəlməgə. Çün İsfəhan həvalisinə yetişdilər, Koroğlu dedi:

– Cəmaət, gündüz qələyə daxil olmaq məsləhət dəgül, ondan ötrü ki, Şah Abbasun qulamları küllən bu atı tanullar, məbadə, fitnə bərpa ola və o zadı ki, mənim məqsudimdir, ələ gəlməyən. Səlahdur ki, xarici – qələdə o qədər qalaq ki, aftar qürub eyləsün, bəd əz an qələyə daxil olaq.

İyidlər ərz eylədilər:

– Qurban olum, ixtiyar sənündür, hər nə hökm eyləsən bizlər itaət eyləruq.

Pəs İsfəhandan xaric bir yerdə düşdülər, o qədər oturdılar ki, aftar qürub eylədi. Çün havanı zülmət dutdu, Koroğlu dedi:

– Durun ayağa.

Pəs iyidlər atlarına səvar olub gecənün zülmətində daxil oldular İsfəhanun qələsinə. Küçələri dolanurdılar ki, bəlkə bir xa-

tircəm mənzil dutsunlar, gördülər bir qoca kişi əlində əsa, təkyə
eyləyüb gəlir. Koroğlu atın sürüb o qocanın bərabərinə salam
eylədi. Qoca salamın cavabını verüb, əmma gördü, bir cavandır
at üstündə və bir neçə iyid onun dalında atlı durublar.

Qoca dedi:

– Cavan, hardan gəlırsüz?

Koroğlu dedi:

– Əmu, qəribuq, əmma bivəqt gəlmişuq, mənzilimiz yox-
dur, mənzildən ötrü dolanuruq.

Qoca ta bunu eşidəndə, bir ah çəkdi ağlamaqa. Koroğlu
dedi:

– Qoca əmu, niyə ağladun?

Qoca dedi:

– Cavan, mənim hekayətim var ki, çıraq işığı istər.

Koroğlu dedi:

– Əmu, axır hekayətin nədür, bəlkə bizlər sənün dərdüvə
əlac eyləyək.

Qoca dedi:

– Cavan, mənim ağlamağım dünya malından ötrü dəgöl
ki, sən ona əlac eyləyəsən. Mənim dərdim bir dərdür ki, bu
şəhərin təmăm böyükləri ona əlac eyləyə bilməz.

Koroğlu dedi:

– Qoca əmu, Allah kərimdür, bəlkə bizdən əlac ola.

Qoca dedi:

– Cavan, gəlün bu gecə mənə qonaq olun, əmma dua ey-
ləyün, bəlkə Allah sizün duanızın cəhətinə mənim dərdimə
çarə eyləyə.

Pəs qoca qabaqca, Koroğlu və iyidlər onun dalınca gəldi-
lər, ta inki qocanın qapusuna yetişdilər. Pəs atlardan əşaqə
gəlüb, atların çəküb töylədə bağladılar. Cəlali Koroğlu bir ne-
çə əşrəfi çıxarub qocaya verdi və dedi:

– Qoca əmu, çün bizlər qəribuq və həva qaranlıqdır, biz-
lər kah, cov yerin bilməruq, bunları bizə tədarük gör.

Qoca dedi:

– Cavan, sənün dövlətündən mənim ehtiyacım pula yox-
dur və mənim əslim elatdır, bizlər qonaqdan pul almaruq,

xüsusən, sizi Allah rızasına qonaq etmişəm.

Pəs qoca onları gətirib otaqa, dedi:

– Siz əgləşün, ta mən atlara kah və cov tədarük etləyüm.

Cəlali Koroğlunun çox xoşuna gələb, təəccüb etlədi ki, bu qoca nə yaxşı adamdır ki, bizlərə tanımaz-bülməz belə məhəbbət etlər. Pəs Koroğlu və iyidlər otaqda oturub, əmma qoca gedüb bir qədər kah və cov alub gətürdi. İyidlər ayağa durub atları rahat etlədilər. Bəd əz an qoca ayağa durub yaxşı təam hazır etlədi. Koroğlu və iyidlər təam yeyub qəlyan çəktilər. Cəlali Koroğlu yüzün dutub qocaya, dedi:

– Qoca əmu, mənə degilən, görüm, niyə ağladun? Aya, sənün dərdün nədür?

Qoca dedi:

– Cavan, siz bu gecə mənə qonaqsuz, gərək eyşü-işrət etləyüb, rahat olasuz. Hərgah mənim dərdimdən xəbərdar olasuz, dimağuz yanar, narahət olursuz.

Koroğlu dedi:

– Qoca əmu, əgər istərsən biz rahat olaq, gərək dərdün bizə deyəsən, əgər əlac etləyə bülməsaq, laməhalə sənə şərikinə oluq.

Qoca hərçi istədi dərdin izhar etləməsün, Koroğlu dedi:

– Qoca əmu, əgər istərsən ki, biz səndən razı olaq, gərək dərdün bizə deyəsən.

Qoca labüd qalub, dedi:

– Cavan, mənim bir oğlum var ki, Şah Abbasın zindanbanıdır, əmma çox rəşid və dilavər cavandır. Padşahun bir neçə dustağı var idi ki, ona tapşurmuşdu. Neçə gündür ki, onlar həbsdən qaçub, padşah mənim oğlumdan istər və bizlər hərçi cüstücü etləduq onlardan, bir əsəri tapulmadı. Padşah qəzabnak olub, onun cəhətinə mənim oğlum məhbus etləyüb. Əmma bu gün and içüb ki, səbah mənim oğlum öldürsün. Mən hərçi İsfəhanın kədxudalarından və ümmalərindən iltimas etlədüm ki, bəlkə padşah yanında şəfahət etləyüb mənim oğlum həbsdən xilas etləsünlər, mümkün olmadı və padşah onların iltimasın qəbul etləmiyüb, qəsəm yad etləyüb ki, səbah onu həlak etləsün. Ondan ötrü mən məyus olub, ağlaram.

Cəlali Koroğlu çün bu sözü qocadan eşitdi, dedi:

– Qoca əmu, heç məyus olma, inşallah, sənün oğlun bu gecə səhih və salim sənə verrəm.

Qoca dedi:

– Cavan, sən bir qərib adamsan ki, bu şəhrə nabelədsən və mənim oğlumun üstündə neçə nəfər pasiban var, hardan onu mənə verürsən.

Koroğlu dedi:

– Qoca əmu, sən uzaqdan zindanı bizə göstər, daxi rücuun olmasun.

Qoca dedi:

– Qorxaram pasibanlar müttələ ola və sizləri həm duta, Şah Abbas sizləri həlak eyləyə. Mən razı dəgüləm mənim oğlumdan ötrü sizlərə bir asib yetişə.

Koroğlu dedi:

– Qoca əmu, sən bizlərdən heç ehtiyat eyləmə, sən zindanı bizə göstər, daxi rücuun olmasun.

Qoca hərçi səy eylədi ki, Cəlali Koroğlunu sakit eyləsün mümkün olmadı. Çün gecədən bir pas keçdi Koroğlu yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Durun ayağa, dava libasın geyün, gərək bu gecə qocanın oğlun yerdə olsa, çıxardam və gögdə olsa, endirəm.

Pəs iyidlər ayağa durub cəng əsbabın geyüb qərqu-ahənü-fulad oldular. Əmma qoca gözünün yaşın töküb deyirdi:

– Xudavənda, məni bu qonaqlardan xəcalət eyləmə.

Pəs Cəlali Koroğlu və iyidlər qocanı götürüb, evdən çıxub yola düşdilər. Çün zindana yavuşlaşdılar, qoca dedi:

– Cavan, o çıraq işığı gələn yer zindandır.

Koroğlu dedi:

– Qoca, sən burdan qayıt, get, mənzilə.

Pəs qoca qayıdub, əmma Koroğlu və iyidlər o qədər orda durdular ki, pasibanlar çırağı xamuş eləyüb, yatdılar. Pəs Cəlali Koroğlu qabaqca və iyidlər onun dalınca gəldilər zindanın qapusuna, gördülər üç nəfər zindanın qapusunda yatub, əmma bir böyük qıfıl zindanın qapusına urulub. Koroğlu yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmət, kəsik başun səsi çıxmaz. Gərək əvvəl pasibanla-

rı həlak eyləyaq, bəd əz an zindanun qapusın açub, cavanı xilas eyləyaq.

Pəs iyidlər hər biri pasibanların birinin başın kəsüb həlak eylədi. Bəd əz an onların cibindən qıflun kilidin götürüb qapunı açdılar, daxil oldılar zindanə, gördilər üç nəfər zindanda məhbus var. Koroğlu yüzün dutub məhbuslara, dedi:

– Cəmaət, sizün üçüzdə qocanın oğlu zindanban kimdür?

Qocanın oğlu dedi:

– Canım, mənəm.

Pəs onun zəncirin götürdilər. O biri dustaqlar dedilər:

– Cavan, hərgah sən bunu aparsan, padşah bizləri səbah həlak eylər. Gərək bizi də xilas eyləyəsen.

Pəs Cəlali Koroğlu onları təmənən həbsdən çıxarub azad eylədi, əmma qocanın oğlun götürüb gəldilər mənzilə. Çün qoca oğlun səlamət gördü, yıxıldı Cəlali Koroğlunun ayaqlarına, dedi:

– Cavan, səni and verrəm Allaha, sən kimsən ki, mənim oğlumu xilas eylədin?

Çün qoca and verdi, Koroğlu dedi:

– Qoca əmu, mənim adıma Cəlali Koroğlu deyəllər ki, Mirza bəgün oğluyam, gəlmişəm atamun qızasın Şah Abbasdan alam.

Çün qocanın oğlu bunu eşidəndə, özün saldı Koroğlunun ayaqlarına, dedi:

– Cavan, məni topraqdan götürmüşən, nə qədər həyatım olsa, gərək sənə qulluq eyləyəm və sənün xidmətündən əl çəkmərəm.

Qoca elə bunu eşidəndə, dedi:

– Cavan, sən bu yaxşılığı ki, mənə eylədin, sabah Şah Abbas xəbərdar olur, həm sizi, həm məni həlak eylər, gərək buna əlac eyləyəsen.

Koroğlu dedi:

– Qoca əmu, bizdən xatircəm ol, əmma qorxaram ki, sənə azar eyləyə, gərək burdan çıxub ayrı mənzilə gedəsən ki, məbadə, Şah Abbas səni duta və oğlun səndən istəyə.

Qoca dedi:

– Cavan, yaxşı deyirsən, əmma mənim bir qardaşım var ki, özgə məhəllədə olur, gərək bu gecə onun evinə gedək.

Pəs ayaqa durub qocanın evindən çıxub gəldilər qocanın qardaşının evinə.

Eylə ki sübh oldu, Şah Abbasa xəbər verdilər ki, bu gecə zindanın pasibanların həlak eyləyüb və məhbusları aparublar. Pəs Şah Abbas qəzəbnak olub, adam göndərdi məhbusların evlərinə, onların təmam qohum-əqrabasın dutdular. Əmma çün qocanın evinə gəldilər, gördülər heç kimsənə yoxdur, məyus olub qayıtdılar və Şah Abbasa xəbər verdilər. Pəs Şah Abbas İsfəhanun bazar və dükkənində car çəkdirüb ki, hər kəsün evindən mənim dustaqlarım çıxsa, özün öldürüb və malın ğarət eylərəm. Pəs neçə gün bu müqəddimədən keçdi. Bir gün Cəlali Koroğlu bazarı dolanurdu gördü Şah Abbasun qulamlarından neçə nəfər bir-birinə xəbər eylər ki, səbah Şah Abbas şikarə gedəcəğ görək sübhün atlanub rikabdə hazır olasuz. Çün Koroğlu bu xəbəri eşidüb gəldi mənzinə. Eylə ki gecə oldu, yüzün dutub iyidlərə dedi:

– Cəmət, bizim İsfəhanda qalmağımız çox tul çəkdi. Mənim bura gəlməkdən gərək atamun intiqamın Şah Abbasdan alam.

İyidlər ərz eylədilər;

– Qurbanun olum, biz sənə itaət eyləruq, hər nə hökm eyləsən canu-dildən qəbul eyləruq.

Koroğlu dedi:

– Cəmət, bizim İsfəhan içində dava eyləməğimiz məsləhət dəğül, ondan ötrü ki, hərgah şəhərdə dava eyləsaq, biz azuq və İsfəhan bir böyük şəhərdür. Şah Abbas (əmr) eylər dərvazaları bağliyub bizləri dutallar, əmma səbah Şah Abbas neçə nəfər qulamla rilen şikarə çıxacaq. Gərək səhrada dava eyləyaq.

İyidlər Cəlali Koroğlunun rəyin təhsin eyliyüb ərz eylədilər:

– Qurbanun olum yaxşı fikr eyliyübsən.

Pəs o gecəni yatub, eylə ki sübh oldu Şah Abbas iki yüz nəfər rəşid və dilavər qulamlarından götürüb çıxdı şikarə, əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu ayağa durub iyidlə rilen belə müsəlləh və mükəmməl olub başdan ayağa qərqu-ahənü-

fulad oldular. Pəs atların zin edüb qocadan xudahafiz eyləyüb istədilər çıxsunlar bir vəqt gördülər qocanın oğlu pürəsbab olub və əglinə geyimi-çərayinə geyüb gəldi Cəlali Koroğlunun yanına. Koroğlu dedi:

– Cavan, sən harıya gedirsən?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum siz hər yerə getsöz mən sizdən ayrılmaram.

Koroğlu dedi:

– Cavan, biz sənün zəhmətüvə razı dəgüluğ. Sən aram dut.

Cavan ərz eylədi:

– Qurbanun olum, mənim adıma Zülfüqar bəg deyəllər, siz tanımaz-bülməz mənə bir yaxşılıq eyləyüb, ölümdən qurtarmusuz, əgər mənim nə qədər həyatım ola və sizə qulluq eyləyim, hərgiz əvəzi olmayacaq və hərgah mən burda qalam, axırüləmr Şah Abbas məni dutub həlak eylər. Hərgiz mən sizdən ayrılmaram.

Qoca yüzün dutub Koroğluya dedi:

– Cavan, mənim oğlum doğru deyir. Əgər İsfəhanda qalsa, gərək həmişə Şah Abbasdan məxfi olsun, əgər aşkar olsa onu dutub tələf eyləllər, gərək bu oğlumu yanında aparasan. Əmma səndən bir iltimasım var.

Koroğlu dedi:

– Qoca əmu, iltimasun nədür?

Qoca dedi:

– Cavan, görürsən, mən pıran olmuşam və mənim övladım münhəsirdür. Buna görə gərək bunu hər müddətdən müddətə mənim yanına gətürəsən.

Koroğlu qəbul eyləyüb. Qoca vida edüb atların səvar oldular, yüz qoydular şikargaha tərəf getməgə. Bir vəqt gördilər Şah Abbas qulamı ilə belə şikar eyləməgə məşğuldular. Koroğlu yüzün dutub iyidlərə dedi:

– Cəmaət, siz də şikara məşğul olun, əmma hər vəqt ki, sizə işarə eyləsəm ki, qılıclaruzu çəkün, o vəqt aman verməyün bu qulamı çahar ətrafdan alun arəyə.

Pəs bu tərəfdən Cəlali Koroğlu və iyidlər məşğul oldular şikar eyləməgə, əmma Şah Abbas bir təllün üstündə qulamın

şikar eyləməqına tamaşa eylərdi, gördü beş nəfər atlı İsfəhandan gəlüb əcəb şikar eyləllər. Hər tərəfdən ki, şikar hərəkət eylər qulamlara aman verməzlər, əmma onların qabağında bir cavan var ki, buğları binaguşindən keçüb, bir atı var ki, hər tərəfdən ildirir axar. Şah Abbas təəccüb eylədi ki, bu cavan kimdür. Dürüst mülahizə eylədi, gördü bu at həman Mirza bəgün atıdır. Pəs Şah Abbas qulamlarından çağırub dedi:

– O atlı ilə bir neçə baş meydanbazlıq və çovqanbazlıq eylə ki, mən tamaşa eyləyüm.

Pəs o bəxt bər-kəştə bunu özünə fəxr bülüb at saldı Cəlali Koroğlunun üstünə. Cavan dedi:

– Gəl bir qədər sənən çovqanbazlıq eyləyaq.

Koroğlu dedi:

– Canım, mən bir fəqir adamam, harda görmüşəm at çapmaq, get özgə adamları çovqanbazlıq eylə.

Dedi:

– Cavan, Şah hökm eyləyüb, gərək sən ilə bir qədər at çapam.

Pəs Cəlali Koroğlu fürsəti qənimət bülüb bir neçə baş qulamlə at çapub. Qulam əl atub cidilın qırpus zindən götürüb Cəlali Koroğluya atdı. Koroğlu yatub atun yanına onun hər bəsin rədd eylədi. Eylə ki növbəti Koroğluya yetişdi, əl atub qırpus zindən cidasın çəküb qulamı qatdı Qıratun düşünə bir qədər qavub elə Şah Abbasın bərabərinə yetişəndə cidilı onun iki çignin arasından elə urdu ki, qulam sərməst olub ayağının biri rikabdan çıxdı atdan sərazir olub yıxıldı, əmma ayağının biri rikabda qalub at əndaz götürdü. Şah Abbas fəryad eylədi:

– Cəmaət, qoymuyun ki, bu qulamı at həlak eylədi.

Pəs qulamlar at salub ta yetişincə at onu o qədər yerdən yerə urdı ki, başının məğzi dağılub həlak oldu. Pəs Şah Abbas çox əfsus eylədi ki, nahəq yerə bu qulamı ölümə verdüm. Pəs Şah Abbas yüzün dutub Cəlali Koroğluya dedi:

– Cavan, sən kimsən ki, mənim qulamımı həlak eylədün.

Koroğlu dedi:

– Şah, bizlər türk əhliyuq, qulaq ver özümü sənə nişan verüm. Pəs sazın götürüb at üstündə basdı sinəsinə, yüzün

dutub Şah Abbasa tərəf dedi:

Mən sölərəm başdan keçən halımı,
Qoç Koroğlu Mirza bəgün oğluyam.
Eşidənlər bülsünlər əhvalımı,
Qoç Koroğlu Mirza bəgün oğluyam.

Hava dutqun, gün giribdir buluta,
Sərxoş olan gərək özün unuta,
Əslim yetər təkə, türkman, yomuta,
Qoç Koroğlu Mirza bəgün oğluyam.

Başımda var iyidligün həvası,
Ürəkdə var Şah Abbasın yarası,
Pirim haqqı, özüm allam qisası,
Qoç Koroğlu Mirza bəgün oğluyam.

Dərsim alub oxuyuban bülmüşəm,
Şahlar şahın öz yuxumda görmüşəm,
Səndən ötrü İsfəhana gəlmişəm,
Qoç Koroğlu Mirza bəgün oğluyam.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi Şah Abbas büldü
ki, Mirza bəgün oğludur və gəlüb atasının qisasın almaqa.
Pəs qəzəbnak olub yüzün dutub öz qulamalarına dedi:

– Cəmaət, bu türkman beççəni qoymuyun, gərək diri dutub mənim yanına gətürəsüz.

Koroğlu yüzün dutub Şaha dedi:

– Kimsənin həddi yoxdur ki, mənim yanına gələ.

Pəs yüzün dutub iyidlərə tərəf dedi:

Duman kimin qoşun gəldi bürüdü,
Qoç iyidlər meydan üstə çapınsun.
Səf-səf olub dəstələri yeridi,
Ac qurd kimin qənim üstə yapınsun.

Çar tərəfdən qaçaq yolun bağlıyun,
Lalə kimin öpgələrin dağlıyun,
Şah da gəlsə qolun bağlub saxlıyun,
İsfəhanda bazar-dükən çapılsun.

Mən sevərəm iyidlərin cəngini,
Möhkəm edün bu dövələrin təngini,
Yəvaş-yəvaş dutun döyüş həngini,
Əgri qılıc ağ öpgəyə çalınsun.

Qoy Koroğlu İsfəhanı dağudur,
Şah Abbasa əcəb oxun yağıdır,
Mirza bəgün qisas almaq çağıdır,
Qoç iyidlər meydan üstə çapınsun.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eyelədi, iyidlər birdən nə-rə çəküb özlərin urdular qullarun səfinə, hər tərəfdən qılıclar çəküb dava düşdü, əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu özün urdu qoşuna bir türfətül-eyndə yüz nəfər qulamlardan həlak eyelədilər.

Şah Abbas eyelə əhvalı belə görəndə yüz qoydu İsfəhana tərəf qaçmağa. Koroğlu yüzün dutub Şah Abbasa dedi:

– Şah, sən heç ehtiyat eləmə ki, ondan ötrü səni öldürmə-nəm. Mən atam Mirza bəgdən eşitmişəm ki, hər kəs padşah öldürə, ömrü kəm olur, əmma nə qədər əlimdən gəlsə qoşu-nun həlak eyelərəm və məmləkəti xərəb eyelərəm.

Əmma iyidlər və Koroğlu özü o qulamları qavub ta İsfəhan darvazasına kimin üç nəfər onlardan səlamət qurtulub qələyə daxil oldular. Pəs Cəlali Koroğlu və iyidlər orda qayıdub bir neçə gün İsfəhan toprağında qaldılar. Koroğlu dedi:

– Cəmaət, mən and içmişəm gərək Mirza bəgün qisasından ötrü İsfəhanı dağıdam.

İyidlər ərz eyelədilər:

– Qurbanun olum, biz bu cəmiyyətdən İsfəhanı dağıda bülməruğ, gərək cəmiyyət və qoşun tədarük eyeləyaq, bəd əz an Şah Abbaslən dava eyeləyaq.

Koroğlu onların rəyin təhsin eyelədi. Bəd az an dedi:

– Cəmaət, cəmiyyəti hardan cəm eyeləyaq.

Ərz eyelədilər:

– Qurbanın olum, əlhəmdü Allah türkman eli çoxdur, gedəruq türkman içinə bir cəmi-kəsir başımıza yığaruq.

Koroğlu dedi:

-Mən hərgiz atam Mirza bəgdən sora türkman içinə getmərəm, məgər o vəqt ki, onun qisasın alam.

Çün iyidlər bunu eşitdilər ərz eylədilər.

-Qurbanun olum, hərgah sən türkman içinə getmiyəsən bizim İsfəhan məmləkətində qalmağımız məsləhət dəgül, ondan ötrü ki, Şah Abbas bir qəhhar padşahdur, xüsusən biz onun iki yüz qulamın həlak eyləduq, bundan sora o həmişə bizim kিনি-mizdə olacaq. Hərgah bizə al tapa bizləri duta, həman saat rizə-rizə eylər. Gərək bu məmləkətdən çıxub özgə məmləkətə gedaq.

Çün Koroğlu iyidlərdən bu cavabı eşitdi, bir qədər fikr ey-ləyüb dedi.

-Yaxşı deyirsüz, gərək bu məmləkətdən xaricə getmaq ta inki bir qədər cəmiyyət yığub qüvvət toplamaq, bəd əz an gəlüb Şah Abbasdan atam Mirza bəgün qisasın almaq.

İyidlər genə ərz eylədilər.

-Qurbanun olum, biz sənə ərz eyləduq ki, gedaq təkə-türkman içinə, əlhəmdü Allah, türkman eli təmam sizə qulluq eylər, bir neçə min onların rəşid atlularından mümtaz eyləyüb İsfəhan üstə gətür, bəlkə bu intiqam alağ, əmma sən qəbul eyləmədün. Hala qərib vilayətlərdə bizi kim tanur və kim bizə kömək olur, genə öz elimiz yaxşıdır. Gedərük türkman içinə.

Koroğlu dedi:

-Cəmaət, mən ki, türkman içinə bu vəqtdə getmərəm, hər kimün şövqu var ki, öz evinə getsün, mürəxxəsdür.

İyidlər ərz eylədilər:

-Qurbanun olum, biz əvvəl gün ki, türkman içindən xaric olduq, ərz eyləduq sənə ki, ölən günə kimin səndən hərgiz ayrılmaruq. Bu sözü deməkdən məqsədimiz Şah Abbasdan intiqam almaqdur.

Cəlali Koroğlu çün bu cavabı iyidlərdən eşitdi, sazın götürüb basdı sinəsinə yüzün dutub iyidlərə, tərəf dedi:

Qoç iyidlər eşidəsüz, büləsüz,

Baş götürüb Van şəhrinə gedərəm.

Heç kimsənün minnətini çəkmərəm,

Baş götürüb Van şəhrinə gedərəm.

Uzaq düşdüm sünbülümdən, gülümdən,
Ayaq çəkdüm, ulusumdan, elimdən,
Eşidənlər inciməsün dilimdən,
Baş götürüb Van şəhrinə gedərəm.

Misri qılıc zahir eylər cövhərin,
Tacir olan satar zərin, gövhərin,
Eşitmərəm müxənnətün sözlərin,
Baş götürüb Van şəhrinə gedərəm.

Qoç Koroğlu bel bağlayub heydərə,
Şahlar şahı, Əli kimin sərvərə,
Məcnun olub yüz qoyaram çöllərə,
Baş götürüb Van şəhrinə gedərəm.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, iyidlər ərz eylədilər:
– Qurbanun olum, hər yanə yüz çevirəsən, bizlər sənün
xidmətündə gedəruq.

Pəs Koroğlu hökm eyləyüb ki, atları zin edün. Pəs iyidlər at-
ları zin edüb səvar oldular, yüz qoydular Rum vilayətinə tərəf
getməqə. Pəs mənzilbəmənzil qəte–mənazil, teyi–mərahil edüb
gəlürdilər, ta inki yetişdilər Kürdüstan toprağına. Pəs ordan
köçüb Rum səddinə, yetişdilər bir dağın üstünə, gördülər əcəb
çəmənqahdur və qəribə çeşmələr carigur və Kürdüstan eli
təmam çadurların qurub o dağda məskən dutublar. Pəs Ko-
roğlu yüzün dutub iyidlərə dedi:

– Cəmət, əcəb basəfa yeylaqdur, burda düşün.

Pəs atlarından əşaqə gəlüb atların çəməndə bağladılar, əm-
ma özləri gəlüb bir çeşmənin kənarında əgləşüb bir qədər tə-
am tənəvül eylədilər. Pəs Cəlali Koroğlu bu çay və çəmənə gö-
rüb öz elləri yadına düşüb əl atub sazın yerdən götürüb kök ey-
ləyüb basdı sinəsinə, yüzün dutub iyidlərə tərəf dedi:

– Cəmət, bir neçə bənd türki gəlüb sinəmə, qulaq verün,
onları deyüm.

Pəs bu türkünü oxudu.

Ərəb atlar bağlanubdur kəməndə,
Xoş düzülüb Kürdüstanın elləri.

Uca dağlar qızarubdur lələdən,
Xəndan olub açılıbdur gülləri.

Məhbubları on dörd, on beş yaşında,
Qələm qüdrət yazılıbdur qaşında,
Əlvan-əlvan örtükləri başında,
Hər tərəfdən əfşan olub telləri.

Oymaqları yığılıbdur bir yerə,
Ucalubdur çadırları göglərə,
Qarışubdur qoyun-quzu bir yerə,
Duman kimin bürüyübdür çölləri.

Qoç Koroğlu qurğu qurub çəməndə,
Qıratını bağliyubdur kəməndə,
Gözü yaşlı həsrət qalub vətəndə,
Düşüb yadə təkə-türkman elləri.

Çün Cəlali Koroğlu sözin təmam eylədi, bir qədər oturub istədilər atlansunlar. O obanun bir böyüğü var idi, Rüstəm ağa adlu çadır içində oturmuşdı, gördü neçə nəfər atlu gələb çeşmə başında oturdılar, əmma heç çadırlara tərəf gəlmədilər. Rüstəm ağa özü ayağa durub gəldi Cəlali Koroğlunun yanına, gördü neçə iyid əgləşüb, əmma onların içində bir cavan var ki, qolları xiyar kimi yanlarına düşüb, buğları kəl buynuzu kimin binaguşindən keçüb. Əmma belə heybətli iyiddur ki, hərgiz onun kimin görməmişdi, Rüstəm ağa yavuşlaşub salam verüb oturdu, yüzün dutub Cəlali Koroğluya dedi:

– Canım hardan gəlürsüz və hariya gedirsüz?

Koroğlu dedi:

– Canım, bizlər türkman əhlüyuq, istəruq Rum vilayətlərinə gedaq.

Rüstəm ağa dedi:

– Canım, məgər mənim adımlı eşitməmişsüz ki, hər kəs bu torpaqa qədəm qoysa, gərək əvvəl mənim evimə gələ və mənim nanü-nəməgimi tənəvül eyləyə, bəd əz an hər yerə gedəcaq gedə.

Koroğlu dedi:

– Canım, qərib adam kor olur, bizi bağışla.

Rüstəm ağa dedi:

– Canım gərək bu gecə mənə qonaq olasuz.

Koroğlu hərçənd səy eylədi ki, bəlkə atlanub getsün, Rüstəm ağa mane olub dedi:

– Gərək bu gecə mənə mehman olasan.

Pəs labüd qalub Rüstəm ağa Koroğlunu və iyidləri təmam gətürdü öz çadırına. Pəs Koroğlu əgləşüb iyidlər təmam onun bərabərində səf çəküb durdılar. Pəs Koroğlu onlara izn verüb əgləşdilər. Pəs Rüstəm ağa onlara təarüf eyləyüb. Bəd əz an yaxşı kəbab və şərab onlara hazır eylədi. Pəs Koroğlu bir qədər kəbab yeyüb qızarub və rəngi gülnarı oldu. Rüstəm ağa dürüst mülahizə eylədi gördü vaqiən Koroğlu bir cavandur ki, cəmi Rum məmləkətində bir belə iyid yoxdur. Pəs Rüstəm ağa yüzün dutub Koroğluya dedi:

– Canım, sənün adun nədür?

Koroğlu ta bu cavabı Rüstəm ağadan eşitdi, əl uzadub sa-zın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub Rüstəm ağaya dedi:

– Canım, bizlər türk əhliyuq, qulaq ver, özümü sənə nişan verüm.

Pəs Cəlali Koroğlu bu türkini oxudu.

Koroğludur mənim adım,

Cəlalitək elim vardır.

Hərifəm girsə meydana

Qənim üstə dilim vardır.

Əlimə gər alsam çovqan,

Durammaz Rüstəmi-dəstan,

Mənim elim təkə-türkman,

Cəlali tək elim vardır.

Qırat üstə qılıc çallam,

Cəhanə vəlvələ sallam,

Buxaradan xərac allam,

Cəlali tək elim vardır.

Koroğlu çıxdı seyranə,
Qayıtmaz bir də İranə,
Dolannam məstü-məstanə,
Cəlali tək elim vardır.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Rüstəm ağa gördü Koroğlu özün çox tərif eylər, dedi:

– Canım, bəs harıya əzm eyləyüb gedərsən?

Koroğlu dedi:

– Rüstəm ağa, ərzim bir müddət Rum vilayətlərin səyahət eyləyəm, əgər xoşum gəlsə, bir yerdə məskən dutub oturrəm və əgər xoşum gəlməsə özgə vilayətə gedərəm.

Rüstəm ağa dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, Rum vilayətləri yaxşıdır, əmma bir eybi var.

Koroğlu dedi:

– Canım, nə eybi var?

Dedi:

– Canım, Rum vilayətlərində yaxşı benam pəhləvanlar var ki, hər biri məsaf günündə min atlıya barəbərliq eylər. Əmma görürəm sən də çox bədhəva iyidsən qorxaram ki, bir yerdə girə düşəsən və səni həlak eyləyələr. Əgər köylün xoşlasa qal burda və nə qədər ömrün var mənə mehmansan.

Koroğlu çün bu sözü Rüstəm ağadan eşitdi, dedi:

– Canım, mənim səyahətə çıxmaqdan ərzim budur ki, pəhləvanlar həlak eyləyəm və qələlər alam, əmma sən məni Rum pəhləvanlarından qorxudursan.

Rüstəm ağa gördü Koroğlu çox lafu-kəzaf eylər dedi:

– Canım, Van şəhrinin dörd ağaclığında bir pəhləvan var ki, onun adına Bəlli Əhməd deyəllər və həmişə onun başında on iki nəfər atlısu var, əgər onun öhdəsindən gəldün bülləm ki, hər nə deyirsən təmam doğrudur və əgər öhdəsindən gələ bilmədün, daxi bu qədər lafu-gəzaf eyləmə.

Koroğlu çün bu müjdəni Rüstəm ağadan eşitdi, dedi:

– Canım, Bəlli Əhmədün məskəni haradur?

Rüstəm ağa dedi:

– Canım burdan Vana üç mənzil yoldur. Dörd ağac Vana

qalmış bir böyük dərrə var ki, ona Hərəmi dərrəsi deyəllər və dərrədə bir mağar var və Bəlli Əhməd həmişə o mağarı məskən eyləyüb oturur və həmişə iyidlərin götürüb ətrafdan qafilə urar gətirür o mağarda keyfə məşğul olur. İmdiyyə kimin neçə dəfə Van Paşası ləşkər və cəmiyyət gətirüb ki, bəlkə onu dutub həlak eyləyə mümkün olmuyub, geri qayıdub. Əgər Bəlli Əhmədi dəstgir eyləyüb gətirdün bülləm ki, pəhləvanluqun və rəşadətün var və əgər götürə bülmədün daxi Rum vilayətinə getmə, ondan ötrü Rum vilayətlərində pəhləvanlar var ki, Bəlli Əhməd onların yanında şagirddür.

Cəlali Koroğlu çün bu sözləri Rüstəm ağadan eşitdi, bir güldü, dedi:

– Canım, inşallah, bir neçə gün bundan sora onu sənün yanına gətürürəm.

Pəs o gecə orda qalub istirahətə məşğul oldular. Eylə ki sübh oldu, Cəlali Koroğlu ayağa durub əvvəl Qıratun zinini qoyub üstünə tənqin möhkəm eylədi. Bəd əz an dava əsbabların töküb bərabərinə başdan ayağa qərqu-ahənü-fulad olub. Çün iyidlər bu əhvalı gördülər, təmmam ayağa durub istədilər atların zin eyləsünlər Koroğlu dedi:

– Siz əqləşün burda. Gərək mən özüm yalnız gedəm Bəlli Əhmədin davasına. İyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanun olmu, bu nə sözdür deyirsən. Bura qərrib məmləkətdür və Bəlli Əhməd həm bir rəşid pəhləvandır. Sənün yalnız getməgün məsləhət dəgül.

Koroğlu dedi:

– Əlacı yoxdur, gərək özüm yalnız gedəm. Ya Bəlli Əhmədün əlində həlak ollam, ya onu dəstgir eyləyüb gətürürəm.

İyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanun olum biz dava eyləmərüq, sən özün yalnız dava eylə, əmma bizləri də yanınca apar.

Koroğlu dedi:

– Razi gəgüləm heç kəs gəlməsün, əmma altı günə kimin məni gözləyün, əgər gəlməsəm bülün məni ya dəstgir eyləyüblər, ya həlak eyləyüblər, ondan sora hər kəs mənim dalımca gəlür gəlsün, hər kəs gəlməz burdan qayıdub öz mənzilinə getsün.

Pəs Cəlali Koroğlu bunu deyüb ayaq həlqeyi-rikabə qoydu. Mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutub. Pəs iyidlər və Rüstəm ağa atlanub iki ağac yol Cəlali Koroğlunu yola saldılar.

Pəs Koroğlu onları vida eyləyüb tiri-şəhab kimin Van tərəfinə rəvanə oldu. Pəs o gün ta əftab qürub eyləyənə kimin Qıratı sürüb axşam vəqti olanda bir çəməndə düşüb Qıratun ayaqların bağlayub çərayə məşğul oldu, əmma özü bir neçə quş şikar eyləyüb kəbab eylədi. Bir qədər tənəvül edüb başın qoydu qalxanun üstünə istirahətə məşğul oldu. Əmma özü bir neçə quş şikar eyləyüb kəbab eylədi. Bir qədər tənəvül edüb başın qoydu qalxanun üstünə, istirahətə məşğul oldu.

Çün sübh oldu, genə ayağa durub Qıratun təngin möhkəm eyləyüb səvar oldu. Pəs o gün ta əsr vəqtinə kimin at sürüb yetişdi həman dərrəyə ki, Bəlli Əhməd ordə məkan dutmuşdu. Əmma qəzayi-rəbbanidən Bəlli Əhməd həman gün şikara çıxmışdı, ta inki Cəlali Koroğlu özün yetirdi həman mağara, gördi mağarun qapusunda bir neçə at axura bağlanub, əmma təmamisi doludur ələfnən. Pəs atdan aşağı gəlüb atın bağladı axura, özü daxil olub mağara, gördü mağar bəni-növi-insandan xalidür, əmma çox dövlət var.

Pəs Koroğlu mağardan çıxıb eşigə mağarun qapusunda oturmuşdu, bir vəqt gördü bir nəre səsi gəldi. Dönüb baxanda gördü bir cavan başdan-ayağə qərqu-ahənü-fulad olub, əmma Cəlali Koroğluya həvalə eylədi. Koroğlu əl atub havada onun dəstbəndindən dutub o qədər sıxdı ki, əli süst olub şeşpər düşdü yerə, əmma dırnaqlarından qan fəvvarə verdi. Pəs Koroğlu bir əli onun dəstbəndində, əmma o biri əliynən bir sillə onun yüzündən belə urdu ki, ağzından və burnundan qan fəvvarə verüb xorus kimin atılıb havaya yerdə nəqş bağladı. Pəs öz kəməndiyənən onun qollarını bağliyub yıxdı yerə. Çün o cavan bu zərbi – dəsti Cəlali Koroğludan görəndə durdu ağlamağa.

Koroğlu dedi:

– Cavan, sənün şöhrətün təmam Rum məmləkətin doldurub, əmma bir zərbi-dəstə tab gətürmədün, məgər sən Bəlli Əhməd dəgülsən?

Cavan dedi:

– Nə mən Bəlli Əhməd dəgüləm. Mən Bəlli Əhmədün iyidlərindənəm.

Koroğlu dedi:

– Bəlli Əhməd harıya gedüb?

Dedi:

Gedüb şikarə, əmma məni qoymuşdu ki, mağardan mühafizət olam.

Pəs hərçənd yalvardı ki, Cəlali Koroğlu onun qolların açsun Koroğlu dedi:

– Cavan, xatircəm ol ki, səni həlak eyləmərəm, əmma səbr eylə, görüm, Bəlli Əhmədnən mənim müamiləm harıya yetişür.

Pəs Koroğluyun cavan bu mükalimədə idi. Əmma bu tərəfdən Bəlli Əhməd iyidlərilən belə, bir qədər şikarə eyləyüb, hava çox isti oldu. Pəs yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Siz şikarə eyləyün, əmma mən gedirəm mənzilə.

Pəs onlardan ayrılıb yavaş-yavaş mənzilə gəlirdü. Çün mənzilə yavuqlaşdı, gördü mağarun qapusunda bir at bağlanub, əmma bir nəfər adam mağarun qapusunda dolanur. Bəlli Əhməd bunu görəndə müztərib olub dedi, yəqin düşməndür ki, fürsəti qənimət bülüb mənzili alub. Pəs atına bir məhmiz çəküb bir nərə cigərgahından belə çəkdi ki, məcmui dağ və daş onun nərəsindən hərəkət eyləyüb lərzəyə gəldi. O cavan ki, Koroğlu onun qolların bağlamışdı, yüzün dutub Koroğluya dedi:

– Cavan, amadə ol ki, hərifün gəldi.

Koroğlu dedi:

– Bu kimün səsüdür.

Dedi:

– Canım, bu həman Bəlli Əhmədün sədasıdır.

Pəs Koroğlu dönüb baxanda gördü bir cavan mükəmməl və müsəlləh başdan ayağa qərqu-ahənü-fulad olub, əmma gözləri məşəl kimin qızarub və buğları kəl buynuzu kimin binagusinə çəkilib, bir kuh peykər at üstə oturub hərdəm belə nərə çəkər ki, təmam dərrə onun sədasından püravazə olub fələki-ətləsə bülənd olur. Koroğlu gördü vəqəən o qədər ki, Rüstəm ağa bunu tərif eyləmişdi bilmüzaif artuqdur.

Əvvəl Cəlali Koroğluya bir xof qalib oldu, əmma öz qəlbində çox peşiman oldu. Dedi, yalquz gəlməyim heç məsləhət dəgüldü, gərək iyidləri gətürəydim. Bəd əz an öz-özünə təsəlli verüb bir qədər vahimədən çıxdı, özün yetirüb Qıratun təngin möhkəm eyləyüb səvar oldu, əmma bu tərəfdən Bəlli Əhməd yetişüb əvvəl gözü mağarun qapusuna düşdi, gördi o cavani ki, onı mağarı gözləməgə qoyub getmişdi, qolları bağlı, əmma ağzından və burnundan qan tökülür. Çün bu əhvalı gördü, qəzəbnak olub kəsdi Cəlali Koroğlunun bərabərin dedi:

– Vay anasın satdığım, sən kimsən ki, mənim adamımı bu halə salmusan. İndiyə kimin heç kimsənə bu cavanı ram eyləməmişdi və təmam Rum paşaları mənim qılıcımun zərbindən titrər, neçə dəfə ləşkər çəküb mənim üstümə gəlülblər, əmma onlara şikəst verüb sındırmuşam. Sən kimsən ki, mənim adamımın qolların bağlıubsan.

Koroğlu çün gördü Bəlli Əhməd özün tərif eyləyüb həddi etidaldan keçdi, dedi:

– Cavan, iyid odur ki, dava günündə hünər göstərə və isbat eyləyə, yalquz tərifə heç zad verməzlər.

Bəlli Əhməd bunu eşidəndə qəzəbnak olub dedi:

– Əcəm oğlu, səni bu gün qəza dutub ki, mənim yanına gətirüb, bülürəm mənim əlimdə həlak olursan, əmma adun mənə bəyan eylə ki, görüm sən kimsən və hardan gəlmüsən?

Koroğlu çün bunu eşitdi qırpusi-zindən sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub Bəlli Əhmədə tərəf dedi:

– Canım, qulaq ver deyüm ki, mən kiməm və hardan gəlmişəm. Pəs bu türkini oxudu.

Sənə deyüm, Bəlli Əhməd, qulaq ver,
Görməmişəm mənim kimin Cəlali.
Qabağında dura bülmez nərrə şir,
Görməmişəm mənim kimin Cəlali.

Gurluyuban meşələrdən çıxmışam,
Dağdan gələn tünd sel kimin axmışam,
Dəmir donlu iyidləri yıxmışam,
Görməmişəm mənim kimin Cəlali.

Təkəlütək elim vardır dalımda,
Rüstəm kimin gücüm vardır qolumda,
Ərəbi xəncərim sağu-solumda,
Görməmişən mənim kimin Cəlali.

Koroğluyam, qızarubdur gözlərim,
Kotan kimin yeri sökər dizlərim,
İnci kimin düzülübdür sözlərim,
Görməmişən mənim kimin Cəlali.

Çün Cəlali Koroğlu sözlərin təmam eyelədi, Bəlli Əhməd q-
əzəbnak olub əl atub nizəsin götürüb yüz qodu Koroğlunun
üstünə və Koroğlu həm nizəsin götürüb yüz qoydu Bəlli Əhmə-
din üstünə. O iki dilavər şiri-jəyan kimin bir-birilən davaya
məşğul oldular. Bu bağliyanı o açardı, o bağliyanı bu açardı, ta
otuz tən nizə onların arasında rəddü-bədəl oldu. Gördülər ni-
zədən murad hasil olmadı, nizələrin atub əl şeşpərə eyeləyüb bir-
birinə həvalə eyelədilər, tainki bir neçə şeşpər bir-birininün başın-
dan urdular. Şeşpərdən həm murad hasil olmadı. Koroğlu gör-
di əcəb dilavərdür, vaqəən misli və manəndi yoxdur. Dedi:

– Canım, qılıc davanı açar, gəl qılıcnan dava eyeləyək, ya
sən məni həlak eyelərsən, ya mən səni həlak eyelərəm.

Bəlli Əhməd dedi:

– Yaxşı deyirsən, bizim davamz çox tul çəkdi, qılıc davanı
kəsər.

Pəs Bəlli Əhməd qılıcın çəküb dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu növbət mənimdür ya sənün.

Koroğlu dedi:

– Canım, mən həmişə fürsəti düşməne verrəm, növbət
sənündür.

Pəs Koroğlu doqquz qübbəli qalxanı çəküb başına. Əmma bu
tərəfdən Bəlli Əhməd meydanı cövlan eyeləyüb eyelə Cəlali Ko-
roğlunun bərabərinə yetişəndə qılıcı girdi-sərində bir dolandu-
rub aşağı endirəndə Koroğlu qalxanun altından baxardı, gördü
qılıc bərqi-lame kimin həvadan gəlür. Əgər bu qılıcı Bəlli Əhməd
Koroğlunun qalxanından ura qalxanı kəsüb onu iki parə eyelər.
Pəs Koroğlu pişdəstliq eyeləyüb bir əlilən qalxanı dutub və bir əli-

lən şeşpəri verdi qılıcın dəminə. Bəlli Əhməd qılıcı zərb-dəstilən uranda Koroğlu şeşpərin belə urdu qılıcın dəminə ki, qılıc qalxandan rədd oldu, əmma Cəlali Koroğlu Qırata bir acı məhmiz çəküb at girdi-bad kimin təkupuyə gəlüb Bəlli Əhmədün qabağından rədd oldu. Bəlli Əhməd Cəlali Koroğlunun bu rəşadə-tindən heyran olub afərin dedi. Pəs Koroğlu qılıcın çəküb dedi:

– Canım, sən növbətün urdun, hala növbət mənimdür.

Pəs Bəlli Əhməd qalxanın çəküb başına durdu. Koroğlu meydanı dolanub eylə ki Bəlli Əhmədün müqabilinə yetişdi, qılıcı bir girdi sərinə dolandurub endirdi. Bəlli Əhməd gördü əgər Cəlali Koroğlu bu qılıcı zərb şəstlən ura onun bəratı ömrün möhr eylər. Pəs Bəlli Əhməd qalxana bir gərmiş verüb urdu Koroğlunun qılıcının dəminə, xırman-xırman atəş yerə töküldü. Eylə ki qılıc rədd oldu, atına bir məhmiz çəküb Koroğlunun müqabilində keçdi. Cəlali Koroğlu Bəlli Əhmədün bu rəşadə-tindən təəccüb eylədi. Çün gördilər ki, qılıcdan həm murad hasil olmadı. Koroğlu yüzün dutub Bəlli Əhmədə tərəf dedi:

– Canım, bizim muradımız qılıcdan hasil olmadı. Gəl sən-lən kuştü dutaq.

Bəlli Əhməd dedi:

– Canım, hər tövr ki, sən dava eylərsən, mən razıyam.

Pəs Koroğlu yüzün dutub Bəlli Əhmədə bu türkini oxudu.

Canım oğlan, gözüm oğlan,
Gəl sənənlə dilləşəlim.
Qoçlar kimin bu meydanda,
Bir-birilən əlləşəlim.

Fələk çıxsın tamaşaya,
Nəzər salsın bu qovğaya,
Gəl ol razı bu sövdəyə,
Bir-birilən əlləşəlim.

Bir iş görrəm bu cahanda,
Deyilər cümlə dastanda,
Qızmış kəl tək bu meydanda,
Bir-birilən əlləşəlim.

Koroğluyam şanımda vardur,
Adım vardur, sanım vardur.
Bədəndə ta canım vardur,
Bir-birilən əlləşəlim.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmamilə söylədi, pəs hər ikisi atdan aşağıya gəlüb əl bir-birinin kəmər zəncirinə salub binayi-kuştı qoydular. Pəs gah Bəlli Əhməd Cəlali Koroğluya zor gətirüb xakə salurdu, gah Koroğlu Bəlli Əhmədə zor gətirüb xakə salurdu. Ta gün qurub söyləyənlə kimin bir-birilən kuştı dutdular, heç biri fəiq olmadı. Koroğlu tənqə gəlüb gördü Bəlli Əhməd səddi-İskəndər kimin dayanubdur.

Pəs Cəlali Koroğlu bir də zor verüb, ya Allah dedi. Bəlli Əhmədə gətirüb əli üstə havada dolandırub belə urdu yerə ki, sikkə kimin nəqş bağladı. Pəs oturub sinəsi üstə xəncərin çəküb qoydu Bəlli Əhmədin boğazına, istədi başın kəssün. Bəlli Əhməd durdu ağlamağa. Koroğlu dedi:

– Canım, sən iddiai-pəhləvanlıq söylərsən, bu nə ağlamaqdur, məgər öz ölümündən qorxarsan.

Bəlli Əhməd dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, ölümündən qorxmaram.

Koroğlu dedi:

– Bəs niyə ağlarsan?

Dedi:

– İndiyə kimin heç kəs Rum ölkəsində mənə qalib olmamışdı və mən həmişə xəlqə qalib olmuşdum və təmamilə Rum paşaları məndən qorxardılar, əmma mənə bir namzədim var, ondan ötrü ağlaram.

Koroğlunun ona rəhmi gəlüb onun sinəsindən durdu. Pəs Bəlli Əhməd ayağa durub çəkdi Cəlali Koroğlunun əlindən öpdü və dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu çox mərdanəliq söylədin ki, mənə öldürmədin, ta nə qədər həyatım var, gərək sənə xidmət söyləyüb qulami-həlqəbegüş olam və sənün qabağında qılıç çalam. Pəs Koroğlu ona çox nəvaziş söyləyüb dedi:

– Sən mənə qardaşımsan.

Pəs Koroğlu o biri cavanun həm qollarını açdı. Eylə bu vaxt-

də Koroğlu gördü Bəlli Əhmədün iyidləri yaxşı şikar eyləyüb gələllər. Pəs Bəlli Əhməd onları qabaqlayub dedi:

– Təmam atlaruzdan aşağı gəlün və Cəlali Koroğlunun əlindən öpün.

Pəs iyidlər təmam aşağı gəlüb Koroğlunun əlindən öpüb əl-əl üstə durdılar. Pəs Koroğlu onlara çox nəvaziş eyləyüb iltifat eylədi. Pəs Bəlli Əhməd ərz eylədi:

– Qurbanun, yoldan gəlüb zəhmət çökmüsən, bismillah, mağarda rahat ol.

Pəs Koroğlu daxil olub mağara, əsbabların çıxardub aram ilən əgləşdi, əmma iyidlər təmam bərabərdə səf çəküb durdılar.

Koroğlu onlara izn verüb əgləşdüdü, əmma Bəlli Əhməd hökm eylədi ki, həman şikarları kəbab eyləyüb gətürdilər Koroğlunun bərabərinə. Pəs iyidlər və Koroğlu bir qədər kəbab yeyüb. Bəd əz an şərab gətürdilər, ta nisfi-şəbə kimin peydərey şərab içüb keyfə məşğul oldular. Eylə ki gecə nisfdən keçdi Bəlli Əhməd yüzün dutub Cəlali Koroğluya ərz eylədi:

– Qurbanun olum, çox zəhmət çökmüsən bir qədər rahat (ol).

Pəs Koroğlu və iyidlər təmam yatub rahat oldular. Eylə ki sübh oldu, Koroğlu yüzün dutub iyidlərə dedi:

– Cəmaət, atları zin edün.

Bəlli Əhməd ərz eylədi:

– Qurbanun olum, hara gedirsən?

Koroğlu dedi:

– Mənim adamlarım təmam Kürdüstan yəylağında intizar çəkəllər.

Bəlli Əhməd ərz eylədi:

– Bəs onları orda niyə qoyubsan?

Dedi:

– Bəlli Əhməd, mən Rüstəm ağaynan şərt eyləmişəm ki, altı günə gərək səni onun mənzilinə aparam.

Pəs iyidlər təmam atları zin edüb səvar oldular. Pəs Cəlali Koroğlu qabaqca və iyidlər onun dalınca rəvan oldular. Pəs o gün axşama kimin at sürüb gəldilər həman çəmənə ki, Koroğlu orda mənzil eyləmişdi. Pəs həman yerdə düşüb atları çəməndə bağlayub. Əmma iyidlər bir qədər şikar eyləyüb gətirdilər.

Pəs onları kəbab eyləyüb tənəvül eylədilər. Bəz əz an bir qədər söhbət eyləyüb yatdılar. Eylə ki sübh oldu, genə atların tənqin möhkəm eyləyüb səvar oldular, ta zöhr düşənə kimin at sürüb yetişdilər Rüstəm ağanın mənzilinün iki ağaqlığına. Pəs Koroğlu həman yerdə bir çeşmənin başında düşüb istirahətə məşğul oldu, əmma bir nəfər Bəlli Əhmədün adamlarından göndərdi Rüstəm ağanın ta mənzilinə iyidləri xəbərdar eyləsün. Pəs o şəxs gəlüb Rüstəm ağa mənzilində iyidlərə xəbər verdi ki, Cəlali Koroğlu gəlür. Rüstəm ağa xəbər aldı.

– Canım Koroğlu Bəlli Əhmədi dutub, ya nə?

Dedi:

– Bəli, Koroğlu bir dilavərdür ki, onun misli–manəndi yoxdur. Bəlli Əhmədi belə urdu yerə ki, sikkə kimin nəqş bağladı, əmma istədi ki, başın kəssün Bəlli Əhməd ağladı, əmma Cəlali Koroğlunun ona rəhmi gəlüb öldürmədi. Pəs Bəlli Əhməd və bizlər təmənəm ona qulami–həlqəbeğuş olmuşuq. Hala Bəlli Əhməd Cəlali Koroğlunun yanınca gəlür.

Pəs bu xəbərdən iyidlər və Rüstəm ağa çox şad olub ayağa durdular, atların zin edüb səvar oldular, yüz qoydular Cəlali Koroğlunun istiqbalına. Əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu həm Bəlli Əhmədlən atlanub gəlürdilər, ta inki iyidlər uzaqdan Koroğlunun görüb durdular at çapmağa. Çün Koroğlunun bərabərinə yetişdilər təmənəm baş endirüb nizamilən səf çəküb durdular. Əmma Cəlali Koroğlu onların əhvalın xəbər alub çox nəvaziş eylədi. Pəs Cəlali Koroğlu və iyidlər gəlüb Rüstəm ağanın mənzilinə istirahətə məşğul oldular. Çün o gecə keçdi, sübh oldu Koroğlu hökm eylədi ki, atları zin eyləsünlər. Rüstəm ağa ərz eylədi:

– Qurbanun olum, hariya gedirsən?

Koroğlu dedi:

– Canım, sənə çox zəhmət verdüq, hərgah bizi mürəxxəs eyləsön gedəruq.

Rüstəm ağa dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, mənim məqsudim budur ki, sən həmişə mənə mehman olub qalasan, əmma imdi ki meylün həmişəliq qalmağa olmadı, gərək on gün mənə qonaq olasan,

ondan ötrü bizim yaxşı şikargahımız vardır, bir neçə gün şikargahda səyahət etlögilən.

Cəlali Koroğlu hərçi səy etlodi ki, bəlkə Rüstəm ağa mane olmasun mümkün olmadı.

Pəs Koroğlu və iyidlər təmam on gün Rüstəm ağaya mehman olub gündüzlər şikargaha gedüb şikar etləmağa və səyahət etləmağa məşğul olub, əmma gecələr olanda şərab içüb keyfə məşğul olurdılar. Çün onuncu gecə oldu, Rüstəm ağa bir ali məclis bina etlodi ki, təmam Kürdüstan elatının böyükklərin o məclisə cəm etlodi və bir ağır ziyafət Cəlali Koroğlunun başına etlodi və hər yerdə xoşavaz müğənnilər və rəqqaslar var idi, cəm etlodi. Pəs Koroğlu gəlüb sədri – məclisdə qərar dutdu və iyidlər təmam hər biri öz yerində aram dutdular. Əmma bu tərəfdən elat böyükkləri gəlüb əgləşdilər. Koroğlu onlara çox nəvaziş etlodi. Çün şam vəqti oldu, Rüstəm ağa ənvai-əqsam nemətlər məclisə gətirüb sərf olundu, çün süfrə götürüldü, qəhvə və qəlyan gəlüb sərf olundu. Bəd əz an busatı-şərab quruldu. Mütrüblər əllərində piyaleyi – şərab Cəlali Koroğluya və əhli – məclisə verürdilər. Onların başı şərabinabdan gərm olub hər kəs öz aləmində keyfə məşğul olub ləzzət apardı. Əmma bu tərəfdən müğənnilər oxumağa məşğul oldu və rəqqaslar məclisə girib əllərində çəng rəqs etləmağa məşğul oldu. Bir busat oldu ki, fələk dərbeçəsin götürüb o məclisə tamaşa etlodi. Pəs o gecə ta nisfi-şəbə kimin eyşü-işrətə məşğul oldular. Çün gecə nisfdən keçdi, məclis bərhəm olub dağıldı. Pəs Cəlali Koroğlu və iyidlər həm ayağa durub gəldilər öz mənəzillərinə yatub istirahətə məşğul oldular. Etlodi ki sübh oldu, Koroğlu ayağa durub oturmuşdu, ta Rüstəm ağa gəlüb, Koroğlu yüzün dutub Rüstəm ağaya dedi:

– Bizə çox xəcalət verdün və bizim çox zəhmətimizi çəkdün, əgər inşallah həyat baqi olsa, bunların əvəzin etlərəm.

Rüstəm ağa ərz etlodi:

– Qurbanun olum, mən sizə bir xidmət etləməmişəm, mənə o vəqt topraqdan götürürdün ki, həmişəlik burda qalaydun.

Koroğlu dedi:

– Hərgah mürəxxəs etləsön gedəruq.

Rüstəm ağa ərz eylədi:

– İxtiyarun var, hər nə qədər qalursan öz evindir.

Pəs Cəlali Koroğlu iyidlərə hökm eylədi ki, atları zin edün. Pəs iyidlər atları zin edüb çəkdilər rükabə. Bu tərəfdən Rüstəm ağa və təmam elün böyükləri atlanub Cəlali Koroğlunu ta dörd ağac yol müşayiət eylədilər. Pəs Koroğlu onları vida eyləyüb qaytardı. Əmma özü və iyidlər yüz qoydular həman mağar tə-rəf getmaqə. Pəs o gecəni səhradə qalub, sübh atlanub əsr vəq-ti özlərin yetürdilər mağara. Pəs üç ay müttəsil Cəlali Koroğlu və iyidlər həman mağarda qalub. Əmma iyidlər gedüb Rum məmləkətindən qafilə urub gətürdilər və həman mağarda güzəran eylədilər, ta inki Cəlali Koroğlunun şöhrəti təmam Rum vilayətlərinə düşdü ki, əcəm içindən bir rəşid və dilavər pəhləvan gəlüb Vanun dörd ağaclığında məskən dutub oturub və neçə nəfər rəşid və dilavər cavan başına cəm eyləyüb və hər tərəfdən qafilə urub güzəran eyləllər. Pəs hər yerdə bir adlu di-lavər var idi, çahar ətrafdan yığışdılar Cəlali Koroğlunun başı-na və ona qulam-həlqəbequş olub xidmət eylərdilər. Pəs neçə dəfə Van Paşası ləşkər və cəmiyyət yığub gəldi Cəlali Koroğlu-nun üstünə. Koroğlu iyidləri götürüb onlar ilən dava eyləyüb onları təmam qılıca çəkdi. Əmma Koroğlu gördü cəmiyyəti çə-xalub, likən o mağar təngdür. Pəs yüzun dutub iyidlərə dedi:

– Cəmaət, bu mağar çox təngdür, bizim cəmiyyətimiz çox-dur, hərəgah bu havalidə bir basəfa yer olsaydı ki, özü möh-kəm yer olaydı, orda məskən dutarduq.

İyidlərdən ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, Ərzulum həvalisində bir yer var ki, adı-na Çamlıbel deyəllər, çox möhkəm yerdür ki, əgər təmam alə-mi-qoşun ola, al tapa bilməzlər. Əmma əcəb yeylaqdur və yaxşı çeşmələri var və əcaib çəmənəhəlləri var və yaxşı şikar-gahları var ki, təmam aləmdə o məkanun səfasında xudavən-di-aləm məkan xəlq eyləməyüb, hərəgah oranı pəsənd eyləsən, orda məkan dutaruq.

Koroğlu dedi:

– Gərək Çamlıbeli özüm səyahət eyləyəm, bəd əz an hər-gah yaxşı olsa, o məkanda sakin ollam.

Pəs o gecə qalub, eylə ki sübh oldu, əmr eylədi ki, atları zin edün ki, gedaq Çardaqlının Çamlıbelə, bir neçə gün şikar eyləyüb səyahət eyləyaq. Pəs iyidlər təmmam atları zin edüb Cəlalili Koroğlu Qırata səvar olub iyidlər ilən belə yüz qoydular Çamlıbelə tərəf getmaqə. Pəs səyahət eyləyə-eyləyə gəlüb ta inki Çamlıbelə yetişdilər. Koroğlu gördü əcəb möhkəm yerdür və yaxşı səfalı çəmənləri və qəribə çeşmələri var. Cəlalili Koroğlu təhsin eyləyüb dedi:

– Cəmaət, mən imdiyə kimin belə səfalı məkan görməmişəm. Gərək burda mənzil dutub sakin olmaq.

Pəs Çamlıbeli dolanub bir bərk yerdə mənzil dutdu ki, əlan orda asarı məlumdur və casuslar saxlıyub ki, hər yerdə bir qəribə şey görüb xəbər gətürürdilər və Cəlalili Koroğlu atlanub onun dalınca gedərdi, tainki xurda-xurda cəmiyyət yığılub Cəlalili Koroğlunun başına Rum paşaları ilən dava eyləyüb, onları qətlü-qarət eylərdi.

KOROĞLUNUN İYİRMİ BİRİNCİ MƏCLİSİ

Cəlali Koroğlunun Təxti-Süleymana gedib Ayaz bəg Çardəvli ilə müharibə etməsi və onu məğlub edib qızı Xurşid xanımı Çamlıbelə gətirməsi

Raviyani-əxbar və naqilani-asar belə rəvayət söyləyüb ki, Cəlali Koroğlu Çamlıbeldə əgləşüb və iyidləri yığub başına, eyşü-işrət eylərdilər. Və casuslar ətrafi-məmləkətə dağılıb, peydərpey Cəlali Koroğluya xəbər gətürirdilər.

Bir gün Koroğlu oturmuşdu, gördü, Xacə Yaqub pərdəni götürüb içəri daxil oldu. Baş endirüb, durdu bərabərdə. Koroğlu ona nəvaziş söyləyüb, yer göstərdi. Xacə əgləşüb. Koroğlu xəbər aldı:

– Bu müddəti hara getmişdün və qəribə şey nə gördün?

Xacə ərz söylədi:

– Qurbanun olum, bu səfərdə çox ləzzət apardum və qəribə yerlər səyahət söyləyüb gəzdüm ki, imdiyə kimin belə basafa yeylaq görməmişdim və yaxşı rəşid və dilavər cavanlar gördüm ki, hər biri bir Rüstəmi-zəmanədür və bunların hamusundan yaxşı bir nazənin-sənəm gördüm ki, onun adına Xurşid xanım deyərdilər. Əmma vəqiən onun camalının şövqü günün qürsinə tənə urardı. Belə gözəldir ki, çərx altında onun misli-mənəndi yoxdur.

Bəs ki, Xacə Yəqub Xurşid xanımı tərif söylədi, Cəlali Koroğlu onu görməmiş aşıqi-biqərar oldu. Dedi:

– Xacə, o qız kimlərdəndür?

Xacə ərz söylədi:

– Qurbanun olum, o nazənin Ayaz bəgün qızıdır.

Koroğlu dedi:

– Xacə, Ayaz bəg nə karədir?

Xacə dedi:

– Qurbanun olum, Ayaz bəg Çardəvli elinin böyügidir, əmma belə rəşid cavandur ki, mən bu qədər vilayətlər ki, seyr söyləmişəm və bu qədər iyidlər ki, görmüşəm, heç biri ona hərif olmaz. Və həmişə neçə ərəbi atları kəməndə bağlanub və

iki yüz nəfər Çardəvli atlası onun rikabında olur.

Koroğlu dedi:

– Xacə, sən Ayaz bəgin qızı Xurşid xanımı harada gördün?

Xacə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, mən qırx gün müttəsil Ayaz bəgə qonaq olub, onun mənzilində qaldım. Çün gündüzlər olurdu, Ayaz bəg Çardəvli atlasın götürüb şikara və səyahətə gedirdi. Əmma mən mənzildə qalub o qızın xidmətində söhbət eylərdim və məni Xurşid xanım sənün xidmətə göndərüb.

Koroğlu ta bu cavabı Xacədən eşitdi, çox xoşhal olub dedi:

– Xacə, nəql eylə görüm, o qız səni nədən ötrü göndərüb?

Xacə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, çün mən müddəti-mütəmədi onlara mehman oldum, bir gün Ayaz bəg atlanub şikara gedirdi. Sənün atlanub şikara getməğün yadıma düşdü. Bir ah çəkdüm və gözümün yaşın tökdüm. Xurşid xanım mənə mütəvəccəh olub, baxardı. Çün Ayaz bəg getdi, o qız məni çağırub dedi:

– Xacə, bu gün səni çox qəmgin görürəm, aya, sənə bəd keçinür?

Mən ərz eylədim:

– Xanım, əlhəmdülla, sizün dövlətüvüzdən mənə heç növilən bəd keçməz.

Qız dedi:

– Belə dəğül, mən baxurdum, gördüm, atam Ayaz bəg atlananda bir ah çəküb ağladun.

Mən ərz eylədim:

– Xanım, çün çox müddətdür ki, öz məkanımdan uzaq düşmüşəm və qürbət vilayətlərdə dolanmışam, öz qəribluğuma ağlardım. Valla, sizdən mənə bir bədluğ yetişməyüb.

O qız dedi:

– Xacə, sənün mənzilün və məkanun harda olur?

Mən ərz eylədim:

– Xanım, mənim mənzilim Çardaqlının Çamlıbelde olur.

O qız dedi:

– Xacə, məgər Cəlali Koroğlunun yanında olursan?

Mən ərz eylədim:

– Bəli, onun nöqərlərindənəm.

Qız dedi:

– Xacə, bəs imdiyə kimin niyə izhar eyləməmişdün?

Mən ərz eylədim:

– Xanım, çün Cəlali Koroğlu çox dilavərlər həlak eyləyüb və onun düşməni hər məmləkətdə var, onun xofundan izhar eyləməzdüm.

Qız dedi:

– Xacə, mənim atam Ayaz bəg həmişə onu tərif eylər və deyər ki, bu aləmdə Koroğlu kimin iyid yoxdur. Əmma çün sən onu görmüsən, de görüm, Cəlali Koroğlu necə iyiddir?

Mən ərz eylədim:

– Xanım, doğrusu, çün sənin atan Ayaz bəg atlanıb şikara gedəndə Cəlali Koroğlunun və onun iyidlərinin atlanub şikara getməği yadıma düşdü, o cəhətə ah çəküb ağladum. Əmma, ey Xurşid xanım, bül və xəbərdar ol ki, Cəlali Koroğlu bir iyiddir ki, həmişə atlananda yeddi min və yeddi yüz və yetmiş yeddi dəli rikabında atlanur və təmam Rum və Dağıstan böyükkləri onun qılıcının qorxusundan gecə və gündüz yata bilməzlər. Və təmam böyükklərdən həmişə bac və xərac gəlür. Neçə dəfə Rum paşalarıylan dava eyləyüb, onları təmam qətlü-qarət eyləyib. Heç kimsənə ona hərif olmuyub.

Çün Xurşid xanım bu sözləri məndən eşitdi, dedi:

– Xacə, əgər bu təriflər ki, sən deyirsən, gərək onu görmək.

Mən ərz eylədim:

– Xanım, əgər istərsən ki, Cəlali Koroğlunu görəsən, gəl, mən səni aparum.

O qız çün bunu eşitdi, bir təbəssüm eyləyüb dedi:

– Xacə, nə deyirsən, məgər divanəsən? Mənim atam Ayaz bəgin qorxusundan kimsənə bu ətrafa cürət eyləyüb dolana bilməz. Əmma sən istərsən ki, bu acizluğun ilən məni aparasan. Bu qədər sən Cəlali Koroğlunu tərif eylədü, mənim gümanım budur ki, o da bu ətrafa gələ bilmiyə.

Mən ərz eylədim:

– Xanım, hərgah sən izn versən, mən Cəlali Koroğlunu Çamlıbeldən sənün dalunca göndərrəm.

O qız dedi:

– Xacə, bəs ki, atam Ayaz bəg Koroğlunu tərif eyləyüb, onun iyidliginə aşıq olmuşam. Köylüm çox istər, əmma qorxaram ki, mənim dalımca gələ və atam Ayaz bəg xəbərdar olub, onu dutub həlak eyləyə.

Mən ərz eylədim:

– Xanım, sən ondan xatircəm ol ki, Cəlali Koroğlu hərgah sənün dalunca gələ, kimsə ona hərif olub meydanına girməz. Əgər sən izn versən, mən onu sənün dalunca göndərrəm.

Qız dedi:

– Xacə, görüm nə karəsən? Əmma hərgah Cəlali Koroğlu bu ətrafa gələ, ona degilən ki, yalnız gəlməsün. Ondan ötrü ki, bura bir bərk məkandır və Çardəvli atlası çox zirək və rəşid olullar. Məbadə, ona bir asib yetürələr...

Çün axşam oldu, Ayaz bəg şikardan gəldi. Gecə söhbət arasında o qız yüzün dutub Ayaz bəgə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, bu gün sən şikara gedəndən sora Xacə çox ağladı. Mən xəbər aldım: -Xacə, niyə ağlarsan? Dedi: Çoxdandır ki, öz əhli-əyalımdan ayrılmışam, istərəm mürəxxəs olam, əmma Ayaz bəgdən xəcalət çəkərəm.

Ayaz bəg çün bu cavabı öz qızından eşitdi, yüzün dutub mənə, dedi:

– Xacə, niyə ağlarsan? Əgər köylün öz vətənün istər, sabah səni mürəxxəs eylərəm.

Mən ərz eylədim ki, hərgah iltifatun olsa, mürəxxəs ollam, çox zəhmət verdüm.

Eylə ki sübh oldu, gördüm bir yaxşı at və bir qədər nəğd mənə verdi, dedi:

– Xacə, bağışla, bura sənün öz evindir. Hər vəqt güzarun düşsə, heç xəcalət çəkmə.

Pəs mən o pulları və atı götürüb yola düşdüm. Əmma gördüm, o qız xəlvəti mənə dedi:

– Xacə, hərgah Cəlali Koroğlu mənim dalımca gəlsə, degilən tez gəlsün, ondan ötrü, atam Ayaz bəg məni öz qardaşı oğluna namzəd eyləyüb. Qorxaram ki, bu yavuş zamanda məni aparalar.

Pəs mən o qızı vida eyləyüb yola düşdüm. Gecə və gündüz yatmayub, ta özümü sənün xidmətəvə yetürdüm. İxtiyarun var, hərəgah Təxti-Süleymanə getsən, gərək təcili-təmamilən gedəsən, ta o qızı gətürəsən.

Çün Cəlali Koroğlu bu xəbəri Xacə Yaqubdan eşitdi, xoş-hal olub, yüzün dutub İsa baliya, şərab istədi. Pəs neçə piyalə şərab içüb, gözləri qan kasası kimin qızarub, əl atub sazın yerdən götürüb kök eylədi, basdı sinəsinə, əmma yüzün dutub Eyvəz baliya və iyidlərə tərəf, dedi:

– Cəmaət, qulaq verün.

Pəs bu türkini oxudu:

Xəbər olsun iyidlərin xanına,
Qoç Koroğlu yaxşı aldı şikarı.
Tərən kimi ölkə-ölkə dolannam,
Köyül istər Xurşid kimin nigarı.

Bel bağladum nazlı yarun kuyinə,
Mayıl oldum o dilbərün xuyinə,
Malım qurban ənbər kimin muyinə,
Köyül istər Xurşid kimin nigarı.

İstəmirəm bağçaları, bağları,
Məcnun kimin seyr elərəm dağları,
Düşdi yada cavanlığın çağları,
Köyül istər Xurşid kimin nigarı.

Qoç Koroğlu oldu eşqə nişanə,
Dərd əlindən yetişübdür cəzanə,
Ələ düşməz bundan artıq bəhanə,
Köyül istər Xurşid kimin nigarı.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmən eylədi, iyidlər ərz eylədilər:
– Qurbanun olum, imdi ki, sənün meylün burdadur ki,
Xurşid xanımı gətürəğ, bizə izn ver, gedağ.

Koroğlu dedi:

– Sizün işivüz dəğül, gərək özüm gedəm onun dalınca.

İyidlər dübarə ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, bu bir xidmət dəğül ki, bizim əlimizdən

gəlmiyə. Əlhəmdü Allah, bizim qılıcımızun zərbindən Xondkar təxt üstündə aram duta bülməz.

Koroğlu dedi:

– Yaxşı deyirsüz, osmanlı cəmaəti bir əlsiz-ayaqsız taifədir, əmma Təxti-Süleyman əhli təمام rəşid və dilavərdülər. Xüsusən, Çardəvli taifəsi təمام aləmdə məşhurdur ki, hər biri məsaf günündə bir əjdahadır.

İyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, nə bu qədər onları tərif eylərsən? Məgər onlar Dağıstan əhlindən rəşiddilər? Sən bizə izn vergilən, tə gör, onları necə zəlil və aciz eyləruğ.

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, siz onları tanımazsuz, onlar İran əhlidür. İmdi-yə kimin onlara heç kimsənə qalib olmu-yub.

Çün Eyvəz balı bu sözləri Cəlali Koroğludan eşitdi, davtələb olub, sazın götürüb yeridi Cəlali Koroğlunun bərabərinə, yüzin dutub ona tərəf, bu türkini oxudu:

Görüm ömrün füzun olsun,
Məni göndər bu meydana.
Qəni mövlam mədət qılsa,
Gətür-rəm canı canana.

Köyül dolmuş küdurətdən,
Eyləməz heç müsibətdən,
Məni qurtar bu möhnətdən,
Gedüm Təxti-Süleymana.

Edüm Rüstəm kimin dava,
Salum bu dəhr ara qovğa,
Əgər cəng eyləsəm bərpa,
Batar meydan qızıl qana.

Xan Eyvəz iltimas eylər,
Köyüldən sirrini söylər,
Qənim üstə çəkər xəncər,
Edər davanı mərdana.

Çün Eyvəz balı sözün təmam eyelədi, Cəlali Koroğlu onun bu cürət və cəsaretinə təhsin eyeləyib afərin dedi. Bəd əz an dedi:

– Eyvəz, sən belə xəyal eyelərsən ki, Təxti-Süleyman bu yerlər kimindir? Sən yəqin eyelə ki, bu aləmdə Təxti-Süleyman kimin möhkəm yer yoxdur. Bu iş sənün işün dəgül, gərək özüm gedəm.

Eyvəz dedi:

– Qurbanun olum, imdi ki, özün gedəcəksən, iyidləri də yanunca apar. Məbadə, düşmənə düçar olasan və səni dutub həlak eyeləyələr.

Koroğlu dedi:

– Eyvəz, mən iyidlərin zəhmətinə razı olmaram. Siz qalın Çamlıbeldə, ta mən özüm gedüm, bəlkə bir tədbir ilə Xurşid xanımı gətürürəm.

Eyvəz dedi:

– Qurbanun olum, əyər iyidləri aparmasan, mənə öz yanunca apar.

Koroğlu:

– Sən qal iyidlərin yanında və mənə bir aya kimin gözləyün. Əgər gəlməsəm, iyidləri götür, mənim dalımca gəl!

İyidlər təmam qulaq vermişdilər. Çün Cəlali Koroğludan bu sözləri eşitdilər, təmam birdən ərz eyelədilər:

– Qurbanun olum, sən özün deyirsən ki, Təxti-Süleyman bir möhkəm yerdür və əlavə buna, Çardəvli atlası təmam rəşid və dilavərdülər. Sənün yalquz getməyün heç məsləhət dəgil. Bir yalquz adam elə möhkəm yerdə və o qədər əjdahanun arasında necə zində, xilas olub gələcək?

Koroğlu çün bu tənəli sözləri iyidlərdən eşitdi, qeyrətindən tükləri bədəninə rast olub və gözləri hirsindən qızardı. Pəs yüzün dutub iyidlərə, bu türkini oxudu:

Ayaz bəgün qollarını bağlaram,
At döşündə əlif qəddi dal olur.
Məsaf günü əridürəm zəhrəsin,
Rüstəm olsa, qorxusundan Zal olur.

Ala gözlü Qıratımı haylaram,
Çardəvlini bölük-bölük eyelərəm,

Qışlaqların təmam xarab eylərəm,
Böyük-k çik qorxusundan lal olur.

İsa balı məclisimdə saqid r,
Mənə qibl  qaşlarının taqid r,
Pirim haqqı, qılıc urmaq çağıdır,
Meydan i i qızıl qandan al olur.

Qoç Korođlu d şmiyibd r yorđuna,
Qılıc  alib düşmənlərin fərqinə,
 ard vlini verrəm təmam qırđına.
Meydan i i qızıl qandan al olur.

 n Cəlali Korođlu s zin təmam eylədi, iyidlər gördü Korođlunun hirsindən  l-ayađı titrər. He  kims n d  cürət olmadı söz danıřsun. P s Eyv z balı yeri y b b r b r , ərz eylədi:

– Qurbanun olum, bizim m tl bimiz budur ki, yalnız getmiyəsən. Valla, kimin n  həddi var ki, s n n qabađunda durub hərif ola?

P s Eyv z saqi y  iřar  eyley b ki, řarab g t r. P s saqi bir ne  piyalə řarab peydərpey Korođluya verib t rdimađ eyledi. Eyv z gördü, Korođlunun qeyzi sakit oldu, ərz eylədi:

– Ey Cəlali Korođlu, sən bu səfərdə məni  z nd n kənar eylem .

Korođlu dedi:

– He  kəsi aparmayacađam, məgər Xacə Yəqubu.

Xacə elə bunu eřid nd  ərz eylədi:

– Qurbanun olum, çox mənə m jd gan  vermisən, genə məni apar.

Korođlu hökm eyledi, bir yaxşı xələt v  n qd pul Xacə Yəquba verdilər. Xacənin gözləri iřıqlanub dedi:

– Ey Cəlali Korođlu,  g r məni aparsan, ehtiyacun iyidlərə yoxdur, ondan ötrü ki, inřallah, Xurřid xanımı davasız sənə verrəm.

Korođlu  n Xurřid xanımın adın eřitdi, genə onun məhəbbəti sinəsində cuřa gəlib, sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzin dutub iyidlərə tərəf bu türkini oxudu:

Yetişdi hökmü dildarın,
Gedüm Təxti-Süleymana.
Dutum can nəqdini əldə,
Gedüm meydana mərdana.

Əcəb dövr eylədi dövrən,
Köyül mülkin edüb viran,
Məni təklif edüb canan,
Gedüm Təxti-Süleymana.

Çəküb zülfi məni dara,
Urubdur sinəmə yara,
Tapulmaz dərdimə çara,
Gedüm Təxti-Süleymana.

Koroğlu can ilə dildən,
Verübdür ixtiyar əldən,
Uzaq saldı fələk əldən?
Gedüm Təxti-Süleymana.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eylədi, iyidlər Koroğlunun bu sözlərindən yəqin eylədilər ki, Koroğlu Xurşid xanımın aşiqi-biqərar olub, hərgiz bu səfəri tərk etməyəcəkdir. Çün vaxt təng idi, ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, vaxt təngdür, bu gecə qal, səbh vaxtı yola düşgilən.

Pəs Koroğlu iyidlərin sözün qəbul etməyib o gecəni qaldı. Eylə ki axşam oldu, iyidlər təمام cəm oldular məclisə. Saqilər əllərində piyaləyi-şərab məclis əhlinə və Koroğluya peydərpey verüb, onların başı şərab-nabdan gərm olub, hər kəs öz ələmində eysü-nuşə məşğul olub ləzzət aparırdılar. Əmma bu tərəfdən mütrüblər və çəngilər, əllərində saz, nəvazi-rəqs etmədilər. Bir nəvilən məclis gərm oldu ki, fələk dərbəçəsin götürüb heyran-heyran Cəlali Koroğlunun məclisinə tamaşa edirdi. Ta nisfi-şəbə kimin keyfə məşğul oldular. Eylə ki nisfi-şəb oldu, Koroğlu ayağa durub öz hərəmxanasına getdi. Pəs iyidlər təمام ayağa durub hər kəs öz mənzilində istirahətə məşğul oldular.

Çün o gecə keçib səbh-sadiq canibi-məşriqdən nüməyan

oldu, Cəlali Koroğlu ayağa durub təmam dava libasların töküb bərabərinə, bir-bir əyninə geyib, başdan-ayağa qərqu-ahənü-fulad oldu. Eylə ki gün tülüu eylədi, hərəmxanadan eşiyə çıxıb gəldi divanxana çadırının bərabərinə. Əmma bu tərəfdən iyidlər təmam cəm oldular. Cəlali Koroğlunun qa-bağında səf çəküb durdular. Pəs Koroğlu yüzün dutub iyid-lərə tərəf, dedi:

Qoç iyidlər, Dəli Mehtər hardadır?
Alma gözlü Qıratımı gətürsün.
Möhkəm etsün yeddə yerdən təngini,
Tər lan kimin rikabıma yetirsün.

Alca məxmər culun salsun üstünə,
Qızıl nal-mıx ursun onun dəstinə,
Mina toqqa asılınsın köksünə,
Alma gözlü Qıratımı gətirsün.

Hörülüsün qarğ u kimin saçları,
Yuyululsun Alapaça qıçları,
Dəmir donlu Çamlıbelin qoçları,
Alma gözlü Qıratımı gətirsün.

Qoç Koroğlu deyər, Allah saxlasun,
Dəli Mehtər ciyərini dağlasun,
Ağcaquzu döl itini bağlasun.
Alma gözlü Qıratımı gətirsün.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, iyidlər Koroğlu-nun yalqız getməyindən qəhərlənib çox ağladılar. Koroğlu onlara təsəlli verüb dedi:

– Cəmaət, bir aya kimin məni gözləyün. Əgər gəldim, gəlmi-şəm. Bir aya kimin gəlməsəm, təmam mənim dalımca gəlün.

Əmma bu tərəfdən Dəli Mehtər Qıratı zin edüb çəkdi Cəla-li Koroğlunun rikabına. Koroğlu ayaq həlqeyi-rikaba qoyub, mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdu. Pəs iyidlər təmam atlanub dörd ağac yol Cəlali Koroğlunu müşayiət eylə-dilər. Pəs Koroğlu onları vida eyləyüb qayıtdı. Əmma özü Xacə Yəqubu götürüb Təxti-Süleymana tərəf rəvanə oldu.

Pəs gecə və gündüz yatmıyub, mənzilbəmənzil, qəti-mənazil, teyyi-mərahil edüb gəlürdilər. Tainki yetişdilər Təxti-Süleymanın bir mənzilliyinə, Koroğlu yüzün dutub Xacə Yəquba, dedi:

– Nə tədbirilən Ayaz bəgün mənzilinə gedək?

Xacə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, hər bir tədbir ki, sən eylərsən, o, yaxşıdır.

Koroğlu dedi:

– Çün Ayaz bəgün mənzilinün yavıqlığına yetişəruq, mən o həvalidə bir çeşmənin başında əyləşürəm. Sən qabaqca get, mən axşam vaxtı aşıqlıq libasında gəlləm, ta görək işimiz nə tövr olur?

Pəs Koroğlu və Xacə Yəqub gəlib, çün az qaldılar ki, Ayaz bəgün mənzilinə yetişsünlər, Koroğlu bir çeşmənin başında düşüb. Əmma Xacə Yəqub özün yetürdi Ayaz bəgün mənzilinə. Salam verüb daxil oldu çadıra. Ayaz bəg çün Xacə Yəqubu gördü, ona çox nəvaziş əyləyüb yer göstərdi. Xacə əyləşüb bir qədər dua və sənə eylədi. Ayaz bəg dedi:

– Xacə Yəqub, əcəb, mənzilin yavıq oldu?

Xacə Yəqub dedi:

– Ayaz bəg, doğrusu, neçə nəfər qüttaüt-təriqə rast gəldüm. Atımı və pullarımı aldılar. Əmma özümü istərdilər ki, həlak əyləsinlər, çox yalvardım, mənə rəhm əyləyib öldürmədilər. Çün əliboş qaldım, xəcalətümdən daxi əhlü-əyalın yanına gedə bilmədim, genə sənün xidmətəvə gəldim.

Ayaz bəg çün bu əhvalatı Xacə Yəqubdan eşitdi, onun ürəyi yanub dedi:

– Xacə, qəm eləmə, bir neçə gün burda qal, ta sənə yaxşı tədarük görüb, adam qoşaram, öz mənzulüvə aparullar.

Xacə Ayaz bəgə dua əyləyüb oturdu. Çün bir qədər keçdi, Xacə eşiyə çıxıb gördü Xurşid xanım məyus durub. Xacə dedi:

– Xanım, niyə məyus olubsan?

Dedi:

– Xacə, sən getdün ki, Cəlali Koroğlunu gətürəsən və mən onun intizarın çəkirdüm. Əmma bü günlərdə əmim oğlu mənim tədarükümü görüb istər aparsun.

Xacə dedi:

– Xanım, heç məyus olma ki, Cəlali Koroğlunu gətirmişəm.

Xurşid xanım çün bu cavabı eşitdi, çox xoşhal oldu, dedi:

– Xacə, pəs Koroğlu özü hardadır?

Xacə dedi:

– Xanım, axşam vaxtı gəlür, əmma aşıqlıq libasında gəlür, ta Ayaz bəg bülməsün.

Pəs Xurşid xanım axşama kimin biaram olub, əmma çadırın qapusunda oturub intizar çəkərdi. Ta az qaldı gün qürub eyləsün, bir vaxt nə gördü, ki, səhra tərəfindən bir atlı tiri-şəhab kimin gəlür. Çün Cəlali Koroğlu yavıqlaşdı, Xurşid xanım gördü, vaqəən Cəlali Koroğlu bir cavandur ki, təmam aləmdə onun misli-manəndi yoxdur. Xurşid xanımun məhəbbəti cuşə gəlüb bir köyüldən min köyülə aşiq oldu. Pəs daxil olub çadıra, əlvən libas əyninə geyüb və neçə qələm zinət verüb məsti-tavus kimin çıxdı Cəlali Koroğlunun qabağına, çadırın bərabərində durdu.

Çün Koroğlu yetişdi çadırların qabağına, elə gözü Xurşid xanıma düşəndə gördü, bir nazənin-sənəm durub çadırın qabağında, əmma belə gözəl, belə nazənin qız heç yerdə görməmişdi. Eylə onu görəndə biixtiyar olub, əmma Xurşid xanımın iki qaşlarının arasından bir ox qurtulub, Cəlali Koroğlunun sinəsindən dəgüb pərran dalısunun arasından çıxdı. Pəs bu həngamədə Ayaz bəg çadırdan eşiyə çıxub gördü, bir cavan bir kuhpeykər ata səvar olub, əmma başdan-ayağa qərqu-ahənü-fuladdur. Buğları kəl buynuzu kimin binaguşinə çəkilüb. Çox dilavər cavandur. Ayaz bəg yüzün dutub Koroğluya, dedi:

– Canım, hardan gəlürsən və harıya gedərsən?

Koroğlu dedi:

– Qonağam.

Pəs Ayaz bəg nökərlərindən çağırıb dedi:

– Qonağı apar, qonaq çadırında rahat eylə.

Pəs nökər düşüb Cəlali Koroğlunun bərabərinə, gətürdi qonaq çadırına. Pəs Koroğlu atdan düşüb, əvvəl atın rahat eyləyüb bağladı çadırın bərabərində. Bəd əz an özü daxil olub çadıra, əsbabların çıxardub oturdu. Pəs Xacə Yəqub gəldi Ayaz bəgün yanına, ərz eylədi:

– Ayaz bəg, bu cavanı tanıdun?

Ayaz bəg dedi:

– Xacə, yaxşı cavandur, əmma tanımadum. İnşallah, gecə tanuruq.

Xacə dedi:

– Ayaz bəg, bu yaxşı rəşid və dilavər atlıdır ki, dava günündə heç kəs bunun qabağında davam eyləməz. Əmma yaxşı aşıqdur və yaxşı saz çalar və yaxşı oxur.

Ayaz bəg dedi:

– Xacə, sən bu cavanı harda görmüsən?

Xacə dedi:

– Valla, mən bir vaxt güzarım düşdü Çamlıbelədə Cəlali Koroğlunun yanına, bu cavanı orda görmüşəm ki, Cəlali Koroğlunun türkilərindən yaxşı oxur və yaxşı saz çalar.

Ayaz bəg dedi:

– Xacə, yaxşı oldu, bir neçə gün onu burda qonaq saxlaruq, ta bizə bir qədər söhbət eyləsün və gedəndə onu yaxşı razı yola sallam. Əmma çün sən onu tanursan, get onun yanına və mənim dilimdən ona xoş səfa eylə, ta mən özüm gecə həm gəlləm.

Pəs Xacə Yəqub ayağa durub, çadırdan eşiyə çıxub istədi getsün Cəlali Koroğlunun yanına, gördü, Xurşid xanım qapuda durub. Dedi:

– Xacə, hara gedərsən?

Xacə dedi:

– Xanım, Ayaz bəg göndərib ki, Cəlali Koroğluya xoş səfa eyləyəm.

Dedi:

– Xacə, Koroğlu yaxşı cavanmış. Əmma mənim dilimdən həm ona ərzü-salam yetür və degilən, həmişə ehtiyatlan hərəkət eyləsün ki, məbadə, atam Ayaz bəg xəbərdar ola və onu dutub həlak eyliyə.

Pəs Xacə Yəqub yüz qoydu Cəlali Koroğlunun yanına. Çün yetişdi, baş endirüb durdu bərabərdə. Koroğlu dedi:

– Xacə, əyləş, əmma bunların yanında mənə baş endirmə. Məbadə, Ayaz bəg anlaya.

Pəs Xacə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, mən Ayaz bəgə demişəm ki, bu cavan yaxşı aşıqdur və həmişə Cəlali Koroğlunun məclisində saz çalar və oxur. Belə büldüm ki, səni bir neçə gün burda saxlıya və məni göndərib ki, sənə xoş səfa eyləyəm və özü həm gecə sənün xidmətəyə gəlür. Əmma ey Cəlali Koroğlu, Xurşid xanım həm sənə çox ərzü-salam göndərirdi və dedi, ehtiyatlan dolansun ki, məbadə, atam xəbərdar ola və onu dutub həlak eyliyə.

Cəlali Koroğlu çün Xurşid xanımın sifarişin eşitdi, dedi:

– Xacə, gör Xurşid xanımı bir tövr eyliyə bilirsən ki, bu gecə mənim yanına gətürəsən?

Xacə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, inşallah, gətürürəm.

Çün gecə oldu, Ayaz bəg ayağa durub gəldi Cəlali Koroğlunun yanına və ona çox nəvaziş eyləyib xoş-səfa eylədi. Bəd əz an hökm eylədi, təam gətürsünlər. Əlvən-əqşami təamlar gəlüb sərf olundu. Çün təam götürüldü, qəlyan gəlüb. Eylə ki qəlyanı məclisdən çıxardılar, Ayaz bəg yüzün dutub Cəlali Koroğluya, dedi:

– Canım, Xacə Yəqub nəql eylərdi ki, sən yaxşı oxursan və həmişə Cəlali Koroğlunun məclisində saz çalırısan, doğrudur?

Koroğlu dedi:

– Bəli, doğru deyüb.

Ayaz bəg dedi:

– Canım, sənün adun nədür?

Koroğlu dedi:

– Mənim adım Aşiq Roşandır.

Ayaz bəg dedi:

– Aşiq Roşan, istərəm Cəlali Koroğlunun türkilərindən bir qədər oxuyasan, ta biz ləzzət aparaq.

Koroğlu istədi ki, sazın götürsün, Ayaz bəg dedi:

– Aşiq Roşan, deyillər Koroğlu çox rəşid və dilavər adamdır ki, təmam Rum əhli onun qorxusundan gecə və gündüz aram duta bilməzlər. Doğrudur, ya nə?

Koroğlu dedi:

– Ayaz bəg, istərsən əvvəl Cəlali Koroğlunu tərif eyləyüm, ondan sora onun türkilərindən oxuyum.

Ayaz bəg dedi:

– Tərif eylə.

Pəs Koroğlu sazın götürüb kök eylədi, basdı sinəsinə. Ayaz bəg adam göndərdi öz hərəmxanasına ki, təmam hərəmləri və qızı Xurşid xanım gəlüb, çadırın dalısında və qapısında əyləşüb tamaşa eylərdilər. Əmma Koroğlu yüzün dutub Ayaz bəgə tə-rəf, dedi:

Qurban olum Koroğlunun şəstinə,
Şəki, Şirvan, Dağıstandan bac alur.
Götürəndə əyri qılıc dəstinə,
Gəncə, Tiflis, İrəvandan bac alur.

Qoç iyidlər qabağında səf çəkər,
İsa balı piyaləyə mey tökər,
Hər işgidə on dörd tuluq mey içər,
Misir, Hələb, İstambuldan bac alur.

Məskən edüb Çamlıbelin dağında,
Süsən-sünbül açılıbdur bağında,
Gözü qanlı Eyvəz durar sağında,
Rum içində Ərzingandan bac alur.

Aşiq Roşan əbəs yerə boy deməz,
Öz gözüynən görməyincə söyləməz,
Qoç Koroğlu kimsədən bak əyləməz,
Doğru desəm, Hindustandan bac alur.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Ayaz bəg dedi:

– Aşiq Roşan, əcəb tərif eylədin Koroğlunu, məgər onun nə qədər ləşkəri var ki, təmam Rum və Xondkar ondan qorxar?

Koroğlu dedi:

– Ayaz bəg, onun yeddi min və yeddi yüz və yetmiş yeddi dəlisi var ki, hər biri məsaf günündə min atluya bərabərdir və əlavə buna Cəlali Koroğlu hər tərəfə yüz çövürsə, ehtiyacı ləşkərə yoxdur, özü yalquz gedər.

Ayaz bəg dedi:

– Aşiq Roşan, mən eşitmişəm Cəlali Koroğlu özü yaxşı türki deyər. Onun türkilərindən bir qədər oxu ki, biz ləzzət aparaq.

Koroğlu dedi:

– Ayaz bəg, hərgah istərsən ki, mənim söhbətimdən ləzzət aparasan, ver bir qədər şərab gətürsünlər, ta mən tərdimağ olum. Bəd əz an sənə yaxşı söhbət eyləyüm.

Ayaz bəg dedi:

– Bir qədər şərab gətürün ki, Aşıq Roşan içsün.

Pəs üç şüşə şərab gətirdilər. Koroğlu o şüşələrin hər üçün çəküb başına, təمام şərabın içüb qoydu yerə. Dedi:

– Ayaz bəg, bu şüşələr mənim buğlarımı heç tər eləmədi. Ver, şərab gətürsünlər.

Ayaz bəg çün bu əhvalı gördü, dedi:

– Aşıq Roşan, on adamın şərabın içdün, hala genə şərab istərsən?

Koroğlu dedi:

– Ayaz bəg, mən Cəlali Koroğlunun məclisində hər şərab içəndə on dörd tuluğ şərab içərəm, genə doymaram. Sən istərsən ki, məni üç şüşə şərablan doydurasan?

Ayaz bəg gördü, Aşıq Roşan əcəb nazik adamdur. Pəs yüzün dutub öz nöqərlərinə dedi:

– Cəmaət, aşıq Roşana şərab gətürün.

Pəs bir tuluq şərab gətürdülər, istədilər töksünlər kasaya, Koroğlu dedi:

– Canım, mən aşıq tayfasıyam, kasa istəməz, tuluğu ver mənə.

Pəs tuluğu alıb, ağız açıb dayadı ağızına, bina eylədi içməyə. Ayaz bəg Koroğlunun bu əhvalından mütəəccüb olub, durdu gülməyə. Pəs Koroğlu o tuluq şərabı təمام-kamal içüb qoydu yerə. Əmma şərabın nəşəsi gəlüb, gözləri qan çanağı kimin dolub bir o yana, bir bu yana baxdı. Əmma çadırın qabağına baxanda gördü Xürşid xanım məsti-tavus kimin geyinib, əmma durub çadırın qapusunda Cəlali Koroğlunun şərab içməyinə tamaşa eylər. Koroğlu elə onu görəndə ağıl başından çıxub, sazın yerdən götürüb, basdı sinəsinə. Əmma yüzün dutub Xürşid xanıma tərəf, dedi:

Səvadi-zülfi-mişkinün,

Nədən salmış yüzə qarə.

Göyül mülkin xarab eylər.
Tərəhhüm qıl məni zarə.

Yüzin Xurşidi-xavərdür,
Qəddin şimşadi -ərərdür,
Dəhanun bir güli-tərdür,
Nəsib etmə onu xarə.

Geyibsən rəxti-gülnarı,
Ərəqçin başda zərtarı,
Sinən bəslüb əcəb narı,
Dolubdur yengicə barə.

Telün yüzdən kənar eylə,
Üzarun intikar eylə,
Siyəh məstün xumar eylə,
Günün bənzər şəbi-tarə.

Koroğlu məşqini aldı,
Özün çöldən-çölə saldı,
Çamılbeldə gözü qaldı,
Tapulmaz dərdinə çarə.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Xurşid xanım gördü Koroğlu ona çox meyli-məhəbbət yetirüb, ondan ötrü biixtiyardır. Pəs yüzün açub, gəldi çadırın qapusunda oturdu. Koroğlu dürüst tamaşa eylədi, gördü vaqəən Xurşid xanım belə gözəldür ki, xudavəndi-aləm onun misli-manəndün xəlq eyləməyüb. Əmma elə gözlərin dikib Cəlali Koroğlunun yüzinə. Koroğlu büldi ki, Xurşid xanım buna aşıq olub, genə sazın götürüb istədi oxusun. Əmma bu tərəfdən Ayaz bəg yüzün dutub Koroğluya dedi:

– Aşıq Roşan, mənim şınaxtımı itirmə, sən heç aşığa bən-zəmirsən. Olmaya Koroğlusən, özüsən?

Xacə Yəqub tez cavab verdi ki:

– Qurbanun olum, bu Koroğlu deyil, Koroğlunun xanən-dəsidür.

Ayaz bəg dedi:

– Xacə Yəqub, bunun sözlərindən və şərab içməyindən heç aşığa bənzəməz.

Xacə dedi:

– Qurbanun olum, sözlər ki, oxur Cəlali Koroğlunun sözlərindəndür, örgəşüb oxur. Əmma şərab içməyi bəs ki, Koroğlunun məclisində şərab içüb, adət eyləyüb. Əgər on tuluq şərab olsa, içər.

Ayaz bəg təəccüb eyləyüb, dedi:

– Aşıq Roşan, genə şərab içərsən?

Koroğlu dedi:

– Ayaz bəg, aşıq tayfası tamahkar olur. Hər nə versən, alur. Əgər şəfaqqətün olsa, ver, bir qədər şərab gətürsünlər.

Ayaz bəg dedi:

– Aşıq, məgər sənün qarnun nə böyüklükdədir ki, bu qədər şərab duta?

Koroğlu dedi:

– Ayaz bəg, mən əvvəl sənə dedüm ki, mən həmişə Cəlali Koroğlunun məclisində on dörd tuluq şərab içərəm. Sən mənə bir tuluq şərab vermüsən, nə bu qədər minnət qoyarsan.

Pəs Ayaz bəg yüzün dutub pişxidmətinə, dedi:

– Bir tuluq şərab həm gətür ki, Aşıq Roşan içsün, ta tərdirəməğ olub, bizə yaxşı söhbət eyləsün.

Pəs pişxidmət bir tuluq şərab gətirüb. Koroğlu onu alıb çəkdi başına, təmam eyləyüb qoydu yerə. Əmma gözlərin dolandırub, gördü Xurşid xanım oturub çadır qapusunda tamaşa eylər. Pəs sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub ona tərəf, dedi:

Nazlu yarum götürübdür niqabım,
Sanasan kim bədirlənmiş aydur.
Qövs kimin çəkilübdür qaşları,
Görən deyər, bir bükülmüş yaydır.

Sürmə çəküb çeşmi-siyəh məstinə,
Xizab edüb pəncəsinə, dəstinə,
Cəllad olub düşdü canım qəsdinə,
Oğrun-oğrun yağılıqda taydur.

Ağ sinəsin bənzətmişəm mərmərə,
İnci kimin dişlərini gövhərə,
Gözəl qızlar yığılanda bir yerə,
Xurşid xanım gözəllikdə aydur.

Qoç Koroğlu bənziyübdür aslana,
Özü kimin gəlmüyübdür mərdana,
Qıratınan yetişəndə meydana,
Pirim haqqı iyidlikdə taydur.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eyelədi, Ayaz bəg yüzün dutdu Koroğluya, dedi:

– Vay anasın satdığım əcəm cocuğu, mən dedim ki, sən Koroğlu özüsən, əmma məndən gizlətdün və mənim qızım Xurşid xanıma aşiq olubsan?

Koroğlu dedi:

– Ayaz bəg, bu sözlər ki, mən dedüm, öz sözüüm dəgül. Bəlkə Cəlali Koroğlunun sözlərindəndür ki, mən örgənmişəm.

Ayaz bəg dedi:

– Aşiq Roşan, yalan deyərsən, Koroğlu mənim qızım Xurşid xanıma harda görübdür ki, ona söz deyər? Yəqin sən özün Cəlali Koroğlusan.

Koroğlu dedi:

– Ayaz bəg, Koroğlu min nəfər qıza aşiq olub, bəlkə özgə qızıdır ki, onun da adı Xurşid xanımdır. Sən niyə mütəğəyyir oldun? Və mən sənın qızın Xurşid xanıma harda görmüşdüm ki, ona aşiq olam?

Xacə Yəqub çün gördü ki, Ayaz bəg qəzəbnak olub, tez durub ayağa, yüzün dutub Ayaz bəgə ərz eyelədi:

– Qurbanun (olum), sən niyə qəzəbnak oldun? Xurşid xanıma Həsən Paşanın qızıdır ki, Cəlali Koroğlu ona aşiq olmuşdu və bu türkiləri ona demişdi.

Pəs Ayaz bəg sakit olub, yüzün dutdu Koroğluya tərəf, dedi:

– Aşiq Roşan, məni bağışla ki, tanımadım. Əmma gərək bir neçə gün mənə mehman olasan ki, ta səyahət eyeləyüb ləzət aparaq.

Pəs nisfi-şəbə kimin Cəlali Koroğlu onlara söhbət eyelədi.

Eylə ki nisfi-şəb oldu, Ayaz bəg ayağa durub dedi:

– Aşıq Roşan, bu gün sən yol gəlüb incimüsən. Bir qədər yat rahat ol.

Bəd əz an Ayaz bəg yüzün dutub Xacə Yəquba, dedi:

– Xacə, çün sən müddətdir ki, burda qalmusan, bizlərə məh-rəm olmusan. Səni Aşıq Roşana mehmandar verirəm. Gecə və gündüz gərək Aşıq Roşanın yanında qalub, ona mehmandarlıq eyləyəsən. Xacə ərz eylədi:

– Ayaz bəg nə eybi var, sən hər nə hökm eyləsən, mən itaət eylərəm.

Pəs Ayaz bəg xudahafiz eyləyib getdi öz hərəmaxanəsinə. Əmma bu tərəfdən Xurşid xanım həm gedib öz çadırına, əmma ilan vırmış adam kimi yatmırdı və tədbir eylərdi ki, aya nə tövrlən özümü Cəlali Koroğlunun yanına yetirim?

Pəs Xacə Yəqub ayağa durub gəldi hərəmxana çadırına ki, Koroğluya rəxti-xab aparsun. Xurşid xanım bir dəst yaxşı rəxti-xab Xacəyə gətirdü. Xacə dedi:

– Xanım, gərək bu gecə Koroğlunun mənzilinə gələsən.

Xurşid xanım dedi:

– Xacə, mən də fikirdə varam, əmma qorxaram ki, Ayaz bəg xəbərdar ola və məni həlak eyləyə.

Xacə dedi:

– Xanım, sən heç nə ehtiyat eyləmə. Mən çadırın qapısında sübhə kimin gözlərəm. Hərgah atan Ayaz bəg eşiyə çıxsə və xəbərdar olsa, sənə xəbər eylərəm.

Çün Xurşid xanım xatircam oldu, dedi:

Xacə, sən get, ta atam Ayaz bəg yatsun, mən özüm gəlləm

Pəs Xacə Yəqub rəxti-xabı götürüb gəldi Cəlali Koroğlunun yanına, ərz eylədi:

– Qurbanın olum, Xurşid xanım indi gəlir.

Pəs Koroğlu xoşhal olub, müntəzir əyləşdi, əmma Xacə Yəqub çadır qapusunda əgləşüb Xurşid xanımın yolun gözlərdi. Ta bu tərəfdən Ayaz bəg yatıb yuxuya getdi. Çün Xurşid xanım xatircam oldu ki, Ayaz bəg yuxuladı, ayağa durub faxir libaslar geyüb və özünə neçə qələm zinət verib, məsti-tavuz kimin çadırdan çıxub yüz qoydu Cəlali Koroğlunun mə-

zilinə gəlməğa. Çün Xacə Yəqub gördü ki, Xurşid xanım gəlir, Cəlali Koroğlunu xəbər dar edib, əmma özü gəlib Xurşid xanımın bərabərinə ərz eylədi:

Xanım, Koroğlu sənin intizarında əyləşib yol gözlər. Sən get çadıra, əmma mən çadırın eşiyində oturub sizi gözləyüm.

Pəs Xurşid xanım xuraman-xuraman gəlürdi. Cəlali Koroğlu çadırın qapısından baxırdı. Gördü, Xurşid xanım tavuz kimin özünə zinət verib, hər dəm ki, ayağın yerə qoyar, deyər, ey yer, minnət qəbul eylə ki, mən ayağım sənə qoyub gedərəm. Əmma Cəlali Koroğlu gördü, dağın nəsimi əsər, hər dəm ki, Xurşid xanımın zülfünə dəyər, pərişan əyləyüb gah sağa və gah sola dağıdır. Cəlali Koroğlu eylə bunu görəndə dəryayi-əşqi c-uşa gəlib, daxi otura bilməyib ayağa durdu. Əmma sazın kök əyləyib basdı sinəsinə, özün yetirdi çadırın qapısına, dedi:

– Xanım, elə orda ayaq saxla, ta bir neçə bənd türki gəlib sinəmə, onları deyim, bəd əz an çadıra təşrif gətür.

Pəs Xurşid xanım ayaq üstə durub, Koroğlu bu türkini oxudu.

Qələm qüdrət götürəndə dəstinə,
Əzəl başdan həqq yaradıb gözlərin.
Qızılgül tək açılıbdur dəhanun,
Vəsfə gəlməz, nə şirindür sözlərin.

Püstə kimin açılıbdur dodağın,
Lalə kimin qızarıbdur yanağın,
Ağ gərdənə tökülübdür buxağın,
Can almağa oğrun baxar gözlərin.

Tavuz kimin hər tərəfə axarsan,
Ciyərimi eşq oduna yaxarsan,
Maral kimin Koroğluya baxarsan,
Nərgiz kimin açılıbdur gözlərin.

Qoç Koroğlu ayrı düşüb vətəndən,
Uzaq düşüb Çamlıbelin çəməndən,
Sorğu olmaz ləblərivi əməndən,
Can alamağa oğrun baxar gözlərin.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Xurşid xanım gördü, Koroğlu ona belə aşıq olub ki, inani-ixtiayarın əldən verib. Pəs Xurşid xanım istədi ki, Cəlali Koroğlunun cavabın versin, əmma xof eylədi ki, məbadə, atası Ayaz bəg, ya əhli -hərəmdən onun sədasın eşidillər. Pəs yavaş-yavaş özün yetürdi Cəlali Koroğlunun mənzilinə. Salam edüb durdu. Koroğlu onun salamın alub dedi:

– Xanım, bismillah, gəl əyləş.

Xurşid xanım ərz eylədi:

– Ey Cəlali Koroğlu, mənim də sinəmə bir neçə bənd söz gəlib. Qoy onları deyim, sora əyləşərəm.

Pəs bir tel zülfündən çəkib saz əvəzinə basdı sinəsinə, yüzün dutub Koroğluya, dedi:

Qoç iyidlər düzüləndə qatara,
Mayıl oldum sənün kimi cavana.
Müjganların bağılyubdur səf-salım,
Xəstə canım eyliyübdür nişana.

Qara bağrım eşq əlindən dağlanub,
Qarqu saçım dal gərdənə bağlanub,
Əl dəyməyüb, biganədən saxlanub,
Yaxşı saxla, verməgilən talana.

Tər bənövşə göstəribirdir üzərun,
Şərab içib məst olubdur xumarun,
Xurşid xanım yaxşı oldu şikarun,
Özün saxla verməgilən talana.

Xurşid deyər, mən tanuram yarımı,
Qurban dedim, yar yolunda varımı,
Bəsləmişəm ağ sinədə narımı,
Yaxşı saxla, verməgilən talana.

Çün Xurşid xanım sözün təmam eylədi, Koroğlu gördü, Xurşid xanım buna belə aşıq olub ki, vəsfə gəlməz. Pəs ayağa durub qolların saldı onun boynuna. Xurşid xanım həm qolların saldı Cəlali Koroğlunun boynuna. Bir neçə (busə) bir-birinin yüzindən alub, əyləşdilər rəxti-xabın içində. Qol bir-

birinin boynunda söhbətə məşğul oldular. Əmma Koroğlu gördü Xurşid xanım zülfin sağdan-soldan əfşan eyləyüb salıb yüzünə. Koroğlunun eşqi cuş eyləyüb genə sazı götürüb basdı sinəsinə, dedi:

Genə zülfi-kəcün saldı,
Mənim bu başıma sevda.
Dağıtma hər yana tel-tel,
Köyül mülkün edər yəğma.

Göründü nar püstanun,
Gətürmüş meyvə-bostanun,
Açıb sünbül gülüstanun,
Oxur Qumru əcəb şeyda.

Camalun gül, qəddün tuba,
Gözündür nərgizi-şəhla,
Yanağın laleyi-həmra,
Bəyazi-gərdanün mina.

Koroğluyam, Çamlıbelli,
Ağır xanlı, ağır elli,
Bir yar sevdim incə belli,
Adı Xurşid, özü ziba.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, bir neçə busə bir-birinin yüzindən alub, daxil oldular rəxti-xaba. Qol bir-birinin boynuna salub ta sübhün tuluuna kimi ləzzət aparub, bir-biri ilə söhbətə məşğul oldular. Eylə ki sübh tuluu eylədi, Xurşid xanım ayağa durub ərz eylədi:

– Qurbanun olum, məni mürəxxəs eylə ki, sübh tuluu eyləyib. Məbadə, atam Ayaz bəg yuxudan durub müttələ ola. Əmma, inşallah, hər gecə nisfi-şəbdən sonra xidmətivə gəlib söhbət eylərəm.

Pəs xudahafiz eyləyib Koroğludan mürəxxəs olub, genə gəlüb öz çadırına. Əmma bu tərəfdən çün sübh oldu, Ayaz bəg ayağa durub gəldi Cəlali Koroğlunun mənzilinə. Bir qə-dər söhbət eyləyüb, bəd əz an dedi:

– Aşiq Roşan, bir neçə gün mənə mehman olasan. Gün-

düzlər gedək şikara, əmma gecələr bizə söhbət eyləyəsən ki, ta biz ləzzət aparaq.

Koroğlu dedi:

– Ayaz bəg, mən bir aya kimin Cəlali Koroğludan mürəxxəs olmuşam ki, bir qədər səyahət eyləyüb, bəd əz an genə onun xidmətinə gedim. Hala igirmi gündür ki, mürəxxəs olmuşam. Mənim vədəmə on gün qalub. Hərgah mən burda qalam, Cəlali Koroğlu məndən müaxizə eylər. Gərək məni mürəxxəs eyləyəsən, ta Çamlıbelə gedəm.

Ayaz bəg dedi:

– Aşıq Roşan, mən bu sözləri qəbul eyləmərəm, gərək on gün mənə mehman olasan.

Koroğlu labüddən qəbul eylədi. Eylə ki nahar vaxtı olub Ayaz bəg nöqərlərin çağırub dedi:

– Atları zin edün, ta Aşıq Roşanlan belə şikara gedək. Pəs atları zin eyləyüb gətirdilər çadırın bərabərinə. Ayaz bəg gedib hərəmxanəyə mükəmməl və müsəlləh olub, çıxdı eşiyə. Əmma bu tərəfdən, Cəlali Koroğlu başdan-ayağa qərqu-ahənü-fulad olub, çadırdan çıxıb, Qıratın zin-nəmədin qoyub üstünə, neçə yerdən təngin möhkəm eyləyüb, ayağın həlqeyi-rikabə qoyub mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdu. Əmma Xurşid xanım çadırın rövzənəsindən tamaşa eylərdi. Gördü, Cəlali Koroğlu vəqəən bir iyiddir ki, onun misli-manəndin xudavəndi-aləm xəlq eyləməyib. Məhəbbəti bir ikən min oldu.

Pəs Ayaz bəg və təمام qulamaları atlanub yüz qoydular şikargaha. Çün şikargaha yetişdilər, qulamalar hər tərəfdən məşğul oldular şikar eyləməyə. Əmma Cəlali Koroğlu at üstündə tamaşa eylərdi. Ayaz bəg dedi:

– Aşıq Roşan, bəs sən nədən şikar eyləməzsən?

Koroğlu dedi:

Ayaz bəg, mən bir aşıq tayfasıyam, at çapmaq və şikar eləməğ harda görmüşəm? Mənim əlimdən yaxşı saz çalmaq və oxumaq gəlir.

Ayaz bəg dedi:

– Aşıq Roşan, sən zahirən bu atından və əsbab geyinməğindən yaxşı süvariyyə bənzərsən. Mənim şinaxtımı itirmə.

Gərək sən yaxşı atlu olasan.

Koroğlu dedi:

– Ayaz bəg, o vaxtı ki, mən Çamlıbelə olurdum və Cəlali Koroğlunun xidmətində şikara gedərdim, gah-gah mən də şikar eylərdim. Əmma Koroğlunun dəliləri mənim at çapmağ-ıma, şikar eyləməğima gülərdilər. Qorxaram burda at çapam və sizlər gülərsüz.

Ayaz bəg dedi:

– Aşıq Roşan, bunlar nə sözdür ki, deyərsən? Kimin həddi var ki, mənim yanımda sənə tərki-ədəbluq eyləyə bilsin? Bir qədər at çap, mən tamaşa eyləyüm.

Pəs Cəlali Koroğlu Qıratın üstündə bir rast əyləşüb, bir acılı taziyanə yəmin və yasardan Qırata göstərib, bu heyvan girdbad kimin təkü-puyə gəlib, hər tərəfə badi-sərsər kimin axardı. Pəs bir növilən Koroğlu çövkənbazlıq və meydandarlıq elədi ki, huş Ayaz bəgün və onun adamlarının başından çıxıb, Cəlali Koroğlunun bu at oynatmağına heyran, sərgərdan qaldılar. Pəs Koroğlu atın başın yığıb genə gəldi Ayaz bəgin yanına. Gördü, Ayaz bəg çox təhsin eyləyib dedi:

– Aşıq Roşan, bu tövrilən ki, sən at çapdın, hərgiz bizim aramızda sənin kimi səvarə yoxdur.

Koroğlu dedi:

– Ayaz bəg, bu meydandarlıq bir nümunədir, Cəlali Koroğlunun meydandarlığından.

Ayaz bəg dedi:

– Aşıq Roşan, mən Koroğlunu görməmişəm, əmma eşitmişdim ki, yaxşı rəşid atlıdır, hala sənün bu at çapmağından bildüm ki, Cəlali Koroğlu necə rəşid səvarədir.

Koroğlu dedi:

– Ayaz bəg, sən həgrah Cəlali Koroğlunun iyidlərini görə-sən, onda bilərsən ki, dünyada necə iyidlər var ki, hər biri məsaf günündə bir Rüstəmi-dastandır.

Ayaz bəg dedi:

– Aşıq Roşan, bildüm ki, Koroğlu necə dilvarədür. Sən ki onun yanşağisan, belə olanda məlumdur ki, onun özü və iyidləri necə əjdahadır.

Pəs bir qədər şikar eyləyüb gəldilər bir çeşmənin başında aşığa gəlüb, atların bağılyub, bir qədər kabab eyləyüb tənavül eylədilər. Əmma Ayaz bəg Koroğlunun bu at çapmağına və şikar eyləməğine aşıq olmuşdu. Dedi:

– Aşıq Roşan, hər il Cəlali Koroğludan nə qədər müntəfə olursan?

Koroğlu dedi:

Ayaz bəg, mənim zindəganlığım Cəlali Koroğlunun dövlətindəndir. Hər nə xərc eyləsəm, heç müzaiyə eyləməz.

Ayaz bəg dedi:

– Aşıq Roşan, gəl mənim yanımda qal. Nə qədər ki, Cəlali Koroğlu sənə zad verir, mən də verrəm. Əlavə bər in, səni öz elimə böyük eylərəm.

Koroğlu bir güldü dedi:

Ayaz bəg, mənim hər il beş yüz tümən şərab xərcimdir. Sən mənə bir tuluğ şərab verə bilmirsən, istərsən ki, mənim təmam xərcimi verəsən? Və bundan sonra, Cəlali Koroğlu hərgiz məni burda qoymaz.

Pəs Ayaz bəg məyus olub ordan atlanıb gəldilər mənzilə. Çün gecə oldu, yenə Ayaz bəg nisfi-şəbə kimin Koroğlunun yanında oturub. Koroğlu sazın götürüb yavaş-yavaş Ayaz bəgə söhbət eylədi. Əmma belə söhbət eyləyib ki, huş Ayaz bəgin başından pərvaz eylədi. Əmma Ayaz bəg Cəlali Koroğlunun söhbətinə aşıq olub dedi:

– Aşıq Roşan, səni qoymaram, gedəsən, gərək həmişə burada qalasan.

Koroğlu dedi:

– Ayaz bəg, mən gündüz şikargahda sənə dedim ki, mənim hər il beş yüz tümən pul şərab xərcimdir. Sən bu gecə mənə şərab vermədün ki, tərdimağ olub sənə yaxşı söhbət eyləyəm.

Ayaz bəg xəcalət çəkib dedi:

– Aşıq Roşan, yaxşı deyərsən, əmma sabahdan sənün şərabın mühəyya eylərəm.

Pəs Ayaz bəg ayağa durub getdi, öz hərəmxanasında yatmağa. Əmma Cəlali Koroğlu Xacə Yəqubu çağırub dedi:

– Xacə, xəlvəti get Xürşid xanımın yanına, bir qədər mə-

nə şərab al götür.

Pəs Xacə gəlüb Xurşid xanımın yanına ərz eylədi:

– Xanım, çün Cəlali Koroğlu bu gün atlanub şikara getmişdi, əhvalı-məşğul olub, bir qədər şərab istər.

Xurşid xanım dedi:

– Xacə, hala Ayaz bəg yatmayub. Eylə ki yatdı, mən özüm şərab götürürəm.

Pəs Xacə Yəqub qayıdub, əmma bu tərəfdən Ayaz bəg yatdı. Xurşid xanım ayağa durub, iki şüşə şərab götürüb gəldi Cəlali Koroğlunun mənzilinə. Koroğlu dedi:

– Xanım, zəhmət çəkmisən, əmma gərək özün piyaləni doldurub verəsən.

Pəs Xurşid xanım neçə piyalə şərab peydərpey doldurub Koroğluya verdi. Koroğlu şərabı içüb, şərabı-nabdan başı gərm oldu. Əmma keyf aləmində qolların saldı Xurşid xanımın boynuna. Bir neçə busə bu yüzindən, o yüzindən aldı. Xurşid xanım həm qolların saldı Koroğlunun boynuna. Pəs hər ikisi ilan kimin sarışub, bir rəxti-xabın içində yatub, ta sübhə kimin söhbətə məşğul oldular. Eylə ki sübh oldu, genə Xurşid xanım ayağa durub, öz mənzilinə getdi.

Əlhasil, ta bir aya kimin Cəlali Koroğlu qaldı Ayaz bəgin evində. Gündüzlər olanda şikara və səyahətə gedərdi, əmma gecələr olanda Xurşid xanımları xəlvət eyləyüb, eyşü-nuşa məşğul olub, ləzzət aparardı. Tainki, Xacə Yəqub gördü, Cəlali Koroğlu Xurşid xanıma belə aşiq gəlub ki, hərgiz iyidlər və Çamlıbel xatirinə düşməz. Bir gün gəldi Koroğlu bərabərinə, ərz eylədi:

– Qurbanun olum, sən Çamlıbeldən gələndə iyidlərə bir aya kimin vədə verdün ki, hərgah Çamlıbelə qayıtmayasan, onlar sənün dalunca gələ. Hala bu gün bir ay təməmdür. İyidlər sabah Çamlıbeldən çıxub sənün dalunca gəlür. Əmma sən heç getməğ fikrində dəğülsən.

Koroğlu çün bu sözü Xacə Yəqubdan eşitdi, dedi:

Xacə, doğru deyirsən, bu gün-sabah iyidlər mənim dalıncə gəlür. Gərək getməğ tədarüki görəğ.

Eylə ki gecə oldu, genə Ayaz bəg gəlüb Cəlali Koroğlunun söhbətində oturdu. Ta nisfi-şəbə kimin Koroğlu ona ixtilat

eylədi. Nisfi-şəb olanda Ayaz bəg ayağa durub getdi öz mənzilinə. Əmma bir saatdan sonra Xurşid xanım genə özünə zینət verüb məsti-tavus kimin özün yetirdü Cəlali Koroğlunun yanına. Koroğlu gördü, bu gecə Xurşid xanım özünə belə zینət verüb ki, tavus kimin çətir açub. Pəs Koroğlunun eşqi tüğyan eyləyüb, sazın götürüb basdı sinəsinə. Yüzün dutub Xurşid xanıma tərəf, dedi:

Canım xanım, gözüm xanım,
Çamlıbeldə gözüm qaldı.
Sənə deyüm doğru sözüm,
Alagöz Eyvəzim qaldı.

Qoç iyidlər dəstə-dəstə,
Bir-birindən boyu bəstə,
Yengi yetmiş xətti rüstə,
Alagöz Eyvəzim qaldı.

Əlindən içmişəm badə,
Çəmən seyri düşüb yadə,
Qələm qaşlu, yüzi sadə,
Alagöz Eyvəzim qaldı.

Süsən-sünbül açub bağlar,
Qızarub lalədən dağlar.
Qoç Koroğlu deyər, ağlar,
Alagöz Eyvəzim qaldı.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, durdu hay-haylan ağlamağa. Xurşid xanım elə bu halı Koroğludan görəndə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, məgər sənə nə olub ki, belə ağlarsan?
Koroğlu dedi:

– Xanım, doğrusu, mən bir aya kimin iyidlərə vədə vermişdüm ki, səni Çamlıbelə aparam. Əmma hala bu gün bir ay təmamdur ki, Çamlıbeldən və iyidlərdən ayrılmışam. İmdi iyidlərin gözü yolda, mənim intizarımı çəkəllər.

Xurşid xanım çün bu sözi Cəlali Koroğludan eşitdi, büldi ki, Koroğlu getmək fikrindədir. Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, bundan ötri niyə ağlarsan? Hər vaxt ki, sən xahiş elərsən, mən də sənən Çamlıbelə gedərəm.

Koroğlu çün bu sözləri Xurşid xanımdan eşitdi, çox xoşhal olub qolların saldı onun boynuna, bir neçə busə yüzündən aldı. Əmma Xurşid xanım dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, bu Eyvəz balı kimdür və necə cavandır ki, sən bu qədər onu tərif eylərsən?

Koroğlu eylə Eyvəz adın eşidəndə Eyvəz balının eşqi gəlüb başına, sazın götürüb basdı sinəsinə. Dedi:

– Xanım, qulaq ver, deyüm ki, Eyvəz balı necə cavandır.

Qadir Allah xub yaradub Eyvəzi,
Demək olmaz, xalq içində bəşərdür.
Qızılıgül tək göstərəndə camalın,
Deyərsən bəs, bədirlənmiş qəmərdür.

Yetişübdür on dörd-on beş yaşına,
Qoç iyidlər yığılubdur başına,
Özüm qurban qələm kimin qaşına,
Demək olmaz, xalq içində bəşərdür.

Köyül quşu bağlanubdur telində,
İpək şəddə qurşuyubdur belində,
Tayı yoxdur Təkə-türkman elində,
Demək olmaz, xalq içində bəşərdür.

Götürəndə misri qılıc dəstinə,
İyidləri öymək olmaz üstünə,
Qoç Koroğlu qurban olsun şəstünə,
Demək olmaz, xalq içində bəşərdür.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eylədi, Xurşid xanım dedi:

– Qurbanun olum, bu Eyvəz balı sənin nəyüdüür ki, bu qədər onu tərif eyləyüb, istərsən?

Koroğlu dedi:

– Xanım, çün mənim qarşdaşım yoxdur, Eyvəzi özümə qardaş götürmüşəm.

Çün Xurşid xanım xatircam oldu, ərz eylədi:

– Qurbanun olum, əgər köylün Çamlıbelə getmək istər, gə-

rək tez gedəsən. Mən qorxaram ki, məbadə, Ayaz bəg mənim tədarükümü görüb, öz qardaşı oğluna verə.

Koroğlu dedi:

– Xanım, mənim getməyim mövcuddur sənin rəyinə. Hər vaxt deyərsən, o vaxt gedərük.

Xurşid xanım dedi:

– Qurbanın olum, getmək asandır, əmma mən və Xacə Yəqub at istəruğ. Gərək at tədarük eyliyəsən.

Koroğlu dedi:

– Xanım, at işi çox asandır. Ondan ötrü, Ayaz bəgün atları təمام kəməndə çəkilüb, çadır qabağında bağlanub. İnşallah, sabah gecə tədarükün gör ki, burdan köçüb Çamlıbelə gedək.

Pəs bu niyyətlə fatihə deyüb o gecə ta sübhə kimin qol bir-birinin boynunda eysü-nuşa məşğul olub, ləzzət apardılar. Eylə ki sübh oldu, Xurşid xanım genə ayağa durub getdi öz mənzilinə. Əmma bu tərəfdən Ayaz bəg ayağa durub gəldi Cəlali Koroğlunun yanına. Bir qədər söhbət eyləyüb, eylə ki nahar vaxtı oldu, dedi:

– Aşiq Roşan, dur gedək, bir qədər səyahət eyləyüb, şikar eyliağ.

Pəs Cəlali Koroğlu və Ayaz bəg atlanub getdilər şikara. Əmma bu tərəfdən Xurşid xanım ayağa durub bir qədər qızıl və gümüş və zərrinə libas və cəvahirat xəlvəti cəm eyləyüb qoydu bir xurcuna. Ağzın möhkəm eyləyüb pünhan eylədi.

Əmma bu yandan Koroğlu və Ayaz bəg yetişüb şikargaha, bir qədər şikar eyləyüb, kabab çəküb tənəvül eylədilər. Bəd əz an atlanıb ta axşama kimin səyahət eylədilər. Eylə ki gün qürub eylədi, qayıdub gəldilər mənzilə. Ta nisfi-şəbə kimin söhbətə məşğul oldular. Eylə ki nisfi-şəbə oldu, Ayaz bəg ayağa durub gəldi öz mənzilinə. Əmma Cəlali Koroğlu yüzün dutub Xacə Yəquba dedi:

– Xacə, gərək bu gecə burdan gedək. Əmma ayağa dur, gör Ayaz bəgün atlarının yanında neçə adam var?

Pəs Xacə ayağa durub gəzə-gəzə gəldi atların yanında. Gördü, iki nəfər mehtər oturub atların yanında söhbət edəllər. Mehtərlər dedilər:

– Xacə, bismillah, gəl otur bir qədər söhbət elə.

Xacə dedi:

– Salamət olasuz. Gündüz şikargaha gedüb yorulmuşam, istərəm bir qədər yatam, bəlkə rahat olam.

Pəs ordan qayıdıb gəldi Koroğlunun yanına, ərz eylədi:

– Qurbanun olum, iki nəfər mehtər oturub atların yanında. Əmma hənuz yatmıyublar. Səbr eylə, ta yatsunlar.

Pəs Koroğlu Xacə Yəqub ilə söhbətə məşğul oldular. Bir vaxt gördülər ki, Xurşid xanım əlində bir xurcun daxil oldu çadıra. Salam verüb ərz eylədi:

– Ey Cəlali Koroğlu, daxi oturmaq vaxtı dəgül ki, atam Ayaz bəg yatub. Fürsət qənimətdür, ayağa dur ki, gedək.

Pəs Cəlali Koroğlu ayağa durub əvvəl Qıratı zin edüb təngin möhkəm eylədi. Bəd əz an dava əsbabların geyüb başdan-ayağa qərqu-ahənü-fulad oldu. Dedi:

– Xacə, ayağa dur, gedək. Ayaz bəgün atlarından iki danə gətürək.

Xacə ərz eylədi:

– Qurbanın olum, sən aram dut, ta mən gedüm, görüm, mehtərlər yatub, ya nə?

Pəs Xacə yavaş-yavaş gəlüb gördü, mehtərlər hər ikisi baş yerə qoyub qəflət yuxusuna gedüblər. Həman saat qayıdub gəldi Koroğlunun yanına, ərz eylədi:

– Qurban olum, daxi oturma ki, fürsət keçər, mehtərlər yatublar.

Pəs Koroğlu və Xacə Yəqub hər ikisi gəlüb atların içinə, Koroğlu dedi:

– Xacə, əvvəl mehtərləri həlak eyliyağ, bəd əz an atları aparaq.

Xacə dedi:

– Qurbanun olum, bunların təqsiri nədür? Niyə bunları öldürürsən?

Koroğlu dedi:

– Xacə, sən bilməzsən, kəsik başın səsi çıxmaz. Hərgah bunları öldürmiyəm, bir saat bundan sora bunlar yuxudan biddar olub, görəllər ki, atlar yoxdur. Ayaz bəgə xəbər verillər və

Ayaz bəg həm qulların götürüb bizim dalımızca gəlir. Əmma hərgah öldürsəm, sübhə kimin biz iki mənzil yol gedərük.

Xacə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, ixtiyar sənündür.

Pəs Koroğlu xəncərin çəküb, onların hər ikisinin başın kəsüb qoydu sinəsi üstə. Əmma iki danə Ayaz bəgün xassə atlarından zin edüb gətürdilər çadırın bərabərinə. Xurcunu at üstə möhkəm eyləyüb Koroğlu dedi:

– Xanım, bismillah, dur ayağa, ata səvar ol.

Pəs Xurşid xanım ayağa durub, ayaq həlqeyi-rikabə qoyub səvar oldu və Xacə Yəqub həm səvar oldu. Əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu Qıratı çəküb rikabə qoyub, mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdı. Pəs bismillahir-rəhmərir-rəhim deyüb yola düşdülər. Eylə ki bir qədər yol Çardəvlidən uzaq oldular Cəlali Koroğlu sazın götürüb kök eyləyüb at üstündə basdı sinəsinə. Əmma yüzün dutub Xurşid xanıma dedi:

– Xanım, bir neçə bənd söz gələb sinəmə, qoy onları deyüm, bəd əz an gedək.

Pəs bu türkinə oxudu.

Haray, zülfi-gəcün qoymaz,
Əlim yetsün qara telə.
Əcəb müşkül olur halım,
Düşə sirmim dildən-dilə.

Düzülübdür yola köçün,
Ağ yüzindən alım maçun,
Doqquz hörük qarqu saçun,
Tökülübdür işgə belə.

Bağçalar doldular bara,
Ağaclar doldular nara,
Qurbanam çeşmi-xumara,
Məni salmış çöldən-çölə.

Bayqular gülşənə doldu,
Şeyda bülbül pərin yoldu,

Qoç Koroğlu gedər oldu,
Çardaqlınun Çamlıbelə.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eyelədi, bir məhmizi-tiz yəminü yəsardan Qırata çəküb yola düşdü. Dedi:

– Xacə Yəqub, təcili-təmamilən atları sürün ki, gecədən az qalub. Bəlkə sübh tuluu eləyənə kimin özümüzü bir kənara aparaq.

Pəs təcili-təmamilən o gecə sübhə kimin at sürüb və gündüz həm zöhr vaxtına kimin at sürdülər. Ta yetişdilər bir böyük çəmənə Xurşid xanım ərz eyelədi:

– Ey Cəlali Koroğlu, həm özümüz xəstə olduq və həm atlarımız rəftarından qaldı.

Koroğlu dedi:

– Xanım, nə maneyi var, bir çəməndə bir qədər düşəruğ, ta rahat ol. Bəd əz an atlanub gedəruğ.

Pəs Koroğlu istədi o çəməndə düşsün. Xacə Yəqub ərz eyelədi:

– Qurbanın olum, bu çəməndə düşməğımız məsləhət dəgül. Ondan ötrü ki, məbadə, Ayaz bəg xəbərdar olub bizim dalımızca gələ və fitnə bərpa ola. Məsləhət odur ki, yoldan kənar bir məxfi yerdə mənzil eyliyağ, ta düşməyə düşməyə düçar olmuyaq.

Koroğlu dedi:

– Xacə, məgər Ayaz bəgdən qorxarsan?

Xacə ərz eyelədi:

– Qurbanın olum, qorxmaram, əmma nə hacət olub ki, asan işimizi müşkülə salaq?

Xurşid xanım ərz eyelədi:

– Ey Cəlali Koroğlu, Xacə yaxşı deyər, nə lazım olub ki, dava eyliyəsən?

Pəs Cəlali Koroğlunun rəyin dolandırub razı eyelədilər ki, bir məxfi yerdə mənzil eyeləsinlər. Pəs çəməndən kənara bir məxfi yerdə mənzil eyelədilər. Xacə Yəqub ərz eyelədi:

– Qurbanın olum, sən Xurşid xanımdan belə rahat ol, əmma mən təll üstə durub keşik çəkərəm. Çün aftab qürub eyelədi, genə atlanub yola düşəruğ.

Qoy bunları burda qalsun. Əmma nəqli-dastan eşit Cəlali

Koroğlunun iyidlərindən. Çün Koroğlunu Təxti-Süleymana yola salub qayıtdılar, bir neçə gün Çardaqlının Çamlıbelde əyləşüb eyşü-nuşa məşğul oldular. Bir gecə genə iyidlər oturub söhbət etdilər. Eyvəz balı yüzün dutub iyidlərə dedi:

– Cəmaət, Cəlali Koroğlu bir aya kimin bizə vədə verdi ki, hərgah mən gəlməsəm, mənim dalınca gəlün. Əmma neçə gündür ki, heç xəbər olmadı. Məbadə, Koroğlu düşməyə düşər ola və onu həlak etliyələr. Ondan ötrü, təmam aləm ona düşməndür. Səlah odur ki, bizlər həm onun dalınca gedək.

İyidlər dedilər:

– Eyvəz, Cəlali Koroğlu gedəndə səni bizə sərdar etləyib. Hər tövr ki, sən məsləhət bilürsən, bizlər sənə itaət etləruğ.

Eyvəz dedi:

– Məsləhət odur ki, sübh vaxtı Koroğlunun dalınca gedək.

Pəs o gecə qalub, etlə ki sübh oldu, iyidlər təmam yekdil, yekcəhət atlarına səvar olub gəldilər Eyvəz balının yanına. Pəs Eyvəz həm atına səvar olub yüz qoydular Təxti-Süleymana tərəf gəlmağa. Mənzilbəmənzil gəlürdilər, tainki yetişdilər o çəmənün həvalisinə ki, Cəlali Koroğlu o çəmənün kənarında bir məxfi yerdə mənzil etləmişdi. Əsr vaxtıydı ki, Xacə Yəqub oturmuşdu təllün üstündə, ətrafa baxardı ki, düşməyə gələndə Koroğluya xəbər etləsün. Bir vaxt nə gördü, ki, səhra tərəfindən bir ağır toz nüməyan oldu. Dürüst mülahizə etlədi, gördü qoşun əlamətidir. Pəs təcili-təmamilən özün yetürdi Koroğlunun bərabərinə, ərz etlədi:

– Qurbanın olum, səhra tərəfindən bir ağır qoşun gəlür.

Koroğlu ta bunu eşidüb özün yetürdi təllün üstünə. Gördü, Çamlıbel tərəfindən bir ağır qoşun gəlür, Koroğlu dedi:

– Xacə, bu qoşun Ayaz bəgün qoşunu dəgöl. Ondan ötrü ki, Ayaz bəgün mənzili bu tərəfdədür. Əmma bu qoşun bu yandan gəlür. Səbr etlə, görəğ bu qoşun hardan gəlür və harıya gedər?

Xacə Yəqub ərz etlədi:

– Qurbanın olum, imdi ki, bu qoşun Ayaz bəgün ləşkəri dəgöl, məsləhət odur ki, bizlər heç özümüzü bunlara göstərmıyağ. Ondan ötrü, məbadə, bunlar Rum ləşkəri ola və dava etliyələr.

Koroğlu dedi:

– Qorxma, bizlər yola uzaq mənzil eləmişüq, onlar bizi görməzlər.

Pəs bir saat Koroğlu təllün üstündə oturub tamaşa eylərdi. Tainki o qoşun yavıqlaşdı, Koroğlu dürüst mülahizə eylədi, gördü, öz iyidləridür ki, Eyvəz balı qabaqca və iyidlər onun dalınca düşüb, tiri-şəhab kimin gəlüllər. Koroğlu çox xoşhal olub dedi:

– Xacə, bunlar təmam iyidlərdür ki, mənim dalımca gəlür. Əmma atun min, get onların qabağına, bizim burda olmaq müjdəmizi onlara vergilən.

Pəs Xacə Yəqub təcili-təmamilən atına səvar olub istədi yola düşsün, Xurşid xanım dedi:

– Xacə, harıya gedərsən?

Xacə dedi:

– Müjdəmi ver ki, təmam iyidlər və Eyvəz balı Cəlali Koroğlunun dalınca gəlüblər.

Pəs Xurşid xanım həm şadlıqdan özün yetirdü təllün üstünə. Gördü, təmam səhranı toz bürüyüb. Əmma iyidlər təmam şiri-nər kimin atlarına səvar gəlüllər. Əmma Xacə Yəqub atın çapub özün yetirdi iyidlərin bərabərinə, Eyvəz gördü, Xacə Yəqub durub bərabərdə, dedi:

– Xacə, bəs Cəlali Koroğlu hanı?

Ərz eylədi:

– Qurbanın olum, o təllün üstündə oturanın biri Cəlali Koroğludur və biri Xurşid xanımdur.

Çün Eyvəz və iyidlər bu müjdəni Xacə Yəqubdan eşitdilər, xoşhal olub, atlarınınun licamın dolandırub bina eylədilər Koroğlunun yanına gəlməyə. Əmma Xurşid xanım yüzün dutub Koroğluya ərz eylədi:

– Ey Cəlali Koroğlu, bu qədər ki, sən Eyvəzi tərif eylərdün, bu iyidlərin hansı Eyvəzdür?

Çün Cəlali Koroğlu bu sözü Xurşid xanımdan eşitdi, sazın götürüb basdı sinəsinə, dedi:

– Xanım, qoy Eyvəzi sənə nişan verüm.

Pəs bu türkini oxudu.

Dəmir geyim geyinübdür əyninə,
Gəldi mənim ala gözlü Eyvəzim.
Öz qaşığı tək kaman salub çiyinə,
Gəldi mənim ala gözlü Eyvəzim.

Siyəh zülfün eyliyübdür həmayıl,
Düzülübdür dalısınca qəbayıl,
Köyül mülkün eyləyübür çəpavul,
Gəldi mənim ala gözlü Eyvəzim.

Misri qılıc bağlıubdur belində,
Dəmir şəşpər götürübdür əlində,
Gözü qanlı iyidlərim dalında,
Gəldi mənim ala gözlü Eyvəzim.

Qoç Koroğlu yetişübdür murada,
Hər mətləbə eyliyübdür irada,
Tülək-tərlan şikar edər yuvada,
Gəldi mənim ala gözlü Eyvəzim.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eylədi, bir tərəfdən Eyvəz balı və iyidlər təمام yetişdilər Koroğlunun bərabərinə. Təمام baş endirüb, nizamilən səf çəküb durdular. Koroğlu onlara çox nəvaziş eyləyüb iltifat eylədi. Eyvəz ərz eylədi:

– Qurbanın olum, bəs yoldan kənar niyə mənzil eyliyübsən?
Xacə Yəqub dedi:

– Eyvəz, çün Koroğlu və Xurşid xanım yol gəlib çox zəhmət çəkmişdülər, bu məsləhəti mən görmüşəm ki, bu xəlvət yerdə bir qədər yatıb rahat olsunlar. Bəd əz an atlanıb yola düşək.

– Cəmaət, vaxt təngdür, həm sizlər zəhmət çəküb yol gəlmisüz və həm biz bu gecə nisfi-şəbdən ta imdiyə kimin at sürüb yol gəlmişuğ. Bu gecə bu çəməndə istirahət eyləruğ, ta atlar və özümüz rahat olaq. Eylə ki sübh oldu, yola düşəq.

İyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, məsləhət sənündür, hər nə hökm eyləsən, bizlər itaət eləruğ.

Pəs Cəlali Koroğlu ordan atlanub gəldilər həman çəmənin vəsətində, bir çeşmənin kənarında nüzul eylədilər. Əmma iyid-

lər ətraf və cəvanibdən şikar edüb gətürdülər. O gecə sübhə kimin Cəlali Koroğlunun başına cəm olub güzəran eyelədilər.

Qoy bunları burda qalsun, əmma nəqli-dastan eşit Ayaz bəgdən ki, çün Cəlali Koroğlu mehtərləri həlak eyeləyüb iki danə yaxşı at götürüb Xacə Yəqubu və Xurşid xanımı götürüb yola düşdü. Eylə ki sübh oldu, Ayaz bəg yuxudan bidar olub eşiyə çıxdı. Gördü, atlar təمام dərhəm-bərhəm olub. Özün yetirdi atların yanına, gördü mehtərlərin başı kəsilüb. Əmma başların qoyublar sinələrinün üstünə və iki danə xas-sə atlarından aparublar. Ayaz bəg çün bu əhvalı gördü, təəccüb eyeləyib və atları kim aparub? Tainki özün yetürdi Cəlali Koroğlu olan çadıra, gördü nə aşıq var çadırda və nə Xacə Yəqub var və nə atları çadır qabağında var. Xəbər aldı:

– Cəmaət, məgər sizə nə olub ki, belə dərhəm-bərhəm olubsuz?

Ərz eyelədilər ki, daxi bundan artuq nə olsun ki, sənün qızın Xurşid xanım yoxdur və bir ağır qiymət zadlar qızıldan və gümüşdən və cəvahiratdan həm yoxdur.

Ayaz bəg dedi:

– Cəmaət, aram dutun ki, mən bülürəm bunları kim aparub.

Pəs xalq təمام cəm olub dedilər:

– Ayaz bəg, bu, kimin işidir?

Ayaz bəg dedi:

– Cəmaət, bu Aşıq Roşan Cəlali Koroğludur və Xacə Yəqub onun qasidlərindəndür. Bir hiylə ilən gəlüb həm mehtərləri həlak edüb və həm atları aparub və həm mənim qızım Xurşid xanımı götürüb bu gecə yola düşüblər.

Ərz eyelədilər:

– Qurbanın olum, bəs əlac nədür?

Ayaz bəg həman saat neçə nəfər adam göndərüb ətraf və cəvanib obalara, təمام Çardəvlinün benam atluların cəm eyelədi. Üç min dilavər rəşid atlu götürüb yüz qoydu Cəlali Koroğlunun danıca. Əmma bir nəfər adam həm göndərüb öz qardaşı oğlu Rəşid bəgün dalınca ki, Xurşid xanımın namzədiydi, sifariş eyelədi ki, o da həm atlusın cəm eyeləyüb daldan gəlsün. Pəs Ayaz bəg üç min Çardəvli atlusun götürüb dedi:

– Cəmaət, bu, anasın satdığım həramzadə Koroğlu təmam Rum məmləkətin xarab eyləyüb. İmdi yavaş-yavaş istər ki, bizləri xarab eyləsin. Görək bunun şərin vaxtıykən başımızdan dəf eyləyək ki, hərgah onun dəliləri xəbərdar olub gələ, işlər müşkülə yetişür.

Üç min atlu təmam birdən ərz eylədilər ki, qurbanın olum, Koroğlu belə xəyal eylər ki, bizlər həm osmanlu tayfası kimin əlsiz-ayaqsız. Əgər sənün dövlətün yar olsa, inşallah, onun özün və təmam iyidlərin qılıca çəküb, bir nişanə onlardan qoymaruq və təmam Çamlıbeli xarab eyləyüb toprağın at toprasında Təxti-Süleymana çəkəruğ.

Ayaz bəg dedi:

– Qoççaqlarım, görüm nə karəsüz?

Bunlar bu mükaliməni yolda elərdilər, əmma o tərəfdən Ayaz bəgün qasidi yetişüb Rəşid bəgün yanına, ərz eylədi:

– Qurbanın olum, daxi nə oturubsan ki, Cəlali Koroğlu bu gecə sənün namzədün Xurşid xanımı götürüb yola düşdü. Əmün Ayaz bəg üç min Çardəvli atlusın götürüb onun dalınca rəvanə oldu və məni sənün xidmətəvə göndərüb ki, sən də öz atluların götürüb rəvanə olasan.

Rəşid bəg çün qasiddən bu sözü eşidüb qəzəbnak olub, həman saat dava libasların geyüb öz qulamların götürüb hər obaya ki, yetişürdi, onların atluların səvar eyləyüb yola düşdü. Tainki, min beş yüz atlu başına cəm eyləyüb, təcili-təmamilən atların çapub əsnayi-rahda özlərin yetürdilər Ayaz bəgə. Pəs hər iki qoşun bir-birinə qarışub ta aftab qürub eyliyənə kimin atların sürdülər. Eylə ki aftab qürub eylədi, qoşun cəmaəti Ayaz bəgə ərz eylədilər ki, qurbanın olum, burda mənzil eylİYək, ta özümüz və atlarımız bir qədər rahat olsun. Eylə ki gecə nisf oldu, genə atlanub yola düşək. Ayaz bəg dedi:

– Cəmaət, Koroğlu qorxusundan gecə və gündüz yatmıyub at sürər. Hərgah biz ləng eyliyağ, daxi ona yetişə bilməruğ. Məsləhət odur ki, təcili-təmamilən at sürəğ. Bəlkə ona yetürəq.

Pəs həman gecə ta sübhə iki saat qalana kimin at qavdılar. Tainki, yetişdilər həman çəmənə ki, Cəlali Koroğlu və iyidlər orda düşüb mənzil eləmişdilər. Gördülər, çəməndə bir ağır or-

du düşüb, hər tərəfdə od və çırağ işığı gəlür. Ayaz bəg dedi:

– Cəmaət, bu ordu kimindir? Bir nəfər adam getsün bunlardan xəbər gətürsün.

Pəs bir nəfər atlu ayrılıb gəldi iyidlərə tərəf. Əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu çün Ayaz bəgün ləşkərinün hay-huyun eşitdi, iyidləri çağırub dedi:

– Cəmaət, yəqin bu gələn Ayaz bəgdür ki, ləşkər götürüb mənim dalınca gəlür, təمام dava əsbabların geyün.

Pəs həman saat iyidlər mükəmməl və müsəlləh olub, atların zin və nəmədin qoyub, tənqlərin möhkəm edüb öz cilovlarında saxlardılar. Tainki bu tərəfdən Ayaz bəgün adamı gəlüb ordunun həvalisinə dedi:

– Cəmaət, bu ləşkər kimün ləşkəridür və hariya gedər?

Cəlali Koroğlu özü cavab verdi ki, bu ləşkər Cəlali Koroğlunun iyidləridür. Aya, siz kimsüz və hariya gedərsüz?

Dedi:

– Cavan, bu qoşun Ayaz bəgün qoşunudur ki, Cəlali Koroğlunun dalınca gedər.

Pəs o atlu qayıdub Ayaz bəgə xəbər verdi ki, qurbanın olum, daxi heç yana getmə ki, bu ləşkər təمام Cəlali Koroğlunun dəliləridir.

Pəs Ayaz bəg hökm eylədi ki, təمام öz qoşunu çəmənün bir tərəfində atlarından aşağı gəlüb, atlarının cilovu əllərində, sübhə kimin müntəzir durdular. Pəs hər iki ləşkər bir-birin gözləyüb. Eylə ki sübhi-sadiq canibi-məşriqdən tülue eylədi, hər iki tərəfdən ləşkər atlarına səvar olub, bir-birinün qabağında nizamilən səf çəküb durdular. Əmma bu tərəfdən Ayaz bəg atın sürüb meydana dedi:

– Ey nəməkbəhəram Cəlali Koroğlu, bu nə əməldür ki, mənim qızım Xurşid xanımı götürüb yola düşdün və məni təمام el və qəbail içində rüsua eylədün? Əgər həyatım olsa, səni bir zillətilən öldürüm ki, təمام dost və düşmənlə əhvaluva qan ağlasun.

Cəlali Koroğlu çün bu sözü Ayaz bəgdən eşitdi, bir məhimi-tiz yəminü-yasardan Qırata çəküb qaraquş kimin özün yetürdi meydanın vəsətində Ayaz bəgün bərabərinə, dedi:

– Ayaz bəg, nə bu qədər lafu-kəzaf eylərsən? Mərd iyidlər dava günündə özün göstərür.

Ayaz bəg dedi:

– Bay anasın satdığım, məgər məni osmanlu tayfası kimin əlsiz-ayaqsız büldün ki, bu cürəti eyləyüb mənim qızımı götürüb yola düşdün və mənim mehtərlərimi həlak eylədin?

Koroğlu dedi:

– Həramzadə, məni Çardəvli atlısundan qorxudursan? Təmam aləm mənim əlimdən təngə gəlüb. Bu gün bir iş görüm ki, təmam dastanlarda deyilsün.

Ayaz bəg Koroğlunun bu sözlərindən qəzəbnak olub, yüzün dutub Çardəvli atlasına, dedi:

– Cəmaət, qoymuyun bu anasın satdığım Cəali Koroğlunu. Gərək bunun təmam ləşkərin həlak eyləyüb, özün zində dutub mənim yanına gətürəsüz. Ta onu bir zillət ilə həlak eyləyüm ki, təmam dastanlarda nəql olunsun.

Pəs Çardəvli atlası çün Ayaz bəgdən bu fərmanı eşitdilər, istədilər ki, at salsunlar, Koroğlu yüzün dutub Ayaz bəgə dedi:

-Ayaz bəg, mənim qaydam budur ki, dava günündə bir neçə türki oxuram. Bəd əz an dava eylərəm. Qulaq ver, bir neçə bənd türki gəlib sinəmə, onları deyüm.

Pəs bu türkini oxudu.

Qoç iyidlər düzülübdür dalımda,
Görməyübsən mənim kimin Cəlali.
Təkə-türman baş qoyubdur yolumda,
Görməyübsən mənim kimin Cəlali.

Çardəvlini verməgilən qırğına,
Salmagilən iyidləri yorğuna,
Ətün verrəm təmam qarğa-quzğuna,
Görməyübsən mənim kimin Cəlali.

Neçə-neçə ağır qoşun basmışam,
Aslan kimin qabaqların kəsmişəm,
Qancığadan qanlı başlar asmışam,
Görməyübsən mənim kimin Cəlali.

Mərd iyidlər bağlıyubdur nizamı,
Dəmir şeşpər əllərində təmamı,
Koroğluyam, gözü qanlu haramı,
Görməyübsən mənim kimin Cəlali.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eyelədi, Ayaz bəg qəzəbnak olub dedi:

– Vay anasın satdığım xırsız, hala özün tərif eylərsən? Bu gün bir iş görüm ki, təmam Rum əhli sənün əlündən xilas olsun.

Bunu deyib qılıcın belindən çəkdi. Çardəvli atlası çün əhvalı belə gördülər, təmam qılıcın çəkən və nizəsin götürən yüz qoydular Cəlali Koroğlunun üstünə. Əmma Koroğlu açıqlanmış aslan kimin qılıcın belindən çəküb, yüzün dutub iyidlərə tərəf, dedi:

Qoşun gəldi, üstümüzü bürüdü,
Çar tərəfdən qoç iyidlər yerisün.
Çardəvlinün dəstələri yeridi,
Ərəb atlar adam leşi sürüsün.

Eyvəz balı qılıc alsun dəstinə,
Ac qurt kimin düşsün qənim üstünə,
Bəlli Əhməd Rəşid bəgün qəsdinə,
Qan atlanub sel yerinə yerisün.

Dəli Mehtər dəstəsini bağlasun,
Çardəvlinün qabağını saxlasun,
Ayaz bəgün ciyərini dağlasun,
Duman kimin qoşun üstün bürüsün.

Koroğluyam, düşməmişəm dama mən,
Yetişmişəm düşmənimdən kama mən,
Od urmuşam İslambula, Şama mən,
Çar tərəfdən qoç iyidlər yerisün.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eyelədi, hər iki tərəfdən ləşkər bir-birinə həmlə edlölüb qarışdılar. Əmma Cəlali Koroğlu özün urdu Çardəvli ləşkərinə, hər tərəfdən küştələrdən püştələr tərtib verürdi. Bu tərəfdən iyidlər dəstələri götürüb

tari-ənkəbut kimin parə eylədilər. Əmma əsnayi-davada Bəlli Əhməd özün yetürdi Ayaz bəgün qardaşı oğlu Rəşid bəgə, hey urdu ki, ey həramzada bədbəxt, hara qoyaram səni salamat gedəsən?

Pəs Rəşid bəg qayıdub bir nizə Bəlli Əhmədə həvalə eylədi. Bəlli Əhməd onun nizəsin rədd eyləyüb dedi:

– Həramzada, nizəni elə urmazlar.

Pəs Bəlli Əhməd cidasın götürüb Rəşid bəgə həvalə eyləyəndə Rəşid bəg tab gətürməyüb onun qabağından qaçdı. Əmma Bəlli Əhməd aman vermiyüb, uçab kimin daldan yetirüb nizəni onun iki çigninün arasından elə urdu ki, nizənin ucu onun sinəsindən çıxdı. Pəs təkən verüb onu xaneyi-zindən götürüb, meydanı bir cövlan eylədi. Bəd əz an Cəlali Koroğlunun qabağında belə urdu yerə ki, nəqş bağladı. Əmma atın onun sinəsi üstündə cövlana götürüb ki, təmam əzası xürd-xürd oldu. Pəs hər iki ləşkərdən sədayi-afərin fələki-lacivərdə bülənd oldu.

Çün Ayaz bəg əhvalı belə gördü, birdən hey urdu Çardəvli ləşkərinə ki, cəmaət, qoymuyun bu həramzada bədbəxti ki, mənim qardaşım oğlun həlak eylədi. Pəs qoşun cəmaəti birdən həmlə eylədilər Bəlli Əhmədin üstünə. Əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Qoçaqlarım, qoymuyun.

Pəs hər iki qoşun təzədən bir-birinə qarışub bir dəvayi-əzim oldu ki, bir belə dava heç tarixdə nişan verilməmişdi. Pəs sübhün tülüundan ta zöhrə kimin dava olundu. İyidlər o qədər Çardəvli cəmaətin atdan yerə saldılar ki, cəmdəgün çoxluğundan atlar rəftar eyliyə bilməzdi. Çün Ayaz bəg gördü ki, Çardəvli ləşkəri nisfəndən keçdi və qalan ləşkərin çoxu zəxmdardur, öz canının hövlündən yüz qoydu qaçmağa. Cəlali Koroğlu gördü ki, Ayaz bəg qalan ləşkəri götürüb qaçar, yüzün dutub iyidlərə tərəf, dedi:

Tökün Çardəvlinün qanın,

Yer üstü laləzar olsun.

Çıxardun düşmənin canın,

Bədənlər tari-mar olsun.

Ayaz bəg qoymuyun qaçsun,
Bu meydandan ara açsun,
Təxti-Süleymana aşsun,
Yanub qəlbi fikar olsun.

İyidlər zərbü-dəstindən,
Yayınmaz kimsə şəstindən.
Tökülsün leş-leş üstündən.
Hamı birdən şikar olsun.

Qoç Koroğlu ovun aldı,
Ayaqdan düşmənin saldı,
Yara üstən yara çaldı,
Köməyi həştü çar olsun.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eyelədi, iyidlər təmam məh-mizi-tiz yəminü-yəsardan atlarına göstərüb, bulud kimin bir türfətül-eyndə onların üstün aldılar. Hər kimə ki, yetişürdilər, bəratı-həyatın möhr edüb atdan yerə salurdılar. Ta aftabı-aləmtab qürub edənə kimin onları təqüb edüb dava eyelədilər. Eylə ki gün batdı və hava tirəvü-tar oldu, ordan qayıdub gəldilər. Cəlali Koroğlunun xidmətinə. O qədər ləşkərdən zində və salamat qalmadı. Məgər iki yüz nəfər ki, onlar həm təmam zəxmdar Ayaz bəgnən belə qaçub Təxti-Süleymana getdilər.

Əmma çün gecənin qaranlığı mane oldu, Koroğlu iyidlər ilə belə gəldilər həman çəmənə ki, orda mənzil eyeləmişdilər. Pəs o gecəni ta sübhə kimin eyşü-nuşa məşğul oldular. Eylə ki sübh oldu, Cəlali Koroğlu gördü, çəmən başdan-ayağa bisha-hib atdur, dolanur. Pəs hökm eyelədi ki, təmam atları və küş-tələrin əsbabın bir yerə cəm eyelədilər və onların təmam iyidlərə qismət eyelədi. Əmma çün o gün axtarma və kəsib cəhətinə vaxt təng oldu, həman gecə genə orda qalub, eyelə ki sübh oldu, Cəlali Koroğlu ordan köçüb, fəth və firuzilən belə yüz qoydu Çamlıbelə tərəf getməyə. Pəs mənzilbəmənzil, səyahət eyliyə-eyliyə gəlürdülər. Tainki yetişdilər Çamlıbelin həvalisinə, Koroğlu gördü, Çamlıbelin dağları zümür-rüd kimin göyər-rib, hər tərəfdən pöhrələr caridür. Pəs Koroğlu at üstündə sa-

zın götürüb basdı sinəsinə, bir türki oxudu:

Qadir Allah yaradanda aləmi,
Xub yaradub Çamlıbelün havasın.
Göyərübdür süsən, sünbül, laləsi,
Arturubdur gecə-gündüz səfasın.

Qızılıgdən dopdoludur bağları,
Zümürüdü tək göyərübdür dağları,
Gəldi genə seyrü-səfa çağları,
Xub yaradub Çamlıbelün havasın.

Düzülübdür qara çadır elləri,
Bəzənübdür təmə işgə belləri,
Şirin sudan qəltan olub gölləri,
Xub yaradub Çamlıbelün havasın.

Qoç Koroğlu yaxşı gəldi vaxtına,
Süleyman tək oturubdur taxtına,
Eyvəz xanun sağlığına, baxtına,
Xub yaradub Çamlıbelün havasın.

Çün Cəlali Koroğlu sözin təməm eylədi, ordan keçüb yetişdilər Çamlıbelə. Pəs atlarından aşağı gəlüb hər kəs öz məkanında istirahətə məşğul oldu. Çün neçə gün bu müqədimədən keçdi, Koroğlu Eyvəz balını çağırub dedi:

– Eyvəz, gərək Xurşid xanımun toy tədarükün görəsən.

Pəs Eyvəz balı iyidləri cəm eyləyüb bir məclisi-ali bina eylədilər. Yeddi gün, yeddi gecə Cəlali Koroğluya toy dutuldu. İyidlər təməm məclisdə əyləşib, saqilər peydərpey piyaleyi-şərab onlara verüb başları şərabı-nabdan gərm oldu. Eylə ki yeddinci gecə oldu, məşşatələr Xurşid xanıma zinət verüb gətürdilər Cəlali Koroğlunun otağına. Pəs onları bir-birinə təslim eyləyüb, otaqdan dışra gəldilər.

Onlar hər ikisi bir-birindən kami-dil hasil eylədilər. Eylə ki sübh oldu, Cəlali Koroğlu gəlüb məclisə, iyidləri təməm cəm eyləyüb, onlara çox nəvaziş eylədi. Bəd əz an hər birinə bir xələti-faxir verüb mürəxxəs eylədi, ta öz məkanlarında aram dutub istirahətə məşğul oldular.

KOROĞLUNUN İYİRMİ İKİNCİ MƏCLİSİ

Eyvəzin sərxoşluq aləmində Koroğludan küsüb Van şəhərinə Nəzər Cəlalinin yanına getməsi. Koroğlunun onun ardınca gedib Nəzər Cəlali ilə dava edib onu tələf etməsi

Raviyani-əxbar və naqilani-asar belə rəvayət söyləyüb ki, Van şəhərində bir pəhləvan var idi ki, onun adına Nəzər Cəlali deyərtilər. Çün Cəlali Koroğlu Çamlıbelə şöhrət əyləyüb iyidləri başına cəm əyləmişdi və təmam Rum məmləkətlərin müsəxxər əyləyüb xərab əyləmişdi, hər il məbləği-xətir Rum paşalarından Cəlali Koroğluya bacu-xərac gəlirdi. Əmma Cəlali Koroğlu hər vəqt istərdi ki, Van tərəfinə səfər əyləsün, iyidlər ərz əylərtilər:

– Qurbanın olum, Van şəhərinə səfər əyləmaq məsləhət dəgül, ondan ötrü ki, o, şəhərdə bir pəhləvan var ki, adına Nəzər Cəlali deyəllər, çox rəşid və dilavər səvarədür, həmişə rikabində beş yüz benam atlısı var və ta imdiyə kimin heç kəsə bac verməyüb və təmam Rum paşaları hər il məbləği – xətir ona bacu-xərac göndərüllər. Və imdiyə kimin bizlərə onun bir zərəri dəgmiyüb, nə lazım olub ki, yatmış fitnəni biz bidar əylüyaq.

Əmma Cəlali Koroğlu hərçi səy əylərdi ki, bəlkə Nəzər Cəlalini pamal əyləyə, iyidlər mane olub qoymazdılar. Əmma o tərəfdən Nəzər Cəlali həm Cəlali Koroğlunun bu şöhrətin ki, eşidürdi, həmişə arzu əylərdi ki, bəlkə Çamlıbelə gəlüb Koroğlunu pamal əyləyə. Onun da iyidləri mane olub qoymazdılar. Ta inki Eyvəz balının gözəlligin Nəzər Cəlaliyə xəbər verdilər ki, onun (kimin) gözəl cavan ruyi-zəmində xəlq olunmuyub. Pəs Nəzər Cəlali həmişə bu iştiaqda var idi ki, Eyvəz balını ələ gətürsün, ta öz məclisində saqi əyləsün.

Bu müqəddiməni qoy qalsın, əmma nəqli-dastan eşit Cəlali Koroğludan ki, bir gecə təmam iyidləri başına cəm əyləyüb eyşü-nuşə məşğul var idilər. Əmma İsa balı və Musa balı piyaleyi-şərab peydərpey Cəlali Koroğluya verürdilər. Ta inki o qədər Koroğlu şərab içüb məsti-layəqil düşdi...

...Pəs Dəli Mehtər hərçənd səy əylədi ki, Eyvəz balını sakit

eyləsün, mümkün olmadı. Axirüləmr dedi:

– Eyvəz, çün Cəlali Koroğlu səni mənə tapşurdu, labüddəm, gərək səni məhbus eyləyəm və sübh vaxtı verəm Cəlali Koroğlunun əlinə.

Eyvəz dedi:

– İxtiyarın var, istərsən məni zəncirə çək, istərsən qollarımı bağla. Əmma yəqin eylə ki, mən daxi bundan sora hərgiz Koroğluya xidmət eyləyüb onun yanında qalmaram.

Pəs Dəli Mehtər Cəlali Koroğlunun qorxusundan Eyvəzi salub bir otağa, qapusın qıfıl eylədi. Əmma özü gələb Qıratın ayağı altında yatdı.

Əmma bu tərəfdən çün Koroğlu Eyvəzi məclisdən ixrac eylədi, iyidlər istədilər Eyvəzün iltimasın eyləsünlər, gördülər ki, Cəlali Koroğlu çox məstdir, hərgiz məstlik aləmində onların sözin qəbul eyləməz. Labüddən sakit olub oturdular, ta sübh vaxtı ki, Koroğlu məstlıxdan huşa gəlür, o vaxt iltimas eyləsünlər. Pəs bir qədər oturub məclisdə, bir yandan şərabun keyfi və bir yandan Eyvəzün sazı sındırmağı ovqatın təlx eyləyüb, məclisdən ayağa durub yüz qoydu hərəmxanaya. Başın qoyub yerə, bihuş yığılıb yatdı. Qoy bunu yatmaqda olsun, əmma nəql eşit Eyvəz balıdan.

Çün Dəli Mehtər onu otağa salub qapunu qıfıl eylədi, bir qədər oturub fikir eylədi ki, Koroğlu and içdi ki, sabah məni həlak eyləsün. Məbadə, öz andının üstündə dura və onu həlak eyləyə. Fikir eylədi ki, aya, hariyə gedüm, xilas olum. Aləmi-fikrində xatirinə düşdü ki, gedərəm Van şəhərində Nəzər Cəlalinün yanına ki, ondan artuq qəvi pəhləvan yoxdur. Əgər Cəlali Koroğlunun öhdəsindən gəlsə, o gələr.

Pəs kəməri-himmətin buna bağlıyub ki, getsün Van şəhərinə, ayağa durub ahəstə-ahəstə qapunu sındırub çıxdı eşiyə. Əvvəl gələb öz mənzilində təmənən əsbabların geyindi. Bəd əz an gələb sərtöyləyə, gördü, Dəli Mehtər xabi-qəflətə gedüb, yatub. Pəs yavaş-yavaş özün yetirdi Dül atun yanına. Zin-nəmədin qoyub üstünə, neçə yerdən tənqin möhkəm eylədi. Ayaqlarından pabəndin açub, töylədən çıxardub eşiyə, ayaq həlqeyi-riqabə qoyub, mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar

dutdı. Pəs məhmizi-tiz yəminü-yəsardan o heyvana çəküb, Van yolun qabağına dutub, bərqi-lamə kimin yola düşdi.

Pəs üç gün-üç gecə yatmıyub at sürərdi. Ta inki dördümcü gün özün yetirdi Van şəhərinün darvazasına. Əmma rahrast atın sürüb gəldi Nəzər Cəlalinün qapusına. Pəs atından aşağı gəlüb atın dolandırurdu ki, bir nəfər Nəzər Cəlalinin nöqərlərindən yetişdi. Gördü bir cavan, əynində əcəm libası var. Əmma belə gözəldür ki, hər kəs onun yüzünə baxar, gözü xirələnür. Atın dolandırır. O şəxs yetişdi Eyvəzün bərabərinə, dedi:

– Əcəm oğlu hardan gəlür və harıya gedər?

Eyvəz dedi:

– Canım, Çamlıbeldən Cəlali Koroğlunun yanından gəlmişəm, istərəm, Nəzər Cəlaliyə xidmət eyləyəm və onun yanında qalam.

Dedi:

– Canım, adun nədir?

Eyvəz dedi:

– Canım, mən(im) adıma Eyvəz balı deyəllər. Müddətdür ki, Cəlali Koroğluya xidmət eylərdüm. Hala onun yanından qəhr eyləyib çıxmışam, istərəm ki, Nəzər Cəlalinün yanında qalam.

Eylə ki o şəxs bu sözləri Eyvəzdən eşitdi, təcili-təmamilən özin yetürdi Nəzər Cəlalinün xidmətinə. Baş endirüb dedi:

– Ərzim var.

Nəzər Cəlali dedi:

– Ərzün nədür?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, əvvəl gərək mənim müjdəganımı verəsən, ondan sora ərz eyləyim.

Nəzər Cəlali dedi:

– Axır bir ərzüvi eylə, görüm, nə var?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, əvvəl sən mənim xələtimi ver, əgər yaman ərz eyləsəm, ver mənim boynumu ursunlar. Əgər yaxşı ərz eyləsəm, haqqımdur, almışam.

Nəzər Cəlali labüddən bir yaxşı xələt ona verdi, bəd əz an

dedi:

– Ərzün nədür, degilən, görüm.

O şəxs dedi:

– Sən həmişə Cəlali Koroğlunun saqisi Eyvəz balının müştəğında var idün. Hala Cəlali Koroğludan qəhr eyləyüb gəlüb sənə xidmət eyləsün.

Nəzər Cəlali bunu eşidəndə dedi:

– Eyvəz hanı?

Ərz eylədi:

– Qurbanun, qapu qabağında atın dolandırur.

Nəzər Cəlali iki nəfər iyidlərindən göndərüb ki, Eyvəzün atın çəkün sərtöyləyə, əmma özin gətürün mənim yanına. Pəs iyidlər özlərin yetirdilər Eyvəzün yanına. Atın töyləyə çəküb, özin gətürdilər Nəzər Cəlalinün yanına. Çün Nəzər Cəlalinün gözi Eyvəzə düşdi. Gördi, vəqəən Eyvəz balı belə gözəl cavandır ki, əgər məşriqdən məğribə dolanasan, belə gözəl tapulmaz. Pəs ona yer göstərüb, Eyvəz baş endirüb əyləşdi. Pəs Nəzər Cəlali ona çox nəvaziş eyləyüb, əhvalın xəbər aldı. Eyvəz balı bir qədər dua və sənə eyləyüb, başın saldı aşağı. Nəzər Cəlali dedi:

– Eyvəz, mən eşitmişəm ki, Cəlali Koroğlu səni özinə qardaş dutub və sənün xatirün çox istər. Nə əcəb olub ki, səndən əl çəküb?

Eyvəz dedi:

– Ey Nəzər Cəlali, bu qədər bül ki, mən Cəlali Koroğluya qəhr eyləyüb yanından çıxmışam. Daxi bundan sora ona xidmət eyləməğ meylim yoxdur. Gəlmişəm sənün xidmətə ki, sənə qulluq eyləyəm.

Nəzər Cəlali bir qədər öz qəlbində fikir eyləyüb dedi, Cəlali Koroğlu hərgiz Eyvəzdən əl çəkməz. Aya, görəsən, bunların arasında nə vəqə olub ki, Eyvəz qəhr eyləyüb? Ya inki Eyvəz balı al dililə mənim yanına gəlüb? Pəs başın yuxarı götürüb dedi:

– Eyvəz, hərgah sən doğru deyüb mənim yanımda qalasan, mən Cəlali Koroğludan artuq sənə məhəbbət eylərəm.

Pəs iki danə nökrə Eyvəzə verüb və bir yaxşı mənzil Eyvə-

zə təyin eyləyüb dedi:

– Eyvəz, yoldan gəlubsən, get öz mənzilində rahat ol. Əmma hər gün və hər gecə gərək mənə məclisimdə olasan.

Pəs Eyvəz baş endirib mürəxxəs oldu. Əmma Nəzər Cəlali o iki nəfər nökrəri xəlvəti çağırub dedi:

– Gecə və gündüz gərək Eyvəzdən mütəvəceh olasuz və bir dəqiqə ondan qəflətüz olmasun ki, məbadə, Eyvəz al eyləyüb mənə bir rəng ura və özi aradan çıxub gedə.

Pəs Eyvəz balı bir müddət qalub Nəzər Cəlalinün yanında, əmma hər gecə və gündüz onun məclisində əgləşüb şərab içərdi. Əmma neçə müddətdən pəşman olub öz-özünə deyərdi ki, bu nə işdür, mən eylədüm? Cəlali Koroğludan və iyidlərdən əl çəküb gəldüm Nəzər Cəlalinün yanına... Likən xəcalətindən intizar çəkərdi ki, bəlkə Cəlali Koroğlu özi, ya iyidlərindən onun dalınca gələlər...

Qoy bunlar burda qalsun, əmma nəqli-dastan eşit Cəlali Koroğludan ki, çün o gecə qəzəbnak olub Eyvəzi məclisdən ixrac eylədi və özi məstlik aləmində gəlüb hərəmxanasında yatdı. Sübhə yavıq bir pərişan vəqəə görüb, yuxudan bidar oldu. Əl atub sazın götürüb basdı sinəsinə, bu türkini oxudu:

... fələk gör nə gətədi başıma,
Məni saldı min bir yerdən bəlaya.
Əlim yetməz ala gözlü Eyvəzə,
Hicran daşın yaxşı saldı araya.

Əzəl gündə ayrı saldı elimdən,
Bülbül kimin cüda düşdüm gülümdən.
İnciyibdür Eyvəz balı dilimdən,
Kimsə yoxdur, saziş versün araya.

Çox çəkmişəm Eyvəz Xanun cəfasın,
Mədhuş ollam eşidəndə sədasın,
Özüm sallam bu canıma bəlasın,
Qoç iyidlər heç girməsün araya.

Koroğlunun sındırıbdur sazını,
Çəkə bülməz heç kimsənə nazını,

Qoç Koroğlu özi çəkər nazını,
Səyraqlar heç girməsün araya.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Eyvəzün məfari-qətindən bina eylədi hay-hayılən ağlamağa. Əhli-hərəm hər-cənd Cəlali Koroğluya təsəlli verdilər, aram dutmayub ta sübhə kimin ağladı. Eylə ki sübh oldu, əhli-hərəm bir nəfər adam göndərdi iyidlərin yanına ki, Cəlali Koroğlu bu gecə ağlamaqdan özin həlak eylədi. Çün iyidlər xəbərdar oldular, təmam cəmiyyət eyləyüb töküldilər Koroğlunun ayaqlarına. Pəs onu hərəm-xanadan çıxardub gətürdilər divanxanaya. Pəs Cəlali Koroğlu əgləşüb, əmma iyidlər təmam qabaqda səf çəküb durdular. İyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, niyə ağlarsan? Əgər Eyvəzün qəlbi sınmaqdan ötri ağlarsan, gedək onu sənün xidmətəvə gətirək. Bir yaxşı xələt ver, köylin ələ gətür. Bizlər istədik ki, gecə səndən iltimas eyliağ ki, Eyvəzi məclisdən ixrac eyləməyə-sən, əmma çün məstliq aləmi idi, ehtiyat eyləduq ki, məbadə, bizim ərzimizi qəbul eyləməyəsen.

Koroğlu çün bu sözləri iyidlərdən eşitdi, Eyvəz balının eş-qi urub başına, sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub iyidlərə tərəf, dedi:

Ala gözlü Xan Eyvəzi istərəm,
Ariyun, axtarun, tapun, gətürün.
Darıyun tellərin sağü-solından,
İncimiş köylini yapun, gətürün.

Ah çəkərəm, göz tikərəm yollara,
Haçan olur bülbül qonar dallara.
Məcnun olub yüz qoyaram çöllərə,
Ariyun, axtarun, tapun, gətürün.

Tükənübdür bu köylünün qərarı,
Ərşə çıxub ciyərimün şərarı,
Siyəh telli Eyvəz kimün nigarı –
Ariyun, axtarun, tapun, gətürün.

...fələk mənə qurdu bir əsas,
Ağlamaqdan gözlərimi dutdu pas,
Qoç Koroğlu özü eylər iltimas –
Ariyun, axtarun, tapun, gətürün.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, iyidlər ərz eylədilər:
– Qurbanun olum, imdi ki, sənün köylün Eyvəzi istər, səbr
eylə, gətüraq. Biz istərduq ki, səndən Eyvəzün iltimasın eyli-
yağ, əmma imdi ki, özün Eyvəzi istərsən, çox yaxşı oldu.

İyidlərin səfi qabaqdan sınıb getdilər Eyvəzün dalınca.
Koroğlu dedi:

– Cəmaət, səbr eyləyün ki, mən özüm həm sizilən gələm.
Pəs Koroğlu və iyidlər gəldilər sərtöyləyə, gördilər Dəli Meh-
tər yatub. Onu yuxıdan bidar eyləyüb dedilər:

– Eyvəz balı hanı, Cəlali Koroğlu onu istər?

Pəs Dəli Mehtər ayağa durub Koroğluya baş endirüb ərz
eylədi:

– Qurbanun olum, Eyvəzi bir otağa salıb qapusın qıfil ey-
ləmişəm.

Pəs təmam iyidlər və Koroğlu gəldilər həman otağa ki, Ey-
vəz orada məhbüs idi. Gördilər otağın qapuları sınıb, əmma
Eyvəz otaqda yoxdur. Koroğlu müztərib olub dedi:

– Cəmaət, pəs Eyvəzə nə gələb?

Bir vəqt nə gördilər ki, Dəli Mehtər başına ura-ura ərz ey-
lədi:

– Qurbanun olum, bu gecə Dül atın aparıblar.

Koroğlu elə bunu eşidəndə büldi ki, Eyvəz qəhr eyləyüb və
Dül atın minüb gedüb. Dedi:

– Cəmaət, mən bu gecə sübhə yavuuq vəqəədə gördüm ki,
bir alıcı quş qıynağın urdı, Eyvəzi çəkdi havaya və mən onun
dalınca getdüm. Əmma gördüm o quş Eyvəzi saldı bir böyük
şəhrün içinə. Mən bu vəqəənin həvlindən yuxıdan bidar ol-
dum. Yəqin bülün ki, Eyvəzi daxi görmək müşkildür.

İyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, Eyvəz heç yana getməz. Ya Mustafa bə-
gün yanına gedər, ya öz dayısı Reyhan Ərəb yanına gedər. Sən
aram dut ki, bizlər tezliklə Eyvəzi sənün yanuva gətirruğ.

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, sizün zəhnivüz kəc gedüb. Eyvəz nə Mustafa bəg yanına gedər və nə Reyhan Ərəb yanına. Ondan ötri, Eyvəz özi bilür ki, hərgah onların yanına getsə, onlar genə onu mənim yanıma gətürüllər. Yəqin onların yanına getmiyüb.

Ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, pəs harıya gedüb?

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, mənim şəstim belə xəbər verür ki, Eyvəz rah-rast burdan Nəzər Cəlalinün yanına gedüb.

İyidlər dübarə ərz eylədilər ki:

– Ey Cəlali Koroğlu, sən niyə fəli-bəd urdun? Səbr eylə, ta biz həm Mustafa bəg yanına və həm Reyhan Ərəb yanına və həm Nəzər Cəlali yanına qasid göndərək, ta görək Eyvəz bunların hansının yanına gedüb?

Pəs Cəlali Koroğlu və iyidlər gəlüb divanxanıya, həman saat üç nəfər qasid təyin eyləyüb, birin göndərdilər Giziroğlu Mustafa bəg yanına və birin göndərdilər Reyhan Ərəb yanına və Xaçə Yəqubi göndərdilər Van şəhərində Nəzər Cəlalinün yanına. Eylə ki qasidlər rəvanə oldular, genə Eyvəz balının şuri Cəlali Koroğlunun başına düşüb, sazın götürüb basdı sinəsinə. Yüzün dutub iyidlərə tərəf, dedi:

Ay ağalar, alagözlü Eyvəzim,
Təkə-türkman ellərinün xanıdır,
Çəkilibdür kaman kimin qaşları,
Gözəllikdə o, Yusifi-sanıdır.

Siyəh zülfi tökülübdür duşinə,
Qızıl halqa keçürübdür guşinə,
Canım qurban onun əqlü-huşinə,
Aləm təmam bir tükünün qanıdır.

Tayı yoxdur Misrü-Hələb, Yəməndə,
Şəki, Şirvan, Quba, Ərəb, Əcəmdə,
Hatəm olmaz onun kimin kərəmdə,
Aləm bülür, səxavətün kanıdır.

Yığılıbdur iyidlərin dəstəsi,
Düzülübdür təmam boyu bəstəsi,
Mən olmuşam Eyvəz Xanun xəstəsi,
Aləm bülür, Koroğlunun canıdır.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eyelədi, genə rıqqət qələ-
bə eyeləyüb durdu hay-hayılən ağlamağa. İyidlər ərz eyelədilər:

– Qurbanun (olum), niyə ağlarsan? Əlhəmdü Allah, Eyvəzə
bir zad gəlməyüb. Səndən qəhr eyeliyüb gedüb, ya Mustafa bəg
yanındadır, ya Reyhan Ərəb yanında. Səbr eyelə, ta qasidlər
xəbər gətürsün. Əgər Eyvəz onların yanında olmasa, bizlər hə-
nuz ölməmişü. Əgər Xondkar yanına gedə, ya Nəzər Cəlali
yanına gedə, bezərbi-tiğ onu sənün xidmətəyə gətürüğü.

Koroğlu dedi:

– Cəməət, mən özüm bülürəm ki, heç kəsün hunəri yoxdur
Eyvəzi saxlıya bülsün. Əmma bu nami-nəngliq mənə çox təsir
eylir ki, Eyvəz məndən qəhr eyeləyüb özgə yanına gedə.

İyidər ərz eyelədilər:

– Qurbanun olum, bu təqsir Eyvəzdə dəgöl. Ondan ötri ki,
hər kəs Eyvəzün yerinə olsaydı, özün həlak eyelərdi. Əmma Ey-
vəz çox səbr və hövsələ eyelədi.

Çün Koroğlu bu sözləri iyidlərdən eştdi, genə sazın
götürüb basdı sinəsinə. Yüzün dutub iyidlərə tərəf, dedi:

Fələk səngi-cəfa atdı,
Bu köylüm şişəsi sındı.
Əsüb badi-xəzan naghah,
Çırağı-işrətim söndi.

Bu çərx oldu mənə yağı,
İçirdi zəhri-qəm saqi,
Olub köylüm qəm oynağı,
Mənim bəxtim əcəb döndi.

Çıxubdur ərşə əfqanım,
Yanıbdur qüssədən canım,
Tapulmaz Yusifi-Sanim,
Mənim bəxtim əcəb döndi.

Görünməz Eyvəzim bir dəm,
Olub eyşim əcəb dərham,
Qoç Koroğlu deyər hər dəm,
Mənim bəxtim əcəb döndi.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, iyidlər ərz eylədilər:
– Qurbanun olum, aram dut, ta görək qasidlər nə xəbər
gətürür.

Pəs bunları qoy burda qalsun, əmma nəqli-dastan eşit qasidlərdən. Çün əvvəlinci qasid yetişdi Gaziroğlu Mustafa bəgün yanına, Cəlali Koroğlunun naməsin verdi Mustafa bəgə. Mustafa bəg naməni açub, gördi Koroğlu yazub: “Ey Mustafa bəg, bül və xəbərdar ol, Eyvəz balı məndən qəhr eyliyub, Çamlıbeldən xaric olub. Hərgah sənün yanuva gəlmiş olsa, mənim bu naməm sənə yetişən vaxta onun köylin alub mənim yanuma gətür və hərgah sənün yanuva gəlməmiş olsa, genə özün təcili-təmamilən mənə yetür, ta Eyvəzün barəsində bir tədbir eyləyək”.

Çün Mustafa bəg Koroğlunun naməsinün məzmunundan müttələ oldu, həman saat iki yüz atlusın götürüb gəldi Cəlali Koroğlunun yanına.

Çün ikinci qasid təcili-təmamilən özün yetürdi Eyvəzün dayısı Reyhan Ərəbün yanına. Cəlali Koroğlunun naməsin çıxardub qoydu Reyhan Ərəbün bərabərinə. Reyhan Ərəb naməni açub gördi Koroğlu yazub: “Ey Reyhan Ərəb, mənim qardaşım Eyvəz balı məqami-məstliqda mənə qəhr eyliyüb sazımı sındurdı və mən həm məqami-məstliqda qəzəbnak olub onu məclisdən ixrac eyliyüb Dəli Mehtərə tapşurdum. Əmma gecə vaxtı ayağa durub mənim Dül atımı minüb, Çamlıbeldən xaric olub. Hərgah sənün xidmətəvə gəlmiş olsa, onun köylün alub rəvanə eylə, gəlsün və hərgah sənün xidmətəvə gəlməmiş olsa, özün təcili-təmamilən yetür Çamlıbelə, ta görüm Eyvəzün başında nə var”.

Çün Reyhan Ərəb namənin məzmunundan xəbərdar oldu, təcili-təmamilən Ağcaquzuya səvar olub, iyidlərin götürüb rəvanə oldu Çamlıbelə, tainki özün yetürdi Cəlali Koroğlunun xidmətinə.

Əmma üçüncü qasid ki, Xacə Yəqub ola, çün Koroğlunun xidmətindən mürəxxəs olub yüz qoydu Van şəhərinə, gecə və gündüz tiri-şəhab kimin gedərdi, ta inki bir gecə gecədən iki saat keçmiş özün yetürdi Van şəhərinə. Darvazadan daxil olub, mənzildən ötri dolanurdu. Ta inki yetişdi bir qapunun bərabərinə, gördi bir qoca kişi durub qapu qabağında. Xacə Yəqub salam edüb dedi:

– Qoca əmi, mən bir qərrib adamam və hala əlan şəhərə varid olmuşam. Bu gecə mənə bir mənzil ver, ta sabah özümə mənzil tədarük eyləyüm.

Qoca dedi:

– Canım, əyləş burda, ta mənim oğlum həm Nəzər Cəlalini xidmətindən mürəxxəs olub gəlsün, ta mənzilə gedək.

Xacə qoca ilə belə oturdular qapuda. Hər tərəfdən söhbət eylərdilər. Ta inki Xacə Yəqub əsnayi-söhbətdə dedi:

– Qoca əmi, sənün oğlun Nəzər Cəlaliyə nə xidmət eylər ki, bu vaxta kimin gəlməyüb?

Qoca dedi:

– Canım, neçə gündür ki, Cəlali Koroğlunun saqisi Eyvəz balı Koroğluya qəhr eyləyüb gəlib Nəzər Cəlalini yanına. Əmma Nəzər Cəlali iki nəfər nökər ona verüb ki, gecə və gündüz onun xidmətində olub qulluq eləsünlər. O nökərlərin birisi mənim oğlumdur. Öz yoldaşılən növbət eyləyüb ki, hər gecə biri onun yanında qalır. Bu gecə növbət o biri nökəründür ki, Eyvəzin yanında qalsun. Əmma mənim oğlum bu gecə evə gələcək. Onun intizarın çəkərəm.

Çün Xacə Yəqub bu müjdə xəbərin qocadan eşitdi, çox xoşhal oldu. Əmma bu əsnada qocanın oğlu gəldi. Pəs qoca Xacəni götürüb gəldilər mənzilə. Təam tənəvül eyləyüb söhbətə məşğul oldular. Əmma əsnayi-söhbətdə qocanın oğlu Xacə Yəqubdan xəbər aldı.

– Canım, sən hardan gəlib, harıya gedərsən?

Xacə dedi:

– Cavan, rüzgarın gərdeşindən əlim biçizliyə düşüb. Çox fəqir olub, əhlü-əyal şərməndəsi olmuşam. Eşitmişəm ki, Nəzər Cəlali çox səxi adamdır. Gəlmişəm onun yanına, bəlkə

bir qədər pul ondan alam və öz vətənimə gedəm.

Qocanın oğlunun ürəyi yandı, dedi:

– Canım, çün bizə mehman olubsan, mən sənə hər tövr yol qoyaram, eylə rəftar eylə. Ümidvaram ki, rəbbim işün rast gətürə.

Xacə bir qədər dua və sənə eyliyüb dedi:

– Cavan, hər tövr ki, sən deyərsən, mən eylə rəftar eylərəm.

Cavan dedi:

– Canım, Cəlali Koroğlunun saqisi Eyvəz balı qəhr eyliyüb gəlüb Nəzər Cəlalinün yanına. Onun hörmətin Nəzər Cəlali çox saxlar. Əgər hər nə təklif eləsə, onun sözin yerə salmaz. Sübh vaxtı səni aparram Eyvəz balının yanına, ta o səni Nəzər Cəlalinün xidmətinə aparur, bəlkə inşallah, sənə bir karsızlıq ola.

Pəs Xacə Yəqub onları dua eyliyüb o gecəni yatdılar. Eylə ki sübh oldu, cavan ayağa durub Xacə Yəqubi götürüb gəldi Eyvəz balının mənzilinə. Xacəni qoyub qəhvəxanada, özü daxil olub içəri, dedi:

– Ey Eyvəz balı, sənə bir ərzim var, gərək məni məyus eyləməyəsən.

Eyvəz dedi:

– Canım, ərzün nədür?

Cavan dedi:

– Qurbanun olum, mənim bir nəfər qonağım var ki, çox fəqir və biçizdür və özi həm qəribdür. Gərək onu aparasan Nəzər Cəlalinün xidmətinə, bir qədri xərəcliq ona alub verəsən.

Eyvəz çün bu cavabı eşitdi, dedi:

– Cavan, qonağın gətür, görüm, kimdür?

Cavan Xacə Yəqubi daxil eylədi Eyvəzin mənzilinə. Eyvəz balı dürüst baxanda gördü Xacə Yəqubdur. Büldi ki, onu Cəlali Koroğlu göndərüb. Xacə Yəquba çox nəvaziş eyləyüb yer göstərdi. Xacə əyləşdi. Pəs Eyvəz yüzün dutub o cavana dedi:

– Bu qonaq bu gecə qalsun burda ki, inşallah, Nəzər Cəlalinün buna yaxşı ənam alub, şad və xürrəm yola sallam.

Pəs cavan Eyvəzi dua və sənə eyliyüb çıxdı eşiyə. Eylə ki mənzil xəlvət oldu, Eyvəz balı yüzün dutub Xacə Yəquba, dedi:

– Xacə, hardan gəlürsən?

Xacə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, Cəlali Koroğlunun yanından gəlürəm.

Eyvəz dedi:

– Xacə, Koroğludan nə xəbərün var?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, həman gecə ki, Cəlali Koroğlu məstliq aləmində səni məclisdən ixrac eylədi, eylə ki sübh oldu, huşa gəldi, adam göndərdi ki, səni gətürsünlər. Xəbər verdilər ki, Eyvəz bu gecə qəhr eyliyüb Çamlıbelədən gedüb. Cəlali Koroğlu sənün məfariqətində o qədər başına urub ağılyub, az qalub gözləri nabina olsun. Əmma iyidlər hərçənd təsəlli verdilər, aram dutub sakit olmadı. Pəs neçə nəfər qasid səndən ötri ətrafa göndərdi. O cümlədən bir nəfər qasid Giziroğlu Mustafa bəg yanına göndərdi və bir nəfər qasid dayun Reyhan Ərəb yanına göndərdi və məni həm Van şəhərinə göndərüb ki, bəlkə səndən bir sorağı dutub Cəlali Koroğluya aparam.

Eylə ki Eyvəz balı bu sözləri Xacə Yəqubdan eşitdi, rıqqət əl verüb çox ağladı, dedi:

– Xacə, keçən keçüb və olan olub. Hala mən özüm çox nadim və peşiman olmuşam. Əmma daxi çarəm yoxdur.

Xacə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, əgər doğru desən, gecənün bir vaxtında burdan çıxub gedəruğ Çamlıbelə.

Eyvəz dedi:

– Xacə, mümkün dəgül, ondan ötri ki, Nəzər Cəlali bülür ki, mən Cəlali Koroğludan qəhr eyliyüb gəlmişəm və bunu həm bülür ki, Koroğlu həm məndən əl çəkməz, mənim dalımca ya adam göndərür, ya özi gəlür. O cəhətə gecələr olanda neçə nəfər pasiban mənə müvəkkil eliyüb ki, məni gözlər. Heç təriqilən mümkün dəgül ki, mən burdan fərar eyliyəm.

Xacə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, pəs əlac nədür?

Eyvəz dedi:

– Xacə, ta Cəlali Koroğlu özü gəlmiyə, mümkün dəgül ki, mən Nəzər Cəlalinün əlindən xilas olam.

Çün Xacə bu sözü Eyvəzdən eşitdi, çox məyus oldu, ərz ey-

lədi:

– Qurbanın olum, pəs məni mürəxxəs eylə, gedüm. Ondan ötri, Cəlali Koroğlunun gözləri yolda qalub, gecə və gündüz intizar çəkər.

Eyvəz dedi:

– Xacə, bu gecə qal burda, həm xurdi-rah çıxsun və həm Nəzər Cəlalidən sənə bir qədər xərzi-rah alum.

Pəs Xacə qaldı Eyvəzin mənzilində. Eylə ki gecə oldu, Eyvəz Xacə Yəqubi gətürdi Nəzər Cəlalinin xidmətinə, dedi:

– Ey Nəzər Cəlali, bu bir fəqir adamdur ki, çox qərzdər olub. Əmma eşidüb ki, sən çox səxi adamsan, gələb sənün xidmətə. Gərək buna bir qədər xərc verəsən ki, şad və xürrəm öz əyalının yanına gedə.

Nəzər Cəlali öz nazirin çağırub dedi:

– Yüz tuman nəqd və bir yaxşı at bu fəqirə ver.

Pəs həman saat yüz tuman pul və bir yaxşı at nazir Xacə Yəquba verdi. Pəs Eyvəz ta nisfi-şəbə kimin Nəzər Cəlalinin yanında qalıb. Eylə ki nisfi-şəbə oldu, məclis əhli mütəffəriq olub dağıldı və Eyvəz balı həm gəldi öz mənzilinə. O gecəni yatub, eylə ki sübh oldu, Xacə Yəqub ərz eylədi:

– Qurbanun olum, məni mürəxxəs eylə ki, iyidlərin və Cəlali Koroğlunun gözləri yolda qalub.

Eyvəz dedi:

– Xacə, mürəxxəsən, get, əmma yetişən vaxta Cəlali Koroğlunu və iyidləri mənim dalımca tez yola sal.

Pəs Xacə Yəqub Eyvəzi vida eyliyüb atına səvar oldu, yüz qoydu Çamlıbelə tərəf getməğa. Gecə və gündüz yatmıyub tiri-şəhab kimin gəlürdi. Ta inki bir gün əsr vaxtı yetişdi Çamlıbelə. Gördü, bir tərəfdə Gaziroğlu Mustafa bəgün çadırları qurulub və bir tərəfdə Reyhan Ərəbün çadırları qurulub. Əmma tənab-tənabdan keçüb, xeymələrin qübbəsi fələki-ətləsə ucalub, Çamlıbelədə bir qiyamətdür.

Pəs Xacə Yəqub özin yetürdi Cəlali Koroğlunun məclisinə. Gördü, Koroğlu əyləşüb sədri-məclisdə, əmma bir tərəfində Mustafa bəg əyləşüb və bir tərəfində Reyhan Ərəb əyləşüb və təmam iyidlər hər kəs öz məqamında oturub söhbətə məşğul-

dular. Xacə daxil olub məclisə, baş endirüb, əl-əl üstə qoyub durdu bərabərdə. Çün Cəlali Koroğlunun nəzəri Xacə Yəquba düşdi, dedi:

– Xacə, hala de, görüm, Eyvəzdən nə xəbərün var?

Xacə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, əlhəmdü Allah, Eyvəzi sağ və səlamət gördüm. Oturub Van şəhərində, Nəzər Cəlalinün yanında.

Cəlali Koroğlu çün bu sözi Xacə Yəqubdan eşitdi, xoşhal olub dedi:

– Xacə bəs nədən Eyvəzi gətürmədin?

Xacə dübarə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, bu qədər bül ki, Eyvəz balı çox nadim və peşiman olub, əmma gəlməyə əlacı yoxdur. Ondan ötri, o vaxtdan ki, Eyvəz Nəzər Cəlalinün yanına gedüb. Nəzər Cəlali Eyvəzün səndən qəhr eyləməyin anlıyub, əmma gecə və gündüz neçə nəfər pasiban qoyub üstünə ki, gecə və gündüz ondan mütəvəccəh olullar və qorxar ki, məbadə, iyidlərin gəlib Eyvəzi aparsunlar.

Koroğlu dedi:

– Xacə, aya, sən özün Eyvəzi reyət eyləyüb gördün?

Xacə ərz eylədi:

– Qurbanın olum, bir gün və bir gecə Eyvəzün yanında qaldum və gecə məni apardı Nəzər Cəlalinün hüzurunə. Yüz tuman pul nəqd və bir yaxşı at Nəzər Cəlalidən mənə aldı. Əmma özünün çox meyli var idi gəlsün. Likən pasibanların qorxusundan mümkün olmadı.

Cəlali Koroğlu dedi:

– Xacə, pəs Eyvəz balı sən gələn vaxta nə dedi?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, Eyvəz dedi eylə ki Cəlali Koroğlunun yanına yetişürsən, ona ərz eyləgilən ki, təcili-təmamilən iyidlərdən neçə nəfər göndərsün ki, məni burdan xilas eyləyüb aparsunlar və hərgah iyidlər Nəzər Cəlalidən qorxub gəlməyələr, özi zəhmət çəküb təcili-təmamilən özün mənə yetürsün ki, bu qürbət yerdə mən az qalmışam ki, qüssəmərg olam.

Cəlali Koroğlu çün bu sözləri Xacə Yəqubdan eşitdi, rıq-

qət əl verüb, durdu hay-hayılən ağlamağa. Mustafa bəg ərz
eylədi:

– Qurbanun olum, nyiə ağlarsan? Əlhəmdü Allah, biz hənuz
ölməmişuğ. İnşallah, sübh vaxtı atlanub gedəruğ və Eyvəzi
səlamət gətürüb sənə təslim eyləruğ.

Pəs Cəlali Koroğlu sazın gətürüb basdı sinəsinə, əmma
yüzün dutub Xacə Yəqubə tərəf, bu türkini oxudu:

Görüm, Xacə, yüzün gülsün,
Gətürdün müjdə Eyvəzdən.
Sənə qulluq gözüüm üstə,
Xəbər verdün Xan Eyvəzdən.

Məni sən eyelədü dilşad,
Pərişan qəlbimi azad,
Görüm olsun evün abad,
Xəbər verdün Xan Eyvəzdən.

Yetirdün başımı ərşə,
Yetürmə qəlbüvə rəşə,
Ağır xələt sallam duşə,
Xəbər verdün Xan Eyvəzdən.

Dutub əldə Koroğlu cam,
Alubdur düşməninədən kam,
Gözüm üstə sənə ənam,
Xəbər verdün Xan Eyvəzdən.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eyelədi, həman saat hökm
eylədi, iki yüz tuman nəqd və bir yaxşı xələt Xacə Yəquba
verdilər. Bəd əz an yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, hər kəs məni və Eyvəzi istər, gərək Xacə Yəqu-
ba ənam versün.

Pəs iyidlər bunu eşidəndə hər kəs səxa əlin əta cibinə uza-
dub Xacə Yəquba o qədər pul verdilər ki, axirüləmr Xacə Yə-
qub ərz eyelədi:

– Qurbanun olum, daxi bəsimdir.

Pəs Cəlali Koroğlu onu mürəxxəs eyliyüb, dedi:

– Xacə, yoldan gəlüb zəhmət çəkmüsən, get öz mənzilində

rahat ol.

Pəs Xacə Yəqub pulları və xələti götürüb, baş endirüb məclisdən çıxub getdi öz mənzilinə. Əmma Cəlali Koroğlu yüzün dutub Mustafa bəgə və Reyhan Ərəb,dedi:

– Gərək gedək Van şəhərinə, Nəzər Cəlalini davasına.

Mustafa bəg ərz eylədi:

– Qurbanun olum, sənün getməğün heç zərur dəğül. Sən əyləş öz yeründə, mən bir qədri iyidlərdən götürüb gedərəm Nəzər Cəlalini davasına. İnşallah, ona bir guşmal verüm ki, təmam dastanlarda deyilsün.

Cəlali Koroğlu dedi:

– Mustafa bəg, gərək mən özüm də gedəm.

Reyhan Ərəb ayağa durub dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, sən heç zəhmət çəkmə, mən və Mustafa bəg gedəruğ, inşallah, Eyvəzi səhih və salim sənün xidmətəvə gətürüğü.

Koroğlu çün bu sözi onlardan eşitdi, əl atub sazın götürüb basdı sinəsinə. Yüzün dutub onlara, dedi:

Qurban ollam, Mustafa bəg, şəstüvə,
Nəzər üstə özüm gərək gedəm, hey!
Qurt yerişli, şir biləkli dəstüvə,
Nəzər üstə özüm gərək gedəm, hey!

Reyhan Ərəb, getməgilən bu cəngə,
Sərim qurban sənün təkin nəhəngə,
Rüxsət olsa, mənə kimin pələngə,
Nəzər üstə özüm gərək gedəm, hey!

Dağıduram Rum ölkəsin çöllərə,
Övrət-uşaq düşər təmam əllərə,
Adam getsün Çamlıbelün elərə,
Nəzər üstə özüm gərək gedəm, hey!

Qoç iyidlər düzülübdür qabaqda,
Ac qurt kimin oturublar yataqda,
Qıyqac atar Qoç Koroğlu qaçaqda,
Nəzər üstə özüm gərək gedəm, hey!

Çün Cəlali Koroğlu sözin təمام eylədi, iyidlər təمام bir-dən ərz eylədilər:

– Ey Cəlali Koroğlu, Nəzər Cəlali o qədər qəvi pəhləvan dəgül ki, sən özün zəhmət çəküb onun üstünə gedəsən. Sən öz yeründə aram dutub eysü-ışrətdə məşğul ol. Bizlər gedüb Nəzər Cəlalini qolubağlı sənün xidmətünə gətürək.

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, çün Eyvəz balı özi Xacə Yəqubdan sifariş ey-ləyüb ki, gərək Koroğlu özi gəlsün, ondan ötri özüm gedə-rəm, və illa Nəzər Cəlali o qədər qabil pəhləvan dəgül.

Bu həngamda Bəlli Əhməd iyidlərin arasında irəlü ye-riyüb davtələb oldu, ərz eylədi:

– Qurbanun olum, heç əhəd bu səfərə getməsün. Mən özüm üç nəfər adam götürüb gedərəm Van şəhərinə. Həm Eyvəz ba- lını gətürərəm və həm Nəzər Cəlalini qolubağlı sənün xidmətünə gətürərəm.

Cəlali Koroğlu bunu eşidəndə sazın götürüb basdı sinəsi-nə, yüzün dutub iyidlərə, dedi:

Haqq saxlasun, görüm, sizi bələdan,
Ağam Əli köməgimdür dalımda.
Eyvəz Xanı çıxarduram aradan,
Ağam Əli köməgimdür dalımda.

İş götürüm Nəzər bəgün başına,
Ağu qatum düşmənlərin aşına,
Bir od urum Rumun dağü-daşına,
Ağam Əli köməgimdür dalımda.

Təkə-türkman ellərinə yazaram,
Qızıl qandan yer üzünü bəzərəm,
Van şəhrini toprağından qazaram,
Ağam Əli köməgimdür dalımda.

Koroğluyam, başü-candan keçmişəm,
Eyvəz Xanun badəsini içmişəm,
Dəmir kimin kürələrdə pişmişəm,
Ağam Əli köməgimdür dalımda.

Çün Cəlali Koroğlu sözin təمام eyelədi, iyidlər təمام ərz eyelədilər:

– Qurbanun olum, imdi ki, sənün meylün Nəzər Cəlalinün üstünə getməkdür, hala vaxt təngdür, bu gecəni qalun, ta bizlər də öz tədarükümüzü görəğ, inşallah, sübh vaxtı xidmətündə gedəğ.

Pəs Cəlali Koroğlu onların sözin qəbul eyeləyüb o gecəni qaldı.

Genə iyidlər təمام o gecə sübhə kimin yığıldılar Koroğlunun başına, eysü-işrətə və güzərana məşğul oldular. Eylə ki sübh oldu, Koroğlu Dəli Mehtərə hökm eyelədi ki, Qıratun zinü-nəmədin qoysun üstünə. Pəs iyidlər təمام və Mustafa bəğ və Reyhan Ərəb atların zin edüb səvar oldular. Əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu özi başdan ayağa qərqu-ahənü-fulad olub, qılıcun bağıyub, ayaq həlqeyi-rikabə qoyub səvar oldu. Pəs Çamlıbeldən çıxub yüz qoydular Van şəhərinə tərəf getməğə. Pəs şikar eliyə-eliyə daxil oldular Rum toprağına. Əmma Cəlali Koroğlu iyidlərə hökm elədi ki, hər kənd qabağıza gəlür, onları qarət eliyün. Pəs iyidlər ta Van şəhərinün həvalisinə kimin neçə kənd qarət eliyüb təمام xarab eyelədilər. Ta inki yetişdilər Vanun iki ağaclığına, bir basəfa yerdə düşdilər. Əmma Mustafa bəğ yüzün dutub Koroğluya, dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, Nəzər Cəlali bizə bir yamanluğ eləməyüb ki, ta biz onilən dava eliyək və Eyvəz balını qəhrən və cəbrən aparmıyb. İntəhası budur ki, Eyvəz özi səndən qəhr eliyüb gedüb onun yanına və əlhəmdüallah, Nəzər Cəlali ona xəyanət eləməyüb. Bizim onilən bicəhətə dava eləməğimiz heç məsləhət dəğül. Qoy biz bir nəfər adam göndərək onun yanına ki, Eyvəzi yola salsun. Əğər Eyvəzi göndərməsə, o vaxt dava eyelərük.

Cəlali Koroğlu onun rəyin bəğənüb təhsin eyelədi, dedi:

– Nə eybi var, mənim dilimdən ona bir kağız yazın, görək cavabı nə gəlür?

Pəs Mustafa bəğ Cəlali Koroğlunun dilindən bir kağız yazdı Nəzər Cəlaliyə bu məzmunilən ki, ey Nəzər Cəlali, bül və agah ol ki, mənim iyidlərimdən biri ki, adına Eyvəz deyəllər, məndən qəhr eliyüb gəlüb sənün yanuva. Aləmi-dostlıqda və

biganəliqda sənə lazım idi ki, onu mənim yanına göndərəydün. Çün bir müddət biz gözləduq, səndən bir əsər zahir olmadı. Əmma mən özüm bir qədər iyidlərdən götürüb gəlmişəm, Van şəhərinün iki ağaclığında mənzil eyləmişəm. Hər-gah mənim bu naməm sənə yetişən vaxta Eyvəzi göndərdün, fəbihəl-murad, nə illa sənİLən davamızdır.

Çün namə təمام oldu, Cəlali Koroğlu möhr eyləyüb dedi:
– İyidlərdən bir nəfər bu naməni aparsun Nəzər Cəlaliyə yetirsün.

Dəli Mehtər yeriYüb bərabərə, baş endirüb ərz eylədi:

– Qurbanun olum, bu iş mənim işimdir.

Pəs Koroğlu naməni verüb Dəli Mehtərə, yola saldı. Əmma Dəli Mehtər naməni götürüb özin yetirdi Nəzər Cəlalinin bərabərinə. Gördü Nəzər Cəlali oturub, əmma Eyvəz balı həm məclisdə bir guşədə əqləşüb və neçə nəfər iyidlərdən səf çəküb bərabərdə durublar. Salam edüb dedi:

– Ey Nəzər Cəlali, Cəlali Koroğludan sənə namə gətürmüşəm.

Nəzər Cəlali dönüb baxanda gördü bir pətyarə durub qabaqda, əmma bir nəhəngdür ki, heç meşədə tayı yoxdur. Əmma gözləri şeyatin yıqnağıdır, az qalır ki, adamun zəhrəsi çək olsun. Dedi:

-Ver, iyidlərin biri naməni gətürsün.

Dəli Mehtər dedi:

– Canım, mənim ağam hökm eyləyüb ki, naməni heç kimə verməyim, məgər Nəzər Cəlalinin özinə. Bismillah, dur ayağa, özün naməni al.

Pəs Nəzər Cəlali bir gülüb, özi ayağa durub gəldi, Dəli Mehtərdən naməni aldı. Pəs naməni açub məzmunundan müttələ oldu. Həman saat qəzəbnak olub dedi:

– Anasın satdığım Koroğlu mənəni davadan qorxudur. Mən onu göydə axtarurdum, yerdə əlimə düşüb.

Həman saat qələm-davat və kağız istəyüb Cəlali Koroğlunun naməsinün cavabın yazdı. Bu məzmunla ki, ey Cəlali Koroğlu, sənün namən gəldi mənə yetişdi. Əmma yazmışdun ki, Eyvəz qəhr eyləyüb sənün yanuva gəlib. Aləmi-dostluqda gə-

rək onu göndərəydün. Mən neçə müddətdür ki, Eyvəz balının hüsnü-cəmalının şöhrətin eşitmişdüm və həmişə arzu eylərdüm ki, onu bir növilən ələ gətürəm və öz məclisimdə saqi eyləyəm. Əlhəmdü Allah, çaryar mədəd eyləyüb ki, özi öz ayağı ilə gəldi mənim yanına. Ondan keç ki, daxi bundan sonra Eyvəzi görəsən və əmma yazmışdun ki, hərgah Eyvəzi göndərmiyəsən, dava eylərəm. Mən sənün davandan qorxmaram və mən həmişə bunu rəbbdən istərdüm ki, sənən müqabil olub dava eyliyəm. Əlhəmdü Allah, o mətləbim də rəva olub ki, öz ayağın ilə davaya gəlubsən. Əmma ey Cəlali Koroğlu, sən bir qədri dəli yığubsan başuva. Gah-gah xəlvət eyləyüb bu zəif paşalar ilə dava eyləyüb cəri olmusan. İndiyə kimin pəhləvan davası görməyübsən. İnşallah, əgər çaryar mədəd olsa, sənə bir zərbi-dəst göstərim ki, təمام dastanlarda nəql olunsun.

Eylə ki namə təمام oldu, möhr eyləyüb verdi Dəli Mehtərə, dedi:

– Apar bu naməni ver Koroğluya.

Dəli Mehtər dedi:

– Canım, mən bu naməni apara bülmərəm. Ondan ötri Cəlali Koroğlu mənə bir namə vermişdi, gətürdüm sənə. Daxi məzun dəgüləm ki, sənün namən cavabın aparam. Əlhəmdü Allah, nökerün çoxdur, ver, bir nəfər aparsun.

Nəzər Cəlali nökerlərindən bir nəfər çağırub dedi:

– Bu naməni təcili-təməmilən aparub Cəlali Koroğluya verüb, cavabın gətürürsən.

Pəs Dəli Mehtər və o şəxs naməni götürüb gəldilər Cəlali Koroğlunun xidmətinə. Dəli Mehtər baş endirüb ərz eylədi:

– Qurbanun olum, sənün namən yetirdüm Nəzər Cəlaliyə, əmma Nəzər Cəlali namənin cavabın yazub öz adamından göndərüb.

Koroğlu dedi:

– Gətür bərabərə.

Pəs Dəli Mehtər Nəzər Cəlalinün qasidin gətürüb hüzurə, dedi:

– Ver naməni, aparum Cəlali Koroğluya.

O şəxs dedi:

– Canım, naməni sənə vermərəm, gərək Koroğlunun özünə verəm.

Dəli Mehtər elə bunu eşidəndə bir müşt onun boynundan elə urdu ki, o şəxs xorus kimin qalxıb havaya, yerdə nəqş bağladı. Dedi:

– Anasın satdığım, sən də istərsən ki, mənim kimin rəftar eyləyəsən? Sənün ağan Nəzər Cəlalinün nə ərzəsi var ki, Cəlali Koroğlu onun naməsünün ayağına dura?

Pəs naməni onun əlindən alub qoydu Koroğlunun bərabərinə. Əhli-məclis Dəli Mehtərin bu əməlindən çox güldilər. Pəs Cəlali Koroğlu naməni açub məzmunundan müttələ oldu. Əmma qəzəbindən gözləri dəmirçi kürəsi kimin qızardı. Əl-ayağı durdu titrəməyə. Yüzün dutub Mustafa bəgə, dedi:

– Bu həramzada Nəzər Cəlali Eyvəzi verməyüb və əlavə bər in yazub, gərək dava eyləyəm.

Mustafa bəg ərz eylədi:

– Qurbanun olum, bundan ötri niyə qəzəbnak oldun? Eyvəzi gətürmək mənim qılıcımın qəbzəsindədür. İnşallah, sabah bu vaxt Eyvəzi sənün xidmətündə hazır eylərəm.

Pəs Cəlali Koroğlu həman saat hökm elədi ki, iyidlər köç eyləsin. Əmma Dəli Mehtər ərz eylədi:

– Qurbanun olum, imdi ki dava binası oldu, qoy davanun əvvəli məndən baş versün.

Pəs Dəli Mehtər həman qasidün burnun və qulaqların kəsüb boynundan asdı və bir gözün çıxardub dedi:

– Get, ağan Nəzər Cəlaliyə xəbər apar ki, Cəlali Koroğlunun mehtəri məni bu hala saldı.

Pəs qasid burnundan və qulağından qan tökülə-tökülə rəvanə oldu. Əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu və iyidlər köç eyləyüb yüz qoydular Van şəhərinə getməyə. Çün Vanın yarım ağaclığına yetişdilər, Cəlali Koroğlu gördü əcəb müsəlləh meydandır, dedi:

– Cəmaət, bundan yaxşı dava meydanı ələ düşməz. Düşün, burda mənzil eyləyək.

Pəs iyidlər təmam orda düşüb xeymə və xərgah quruldu. Qoy bunlar burda qalsun, əmma nəqli-dastan eşit Nəzər

Cəlalidən.

Çün qasid burnu və qulaqları kəsilmiş, fəryad eləyə-eləyə özün yetürdi Nəzər Cəlalinün yanına, Nəzər Cəlali çün onu belə gördü, dedi:

– Məgər səni kim bu hala saldı?

Dedi:

– Həman qasid ki, Cəlali Koroğlunun yanından gəlmişdi. Əmma Koroğlu özi və iyidləri ordan köçüb gəldilər, Vanun yarım ağaclığında düşüb, dava binaları var.

Eylə ki Nəzər Cəlali bu xəbəri qasiddən eşitdi, cəhənnəm kimin zəbanə çəküb qəzəbnak oldu. Həman saat hökm elədi ki, beş yüz nəfər öz iyidləri və beş yüz nəfər Van əhlinün rəşid süvarilərindən cəm oldular. Dedi:

– Cəmaət, Cəlali Koroğlu gələb yarım ağaclıqda mənzil eyləyüb. Gərək bu gün və bu gecə təمام tədərükünüzü görəsüz ki, sabah sübh vaxtında süvar olub dava eyləyək.

Pəs onlar təمام dağılub hər kəs öz tədərükünə məşğul oldu.

Əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu iyidləri yığub başına, şərab məclisi qurub, ta tului-sübhə kimin saqilər peydərpey iyidlərə piyaleyi-şərab verüb, onların başı şərabı-nabdan gərm olub güzərana məşğul oldılar. Eylə ki sübh oldu, Koroğlu dedi:

– Cəmaət, daxi oturmaq vəqti dəgül, durun ayağa, atları zin edün. Əgər Nəzər Cəlali qaladan dıšra gələb dava elədi, eyni mətləbdür və hərgah qaladan xaric çıxmadı, tökülün şəhər içinə ki, təمام şəhəri qətlü-qarət eyləyüb Eyvəzi xilas eyləyək.

İyidlər təمام ayağa durub, əsbabi-dava əyinlərinə geyüb, başdan ayağa qərqu-ahənü-fulad oldılar. Bəd əz an atların zin və nəmədin qoyub tənglərin möhkəm eləməyə məşğul oldılar.

Əmma o tərəfdən Nəzər Cəlali özi mükəmməl və müsəlləh olub, Eyvəz balını yanınca götürüb atına süvar oldı. Min nəfər səvarə götürüb, Van darvazasından çıxub yüz qoydılar Cəlali Koroğlunun üstünə gəlmağa. Çün az qaldılar yetişsünlər, Koroğlu gördi Nəzər Cəlalinün ləşkəri qara duman kimin qaladan çıxub gəlməkdədir. Pəs yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, atlara səvar olun ki, ləşkər yetiđi.

Pəs iyidlər və Mustafa bəg və Reyhan Ərəb təمام səvar

olub müntəzir durdılar. Əmma Dəli Mehtər Qıratun zin-namədin qoyub üstünə, yeddi yerdən onun tənqin (məhkəm) eyləyüb çəkdi Koroğlunun rikabına. Pəs Cəlali Koroğlu bismillah deyüb, ayağın qoydu həlqeyi-rikabə, mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdı. Pəs iyidlər təmam Koroğlunun dalınca rəvanə oldılar. Çün az qaldılar Nəzər Cəlaliyə yetişsünlər. Koroğlu gördi, Eyvəz balı minüb Dül atının üstünə. Əmma səbanun yeli əsir, hərdəm uzun zülflərinə hərəkət verir. Cəlali Koroğlu eylə Eyvəzi görəndə meylü-məhəbbəti cuşə gəlüb, at üstündə sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub iyidlərə, dedi:

Ay ağalar, ala gözlü Eyvəzün,
Qurulubdur tib dəstəsi, gəlür, hey.
Rüstəm kimin səvar olub Rəxşinə,
Deyərsən bəs, can qəsdinə gəlür, hey.

Dodaqları qızılgülün qönçəsi,
İpək şəddə qurşuyubdur inçəsi,
Qan tökməyə açılıbdur pəncəsi,
Deyərsən bəs, can qəsdinə gəlür, hey.

Çətr açıbdur başı üstə kakili,
Geyinübdür caməsini, çakili,
Çapğın atub, Ağa xandur, bakili,
Deyərsən bəs, çan qəsdinə gəlür, hey.

Süleymandur, oturubdur taxtına,
Sərim qurban Eyvəz xanun baxtına,
Qoç Koroğlu yetişdi sərvaxtına,
Deyərsən bəs, can qəsdinə gəlür, hey.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, məhmizi-tiz yəminü-yəsardan Qırata çəküb, o heyvani bizəban əndaz götürüb, ağzın məğar kimin açub və dümmün ələm, hər düğuşin qələm edüb, meydanı bir cövlan eyləyüb, Cəlali Koroğlu onun cilovun çəküb meydanın vəsətində durdı.

Əmma o tərəfdən Eyvəz balı Cəlali Koroğlunu görəndə dəryayi-məhəbbəti cuşə gəlib, Dül atına bir məhmiz çəküb, o

heyvan girdbad kimin təkü-puyə gəlub neçə baş meydanun sağü-soluna çapub. Eylə ki Cəlali Koroğlunun müqabilinə yetişdi, baş endirüb, özin atdan yerə salub, yüzün qoydı Koroğlunun rikabına, ərz eylədi:

– Qurbanun olum, xəta eyləmişəm, gərək məni bağışlayasan. Pəs Cəlali Koroğlu ona çox nəvaziş eləyüb dedi:

– Bismillah, atuva səvar ol.

Pəs Eyvəz balı atına səvar olub keçdi, iyidlər içində durdı. Pəs Mustafa (bəg) və Reyhan Ərəb və iyidlər təmam ona nəvaziş eləyüb təhsin oxudular. Bəd əz an Reyhan Ərəb yüzün dutub Eyvəzə, dedi:

– Eyvəz, bu nə xəxadur ki, Cəlali Koroğludan rugərdan olub Nəzər Cəlalinün yanına getmüsən?

Ərz eylədi:

– Dayı, daxi mənim öz xəcalətim özimə bəsdür. Daxi mənə xəcalət vermə.

Əmma o tərəfdən Nəzər Cəlali çün əhvalı belə gördi ki, Eyvəz balı atın çapub Cəlali Koroğlunun yanına getdi, qəzəbnak olub dedi:

– Bu anasın satdığım Eyvəz mənə hiylə edüb al eylədi.

Pəs bir acı taziyanə atına çəküb özin yetürdi meydanun vəsətində Cəlali Koroğlunun bərabərinə. Koroğlu Nəzər Cəlaliyə dürüst tamaşa eylədi. Gördü, vaqəən bir cavandur ki, rüziqarun anası belə dilavər doğmuyub. Pəs o iki dilavər bir-birinə müqabil durub. Nəzər Cəlali dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, mən sənün adun eşitmişdüm, əmma özün görməmişdüm. Gəl, mənim rikabımdan öp, ta səni öz iyidlərimə sərdar eləyüm. Qorxaram ki, mənim əlimdə həlak olasan.

Koroğlu ta bunu eşidəndə dedi:

– Ey həramzada bədbəxt, məgər özin çox qəvi heykəl pəhləvan bilürsən. And olsun Allaha ki, mənim iyidlərimün içində səndən çox rəşid və artux pəhləvanlar var ki, əgər hökm eləyəm, səni dutub qolu bağlu mənim yanına gətürüllər.

Nəzər Cəlali bunu eşidəndə dedi:

– Anasın satdığım, mən eşitmişəm ki, sən Rumu təmam

xarab eyləyüb paşaların həlak eyləyübsən. Hala təkəbbür yeli gözlərin dutub, məni tanımazsan. Mənim adıma Nəzər Cəlali diyəllər. Bu gün inşallah, çaryarun köməgindən təmam Rumun intiqamın gərək səndən alam və səni bir xarlıqılən həlak eyləyəm ki, bundan sora dastanlarda nəql eyləsünlər.

Koroğlu bunu eşidəndə dedi:

– Ey həramzadə bədbəxt, pəhləvanlar dava günündə hünər göstərüb ad çıxardullar, övrət kimin zənanə və bica danışmazlar. Əgər hünərin var, göstər, ta görək mərd və namərd bu meydanda kimdür?

Nəzər Cəlali Koroğlunun bu sözlərindən qəzəbnak olub dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, bu gün dava sənən mənimdür. Sən də hökm eylə öz adamlarına ki, kənarda durub tamaşa eyləsünlər və mən də öz adamlarımı qoymaram meydana qədem qoysunlar. Ta bu gün sənən mən ikimiz dava eylİYək.

Pəs Cəlali Koroğlu hökm elədi ki, Mustafa bəg və Reyhan Ərəb iyidləri götürüb çəkildilər kənara və bu tərəfdən Nəzər Cəlali həm hökm eyləyüb ki, öz adamları çəkildilər kənara. Pəs o iki dilavər əl niziyə edüb yüz qoydılar bir-birinün üstünə. Koroğlu dedi:

– Ey Nəzər Cəlali, bir neçə bənd türki gəlüb sinəmə, qoy onları deyüm, bəd əz an dava eyləyək.

Pəs meydan içində Koroğlu bu türkini oxudu:

Nəzər ağa, bir od urum şəhrüvə,
Dumanından Rum ölkəsi boyansun.
Pirim haqqı, dağıduram qalasın,
Bazar-dükən qapu-qapu talansun.

Qoç iyidlər dağıdullar mələrin,
Çamlıbelə aparullar gəzərün,
Gön sökərəm aslan kimin cigərün,
Nalə səsi yerdən gögə dayansun.

Qənim olan yata bülmez hayımdan,
Saqınmıyub heç kimsənə yayımdan,

İstiyirsən, nərə çəkim qayımdan,
Xondkar durub yuxusundan oyansun.

Koroğluyam, hərifləri saymaram,
Müxənnətün sözlərinə uymaram,
Bu meydanda böyük-küçük qoymaram,
Misri qılıc gərək qana boyansun.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eyelədi, Nəzər Cəlali dedi:
– Vay anasın satdığım əcəm oğlu, ölürləri yiyə-yiyə dirilərə
dadandun? Rum ölkəsin təmam xarab eyelədün, imdi istərsən
mənim vilayətimi xarab eyeləyəsən? Sənün başuva işlər gətü-
rüm ki, küçügi ölüm olsun!

Cəlali Koroğlu dedi:

– Həramzada, çox adamlar sənün kimin özlərinə məğrur
olub, əmma mənim əlimdə həlak olub. Səbr eyelə, inşallah, sə-
ni də öz cəzava yetürürəm.

Nəzər Cəlali qəzəbnak olub bir nizə Koroğluya həvalə ey-
lədi. Koroğlu onun nizəsin rədd eyeləyüb dedi:

– Həramzada, məgər məni tanımırısan ki, mənim davama
gəlmüsən?

Pəs Koroğlu bu türkini oxudu.

Koroğludur mənim adım,
Təkə-türkman elim vardır.
Basıbdur şöhrətim Rumi,
Çamlıbel tək yerim vardır.

Xərac allam Dağıstandan,
Şəki, Şirvan, İrəvandan,
Yığılub keçsələr sandan,
Neçə yüz min dəlim vardır.

Bu meydana salum qovğa,
Edüm Rüstəm kimin dava,
Yüzi güldür, qəddi tuba,
Xan Eyvəz tək gülim vardır.

Koroğlu bənzər aslana,
Girər meydana mərdana,
Mənə baxma həqirənə,
Təkə-türkman elim vardur.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam söylədi, bir nizə Nəzər Cəlaliyə həvalə söylədi. Pəs Nəzər Cəlali onun nizəsin həm rədd söylədi. Pəs otuz nizə onların arasında rəddü-bədəl oldu. Heç biri o birinə fayıq gələ bilmədi. Çün gördilər ki, nizədən murad hasil olmadı, nizələri atub, əl atub dəmir şəşpəri qərbusizindən götürüb bir-birinə həvalə söylədilər. Pəs neçə şəşpər həm bir-birinin başından urdular. Gördilər şəşpərdən həm murad hasil olmadı. Əmma Cəlali Koroğlu gördü Nəzər Cəlali çox yaman hərifdür ki, Səddi-İsgəndər kimin qabaqda durub, əsla hərəkət etməz.

– Ey Nəzər Cəlali, davanı qılıc açar, gəl, bir qədər həm qılıncan dava etliyək.

Nəzər Cəlali dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, sən hər neçə ki, dava etlərsən, mən ona razıyam.

Koroğlu dedi:

– Ey Nəzər Cəlali, mən həmişə dava günündə fürsəti düşməyə verrəm. Gəl, görüm, nə karəsən?

Bunu deyüb, doqquz qübbəli qalxanı çəküb başına. Pəs Nəzər Cəlali qılıcın çəküb, atına bir məhmiz çəküb meydanı bir cövlan söylədi. Eylə ki yetişdi Cəlali Koroğlunun bərabərinə, təmam zorun yığub bazusinə, o hərəmzadə əlin götürdi yuxarı, qılıcı əndürdi Koroğlunun başından. Koroğlu qalxan altından baxırdı. Gördü Nəzər Cəlalinün qılıcı ildırım kimin gəlür. Əgər onun başından dəgə, iki para etlər. Pəs pişdəstluğ etləyüb qalxanı bir başında dolandurdı, çaldı qılıcın dəmindən. Onun zərbəstin rədd etləyüb, atına bir məhmiz çəküb durdı. Əmma Koroğlu qılıcın belindən çəküb, meydanı bir cövlan edüb, etlə ki yetişdi Nəzər Cəlalinün yanına, bu türkinə oxudu.

Görüm bir iş bu meydanda,
Cahan, əhli-cahan yansun.

Unutsun gərdeşin ay, gün,
Zəminü-asiman yansun.

Məni görmə, belə süstəm,
İçüb badə, əcəb məstəm,
Əgər görsə məni Rüstəm,
Edüb haşa, özin dansun.

Saqın, girmə bu meydana,
Dolar meydan qızıl qana,
Çalım bir tiğ mərdana,
Təməmə şəhri-Van yansun.

Koroğlu bir nərimandur,
Dövüş vaxtında aslandur,
Oturmuş taxta, sultandur,
Cahan, əhli-cahan yansun.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təməm eylədi, qılıcın bir dolandırıldı. Nəzər Cəlali gördü Cəlali Koroğlu şiri-məst kimin açıqlanub. Əgər bu qılıcı təməm zərbi-dəstilən onun başından ura, mərdü-mərkəbi iki parə eylər. Hiylə eyləyüb, şeşpərin çəküb qalxanun altında dutdı. Eylə ki Cəlali Koroğlu qılıcın qalxana çaldı, qalxanı iki para eyləyüb az qaldı ki, Nəzər Cəlalinün başına əgləşsün. Nəzər Cəlali pişdəstliq eyləyüb şeşpərin çaldı qılıcın dəminə, qılıc rədd oldı. Əmma atına bir məhmiz çəküb, bərq kimin rədd olub keçdi. Koroğlu gördü o hərəmzadə hiylə eyləyüb onun qılıcından salamat qurtuldu, dedi:

– Ey Nəzər Cəlali, imdi ki, qılıcdan murad həmə hasil olmadı, gəl, küşti dutaq.

Pəs hər iki dilavər atlarından aşağı gələb, əl bir-birinün kəməz zəncirinə salub güşti dutmağa məşğul oldılar. Ta zöhr vaxtına kimin güşti dutub, bir-birin toprağa salurdılar. Koroğlu gördü, vəqəən bu hərəmzadə yaman hərifdür, heç növilən buna qalib olmaq olmaz. Pəs Cəlali Koroğlunun dəyra kimin qəzəbi cuşa gələb gözləri qan çanağı kimin qızardı. Bir əlin onun boynundan salub və bir əlin onun paçası arasından salub, ya Allah deyüb bir zor verdi, Nəzər Cəlalinə yerdən

götürüb aldı çiyinə. Meydanı bir dolanub eylə ki meydanun vəsətinə yetişdi, o həramzadanı belə urdı yerə ki, sikkeyi-sahibqran kimin nəqş bağladı.

Pəs xəncərin çəküb qoydı onun boğazına. Çün Nəzər Cəlali əhvalı belə gördi, yüzün dutub öz iyidlərinə, fəryad eylədi ki, cəmaət, qoymuyun ki, Cəlali Koroğlu məni həlak eylədi. Pəs onun adamları ətrafdan tökülüb, gərm dava oldu.

Cəlali Koroğlu gördi ki, ətrafdan düşmən töküldü. Əgər istiyə ki, öz şikarın bismil eyləyüb başın kəsə, qoşun cəmaəti onu həlak eylər. Pəs pişdəstliq eyləyüb, ayaq həlqeyi-rikaba qoyub Qırata səvar oldu. Əmma bu tərəfdən Nəzər Cəlali həm öz atına səvar oldu. Koroğlu qılıcın çəküb ona həmlə eylədi. Bir qılıc onun çiyindən elə urdı ki, bir qolu qələm olub düşdü yerə. Nəzər Cəlali atının licamın dolandırub özün saldı öz ləşkərinün arasına, fəryad eylədi:

– Cəmaət, qoymuyun ki, bu anasın satdığım əcəm oğlu məni zəxmdar eylədi!

Qoşun cəmaəti birdən cilovriz töküldülər Cəlali Koroğlunun üstünə. Koroğlu yüzün dutub öz iyidlərinə tərəf, bu türki-ni oxudu.

Tökülsün düşmənin qanı,
Bu meydanda rəvan olsun,
Ucalsun ərşə əfğanı,
Görüm halı yaman olsun.

Düzülsün dəstələr sana,
Boyansun yer yüzi qana,
Yetibdür düşmənim cana,
Görüm qəddi kaman olsun.

Bu meydanı basub çiskin,
Qolum güclü, qılıc kəskin,
Nəzər ağa qalub miskin,
Görüm ömri xəzan olsun.

Koroğlu bir qılıc çalsun,
Bu meydana dövüş salsun,

Rumu başdan-dibə alsun,
Təmam xalqı (viran) olsun.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eyelədi, iyidlər qılıcların çəküb özlərin urdular qoşuna. Əmma bir tərəfdən Reyhan Ərəb və bir tərəfdən Mustafa bəg ac qurt kimin düşdilər o ləşkərin rüzigarına. Hər tərəfdən küştələrdən püştələr tərtib verürdilər.

Van ləşkəri əhvalı belə görəndə tab gətirməyüb yüz qoydılar həzimətə. Cəlali Koroğlu dedi:

– Cəmaət, kəsün bunların qabağın və qoymuyun bir nəfər bunlardan salamat qurtulub getsün.

Pəs Bəlli Əhməd və Dəli Mehtər və Dəmirçioğlu neçə nəfər iyidlərdən götürüb qoşunun qabağın qaytardı. Pəs qabaqdan onlar, əmma daldan Cəlali Koroğlu və Mustafa bəg və Reyhan Ərəb o ləşkəri saldılar qılıc altına. Bir davayi-əzim oldu ki, rüzigarın gözü bir belə dava görməmişdi. Əmma qoşun əhli hərçi fəryad eyeləyüb aman çəkдилər. Koroğlu dedi:

– Cəmaət, bu ləşkərə aman yoxdur.

Van ləşkəri gördü, Cəlali Koroğlu və iyidlər onlara rəhm eyeləyüb aman verməz, labüd və naçar qalub öz canlarının qorxusundan gərm dava oldular. Pəs hər iki tərəfdən qovğa olub iyidlərin nəresi fələki-lacivərdə bülənd oldu. Əmma qan o səhrada abi-rəvan kimin axırdı.

O əsnada Koroğlu gördi Nəzər Cəlali qolundan qan tökülə-tökülə Van ləşkərin davaya tərğib və təhris eyelər. Koroğlu eyelə bu əhvalı görəndə Qırata məhmizi-tiz çəkib özün yetirdi Nəzər Cəlalinin bərabərinə, dedi:

– Ey həramzada bədbəxt, hara qoyaram ki, bu meydandan salamat qurtulub gedəsən?

Nəzər Cəlali dönüb baxanda gördü, Koroğlu nagahan bəla kimin əlində üryan qılıc özün yetirdi. Pəs atının licamın dolandurub yüz qoydu Van tərəfinə qaçmağa. Pəs Koroğlu atın onun dalınca salub bir türfətül-eyndə özün ona yetürdi. Əmma bir qılıc onun başından elə urdu ki, on iki qədəm kənara düşdi. Eylə ki Van ləşkəri bu əhvalı gördilər ki, Nəzər Cəlali həlak oldu, daxi çarələri üzülüb, birdən özlərin saldılar Cəlali Koroğlunun ayaqlarına, ərz eyelədilər:

– Qurbanun olum, bizim təqsirimiz nədür? Bizləri Nəzər Cəlali sənün davava götürmüşdi. Əlhəmdülillah, o da öz cəzasına yetişdi. Bizə aman ver ki, bu meydandan qayıdub öz vilayətimizə gedək.

Cəlali Koroğlu yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, bu tayfaya aman yoxdur. Qoymuyun bunlardan bir nəfər zində qurtulub getsün.

Çün iyidlər bu fərmanı Cəlali Koroğludan aldılar, tazədən gərm dava olub bir-birinə qarışdılar. Kəlleyi-rubah kimin o tayfanı qabaqlarına qatub xaki-hələkətə salurdılar. Pəs sübh-dən ta əsri-təngə kimin qılıc çalub bir nəfər onlardan yer yüzində qoymadılar.

Çün Cəlali Koroğlu onların davasından fariğ oldu, hökm elədi ki, onların təmam mal və əsbabın bir yerə yığub təmam iyidlərə qismət eylədi. Çün iyidlər qılıc urmaqdan yorulmuşdu və atlar dolanmaqdan rəftardan qalmışdı. Koroğlu dedi:

– Cəmaət, bu gecə burda mənzil eyliyün.

Pəs iyidlər həman səhrada o gecə mənzil eyləyüb. Eylə ki gecə oldu, yığıldılar Koroğlunun başına. O gecə sübhə kimin eyşü-nüşə məşğul olub, saqilər piyalə peydərpey iyidlərə verürdü.

Eylə ki sübh oldu, Cəlali Koroğlu hökm eylədi ki, o tayfənin təmam mal və əsbabın bir yerə cəm eylədilər. Bəd əz an təmam iyidlərə qismət eylədi. Pəs Cəlali Koroğlu hökm eylədi ki, iyidlər təmam Van şəhərin pəmal eyləyüb dağıtsunlar. Mustafa bəg və Reyhan Ərəb ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, şəhər əhlinün nə təqsiri var, onlar əlsiz-ayaqsız rəiyyət tayifəsidir. Onları ki, bizə düşmən idi, əlhəmdülillah, öz cəzalarına yetişdilər. Gərək şəhər əhlini əfv eyləyüb bağışlayasan.

Pəs Koroğlu onların iltimasın qəbul eyləyüb, əmma neçə nəfər iyidlərdən göndərib ki, Nəzər Cəlalinin hər nə mal-dövləti var idi, götürdilər Cəlali Koroğlunun xidmətinə. Pəs o mal və dövlətdən bir hissə Mustafa bəgə verdi və bir hissə Reyhan Ərəbə verdi və mabəqisin təmam iyidlərə təqsim eyləyüb hökm eylədi ki, iyidlər ordan köçüb mütəvəceh oldular Çamılbelə. Pəs mənzilbəmənzil gəlirdilər, ta inki özlərin yetürdi-

lər Çamlıbelün həvalisinə.

Pəs onları ki, Çamlıbeldə qalmışdılar, Cəlali Koroğlunun gəlməsindən xəbərdar oldular, təمام istiqbala çıxub Koroğlunu pişvaz eylədilər və pəs izzəti-təməmilən Çamlıbelə daxil oldular. Neçə gün Mustafa bəg və Reyhan Ərəb Cəlali Koroğlunun xidmətində qalub, hər gecə eyşü-nuşə məşğul olub, güzəran eylədilər. Pəs neçə gündən sonra Cəlali Koroğluya ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, neçə müddətdir ki, öz mənzilimizdən çıxub sənün xidmətində varuq. Hərgah məsləhət bülsən, bizləri mürəxxəs eylə.

Koroğlu onları mürəxxəs eyləyüb. İyidlər təمام atlanub neçə ağac yol onları müşayiət eyləyüb qayıtdılar. Bəd əz an hər kəs öz aramgahına gedüb istirahətə məşğul oldular. Əmma Cəlali Koroğlu hər gecə iyidləri başına cəm eyləyüb güzərana məşğul olub, güzəran eylərdilər.

KOROĞLUNUN İYİRMİ ÜÇÜNCÜ MƏCLİSİ

Cəlali Koroğlunun adamlarından Sərxoşun Diyarbəkəre, Məlik Paşanın qızı Məhvəş xanımın ardınca getməsi və onun əsir düşməsi. Koroğlunun əhvalatdan xəbər dutub Sərxoşun ardınca getməsi və Məlik Paşa ilə müharibə edib onu qətlə yetirməsi

Raviyani-əxbar və naqilani-asar belə rəvayət edüb ki, Cəlali Koroğlu yeddi min yeddi yüz yetmiş dəli başına cəm edüb və əgləşüb Çardaqlının Çamlıbelədə. Hər gün iyidlərilən belə atlara səvar olub, şikargahda şikar edüb, əmma gecələr olanda məclisi-şərab qurub, sübhə kimin eyşü-nuşa məşğul olurdılar. Və bir neçə casus öz adamlarından ətrafı-canibə göndərüb ki, hər vilayətdə bir qəribə şey, oğlanlardan və qızlardan və yaxşı atdan görmüş olsaydılar, Koroğluya xəbər gətirürdülər, o cümlədən bir qasid var idi ki, onun adına Xacə Əli deyərdilər. Həman Xacə Əli bir gün Cəlali Koroğlunun xidmətindən mürəxxəs olub yüz qoydu Osmanlı məmləkətinə. Ahəstə-ahəstə Rum şəhərlərin səyahət eylərdi, ta inki bir gün onun güzarı düşdü Diyarbəkr məmləkətinə, gördü əcəb basəfa məmləkətdür. Çox xoşuna gəlib, bir neçə gün o şəhərdə iqamət əyləyüb, hər gün şəhərin bir tərəfinün təmaşasını eylərdi. Bir gün öz mənzilindən çıxub gəldi bazara. Bir vəqt gördü bir münadi bazarda nida eylər ki, ey cəmaəti-bazar, bilün və xəbərdar olun ki, padşahun qızı bazar tamaşasına gəlür, gərək xaric olasuz. Pəs əhli-bazar təmam dükkanlardan aşığa gəlib, hər kəs bir səmtə getdi. Əmma Xacə Əli bir guşədə pünhan olub tamaşa eylərdi. Bir vəqt gördü ki, neçə nəfər kənz ətrafında gəlür, əmma necə nazənin ki, rüzgarın gözü belə gözəl görməyüb və madəri-zəmanə belə nazənin-sənəm doğmuyub. Pəs əqli-xacə başından çıxub bihuş oldu ki, xudavəndi-ələm qəribə məxluq xəlq əyləyüb.

Çün nazənin-sənəm ordan keçdi, bir nəfər osmanludan xəbər aldı ki, canım, bu nazənin kimdür və onun adı nədür. Osmanlu dedi:

– Canım, o, Məlik Paşanın qızıdır və onun adına Məhvəş xanım deyəllər.

Çün Xacə Əli onun əsil və nəşəbindən xəbərdar oldu, pəs o şəhərdən çıxub yüz qoydu Çamlıbelə tərəf. Pəs mənzilbəmənzil, qəti-mənəzil edüb, ta inki gecə vəqti özün yetirdü Çamlıbelə. Daxil oldu Cəlali Koroğlunun bargahına, gördü Koroğlu sədriməclisdə əgləşüb, əmma iyidlər təmam hər kəs öz yerində sən-dəl üstündə qərar və aram dutub və saqilər piyaleyi-şərab peydərpey məclis əhlinə verürdilər və iyidlərin başı şərabı-nabdan gərm olub, hər kəs öz rəfiqiylən güzərana məşğul olublar.

Pəs Xacə Əli baş endirüb, əl-əl üstə durdu bərabərdə. Pəs Cəlali Koroğlu başın yuxarı götürüb, gördü Xacə Əli durub, dedi:

– Xacə, bu neçə müddəti harıya getmişdün?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, Rum vilayətinə səyahətə getmişdüm.

Koroğlu dedi:

– Mənə nə qəribə şey gətirdün?

Xacə ərz eylədi:

– Qurbanın olum, bu müddəti-səyahətimdə güzərim düşdü Diyarbəkər şəhərinə, əmma bu şəhərdə bir nazənin-sənəm gördüm ki, onun misli və manəndi çərx altında yoxdur, guya nəqqəşi-qüdrət onun təsvirin çəküb və mən hər qədr ki, gözəl görmüşəm, hərgiz ona bərabər olmaz.

Pəs Xacə o nazənin-sənəmi o qədər tərif eylədi ki, Cəlali Koroğlu məstlüq aləmində bihuş olub dedi:

– Xacə, o qız kimün qızıdır və onun adına nə deyəllər?

Xacə ərz eylədi:

– Qurbanun olum, o nazənin-sənəmin adına Məhvəş xanım deyəllər və Məlik Paşanın qızıdır.

Çün Cəlali Koroğlu büldi ki, nəcibzadə və paşazadədür, pəs piyaleyi-şərab istəyüb. Pəs saqi bir piyalə şərab doldurub verdi Koroğluya. Koroğlu o piyalə şərabı əlində dutub, yüzün dutdu iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, bir cavan istərəm ki, bu piyalə şərabı mənim əlimdən alub, içsün və getsün Diyarbəkərə və o nazənin-sənə-

mi gətirsün.

Pəs iyidlər təmam başın aşağa salub, heç kəsdən cavab gəlmədi. Pəs Cəlali Koroğlu qəzəbnak olub hirsindən piyaləni urdu yerə. Bir saat sakit olub, aram dutdu. Bir saatdan sora genə Koroğlu piyaleyi-şərab dutub, yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, bir nəfər rəşid cavan istərəm ki, davtələb olub ayağa dursun və bu piyaləni nuş eyləyüb getsün Diyarbəkərə, Məhvəş xanımı gətirsin.

Pəs genə heç kəsdən cavab gəlmədi. Koroğlu piyaləni urdu yerə, heç dinmədi. Pəs üçüncü mərtəbə Koroğlu piyaləni aldı əlinə, yüzün dutub, dedi:

– Cəmaət, məgər sizün içinizdə bir nəfər cavan yoxdur ki, bu piyaləni alub nuş eyləsün və gedüb Diyarbəkərə o nazənin-sənəmi gətirsün?

Pəs bir nəfər iyidlərdən, Sərxoş adlı ki, çox rəşid və dilavər idi, ayağa durub Cəlali Koroğluya əvvəl baş endirüb, bəd əz an yeriyüb bərabərə, ədəb əliylən piyaləni alub nuş eylədi. Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, bu xidmət mənimdür, gərək bu qulluğu mənə rücu eyləyəsən.

Pəs Cəlali Koroğlu çox xoşhal olub, ona afərin eylədi. Bəd əz an dedi:

– Cavan, görüm nə karəsən?!

Pəs Sərxoş o gecəni Cəlali Koroğlunun xidmətində qalub, iyidlər ilə belə ta sübhə kimin şərab içüb, gūzarana məşğul oldu. Eylə ki tülü-sübh üfüqi-məşriqdən nüməyan oldu, Sərxoş ayağa durub, gəldi öz mənzilinə. Başdan ayağa qərqu-ahənü-fulad oldu. Pəs atın zin edüb, necə yerdən təngin möhkəm eylədi, ayaq həlqeyi-rikabə qoyub, mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdu. Əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu iyidlərə hökm eylədi ki, təmam atlarına səvar olub, ta iki ağac yol Sərxoşu müşayiət eylədilər. Bəd əz an Sərxoş onları vida edüb, yüz qoydu Diyarbəkər səmtinə getməğa. Pəs mənzilbəmənzil, qəti-mənəzil, teyyi-mərahil edüb, sürəti-təmmə ilə yol gedərdi, ta inki bir gün özün yetirdi Diyarbəkərin dərvasasına, bismillah deyüb, daxil oldu qələyə. Pəs

bir karvansarada bir hücrə dutub mənzil eylədi. Bir neçə gün orda qalub. Əmma hərçi istərdi ki, bir məhrəmi-əsrar tapsun və öz dərdinə dərman tapsun, mümkün olmazdı. Ta inki çaharşənbə günü karvansaradan çıxub Diyarbəkrün bazarın dolanurdu. Nagah nə gördü ki, carçı səda eylər ki, cəmaət, çixun bazardan ki, Məhvəş xanım bazar tamaşasına gəlür. Pəs xəlqüllah təمام kənar olub, əmma Sərxoş gəlüb, bir yerdə pünhan olub, dedi, görüm, bu nazənin-sənəm necə gözəldür?

Bir vəqt nə gördü ki, Məhvəş xanım neçə nəfər kənzil ilə belə yüzü açıq gəlür. Ta o nazəninini görəndə onun tiri-eşqin yeyüb, həman saat aşıqı-biqərar oldu. Çün Məhvəş xanım bazarı tamaşa eyləyə-eyləyə dolanurdu, yetişdi həman yerə ki, Sərxoş orda pünhan olmuşdu. Gördü bir cavan pətyarə buğları kəl buynuzu kimin binaguşindən keçüb, rövzənədən tamaşa eylər. Məhvəş xanım dürüst tamaşa eylədi, gördü Əcəm libası geyüb, əmma vəqəən belə qəvi heykəl cavandur ki, hərgiz Diyarbəkr məmləkətində, bəlkə küllü-Rum vilayətində onun misli və manəndi yoxdur. Həman saat onun tiri-eşqün yeyüb, əmma öz qəlbində xəyal eylərdi ki, hərgah bu cavan mənə xastkarlıq eyləyə, bu cavana gedərəm. Pəs Məhvəş xanım üzü açıq yeridi Sərxoşun bərabərinə, dedi:

– Əcəm oğlu, mən car çəkdürdüm ki, heç kəs bazarda qalmasun, sən niyə hökmümə itaət eyləmədün?

Sərxoş dedi:

– Xanım, mən bir gərib adəməm, yerim yoxdur, haraya gedəydim?

Məhvəş xanım imtahanndan ötrü dedi:

– Əcəm oğlu, verrəm kənzilərə ki, sənə o qədər kötək ur-sunlar, ta həlak olasan. Paşa qızınun tamaşasına gəlubsən?

Sərxoş çün bu cavabı Məhvəş xanımdan eşitdi, yaxşı şair idi, sazın basub sinəsinə, dedi:

– Xanım, bizlər türk əhliyuq, türki söyləruq, qulaq ver, gör, mən kiməm və nədən ötrü bu şəhərə gəlmişəm.

Pəs bu türkini oxudu.

Yar əlindən içən çətin ayılır,
Bir badə içirdün, eylədün bitab.

Bihuş olub düşdüm xaki-dəründə,
Zülmət gecəsində sənsən mahitab.

Çün Məhvəş xanım bu sözü Sərxoşdan eşidəndə, büldü ki,
bu cavan ona aşiq olub. Dedi:

– Əcəm oğlu, bu nə sözdür deyirsən?! Əgər mənim atam
Məlik Paşa bu sözü səndən eşitsə, səni rizə-rizə doğrar.

Əmma Sərxoş dürüst tamaşa eylədi, gördü Məhvəş xanı-
mun yüzündə bir neçə danə xal var, əmma yüzü aftar kimin
tülulu eylər. Dedi:

– Xanım, qulaq ver sözümə, təمام eyləyüm.
Bənatünnəş düzülübdür aradan,
Müştəri və Zühəl, ta Sürəyyadan,
Kəvakiblər düşər təمام ziyadan,
O yerdə kim tülulu edər aftarab.

Məhvəş xanım dedi:

– Əcəm oğlu, bunlar nə sözdür ki, deyirsən. Sən kimsən və
adun nədir?

Sərxoş dedi:

– Xanım, qulaq ver, deyim ki, mən kiməm və adım nədür.
Sərxoş deyər, yarun şirin dilləri,
O lalə ruxsarı, inçə belləri,
Tez pozulur bu gülşənün gülləri,
Gəlür xiyalıma manəndi-hübab.

Çün Sərxoş sözlərin təمام eylədi, Məhvəş xanım gördü o
cavan bundan bədtər aşiqi-biqərarın və inani-ixtiyarın verüb.
Pəs Məhvəş xanımunun həm dəryayi-eşqi cuşa gəlüb, bir tel öz
zülfündən çəküb, saz əvəzinə basub sinəsinə, yüzün dutub
Sərxoşa tərəf, dedi:

Meyxanada mey içməmiş məst olan,
Eşq vaxtı qədri-yarı nə bülür?
Bülbül olub gülün qəhrin çəkməyən,
Səhər vaxtı zülmü-xarı nə bülür?

Ənbərəfşan zülfün keçüb səməndən,
Kimdür təşxis versün ləbim əməndən,

Danə xalım əladur əncüməndən,
Şəcər bəsləmiyən barı nə bülür?

Eşq seyli mövcə gəlüb daşmasa,
Xuni-cigər eşq oduna bişməsə,
Məhvəş əgər səndən ayrı düşməsə,
Dərdi-səri, ahu-zarı nə bülür?

Çün Məhvəş xanım sözin təمام eyelədi, Sərxoş gördü qız da buna aşıqı-biqərar olub, əmma çifayda, gündüz, bazar içi və kənzilər onun ətrafın dutub. Məhvəş xanım dedi:

– Cavan, hardan gəlubsən?

Sərxoş dedi:

– Xanım, mənim bir dastanım var, əmma bazar içində ki, sənə deyə bilmənəm.

Məhvəş xanım yüzün dutub kənzilərin birinə, dedi:

– Gedərsən bu cavanun mənzilin nişan edərsən. Eylə ki gecə olur, bir nəfər xacəsəray aparub bu cavanı gətirürsən mənim mənzilimə, ta görüm bu cavan kimdür və bu şəhərə nə mətləbə gəlüb.

Çün Sərxoş bu sözü Məhvəş xanımdan eşitdi, dedi:

– Xanım, kənzilərə heç zəhmət verməgilən, əgər sənün meylün olsa ki, bən də sənün xidmətəvə gəlüm, özüm yaxşı gəlləm.

Pəs Məhvəş xanım dedi:

– Sərxoş, gecə nisfəndən sora gəlürsən Məlik Paşanın imarətində mənim mənzilimə, ta görüm sənün mətləbün nədür.

Bunu deyüb, Məhvəş xanım ordan keçüb, rəvanə oldu, əmma bu tərəfdən Sərxoş gəlüb öz mənzilinə aram olub. Çün gecə olub, Sərxoş ayağa durub, əsbabi-davanı töküb bərabərinə, başdan-ayağa qırqü-ahənü-fulad olub və bir kəmənd götürüb, özün yetirdi Məlik Paşanın imarətinə. Pəs kəməndin atub, divar başında möhkəm eyeləyüb, ayaq həlqeyi-kəməndə qoyub, mürği-zərrinbal kimin pərvaz edüb, çıxdı divarın başına, gördü Məlik Paşanın imarəti təمام çirağandır. Hər tərəfdə məşəllər nəsb olunub və fanuslar asılıb və hər otaqda şəmlər yanar. Pəs bir qədər tamaşa eyliyüb, bəd əz an divardan özün saldı imarətə, bir ağac yanında pünhan olub.

Ta xəlqüllah tƏmam hƏr kƏs Əz mƏnzilində yatub, yuxuladı. Çün SƏrxoş xatircƏm oldu ki, tƏmam pasibanlar vƏ keşikçilər yatdılar, ayağa durub ahƏstƏ-ahƏstƏ bu otaqları dolandı, bir asari MƏhvƏş xanımdan tapa bİlmƏdi. Ta inki bir ƏlahiddƏ imarƏtƏ daxil olub gƏrdİ bir xƏlvƏti hƏyatdur, Əmma bir neçƏ otaq orda var ki, tƏmamisində şƏmlər yanar.

PƏs bir-bir otaqları axtarub, ta inki yetişdi MƏhvƏş xanımın otağına, rƏvzənƏdƏn baxdı, gƏrdİ tƏxt üstündə bir rƏxtxab salınub. Əmma MƏhvƏş xanım o rƏxtxab içində yatub, bir qızıl şamdan başınun üstündə. PƏs daxil olub qƏhvƏxanaya, gƏrdİ bir neçƏ kƏniz qƏhvƏxanada yatublar. Ordan keçİb Əzİn yetirdi MƏhvƏş xanımun rƏxtxabınun bƏrəbƏrinə. GƏrdİ yatub, yuxulayub. PƏs ahƏstƏ lƏhafı onun üstündən gƏtİrİb, ta soyuq ona tƏsir eylƏdi. Çün gƏzlƏrin açdı, gƏrdİ hƏman bazardakı cavan durub başınun üstündə. MƏhvƏş xanım onu gƏrƏndə dƏryayi-Əşqi cuşƏ gƏlİb, Əmma imtƏhandan Ətrİ dedi:

– Cavan, buraya niyƏ gƏldİn, ƏgƏr mƏnim atam MƏlik Paşa xƏbƏrdar ola, hƏkm eylƏr, sƏni dutub dara çƏkƏllƏr.

SƏrxoş çİn cavabı MƏhvƏş xanımdan Əşitdi, dedi:

– Xanım, mƏni MƏlik Paşadan vƏ onun lƏşkƏrindən qorxudursan?

PƏs sazın gƏtİrİb basdı sinƏsinə, dedi:

– Xanım, bura xƏlvƏt otaqdur, heç kimsənə yoxdur, qulaq ver, deyİm ki, mƏn bu mƏmləkətə nƏdƏn Ətrİ gƏlmİşƏm.

Sən afitabsan, mən bir ƏxtƏrƏm,
HƏr yanƏ gedƏrsən xidmƏtindəyƏm.
Mən qoymuşam şirin canı yolunda,
Nə müddƏtdİR sənün zƏhmƏtindəyƏm.

DƏryalarun yaxşı gƏhəri sƏnsən,
Xublar mƏclisinin sƏrvəri sƏnsən,
Dilimün, köylümün Əzbəri sƏnsən,
Gecə-gündüz sənün sƏhbƏtindəyƏm.

Çün MƏhvƏş xanım bu sözü SƏrxoşdan Əşitdi, dedi:

– ƏcƏm oğlu, bunlar nə sözdİR deyirsən vƏ sənün nə hƏd-dİn var ki, mƏnim kimi ziba sƏnƏmə aşıq olasan. Çağırım kƏ-

nizləri ta səni ura-ura imarətdən xaric eyləsünlər?

Sərxoş dedi:

– Xanım, ixtiyarun var, əmma qulaq ver, ta mən sözümü təmam eyləyüm, ondan sora ixtiyar sənündür.

Pəs dübarə sazın basub sinəsinə, yüzün dutub Məhvəş xanımına tərəf, dedi:

– Xanım, qulaq ver:

Heyfin gəlsin bu dərdilən mən öləm,
Həsrətün çəkməkdən saralam, solam.
Əgərçi sən gülsən, mən də bülbüləm,
Münasibət vardır, nisbətündəyəm.

Bülməzdüm mən vəfasını nigarun,
Sırrımı eylədüm xub aşıkarun,
Sərxoş sənün bir yaralu şıkarun,
Ölüm, qalum – sənün mürvətündəyəm.

Çün Sərxoş sözün təmam eylədi, Məhvəş xanım bir saat fikr eyləyüb, genə imtahandan ötrü başın yuxarı götürüb, dedi:

– Əcəm oğlu, çox biədəbluq eylərsən, bu sözlərin faydası yoxdur, qorxuram axırüləmr bu sözlər səni ölümə verə.

Sərxoş dedi:

– Xanım, nə bu qədər məni ölümdən qorxudursan, kimin həddi var ki mənə yavuc düşsün.

Məhvəş xanım gördü əcəm oğlu çox özünə məğrurdur, öz-özünə xəyal eylədi, dedi, gəl, buna bir hər bə göstər, ta görək necə olur. Pəs yüzün dutub qəhvəxanada kənilərə, fəryad eylədi. Kənilələr təmam vəhşətlən yuxudan bidar olub töküldülər otaqa. Əmma gördülər bir pətyarə başdan ayağa gər-qü-ahənü-fulad olub, əmma əlində bir saz durub Məhvəş xanımın bərabərində.

Ərz eylədilər:

– Xanım, bu pətyarə kimdür ki, bu gecənin vətində sənün otaquva daxil olub, məgər öz canından keçüb, ya divanədür? Hökm eyləgilən, ta bunu öz cəzasına yetürək.

Sərxoş ta bu sözləri kənilərdən eşidəndə başın yuxarı götürüb, bir gəzəbnak onlara nəzər eylədi. Kənilələr Sərxoşu bu

heybätlän görändə təmam qorxularından dalı-dalı çəkilib özlərin saldılar qəhvəxanıya, əmma öz-özlərinə dedilər, bu anasını satdığım xırsız əcəm oğlu əcəb pətyarədür.

Pəs Məhvəş xanım dübarə kənziləri çağırub dedi:

Yer yüzündə bir aftab cəmalıma,
Gəlün siz eyləyün kənarə bunu.
Qolların bağlayun təngü-teybəstə,
Yaxşı quldur, satun dinarə bunu.

Bizimkidür səngü-səbu-söhbəti,
Qadir Allah, vermə bizə möhnəti,
Bir məfrəqə yoxdur bunun qiyməti,
Bir quldur, göndərsən bazara bunu.

Durmagilən, tez düşgilən sən yola,
Bənzədirəm səni bir kəmin qula,
Bülbülə bax, mayil olubdur gülə,
Mən güləm, bənzətdim bir xarə bunu.

Məhvəş deyər, mən bənzərəm bir mahə,
Əgər yol azmısan, yetirüm rahə,
Səbah olsun, gedüm, ərz edüm şahə,
Buyursun cəlladə, fərmanə bunu.

Çün Məhvəş xanım sözün təmam eylədi, Sərxoş gördü qızın rəyi dolanub, gündüz bazarda buna vədə verdi, əmma burda belə bədrəftarlıq eylər. Sərxoş xəyal eylədi, dedi, gəl, bunu bir də imtahan eylə, ta görək necə olur. Pəs yüzün dutub Məhvəş xanıma, dedi:

– Xanım, mən bir elçiyəm, bir böyük adamun yanından gəlmişəm. Qaydadur, hər yerdə elçiyə hörmət eylləllər. Əmma sən öz otaqunda mənə çox bihörmətluq eylərsən.

Məhvəş xanım dedi:

– Cavan, səni kim göndərüb?

Pəs Sərxoş genə sazın götürüb basdı sinəsinə, bu türkini oxudu.

Mən elçiyəm Təkə Türkman xanıma,
Ağır xanlı, ağır elli Koroğlu.

Göndərübdür məhbubların yanına,
Adı bəlli, sanı bəlli Koroğlu.

Qılıc urram, bir nəfərüz qalınca,
Cəhd eylərəm, səy eylərəm ölüncə,
Göndərübdür məni sənün dalınca,
Ağır xanlı, ağır elli Koroğlu.

Çox güvənmə şövkətüvə, şanıva,
Mən baxmaram sultanuva, xanıva,
Göndərübdür məni səri-rahıva,
Ağır xanlı, ağır elli Koroğlu.

Mən Sərxoşam, bu gecənin çağında,
Xub gəzərəm nazlı yarun bağında,
Yol gözliri Çamlıbelin dağında,
Ağır xanlı, ağır elli Koroğlu.

Çün Sərxoş sözlərin təmən eylədi, Məhvəş xanım büldü
ki, bu Cəlali Koroğlunun iyidlərindəndür, dedi:

– Canım, səni Koroğlu bura göndərüb?

Sərxoş dedi:

– Bəli.

Məhvəş xanım dedi:

– Canım, Koroğlu bir böyük adamdur, əgər səni o göndərüb, gərək atam Məlik Paşa yanına gedəsən.

Sərxoş dedi:

– Xanım, doğrusu budur ki, Cəlali Koroğlunun qasidlərindən bir nəfər Xacə Əli adlı sənün hüsn və cəmalun görüb gəldi, Cəlali Koroğluya tərif eylədi, əmma Koroğlu məni sənün dalınca göndərüb, gərək səni hər vəzilən olsa, Çamlıbelə aparam.

Çün Məhvəş xanım əhvalatdan dürüst xəbərdar oldu, büldü ki, bu cavanı Cəlali Koroğlu göndərüb, əmma çün Osmanlı arasında Koroğlunun iyidliyi və rəşadəti məşhur idi, Məhvəş xanım Koroğluya meyl eylüyüb, Sərxoşa yer göstərdi. Sərxoş əgləşüb, əmma kənzilərə hökm eylədi ki, şərab gətirün. Pəs saqilər içəri daxil oldu. Piyaleyi-şərab peydərpey Sərxoşa və Məhvəş xanıma verirdilər, ta inki onların başı şərabi-nab-

dan gərm oldu, əmma bir tərəfdən rəqqaslar rəqs etdilər və bir tərəfdən müğənnilər xoş avazilən oxurdılar. Bir məclis oldu ki, fələk dərbəçəsin götürüb o məclisə tamaşa etdilər. Pəs tülui-sübh kimi eyşü-nuşə məşğul oldular. Eylə ki asari-sübh canibi-məşriqdən nümayan oldu, Sərxoş dedi:

– Xanım, mənə mürəxxəs etlə ki, ta gedüm mənzilimə.

Məhvəş xanım dedi:

– Mürəxxəssən, əmma hər gecə burda vədün var, gərək gələsən.

Pəs Sərxoş ayağa durub, xudahafiz etləyüb, özün yetürdi mənzilinə. Ta on günə kimin hər gündüz öz mənzilində yatub istirahət etlərdi, əmma gecələr olanda Məhvəş xanımın mənzilinə gələb, şərab içüb, söhbətə məşğul olurdu, ta inki bir gün öz-özünə xəyal etlədi ki, ey dili-qafil, sən burda güzəranə məşğulsən, əmma Cəlali Koroğlunun və iyidlərin gözü yolda intizar çəkəllər. Pəs on birinci gecə genə özün yetürdü Məhvəş xanımın mənzilinə, qəhvə və qəlyan və şərabdən sora yüzün dutub Məhvəş xanıma tərəf, dedi:

– Xanım, mən Çamlıbəldən gələndə Cəlali Koroğlu mənə buyurmuşdu ki, üç gündən artuq Diyarbəkrdə qalma, əmma qəza belə etlədi ki, bu gecə on bir gecədür ki, mən bu məmələkətə gəlmişəm. Qorxaram ki, Cəlali Koroğlu məqami-məvaxizədə qəzəbnak olub mənə həlak etləyə, gərək təhiyyə və tədarükün görüb, yola düşəsən.

Çün Məhvəş xanım bu sözü Sərxoşdan eşitdi, dedi:

– Cavan, yaxşı deyirsən, mən həm bu fikirdə varam. Əmma sən bir yalquz adamsən və mənə atam Məlik Paşa bir qəhar adamdur və ləşkəri çoxdur. Qorxaram xəbərdar ola və ləşkər göndərib bizləri dəstgir etləyə, həm səni və həm mənə həlak etlər.

Sərxoş dedi:

– Xanım, sən heç ehtiyat etləyüb, fikr etləmə. Ondan ötrü ki, bizim xofumuzdan təmam Rumistan titrər və mənə Məlik Paşadan heç bəkim yoxdur. Əgər sənin iznün olsa, mən səni asan vəchilən aparram.

Məhvəş xanım dedi:

– Canım, mənim çox meylim var, hərgah mümkün olsa, gedərəm.

Pəs məsləhəti bunda gördülər ki, tədarüklərin görüb sabah gecə Diyarbəkrdən xaric olsunlar. Pəs sübhə kimin genə söhbətə və eysü-nuşə məşğul olub. Eylə ki sübh oldu, genə Sərxoş mürəxxəs olub gəldi öz mənzilinə. Çün axşam oldu atın rahat edüb və zin və nəmədin qoyub üstünə, karvansəradarı çağırub, onun hesabın görüb, paraların verdi, dedi:

– Canım, mən bu gecə gedəcəyəm, əmma bir nəfər yoldaşım var, gərək gedəm və onu gətürəm, əmma gecənin hər vəqti gəlsəm, gərək qapunu açub mənim atımı verəsən.

Karvansəradar qəbul eyliyüb. Pəs Sərxoş mükəmməl və müsəlləh olub təməm dava əsbabların geyüb və kəməndin götürüb, gecənin bir vəqtində özün yetürdi Paşanın imarətinin bərabərinə, kəməndin atub, divarda möhkəm edüb, ayaq kəməndün həlqəsinə qoyub murği-zərrinbal kimin pərvaz edüb, özün saldı imarətə. Pəs yavaş-yavaş özün yetirüb Məhvəş xanımın mənzilinə, dedi:

– Xanım, ayağa dur ki, daxi oturmaq vəqti dəgül.

Pəs Məhvəş xanım ayağa durub bir xurcin qızıl və gümüş götürüb və bir qədər cəvahirat və zərrinə libas götürüb, dedi:

– Cavan, bu mənim tədarüküm, əmma gərək mənə bir at gətürəsən.

Sərxoş dedi:

– Xanım, mənim bir atım var ki, özüm səvar ollam, gərək bunu piş əz vəqt xəbər eyləyəydün, ta mən tədarük eyləyəydüm.

Məhvəş xanım dedi:

– Cavan, mən yaxşı at yeri bülləm, hərgah sən gətirə büləsən.

Sərxoş dedi:

– Xanım, sən yerin nişan ver, daxi rücuun olmasun.

Dedi:

– Cavan, bu imarətin dalısı mənim atam Məlik Paşanın sərtöyləsidür və yaxşı atlar var, əgər mümkün olsa, o atlardan birin gətür.

Pəs Sərxoş ayağa durub, dalı qapudan çıxub, özün yetürdi sərtöyləyə. Gördü, iki nəfər mehtər töylə qapısında xabi-qaf-

lətə gedüb, yatublar. Pəs xəncərin çəküb, guş-əndərguş onlarun başın kəsüb, daxil oldu töyləyə. Bir yaxşı at Məlik Paşanın xassə atlarından çıxarub, zin və nəmədin qoyub üstünə, neçə yerdən təngin möhkəm edüb, gətürdü, həman dalı qapuda bağlıyub, özü daxil olub, dedi:

– Xanım, daxi oturmaq vəqti dəgül, dur ayağa ki, fürsət keçər.

Pəs Məhvəş xanım ayağa durub, xurcini götürüb, atun üstündə möhkəm eylədilər. Bəd əz an ata səvar olub, gəldilər həman karvansərəya ki, Sərxoşun atı o karvansərəda idi. Pəs Sərxoş karvansərədarı sədə eyləyüb. Karvansərədar atı gətirüb, pəs hər ikisi səvar olub gəldilər dərvazəyə, neçə nəfər dərvazəban oturmuşdular. Gördülər bir cavan səvar buğları binaguşindən keçüb, əmma bir qızı ata səvar eyləyüb, gəlür. Onlarun biri ayağa durub kəsdi Sərxoşun bərabərin, dedi:

– Canım, bu gecənin nisfində bu qızı harıya aparursan?

Sərxoş heç məhəl qoymuyub və etina eyləmədi. Dərvazəban dübarə dedi:

– Canım, bu qızı harıya aparursan?

Sərxoş dedi:

– Canım, mənim qulağım bir qədər ağır eşidür, irəli gəl, görüm, nə deyirsən?

Dərvazəban yeridi bərabərə, dedi:

– Canım, bu qızı bu gecə vəqti harıya aparursan?

Sərxoş ta bunu eşidəndə əl atub onun boğazından yapışdı, o qədər sıxdı, ta canı cəhənnəmə vasil oldu. Çün dərvazəbanlar əhvalı belə gördülər, təmam yerlərindən durub, birdən hücumavər oldular, əmma bu tərəfdən Sərxoş qılıcın çəküb, bir türfətül-eyndə onları təmam həlakətə yetirüb, dərvazanı açub yola düşdülər. Çün bir ağac yol şəhərdən kənarə getdilər, Sərxoş atının licamın çəküb durdu.

Məhvəş xanım dedi:

– Canım, niyə durdun, bura durmalı yer dəgül, cəhd eylə, ta sübh tülüu eylliyənə kimin özümüzü bir yana yetürək.

Sərxoş dedi:

– Xanım, bu əməl bir namu-nəngliqdur ki, mən səni gizlin

burdan götürəm qaçam, sabah tƏmam iyidlƏr içində rƏsva olam vƏ deyƏllƏr ki, SƏrxoş qorxusundan gizlin gƏtƏrƏb qaçdı, gƏrək mƏrdanƏ dava eylƏyƏm vƏ sƏni mƏrdanƏluq ilƏn aparam.

MƏhvƏş xanım dedi:

– Canım, sən bir yalquz iyidsən vƏ mənim atamun lƏşkəri çoxdur, sƏbh vƏqti lƏşkƏr bizim dalımızca gƏlİR vƏ sən yalquz onların Əhdəsindən gƏlƏ bƏlmƏzsən. SƏlah odur ki, tƏcili-tƏmamilƏn bu gecƏ ƏzümƏzƏ bir kƏnarə çƏkƏk.

HƏrçƏnd MƏhvƏş xanım sƏy eylƏdi ki, getsƏnlƏr, SƏrxoş qƏbul eylƏmƏyƏb, dedi:

– Xanım, Əlacı yoxdur, gƏrək burda bir dava eylƏyƏm vƏ isbat gƏstƏrƏm vƏ sƏni Əz qılıcumun zƏrbilƏn aparam.

PƏs atlarından aŞağa gƏlƏb, bir çƏşmƏnƏn baŞında istirahƏtƏ mƏşğul oldular.

Qoy bunlar burda qalsun, Əmma nƏqli-dastan Əşit MƏlik Paşadan. ÇƏn gecƏ sƏbh oldu, cilovdarlar gƏldilƏr sƏrtƏylƏyƏ, gƏrdƏlƏr mehtƏrlƏrƏn baŞı kƏsilƏb, Əmma MƏlik Paşanun xassƏ atlarından birin aparublar. FƏryad eylƏyƏ-eylƏyƏ ƏzlƏrin yetƏrdilƏr Paşa xidmƏtinƏ. MƏlik Paşa xƏbƏr aldı:

– MƏgƏr nƏ var?

Ərz eylƏdilƏr:

– Paşam sağlƏm olsun, mehtƏrlƏri hƏlak edƏblƏr, Əmma sƏnƏn xassƏ atlarından birin aparublar.

EylƏ bu hƏngamda bir vƏqt gƏrdƏ cƏmi kƏsiri fƏryad eylƏyƏ-eylƏyƏ gƏldilƏr Paşa xidmƏtinƏ ki, bu gecƏ neçƏ nƏfƏr dƏrvazƏbanı hƏlakƏtƏ yetirƏblƏr. MƏlik Paşa çƏn Əhvalı belƏ gƏrdƏ, mƏtƏhƏyyir vƏ mƏbhut oldu ki, aya, bu ƏmƏli kim eylƏyƏb. Bir vƏqt nƏ gƏrdƏ ki, neçƏ nƏfƏr xacƏsƏrƏlƏrdƏn vƏ kƏnizlƏrdƏn tƏkƏldƏlƏr Paşanun ayaqlarına. Paşa dedi:

– Canım, sizƏ nƏ olub ki, belƏ fƏryad eylƏyƏb ağlarsuz?

Ərz eylƏdilƏr:

– Paşam sağ olsun, daxi bundan artıq nƏ olsun ki, CƏlali Koroğlunun xırsızlƏrindən bir nƏfƏr yanşaquluq libasında hƏr gecƏ gƏlƏb hƏrƏmxanƏdƏ sƏnƏn qızun MƏhvƏş xanıma saz çalub tƏrki sƏylƏyƏb, mƏhƏbbƏt eylƏrdi. Əmma bu gecƏ fƏrsƏt tapub onu aparub.

Çün Məlik Paşa bu sözü kənzilərdən eşitdi, qəzəbnak olub, aləm gözünə tirəvü-tar oldu. Həman saat hökm eyləyüb ki, igirmi min yengiçəri mükəmməl və müsəlləh olub, atlarına səvar oldular. Əmma Məlik Paşa özü və vəziri həm ata səvar olub, ləşkəri götürüb, yüz qoydular Sərxoş və Məhvəş xanımın dalınca getməğa. Tiri-şəhab kimin gəlürdilər, ta inki az qaldılar ki, onlara yetişsünlər, Məhvəş xanım təmaşa eylərdi, bir vəqt gördü ki, bir ağır toz Diyarbəkr səmtindən nüməyan oldu. Bunu gö-rəndə əndamina bir rəşə düşüb, yüzün dutub Sərxoşa, dedi:

– Cavan, mən sənə nə qədər dedüm ki, bura qalmalı yer dəgül, sən qəbul eyləmədün, əmma hala atam Məlik Paşa xəbərदार olub, ləşkər götürüb, bizim dalımızca gəldi, həm özün həlakətə yetirdün, həm məni.

Sərxoş başın yuxarı götürüb səhrayə baxanda, gördü, təmam bərrü-biyabanı ləşkər dutub gəlür. Dedi:

– Xanım, sən heç əndişə eyləmə, çəkilüb bir səmtdə tamaşa eylə, gör atalar neçə cavan əküb və analar necə dilavər doğub.

Bunu deyib ayağa durdu, atının tənqin neçə yerdən möhkəm edüb, ayaq həlqeyi-rikabə qoyub xaneyi-zində qərar dutdu. Pəs nizəsin götürüb kəsdi ləşkərin səri-rahın, durdu. Əmma bu tərəfdən Məlik Paşa qabaqca və ləşkər onun dalınca yetürdilər Sərxoşa. Məlik Paşa gördü, əcəb dilavər cavandur, dedi:

– Anasın satdığım xırsız əcəm, bu nə əməldür ki, məni Rum vilayətlərində rusva eylərsən, əgər çaryar kömək eyləsə, səni bir zillətlən öldürüm ki, təmam əhli-aləm sənün haluva ağlasun.

Sərxoş dedi:

– Paşa, çox özüvə məğrur olma, çox paşalar sənün kimin öz şəstinə məğrur olub, əmma axirüləmr həlakətə yetişüblər.

Məlik Paşa qəzəbnak olub dedi:

– Vay anasın satdığım, sən bir yalquz nəfərsən, istərsən məni qorxudasan.

Pəs dönüb ləşkərə fərman verdi ki, cəmaət, qoymuyun bu əcəm oğlun ki, məni təmam xəlq içində rüsva eyləyüb. Pəs ləşkər ətrafdan hücumavər olub yüz qoydular Sərxoşun üstünə. Sərxoş dedi:

– Paşa, bizim qaydamızdır ki, dava günündə əvvəl bir türki

oxuruq, ondan sora dava eyləruq. Qulaq ver, bir neçə bənd türki gəlüb sinəmə onları deyum, bəd əz an dava eyləyaq.

Pəs Sərxoş fili-məst kimin bir neçə baş meydanı cövlan edüb ta yetişdi Məlik Paşanın bərabərinə, bu türkini oxudu:

Bir məsəldür, qurt qoyuna təpülür,
Kəsərəm bəndüvü şindi bəndündən.
Baş kəsilür, qanlar yerə səpülür,
Kəsərəm bəndüvü şindi bəndündən.

Əcəb yerə yetürmüsən işivü,
Tökərəm gözündən qanlu yaşuvu,
Qancığadan mən asaram başuvu,
Kəsərəm bəndüvü şindü bəndündən.

Ağladuram imdi sənün anavu,
Dağıdaram təmam xanımanuvu,
Pirim haqqı bol tökərəm qanuvu,
Kəsərəm bəndüvü şindi bəndündən.

Aləmlər əlimdən gəlüblər təngə,
Sallam səni yaman namusu-nəngə,
Sərxoş deyər, durmagilən bu cəngə,
Kəsərəm bəndüvü şindi bəndündən.

Çün Sərxoş sözün təmam eylədi, qılıcın çəküb özün urdu ləşkərə. Əmma bu tərəfdən Məlik Paşa hay urdu ləşkərə ki, cəmaət, qoymuyun bu anasın satdığım əcəm cocuqun. Pəs bir dəvayi-əzim oldu ki, rüzigarun gözü belə dava görməmişdi, əmma Sərxoş hər kimə ki, yetişürdi bəratı-həyatın möhr edüb atdan yerə salırdı və hər kimün ki, kaseyi-sərindən qılıcı aşna eylərdi, iki parə eylərdi. Ta inki yengičəri cəmaəti onun qabağından kəlleyi-rübah kimin hər tərəfə qaçardılar. Çün Məlik Paşa bu zərbü-dəsti Sərxoşdan görəndə vahimə eyləyüb dedi:

– Cəmaət, bu anasın satdığım Cəlali Koroğlunun əlində tərbiyə tapub, bunun öhdəsindən gəlmək olmaz, səlah odur ki, çar tərəfdən bunu əhatə eyləyün, bəlkə bunun atın peyləyüb piyədə eyləyəsüz.

Pəs qoşun cəmaəti ətrafdan Sərxoşu aldılar araya, əmma

əsnayi-davada bir namərd Sərxoşun atın peylədi. Çün at rəftardan qaldı. Sərxoş piyada olub yüzün dutub Məlik Paşaya, dedi:

– Paşa, aram olun, bir neçə bənd türki gəlüb sinəmə, onları deyüm, bəd əz an dava eyləyüm.

Pəs Sərxoş yüzün dutub gög səmtinə, bir türki oxudu:

Qadir Allah işim düşdü müşgülə,
Qərib yerdə yaman dərdə uğradum.
Yetişəydi qoç Koroğlu dadıma,
Gözü qanlı bir cəllada uğradum.

Atdan düşüb yaxşı qaldum piyada,
Kimsənəm yox yetişəydi fəryada,
Gözüm qaldı Məhvəş kimin sonada,
Daş ürəkli bir səyyadə uğradum.

Şeyda bülbül bir də qonsun dallara,
Qulaq versün başdan keçən hallara,
Qoç Koroğlu göz tikməsin yollara,
Qərib yerdə yaman dərdə uğradum.

Sərxoş deyər, gözü yaşlı qalmışam,
Eşq odunu cigərimə salmışam,
Paşa qoysa, şikarımı almışam,
Qərib yerdə yaman dərdə uğradum.

Çün Sərxoş sözün təmən eylədi, genə qılıcın çəküb piyadə davaya məşğul oldu. Məlik Paşa gördü bunun öhdəsindən gəlmək olmaz, yüzün dutub ləşkərə, dedi:

– Cəmət, hər kəs bu anasın satdıqum əcəm oğlun diri dutub mənim yanıma gətürə, öz qızım Məhvəş xanımı ona verrəm.

Pəs kəməndəndazlar dörd tərəfdən Sərxoşu aldılar arayə. Çün neçə yerdən mühlik yara Sərxoşa urmuşdular, daxi tabı qalmamışdı. Kəməndəndazlar onu dəstgir edüb diri gətürdülər Məlik Paşanın xidmətinə. Pəs Paşa hökm eylədi, Məhvəşi həm bir ata səvar edüb gətirdilər Diyarbəkərə. Pəs o gecə qalub, eylə ki sübh oldu, Məlik Paşa hökm eylədi ki, bir dar ağacı nəsb eyləsinlər, ta Sərxoşu dara çəksünlər. Çün Məlik

Paşanın vəziri xəbərdar oldu, təcili-təmamilən özün yetirdi
Paşa xidmətinə, arz eylədi:

– Paşam sağ olsun, bu cavanı öldürmək çox asandır, əmma
Cəlali Koroğlu dəliləri başına cəm eylər, bu gün, ya sabah
gəlir. Onun öhdəsindən gəlmək olmaz. Siz verün bu cavanı
həbsə salsunlar, ta görək Cəlali Koroğludan nə xəbər olur.

Pəs Paşa vəzirə afərin deyüb hökm eylədi Sərxoşu siyəh
çalda məhbus eylədilər. Əmma qəzayi-rəbbanidən o siyəh çal
Məhvəş xanımın imarətinün yanında idi. Hər gecə Məhvəş
xanım gəlirdi o siyəh çalun başına və onun əhvalın xəbər
alurdu, ta inki bir gecə genə gəlüb siyəh çalun başına, dedi:

– Sərxoş, mən sənə nə qədər dedüm ki, dava eyləmə, sən
bir yalquz cavansan, əmma mənim atamun ləşkəri çoxdur,
sən mənim sözümü qəbul eyləmədün, ta özün bu bəlayə girif-
tar eylədün.

Sərxoş dedi:

– Xanım, qəza işin işlədi.

Pəs Məhvəş xanımın ürəgi çox yandı. Həman saat Koroğ-
lunun məhəbbətindən qayıdub Sərxoşa meyl və məhəbbət
bağladı. Sərxoş gördü Məhvəş xanım çox mehribanlıq eylər,
siyəh çalda meyl və məhəbbəti çuşa gəlüb dedi:

– Xanım, bir neçə bənd türki gəlüb sinəmə, qoy, onları
deyüm.

Pəs bu türkini oxudu.

Bir şəmə bənzərsən şəbüstənidə,
Mən aşiqəm yanan pərvanə kimin.
Əcəb saldun məni, yar, nəzəründən,
Olmuşam eşqində divanə kimin.

Mən bir qulam sənüniçün, xan, dedüm,
Gizlin sözüm seyrəqibdən dan, dedüm,
Sən dərd dedün, mən yalvardım, can, dedüm,
Yapuşdum dəstindən damanə kimin.

Səni tarı, heç bilürsən zəhmətim,
Günü gündən artub dərdü-möhnətim,

Gecə-gündüz ani yoxdur rahətim,
Dolanuram çərxi-zəmanə kimin.

Bu Sərxoş zülfündən olubdur barik,
Əqildən huşidən olubdur tarik,
Yar, əgər olasan dərdimə şərik,
Baş götürüb gedüm İrana kimin.

Çün Sərxoş sözün təmənəm əylədi, Məhvəş xanımın ürəgi
çox yandı, dedi:

– Cavan, sən hala mənə burdan apara bilmədin, əgər
Çamlıbelə gedərsən, sənə həbsdən azad əyləyüb tədarükün
görüm, yola salım.

Sərxoş dedi:

– Xanım, mümkün dəgöl, bu gündür, ya sabah ki, Cəlali
Koroğlu özü, ya iyidləri mənə dalımca gəlür.

Məhvəş xanım dedi:

– Cavan, mən qorxaram ki, Cəlali Koroğludan bir asar mə-
lum olmaya, əmma Məlik Paşa bu gün-səbah sənə dara çəküb
həlak əyləyə, məsləhətdür ki, sən öz məkanuva gedəsən.

Pəs Məhvəş xanım onu Çamlıbelə getməgə razı əylədi.
Həman saat həbsdən çıxarub tədarükün görüb bir yaxşı at və
bir qədər xərci-rah verüb, yola saldı. Əmma çün Sərxoş Di-
yarbəkrün şəhrindən çıxub yola düşdü, mənzilbəmənzil gə-
lürdü, əmma çün Cəlali Koroğlunun qayidəsi bu idi ki, hər
iyid şikarsız gələydi, onu ya həlak əylərdi və ya iyidlər içindən
ixrac əylərdi. Sərxoş Cəlali Koroğludan çox xof əylərdi, gecə
vəqti gəldi Çamlıbelə. Çün nisfi-şəb oldu, Sərxoş gəldi Eyvəz
balının mənzilinə və düşdü Eyvəzun ayaqlarına. Eyvəz dedi:

– Sərxoş, məgər nə var və nə vəqət gəlubsən?

Ərz əylədi:

– Qurbanun olum, çün şikarsız gəlmişəm, Cəlali Koroğlu-
dan çox xof əylərəm, gərək mənə iltimasımı əyləyəsən.

Eyvəz balı onun sərgüzəştin xəbər aldı. Sərxoş ançə ki başı-
na gəlmişdi, təmənəm nəql əylədi. Eyvəz ona təsəlli verüb dedi:

– Aram ol ki, inşallah, sübh vəqti sənün iltimasun Cəlali
Koroğludan əylərəm.

Pəs o gecə Sərxoş Eyvəzin mənzilində qaldı, ta inki sübh oldu. Eyvəz ayağa durub gəldi Nigar xanımın mənzilinə, dedi:

– Xanım, çün Cəlali Koroğlu sənün xatirün çox istər, gərək Sərxoşun iltimasın eyləyəsen ki, özün mənim mənzilimə daxil salub.

Pəs Nigar xanım və Eyvəz balı gəldilər Cəlali Koroğlunun xəlvətxanasına. Gördülər Koroğlu namaz qılar. Nigar xanım o qədər ayaq üstə durub, ta Koroğlu namazdan fariğ oldu. Nigar xanıma izn verdi ki, gəl, əgləş. Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, mən əhd eyləmişəm, ta mənim iltimasımı qəbul eyləmiyəsen, əgləşməyəm.

Koroğlu dedi:

– Xanım, iltimasun nədür?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, çün Sərxoş şikarsız gəlüb və səndən çox xof eylər, özün Eyvəz balının mənzilinə daxil salub və Eyvəz həm məni özünə şəfi eyləyüb. Gərək Sərxoşun təqsirün bağışlayub əfv eyləyəsen.

Cəlali Koroğlu onun iltimasını qəbul edüb Sərxoşun təqsirin bağışladı, əmma Eyvəzi çağırub dedi:

– Ver, Qıratı zin eyləsinlər, əmma iyidlərin heç birinə xəbər eyləmə, gərək özüm gedəm Diyarbəkrə və Məlik Paşanı həlak eyləyüb Məhvəş xanıma götürəm.

Pəs Eyvəz Dəli Mehtəri xəbər dar edüb Qıratı zin edüb yeddi yerdən onun təngin möhkəm eylədi, əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu dava libasların töküb bərabərinə, mükəmməl və müsəlləh olub başdan ayağa gərqü-ahənü-fulad oldu və Eyvəzə dedi:

– On günə kimin məni gözləyün, əgər gəlməsəm bülün ki, mənim başımda bir əlamət var.

Bunu deyüb ayağa durdu. Ayaq həlqeyi-rikabə qoyub mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdu. Pəs Eyvəzi və Nigar xanıma vida eyləyüb yuz qoydu Diyarbəkr tərəfinə getməyə. Əmma tiri-şəhab kimin gecə və gündüz yatmayub gedirdi və hərdəm bir acılı taziyanə Qırata çəkirdi. O heyvan ceyran kimin təkü-puyə yerün damarun kəsirdi, əmma əsnayi-rahdə

yetişdi bir basəfa çəmənə...

Əhəd Səməd kərim Allah karsaz,
İstərəm mən kömək həmişə səndən.
Sən xalıqsan, mən bəndəyə dilnəvaz,
İstərəm mən kömək həmişə səndən.

Kimsənəm yox, ona gedüm hərəyə,
Rəhm eylə mən fiqirü-binəvayə,
Qasəm verrəm səni xətimi-ənbiyayə,
İstərəm mən kömək həmişə səndən.

Müşgül dəgül qızıl gülə xaridən,
Qarunu gəncinin giriftar edən,
On səkkiz min aləmi yoxdan var edən,
İstərəm mən kömək həmişə səndən.

Koroğluyam, yüz dutmuşam dərgahə,
Ərzi olan gərək yetirsün şahə,
Qadir Allah, qəzəb eylə birahə,
İstərəm mən kömək həmişə səndən.

Qoy Cəlali Koroğlu burda qalsun, əmma nəqli-dastan eşit
iyidlərdən. Çün Koroğlu Çamlıbeldən çıxanda iyidlərdən bi-
xəbər çıxdı, iyidlər cəm oldular məclisə. Bir qədər əgləşdilər,
gördülər Koroğlu hərəmxanədən eşigə çıxmadı, yüzlərin du-
tub Eyvəz baliya xəbər aldılar ki, aya Cəlali Koroğlu niyə eşi-
gə çıxmaz, Eyvəz dedi:

– Cəmaət, bülün və xəbərdar olun ki, Cəlali Koroğlu bu gün
sübh vəqti yalquz tək və tənha getdi Diyarbəkərə ki, Məhvəş xa-
nımı gətürsün və mənə hökm eylədi ki, heç kəsə iyidlərdən xə-
bər eyləmiyəm. Əmma onun yalquz getməgi heç məsləhət dəgül.

İyidlər yekdil və yek cəhətə dedilər:

– Durun ayağa, Cəlali Koroğlunun dalınca gedək.

Eyvəz dedi:

– Cəmaət, çün Koroğlu qədəğən eyləyüb ki, heç kəs mənim
dalımca gəlməsün. Əgər biz bu təcilən onun dalınca gedək,
qorxuram ki, Cəlali Koroğlu mənə qəzəbnak olub həlak ey-
ləsün. Məsləhət odur ki, bir neçə gün bundan sora onun da-

lınca gedək.

Pəs tƏmƏm iyidlƏr onun sƏzin tƏsdiq eylƏyƏb dƏrd gƏn ÇamlibeldƏ qaldılar. ÇƏn beşinci gƏn oldu, iyidlƏr tƏmƏm mƏkƏm-mƏl vƏ mƏsƏllƏh olub gƏldilƏr EyvƏzƏn yanına vƏ dedilƏr:

– EyvƏz, daxi oturmaq vƏqti dƏgƏl, ayağə dur ki, gedək CƏlali Koroğlunun dalınca.

EyvƏz hƏm ayağə durub bƏşdan ayağə qƏrqƏ-ahƏnƏ-fulad oldu, Əmma DƏl atına sƏvƏr olub yola dƏşdilƏr. GecƏ vƏ gƏndƏz yatmıyub CƏlali Koroğlunun dalınca getdilƏr, ta yetişdilƏr hƏman Ağ dƏrbƏndƏn hƏvalisinƏ ki, CƏlali Koroğlu orda minacat eylƏrdi Allah dƏrgahına. Əmma Qırat DƏl atın havasın alub şiyhƏ çəkƏrdi vƏ peydƏrpey dırnağın yerƏ urardı. ÇƏn CƏlali Koroğlu Qıratdan bu Əhvalı mƏşahidƏ eylƏyƏndƏ bƏldƏ ki, bir ƏlamƏt var, bƏşın yuxarı gƏtƏrƏb sƏhra tƏrƏfinƏ baxanda gƏrdƏ, bir ağır toz nƏmayan olub gƏlƏr. Pəs Koroğlu Qıratun tƏngin mƏhkƏm eylƏyƏb sƏvar oldu, Əmma ƏzƏn yetƏrdi bir tƏllƏn ƏstƏnƏ. TƏmaşə eylƏrdi ki, gƏrsƏn, aya, bu gƏlƏn lƏşkƏri-dustdur, ya dƏşmƏn. ÇƏn toz yavuqlaşdı, Koroğlu gƏrdƏ ki, EyvƏz balı DƏl atına sƏvar olub qabaqca gƏlƏr, Əmma iyidlƏr tƏmƏm onun dalınca gƏlƏllƏr.

ÇƏn Koroğlu iyidlƏri vƏ EyvƏzi gƏrdƏ çƏx şad olub hƏman yerdƏ at ƏstƏ sazın gƏtƏrƏb basdı sinƏsinƏ, bu tƏrkini oxudu:

GƏrƏndƏ dƏstƏnin bƏşı,
ƏrƏb atlar şıtab eylƏr.
EyvƏz olmuş dƏstƏ bƏşı,
Rumustanı xƏrab eylƏr.

Salub zƏlfƏn sağı-soldan,
KƏmanın asılıb qoldan,
YetibdƏr yengicƏ yoldan,
GƏyƏl çƏx ıztırab eylƏr.

Alıbdur dƏstinƏ çƏvqan,
EdƏr sağı-sola cƏvlan,
.....
Minib rƏşşın şıtab eylƏr.

İyidlər xub gəlüb cuşə,
Salub tirü kəman duşə,
Koroğlu çəkməz əndişə,
Gənimplər dil kəbab eylər.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eylədi, əmma bu tərəfdən Eyvəz balı və iyidlər özlərin yetürdilər Koroğlunun bərabərinə. Təمام atlarından aşığa gəlüb Cəlali Koroğluya baş endirüb təمام düzüldülər bərabərə. Eyvəz ərz eylədi:

– Qurbanun olum, sən neçə gündür ki, Çamlıbeldən xaric olub gələbsən, bəs burda nə qayırsan?

Pəs Koroğlu o tacirün həlak eyləməğın və o qafilənin dağıtmağın onlara nəql eylədi. İyidlər təمام şad və xəndan oldular. Pəs Koroğlu hökm eylədi ki, təمام iyidlər atların rahat (edüb), o gecə həman yerdə qaldılar və eysü-ışrətə məşğul oldular. Əmma Cəlali Koroğlu o gecə o qafilənin təمام mal və dövlətin ki, pünhan eyləmişdi çıxarub iyidlərə qismət eylədi. Eylə ki sübh oldu, Koroğlu dedi:

– Cəmət, daxi oturmaq vaxtı dəgöl, gərək Diyarbəkərə getmək və Məhvəş xanımı gətürmax.

Pəs iyidlər təمام atların zin və nəmədin qoyub səvar olub yola düşdülər, gecə və gündüz yatmayub tiri-şəhab kimi gedirdilər.

Qoy bunları Diyarbəkərə getməkdə olsun, əmma nəqli-dastan eşit Məlik Paşadan. Çün Sərxoşun həbsdən çıxub getməğindən xəbərdar oldu, öz vəzirin çağırub binayi-məsləhət eylədi. Vəzir ərz eylədi.

– Paşam sağ olsun, yəqin Cəlali Koroğlunun iyidlərindən gəlüb Sərxoşu həbsdən çıxardub aparublar. Əmma bül və xəbərdar ol ki, əgər Sərxoş Cəlali Koroğlunun yanına gedə, yəqin Koroğlu iyidlərin götürüb bugün ya sabah Diyarbəkərə gəlüb şəhri xərab eyləyüb və səni həlak eylər. Gərək əlac eyləyəsən.

Məlik Paşa çün bu sözü vəzirdən eşitdi, dedi:

– Vəzir, mən özüm bülürəm ki, bu anasın satdığım Cəlali Koroğlu bir bəlayi-əzimdür ki, təمام Rum vilayətlərin xərab eyləyüb və bugün ya sabah ləşkər çəküb mənim üstümə gəlür, əmma məsləhət nədür?

Vəzir dedi:

– Paşam sağ olsun, ver, qələnin qapuların möhkəm eyləyüb xəndəklərə su bağlasunlar. Əgər Cəlali Koroğlu gəlsə, bir neçə gün qələnin xaricində düşüb qələni mühasirə eylər. Çün görər ki, qələyə daxil olmaq mümkün dəgül, genə iyidlərin götürüb Çamlıbelə qayıdar.

Pəs Məlik Paşa vəzirün bu məsləhətin təhsin eyləyüb, ona çox afərin söylədi. Pəs hökm eylədi ki, ətrafu-cəvanıbdən şəhərə azuqə cəm eylədilər. Bəd əz an qələnin qapuların xakriz eyləyüb xəndəklərə su bağladılar və kamali-aramlıqlan qələdə əgləşüb eysü-ışrətə məşğul oldular. Əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu və iyidlər gecə və gündüz atları bərqi-lame kimin sürüb bir gün nahar vəqti özlərin yetürdilər Diyarbəkrun darvazasının bərabərinə. Gördülər ki, Məlik Paşa piş əz vəqt qələnin qapuların xakriz eyləyüb və xəndəklərə su bağliyub, heç növİLən qələyə daxil olmaq mümkün dəgül. Pəs labüddən qələnin xaricində düşdülər. Neçə gün Koroğlu qələni mühasirə eyləyüb gündüzlər olanda iyidlər gedüb ətraf kəndləri dağıdub mal və dövlətin azuqələrin götürüb, gecələr olanda Cəlali Koroğlunun başına cəm olub, şərab içüb, güzəran eylərdilər. Pəs neçə gün Koroğlu qələni mühasirə eylədi, çün gördü ki, Məlik Paşa hər-giz qələdən çıxub dava eyləməz. Bir gün iyidləri çağırub dedi:

– Cəmaət, Məlik Paşa qələdən çıxub dava eyləmədi və bizlər də neçə gündür ki, qələni mühasirə eyliyüb əgləşmişik, gərək bir tədbir eyləyəsüz ki, bizlər qələyə daxil olaq.

İyidlər baş aşağa salub heç dinmədi. Pəs Cəlali Koroğlu dübarə dedi:

– Cəmaət, bir tədbir eyləyün ki, bizlər qələyə daxil olaq.

Dəli Mehtər ayağa durub baş endirdi, ərz eylədi:

– Qurbanun olum, əgər mənə izn versün, mən qələyə daxil olub dərvazəni açaram.

Koroğlu dedi:

– Görüm, nə karəsən, əmma ehtiyatılən get ki, məbadə, düşmən xəbərdar ola və səni dutub həlak eyləyə.

Pəs Dəli Mehtər mürəxxəs olub dava əsbabların götürüb və bir kəmənd götürüb özün yetürdi xəndəgün kənarına, gördü

xəndək məmluddur suylan ki, dərya kimin mövc urar, heç vəzilən keçmax mümkün dəgül. Pəs bir qədər fikr eyləyüb gördü ki, ta suda gəvvashlıq eyləmiyə, mümkün dəgül keçsün. Pəs təmam libasların çıxarub bağladı boynuna, özün saldı suyun içinə, kəmali-zəhmət və məşəqqətlən özün yetürdi xəndəgün o kənarinə. Pəs sudan çıxub libasların geyüb kəməndin atub qələnin divarında möhkəm eylədi. Pəs ayaq hələqeyi-kəməndə qoyub mürğizərrinbal kimin pərvaz edüb özün yetirdi divar üstünə. Pəs divardan aşağı gəlib ahəstə-ahəstə özün yetürdü dərvazaya, gördü bir neçə nəfər pasiban dərvazənin kənarında əgləşüb söhbət eyləllər. Pəs Dəli Mehtər o qədər aram dutub gizləndi ki, gecə nisfədən keçüb sübhə yavuş oldu, genə gəldi dərvazənin yanına. Gördü ki, pasibanlar təmam xabi-qəflətə gedüb yatublar, fürsəti gəniməb bülüb bir-bir onların başın kəsüb bədənlərin topraqda pünhan eylədi. Pəs ahəstə-dərvazanı açub özün yetürdü Cəlalə Koroğlunun bərabərinə, ərz eylədi:

– Qurbanun olum, müjdə olsun ki, pasibanları həlak eyləyüb dərvazanı açdum.

Pəs Koroğlu ona çox afərin deyüb, həman saat hökm eylədi ki, təmam iyidlər mükəmməl və müsəlləh olub və özü həm dava əsbabların geyub və bir keçə kəmənd saldı çigninə və nizəsin götürüb daxili-qələ oldular və iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, hər kəs çəkilüb dərvazə kənarında və meydan içinə də məxfi olsun, ta görək sübh vəqti nə olur – və dedi: – Cəmaət, hər vəqt ki, mənim səsım gəldi, o vəqt davaya məşğul olun.

Pəs iyidlər hər biri bir guşayə gizlənüb, ta sübh oldu və aftar canibi-məşriqdən nümayiş oldu və təmam əhli-bazar dükkanların açub sövdə və müamiləyə məşğul oldular. Koroğlu daxili-bazar olub səyahət eylərdi, ta inki yetişdi bir sərrafun dükkanunun bərabərinə, gördü çox qızıl və gümüş töküb. Koroğlu durub fikir eylərdi ki, aya, nə tövrlən bu qızıl-gümüşü bu sərrafun əlindən alum. Bu həngəmdə qəzayi-rəbbanidən Məlik Paşanın qızı Məhvəş xanım bir neçə nəfər kəniş götürüb bazar səyahətinə çıxmışdı, səyahət eyliyə-eyliyə yetişdi həman sərrafun dükkanının bərabərinə ki, Cəlalə Koroğlu o dükkanun qabağında durub təmaşa eylərdi.

Pəs Məhvəş xanım bir qızıl çıxardub verdi sərrafə ki, bu qızıl xurd (elə). Çün sərrafun gözü Məhvəş xanıma düşdü, gördü, ğəribə nazənin-sənəmdür, göylündən şuxluq keçüb dedi:

– Xanım, bu qızıl qəlbdür.

Məhvəş xanım onu götürüb bir əlahiddə qızıl verdi, dedi:

– Canım, bunu xurd(elə).

Sərraf genə dedi:

– Xanım, bu qızıl həm qəlbdür.

Məhvəş xanım dedi:

– Canım, mənə qəlb qızıl yoxdur, sən mənə tanıyırsan?

Sərrafi-napak dedi:

– Xanım, mən səni yaxşı tanuram, sən hər gecə bir adamun mənzilində rəqqasluq eylərsən.

Məhvəş xanım ta bunu sərrafdan eşidəndə qəzəbnak olub yüzün dutub kənizlərə, dedi:

– Cəmaət, bu hərəmzadə sərrafı urun ki, mənə çox biədəbluq eylər.

Kənizlər bir neçə müşt sərrafa urub dedilər:

– Hərəmzadə, məgər bunu tanımazsan ki, bu nazənin Məlik Paşanın qızı Məhvəş xanımdur.

Çün Cəlali Koroğlu əhvalı belə gördü, yəqin eylədi ki, bu qız həman Paşanın qızıdır. Pəs Koroğlu nizəsin götürüb saz əvəzinə basdı sinəsinə, yüzün dutub Məhvəş xanıma tərəf, dedi:

– Xanım,

Sərrafum, sərfeyi-busə,
Ver, qızılun xurd eylüyüm.
Keç xəlvətə, çəkmə zəhmət,
Bu sərrafi mürd eylüyüm.

Sanaram birdən həzarı,
Çoxda vermənəm azarı,
Dağıduram bu bazarı,
Təmam yürün yüzd eylüyüm.

Belün qucum silkəliyüm,
Dal gərdənün yelkəliyüm,

Qızmış nərtək övkəliyüm,
Sümüklərin xurd eylüyüm.

Məhvəş xanım, eylə insaf,
Bir mənə bax, gözləri kaf,
Koroğluyam, kamil sərraf,
Ver, qızılun xurd eylüyüm.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Məhvəş xanım gördü bir cavandur ki, buğları binaguşindən keçüb, kəl buy-nuzu kimin çəkilüb, əcəb rəşid və dilavər cavandur. Dedi:

– Cavan, məgər Cəlali Koroğlu ki deyəllər, sənsən?

Koroğlu dedi:

– Bəli, xanım, o ki Sərxoş məni sənə tərif eyləyüb, mən hə-man Koroğluyam.

Məhvəş xanım dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, mənim atam Məlik Paşa neçə vəqtdür ki, dava tədarüki görüb darvazaları xakriz eyləyüb və xəndəklərə su bağlayub. Əgər səni duta, rizə-rizə eylər, nə cürət-lən yalquz bu şəhərə gəlubsən?

Koroğlu çün bu sözü Məhvəş xanımdan eşitdi, dedi:

– Xanım, məni Məlik Paşadan qorxudursan, qulaq vergi-lən, ta mən özümü sənə nişan verüm.

Pəs bu türkini oxudu:

Basubdur şöhrətim Rumu,
Mənəm aləmdə mərdanə.
Paşalardan xərac allam,
Gətürsəm Rəxşi cövlanə.

İçüb badə əcəb məstəm,
Cəmalın görcəgin süstəm,
Hərif olmaz mənə Rüstəm,
Qədəm qoysa bu meydanə.

Qılıc zərbi səni allam,
Bu şəhri lərziyə sallam,
Pirim haqqı qılıc çallam,
Batar meydan qızıl qanə.

Koroğlu çox şikar eylər,
Qənimlər xaruzar eylər,
Bu Rumu tarumar eylər,
Çəkər novraqın İranə.

Çün Cəlali Koroğlu sözün tamam eylədi, qılıcun çəküb hə-
man sərrafın başından eylər urdu ki, iki parə eylədi. Çün ba-
zar əhli və osmanlı tayfası bu zərbü-şəsti Cəlali Koroğludan
görəndə tamam bir-birinə qarışub yüz qoydular qaçmağa.
Özlərin yetirdilər Məlik Paşanın bargahına. Paşa sərəsimə
olub fəryad eylədi ki, cəməət, məgər nə var ki, belə qılı-qal
eylərsüz. Dedilər:

– Paşam sağ olsun, daxi bundan artuq nə olsun ki, o ana-
sın satdıqum Cəlali Koroğlu bazara daxil olub əlində qılıc hər
kimə yetişür qılıcnan iki parə eylər.

Çün Məlik Paşa bu xəbəri eşidəndə təcili-təmamilən ayağa
durub hökm eylədi qoşuna ki, gərək Cəlali Koroğlunu bugün
diri dutub mənim yanına gətirəsüz ki, bu əcəm oğlu tamam
Rum vilayətlərin xərab eylədi. Əgər çaryar kömək olsa, gərək
onu bir zillətlən öldürüm ki, tamam tarixlərə yazılıb əhli-
aləm dastanlarda desünlər.

Pəs əhli-qoşun, əhli-bazar və Məlik Paşa özü bir-birinə qa-
rışub yüz qoydular bazara, Cəlali Koroğlunun davasına. Çün
Cəlali Koroğlu əhvalı belə gördü fikr eylədi ki, hərgah bazar
içində dava eyləyə bir təngintay yerdür, məbadə, ətrafdan hü-
cum gətirüb onu dəstgir eyləyələr və iyidlər həm meydanda və
dərvazalarda intizar çəküllər.

Pəs yavaş-yavaş özün verdi meydana və qoşun həm onun
dalınca özlərin yetürdilər meydana. Koroğlu gördü iyidlər
tamam meydanun ətrafında durub, əmma əlləri qılıcun qəb-
zəsində intizar çəkəllər ki, Cəlali Koroğlu fərman versün. Pəs
Koroğlu yüzün dutub Eyvəz bəliyə və iyidlərə, dedi:

Çar tərəfdən bürcü barı busanlar,
Yerlü-yerdən meydan üstə tökülsün.
Ho-ho deyüb gənim atdan salanlar,
Ac qurd kimin sürülərə təpülsün.

Mən sevərəm Eyvəz xanun cəngini,
Möhkəm etsün Dül atının təngini,
Qılıclasun osmanlı sərhəngini,
Başlar təmam kəllə minar tikülsün.

Dəli Mehtər heç bülmənəm handadur,
Əgri qılıc qəbzələri qandadur,
Rüstəm kimin bu meydanda sandadur,
Baş kəsilsün qızıl qanlar tökülsün.

Qoç Koroğlu yaxşı gəlüb el carı,
Kömək olsun sənə yaradan tarı,
Dağıtsunlar təmam dükkən, bazarı,
Qızıl-gümüş Çamlıbelə çəkülsün.

Çün Koroğlu sözün təmam eylədi, iyidlər təmam ətrafı-cəvanıbdən qılıclarun çəküb özlərin urdular qoşuna. Bir dəvayi-əzim oldu ki, ruzigarun gözü belə dava görməmişdi. Əmma iyidlər bir tərəfdən osmanlı cəmaətin öldürürdülər və bir tərəfdən bazar və dükkənı qarət eylərdilər. Pəs Rum qoşunu şikəst tapub guruh-guruh Cəlali Koroğlunun qabağından qaçub gedərdilər. Koroğlu dedi:

– Cəmaət, razı dəgüləm ki, bir nəfər səlamət qurtulub getsün. Gərək bunları təmam qətli-am eyləyəsüz.

Pəs iyidlər ciddü cəhd eyləyüb qətl və qarətdə müzayiqə eyləməzdilər. Məlik Paşa bu zərbi-dəsti Cəlali Koroğludan və iyidlərdən görəndə hey urdu qoşuna ki, ey bədbəxt cəmaət, hara qaçub gedərsüz. Əmma çün Koroğlu Məlik Paşanı gördü, at saldı Məlik Paşanın üstünə. Paşa gördü Cəlali Koroğlu bəlayi-nagahan kimin onun üstün aldı, özün itirüb dedi:

– Vay anasın satdığım əcəm oğlu, təmam Rumi xərab eyləyüb, axirüləmr mənim üstümə gəldün, inşallah, səni gör necə dutub həlak eylərəm.

Koroğlu bir güldü, dedi:

– Paşa, çox paşalar sənün kimin özlərinə məğrur olub, əmma axirüləmr mənim əlimdə həlak olublar, əgər istərsən ki, səlamət qalasan, qızun Məhvəş xanımı ver mənə, aparum, ta

bu dava yatsun və illa bu şəhəri xərab eylərəm və sənün özün və ləşkərin təmam həlak eylərəm.

Məlik Paşa ta bunu eşitdi, qəzəbnak olub yüzün dutdu öz ləşkərinə, dedi:

– Cəmaət, qoymuyun bu anasın satdığım əcəm oğlun ki, bu qədər hərzə danışsun.

Pəs qoşun cəmaəti dübarə yüz qoydular Cəlali Koroğlunun üstünə. Koroğlu dedi:

– Paşam sağ olsun, mənim qaidəmdür, qoy, bir neçə bənd türki söyləyüm, ondan sora dava eyləyək.

Pəs bu türkini Məlik Paşaya oxudu.

Məlik Paşa, durmagilən qabaqda,
Dəlilərim tip dəstüyü dağıdır.
Saqingilən qılıcımın zərbəndən,
Qoç Koroğlu yəman oğrun yağıdır.

Verməgülən osmanlunu qabağa,
Bir baxgilən zərbü-şəstü-səyağa,
Bir cüdaynan sallam səni toprağa,
Gir meydana dövüşməğün çağıdır.

Məclisimdə eşq badəsi içilir,
İyidlərim hər məkanda seçilir,
Qılıc urram damarların biçilir,
Mənim ağam kövsər üstə sağıdır.

Koroğluyam, Təkə-türkman elim var,
Ğənim üstə qüvvətlicə qolum var,
Heç deməsən, axirətdə ölüm var,
Öldürməsəm, bu boynumda bağıdır.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, dübarə yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, qoymuyun bu hərəmzadələrdən biri zində qurtulub getsün.

Pəs iyidlər dörd tərəfdən atları aldılar araya, bir növilən mərdanə dava eylərdilər ki, osmanlunun cəmdəgi bir-biri üstən töküldü və küçələrdə qan nəhr kimin cari olub axardı.

Əmma əsnayi-davada Cəlali Koroğlu özü Məlik Paşaya müqabil olub dedi:

– Vay həramzadə, məni osmanlu ləşkərindən qorxudursan.

Pəs bir qılıc onun başından elə urdu ki, xiyari-tər kimin iki parə eylədi, yarısı bu yanından düşdü yerə, yarısı o yanından. Çün osmanlu cəmaəti gördülər ki, Məlik Paşa həlak oldu, əl davadan çəküb fəryad eylədilər ki, ey Cəlali Koroğlu, bizim nə təqsirimiz var, bizləri Məlik Paşa sənün davava gətirmişdi. Əlhəmdü Allah, onu həlak eylədün, gərək bizləri bağışlayasan. Pəs Cəlali Koroğlu onlara rəhm eləyüb dedi:

– Cəmaət, daxi bunları həlak eyləməyin.

Pəs iyidlər əl davadan çəküb yığıldılar Koroğlunun başına. Pəs Koroğlu hökm eylədi ki, Məlik Paşanın mal və dövlətin və xəzanəsin gətürdilər. Onları iyidlərə qismət eylədi və Məhvəş xanımı qoyub gəcavəyə Diyarbəkrdən çıxub yüz qoydular Çamlıbelə.

Pəs mənzilbəmənzil gəlib özlərin yetürdilər Çamlıbelün həvalisinə. Çün iyidlərin bir parası Çamlıbelədə qalmışdı, Cəlali Koroğlunun gəlməgindən xəbərdar oldılar, təmam Koroğlunu pişvaz edüb gətürdilər Çamlıbelə. Koroğlu daxil olub öz hərəmxanasına və Məhvəş xanıma həm hərəmxanada mənzil verdi və iyidlər həm öz mənzillərinə gedüb bir neçə gün istirahətə məşğul oldılar.

Bəd əz an Koroğlu bir məclis arastə edüb təmam iyidləri cəm eylədi. Hər kəs öz yerində aram dutub, saqilər məclis əhlinə peydərpey şərab verürdilər. Əmma iyidlərin başı şərabinə gərmədən gərmədən hər kəs öz rəfiqilən güzərana məşğul oldılar, əmma Cəlali Koroğlu Eyvəzi çağırub dedi:

– Eyvəz, gərək Məhvəş xanımun toyu dutulsun.

Eyvəz ərz eylədi:

– Qurbanun olum, çün Sərxoş Məhvəş xanımun yolunda çox zəhmət çəküb, heç insaf dəgül ki, onun şikarını əlindən alasan.

Koroğlu dedi:

– Eyvəz mən and içmişdüm ki, Sərxoşu həlak eyləyəm, əmma çün sən iltimas eylədün, mən sənün iltimasun qəbul ey-

lədüm. Əmma sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub
iyidlərə tərəf dedi:

Xəbər olsun Çamlıbeldə bəglərə,
Çar tərəfdən bu məclisə yığılsun.
Toy dutaram Sərxoş kimin cavanə,
Neçə-neçə divanbəgi qurulsun.

Mərd iyidlər aparsınlar ləzzəti,
Bir-birilən eyləsünlər söhbəti.
Günü-gündən artursunlar işrəti,
Ala təpə neçə çadır qurulsun.

Adəm getsün oymaqlara, ellərə,
.....
Boyu bəstə neçə-neçə bellərə,
Ağır qiymət, yaxşı xələt verilsun.

Qoç Koroğlu kəmər Həqqə bağladı,
Paşaların cigərini dağladı.
Vətən sarı yüz çevirüb ağladı,
Bundan sora tüng piyalə qurulsun.

Çün Koroğlu sözün təmam eylədi, dedi:

– Cəmaət, gərək Məhvəş xanımun toy tədarükü görülsün.

Pəs iyidlər hümmət ətəklərin bellərinə qayım eyləyüb, yeddi gün və yeddi gecə toy dutdular və saqilər iyidlərə peydərpey şərab verüb eyşü-nuşə məşğul oldular. Çün yeddi gün, yeddi gecə təmam oldu, məşşatələr Məhvəş xanıma ziynət verüb gətirdilər Sərxoşun mənzilinə. O iki cavanı bir-birinə təslim eylədilər. Pəs onlar bir-birindən kami-dil hasil eylədi. Eylə ki sübh oldu, Cəlali Koroğlu hərəmxanədən çıxub gəldi divanxana çadırına, iyidləri təmam cəm eyləyüb onlara nəvaziş eylədi. Bəd əz an fəraxürü-hal hər kəsə xələt verüb mürəxəs eylədi.

KOROĞLUNUN İYİRMİ DÖRDÜNCÜ MƏCLİSİ

Cəlali Koroğlunun silahdaşlarından Məhbubun Miri Paşanın qızı Sürahi xanıma aşiq olması və onun dalınca Əyin şəhərinə getməsi, orada əsir düşməsi. Koroğlunun Miri Paşa üstünə ordu yürütməsi, onu öldürüb Sürahi xanımı gətirməsi

Raviyani-əxbar və naqilani-asar belə rəvayət eyləyüb ki, Cəlali Koroğlu yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi dəlini başına cəm eyləyüb Çamlıbelün yaylağında güzaran eyləməgə məşğul olmuşdılar. Əmma Cəlali Koroğlunun iyidlərindən bir nəfər cavan rəşid ki, onun adına Məhbub deyərtilər, bir gecə öz mənzilində yatmışdı, aləmi-vaqəədə gördü ki, bir nurani şəxs gəldi bunun yanına, dedi:

– Ey Məhbub, ayağa dur və bu piyaləni al, iç.

Məhbub həman piyaləni o şəxsün əlindən alıb çəkdi başına, gördü bunun sinəsi söz ilə doldu və gördü hər nə istər ki, danışsun, təbi mövzun olub, şər gəlir sinəsinə. Ərz eylədi:

– Sənə qurban olum, sən kimsən ki, bu piyaləni verdün mənə?

O şəxs dedi:

– Ey Məhbub, mənim adıma Xızr peyğəmbər deyəllər. Bu piyalədən birin Fərhadə verdüm ki, Şirinə aşiq oldu və birin Məcnuna verdüm ki, Leylinün eşqindən cəlayi-vətən olub səhralarda dolanırdı. Ey Məhbub, dur ayağa, get Əyin şəhrinə ki, Miri Paşanın qızı Sürahi xanımı sənə verdim.

Çün Məhbub bu vaqəəni gördü, şövqündən bidar oldu, gördü sübh tülü eyləyüb, əmma Sürahi xanımun eşqi və məhəbbəti onun qəlbində cuşa gəlüb. Məhbub bir qədər səbr eylədi, ta Cəlali Koroğlu hərəmxanadan çıxub gəldi divanxana çadırına və iyidlər təmam cəm oldular Koroğlunun başına. Məhbub ayağa durub özün yetirdi Cəlali Koroğlunun xidmətinə. Baş endirüb durdu ayaq üstə, gördü Koroğlu ona yer göstərdi ki, əgləşsün. Məhbub dübarə baş endirüb ərz eylədi:

– Qurbanın olum, bir ərzim var, gərək qəbul eyləyəsən.

Koroğlu dedi:

– Mətləbün nədür?

Məhbub dedi:

– Qurbanun olum, gərək məni mürəxxəs eyləyəsən, ta gedəm Əyin şəhərinə Sürahi xanımın dalınca.

Koroğlu dedi:

– Bu nə sözdür deyirsən?

Məhbub öz vaqəsin Cəlali Koroğluya nəql eylədi. Koroğlu dedi:

– Məhbub, sən səfər görməyibsən, aram dut ki, iyidlərdən neçə nəfər göndərüm Sürahi xanıma gətürsünlər.

Məhbub ərz eylədi:

– Qurbanun olum, əgər mürəxxəs eyləsən, özüm gedərəm.

Koroğlu hərçənd səy eylədi ki, özgə adam göndərsün, Məhbub ərz eylədi:

– Qurbanun olum, mümkün dəgöl, gərək özüm gedəm.

Pəs Koroğlu labüd qalub dedi:

– Məhbub, imdi ki, özgə adamın getməginə razı dəgülsən, qulaq ver, sənə bir vəsiyyəət eyləyüm.

Pəs Koroğlu sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub Məhbuba tərəf dedi:

Yetişəndə nazlu yarun kuyinə,
Macal vermə Miri Paşa oyansun.
Duman kimin bürüsələr üstünü,
Çal qılıcun, qızıl qana boyansun.

İyid olan baxmaz malu-dövlətə,
Özün vermə çox da qəmü-möhnətə,
Çamlıbeldən çünki çıxdun qürbətə,
Çal qılıcun, qızıl qana boyansun.

Hay basanda çar tərəfdən ləşkərə,
Ac qurt kimin daraşgilən səflərə,
Əfqan səsi dayananda göglərə,
Çal qılıcun, qızıl qana boyansun.

Çar buyursa, Miri Paşa üstüvə,
Misri qılıc götürgilən dəstüvə,

Qoç Koroğlu özü qurban şəstüvə,
Çək qılıcun qızıl qana boyansun.

Çün Koroğlu sözün təmăm eylədi, Məhbub ərz eylədi:

– Qurbanun olum, sən mənə iyidlər içində çox xar eylədün,
sən belə xəyal eylərsən ki, mən dava görməmişəm, əgər inşallah,
ömrüm baqi olsa, Rum vilayətinə bir od urum ki, təmăm dastanlarda deyilsün.

Pəs Məhbub sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub Cəlali Koroğluya dedi:

Bundan sora Çamlıbeldə durmaram,
Soraqlaşub Sürəhini tapunca.
Hər ölkədə mən qurqumu qurmaram,
Soraqlaşub Sürəhini tapunca.

Qaraquş tək kirvələrdən axaram,
İldırım tək yandıruban yaxaram,
Başlar kəsüb cidalara taxaram,
Soraqlaşub Sürəhini tapunca.

Yetişəndə obalara, kəndlərə,
Ölkələrə, şəhərlərə, bəndlərə,
Nəzir verrəm neçə əqilməndlərə,
Soraqlaşub Sürəhini tapunca.

Məhbub deyər, çox özümü oymaram,
Əyin şəhrin təmăm qırsam, doymaram,
Əcəl qoysa, erkək, diş qoymaram,
Soraqlaşub Sürəhini tapunca.

Çün Məhbub sözün təmăm eylədi, Cəlali Koroğlu gördü Məhbub inani-ixtiyarın əlindən belə verüb ki, əgər əhli-ələm küllən yığılub nəsihət eyləyə, hərgiz bu səfərdən qayıtmayacaq.

Koroğlu dedi:

– Məhbub, imdi ki, getməli oldun, ehtiyatlan get ki, məbəddə, Miri Paşa səni dutub həlak eyləyə.

Pəs Məhbub baş endirüb gəldi öz mənəzilinə, dava əsbablarının töküüb bərabərinə, başdan-ayağa qərqu-ahənü-fulad oldu. Pəs atın zin edüb səvar oldu, əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğ-

lu iyidlərilən belə səvar olub ta iki ağac yol Məhbubi müşai-yət eyləyüb qayıtdılar, əmma Məhbub atına məhmiz çəküb yüz qoydu Əyin şəhərinə tərəf getməğa.

Pəs mənzilbəmənzil tiri-şəhab kimin gedərdi, ta inki yetişdi bir qələçəyə. Gördi neçə nəfər osmanlı əhlindən o qələçənin bə-rabərində əgləşüblər. Məhbub onlara səlam verdi, onlar dedilər:

– Əcəm oğlu, hardan gəlüb, hara gedirsən?

Məhbub ta bunu eşidəndə əl atub sazin çignindən endirüb, kök eyləyüb basdı sinəsinə, dedi:

– Canım, qulaq verün, deyüm, ta harıya gedirəm:

Qədəm basdum Rumustanun şəhrinə,
Heç bülməyəm nazlu yarım necoldu.
Səyyad kimin çöldən-çölə dolannam,
Yarəb, mənim bəs şikarım necoldu?

Mən gedərəm nazlu yarun qəsdinə,
Əcəl qoysa, dəstim verrəm dəstinə,
Özüm qurban qamətinə, bəstinə,
Heç bülməyəm nazlu yarım necoldu.

Aşiq oldum Sürahitək nigarə,
İncə belli, bir gözləri xumarə,
Yaxşı düşdüm Çamlıbeldən kənarə,
Heç bülməyəm nazlu yarım necoldu.

Məhbub deyər, bir dərdim var nihanı,
Yar yolunda mən qoymuşam bu canı,
Məcnun kimin axtaruram cahanı,
Heç bülməyəm nazlu yarım necoldu.

Çün Məhbub sözün təmam eylədi, osmanlı cəmaəti dedilər:

– Əcəm oğlu, məgər divanə olubsan, Sürahi kimdür?

Məhbub dedi:

– Canım, divanə olmamışam, istərəm Əyin şəhrinə gedəm, onun yolun mənə nişan verün.

Pəs onlar yolu ona nişan verdilər. Məhbub ordan keçüb badi-sərsər kimin Əyin şəhərin gözlüyüb mənzilbəmənzil ge-dirdi, ta inki bir gün axşam vəqti özün yetürdi Əyin şəhərinə.

Darvazadan daxil olub, küçələri dolanurdu ki, ta özünə bir mənzil tapsun, yetişdi bir qoca osmanluya, dedi:

– Əmu, mən bir qərib adəməm və bu şəhərə bivəqt gəlmişəm, istərəm bu gecə mənə bir mənzil verəsən.

Qoca Məhbuba baxanda gördü bir cavandur çox dilavər və rəşid; buğları kəl buynuzu kimin çəkilüb. Əmma əcəb gözəl iyiddür, dedi:

– Canım, mənim sənə layiq yerim yoxdur.

Məhbub dedi:

– Qoca əmu, mən bir gecə sənə qonaq olacağam. Hər necə mənzil olsa, mən razıyam.

Pəs qoca Məhbubu götürüb öz evinə. Məhbub atın rahat eyləyüb gəldi qocanın yanına. Qoca əvvəl bir qədər təam götürüb tənəvül eylədilər, bəd əz an dedi:

– Cavan, hardan gəlürsən və harıya gedirsən?

Məhbub dedi:

– Qoca əmu, Çamlıbeldən gəlmişəm, Cəlali Koroğlunun yanından.

Qoca çün bunu eşitdi, dedi:

– Canım, hərgiz bundan sora bu sözü demə, ondan ötrü ki, Cəlali Koroğlu təmam Rum məmləkətin xərab eyləyüb və təmam Rum paşaları onun əlindən dağdardur, əgər səni bülələr ki, Cəlali Koroğlunun adamlarındansan, səni həlak eyləllər. Əmma çün mənim qonağımsan, sənə nəsihət eylərəm. Əmma, cavan, mənə doğrusun söylə, görüm, bu şəhərə niyə gəlürsən?

Məhbub çün Sürahi xanımın eşqindən biqərar idi, dedi:

– Qoca əmu, doğrusu, Miri Paşanın qızı Sürahi xanıma aşiq olmuşam və gəlmişəm onu aparam.

Qoca bunu eşidəndə bir güldü, Məhbub dedi:

– Qoca əmu, niyə güldün?

Qoca dedi:

– Cavan, mən eşitmişdüm ki, əcəm tayfəsi əhməq olur, əmma görməmişdüm. Sən bir yalquz adam, gəlürsən burdan Paşanın qızın aparasan. Hərgiz bu sözləri demə ki, qorxaram Miri Paşa xəbərdar ola və səni dutub həlak eyləyər.

Məhbub dedi:

– Qoca əmu, əgər birisi ölümdən qorxsa, hərgiz bu sözləri danışmaz.

Cəlali Koroğlunun dövlətündən kimün həddi var ki, mənim başımdan bir tük əskik eyləsün. Qoca gördü cavan hərgiz ölümdən qorxmaz, dedi:

– Canım, imdi ki, mənim nəsihətimi qəbul eyləmədün, əmma əgər istərsən ki, Sürahi xanımı ələ gətürüb aparasan, gərək tədbir eyləyəsən.

Məhbub ta bunu eşidəndə, bir müşt zər qocaya verdi. Qoca çün pulları gördü, gözləri işıqlandı, dedi:

– Canım, səbr eylə, görüm, bəlkə bir tədbir eyləyəm ki, Sürahi xanımı sənə nişan verəm.

Pəs bir neçə gün Məhbub həmin qocanın evində qalub gündüzlər olanda bazar və dükkkanı dolanurdu, əmma gecələr olanda gəlürdü qocanın evində yatardı, ta inki bir gün Sürahi xanım bazar tamaşasına çıxdı. Qoca bunu görəndə özün yetürdü Məhbubun yanına, dedi:

– Cavan, daxi oturmaq vəqti dəgül, dur ayağa ki, Miri Paşanın qızı Sürahi xanım bazar tamaşasına çıxub.

Məhbub ta bunu qocadan eşitdi, təcili-təmamilən ayağa durub dava əsbabların geyüb, əmma bir keçə kəpənək çigninə salub özin yetürdü bazarın bir guşəsində durdu. Bir vəqt gördü neçə nəfər fərraş qabaqca düşüb əhli-bazarı bazardan kənar eylər. Məhbub özün bir guşəyə çəküb durdu. Gördü onların dalınca neçə nəfər xacəsəray, əmma onların dalınca bir nazənin-sənəm gəlür ki, neçə nəfər kəviz sağü-soldan düşüb və neçə nəfər kəviz qabaqdan və daldan gəlür, əmma bu nazənin-sənəm belə gözəldür ki, onun misli manəndi çərx altında yoxdur. Məhbub dürüst mülahizə eylədi, gördü həman nazəniyəndür ki, onu yuxuda görüb, aşiq olub. Məhbub fikr eylədi ki, ayə, nə tövrilən özümü buna nişan verüm. Hərçi fikr eylədi, bir əlac tapmıyub, labüddən özün yetürdü o nazənin-sənəmin bərabərinə. Sürahi xanım məşğul idi bazar tamaşasına, dönüb baxanda gördü, bir nəfər əcəm oğlu durub bərabərdə, əmma belə cavandur ki, hərgiz onun kimin rəşid və gözəl iyid görmüüb. Həman saat onun tiri-eşqi Sürahi xanımın sinəsin-

dən dəgüb, dalısınun arasından pərran keçdi. Belə aşiqi-biqərar oldu ki, az qaldı bihuş olsun, əmma özün bir tövri lən sakit eyləyüb durdu. Əmma bu tərəfdən kənizlər çün Məhbubu gördülər, təmmam birdən yüz qoydular Məhbubun üstünə, dedilər:

– Vay anasın satdığım əcəm cocuğu, sən kimsən ki, belə biədəbanə Miri Paşanun qızının tamaşasına gəlmüsən?

Pəs bir neçə ağac Məhbubə urdular. Məhbub gördü hər-gah onlara bir dəstburd göstərmiyə, həgiz əl çəkməzlər. Pəs labüd qalub bir neçə müşt kənizlərə urub, əmma hər kəsi ki, urardı biixtiyar yıxılırdı. Sürahi xanım bu zərbü-şəsti Məhbubdan görəndə bildi ki, çox rəşid və dilavər cavandur. Yüzün dutub kənizlərə tərəf, dedi:

– Cəmaət, aram olun, yəqin bu əcəm oğlu qəribdür, görüm hardan gəlür və harıya gedər.

Pəs kənizlər çəkilüb hər kəs bir guşədə durdılar, əmma Sürahi xanım yüzün dutub Məhbuba, dedi:

– Əcəm oğlu, hardan gəlüb və harıya gedirsən və əslü-nə-səbün kimə yetişür və bu şəhrə nədən ötrü gəlmüsən?

Məhbub gördü Sürahi xanım iltifat üstə gəlüb bunun əh-
valın xəbər alır, dedi:

– Xanım, bizlər əcəm tayfəsiyuq, çox türki sölərux, əgər mürəxxəs eyləsən, bir neçə bənd türki sölərəm, ta sən bilürsən mən kiməm və bu şəhrə nədən ötrü gəlmişəm.

Pəs şəşpərin götürüb saz əvəzinə basdı sinəsinə, dedi:

– Xanım, qulaq ver.

Rumustana gəlməzidüm,

Nazlı yarım al eylədi.

Yetirdi başımı ərşə,

Öz əliylən gəl eylədi.

Çün Sürahi xanım bu sözi Məhbubdan eşitdi, öz qəlbində dedi, yəqin bu cavan birinə aşiq olub, dedi:

– Canım, yəqin sən bir adama aşiq olmusan?

Dedi:

– Xanım, qulaq ver:

Sevdüm bir qaş kamanı,

Bu Misirdə Züleyxanı,

Yolunda qoymuşam canı,
Əlif qəddim dal eylədi.

Çün Sürahi xanım bunu eşitdi, dedi:

– Əcəm oğlu, kimə aşiq olmusan və onun adı nədir?

Məhbub dedi:

– Qulaq ver, onun adın deyum:

Yolunda qoymuşam qərarım,
Gedüb əldən ixtiyarım.
Sürahidir mənim yarım,
Rəqib qıylü-qal eylədi.

Sürahi bu sözi eşidəndə büldü ki, bu cavan buna aşiq olub, dedi:

– Əcəm, hara əhlindənsən və adun nədür?

Məhbub dedi:

– Xanım, qulaq ver:

Çamlıbeldur mənim yurdum,
Qərib yerdə quru qurdum,
Məhbub deyər, hər nə gördüm,
Bu yanmış iqbal eylədi.

Çün Məhbub sözün təmam eylədi, Sürahi xanım yəqin eylədi ki, bu cavan buna aşiq olub və bu şəhərə ondan ötrü gəlüb, dedi:

– Əcəm oğlu, belə məlum eylər ki, sən yaxşı yanşaq olasan, eyləyə bülürsən ki, bu gecə bizə qonaq olasan və bizə bir qədər söhbət eyləyəsən.

Məhbub dedi:

– Xanım, əgər iltifatun olsa, sənə belə söhbət eyləyüm ki, huş başından pərvaz eyləsün.

Pəs Sürahi xanım bir nəfər kəviz göndərüb Məhbubun mənzilin nişan eylədi, əmma o gün ta axşama kimin həm Sürahi xanım, həm Məhbub bisəbrü-aram dolanurdılar. Çün axşam oldu, Sürahi xanım öz məclisinə ziynət verüb həman kəvizi çağırdı, dedi:

– Get, o əcəm yanşağın təcili-təməmilən xəlvət qapusundan gətür mənim yanıma, ta bir qədər söhbət eyləsün, əmma Miri Paşa və özgələr xəbərdar olmasun.

Pəs kəviz ayağa durub məxfi özün yetürdi Məhbubun

mənzilə, qapunu dögüb. Məhbub bildi ki, Sürahi xanımın adamıdır, gəldi qapuya, kəniz dedi:

– Canım, səni Sürahi xanım istər.

Pəs Məhbub gəlüb mənzilə, sazın götürüb dedi:

– Qoca əmu, bu gecə mənə qonaq çağırıdılar.

Xudahafiz eyləyüb, kənizlən belə rəvanə oldılar, ta özlərin yetürdilər Sürahi xanımın imarətinə. Məhbub gördü Sürahi xanım oturub təxt üstündə, əmma kənizlər təmam əl-əl üstə durub qabaqda. Otağa daxil olub, salam edüb durdı. Sürahi xanım ona nəvaziş eyləyüb yer göstərdi. Pəs Məhbub bir tərəfdə əgləşdi, qəhvə və qəlyan gəldi. Bəd əz qəhvə və qəlyan təam gəldi. Məhbub gördü ənvau-əqsami-təamlar xanalarda düzüldü. Pəs təamı sərף eyləyəndən sora Sürahi xanım yüzün dutub Məhbuba dedi:

– Əcəm oğlu, sən gündüz mənə vədə eylədin ki, bu gecə bizə bir qədər söhbət eyləyəsən, bismillah.

Məhbub dedi:

– Xanım, bizlər yanşaquq, əgər istərsən ki, yaxşı söhbət eyləyəm ki, sən ləzzət aparasan, ver, bir qədər şərab gətürsünlər, ta şərabi içim və onun nəşəsindən yaxşı söhbət eyləyüm.

Sürahi xanım dedi:

– Kənizlər, bir qədər şərab gətürün, yanşaq doğru deyir.

Pəs iki şişə şərab gətürdilər. Məhbub neçə gündür ki, şərab içməyüb, o şərabi görək o şişələrin hər ikisin çəkdi başına, əmma yüz dutub Sürahi xanıma, dedi:

– Xanım, ömr və dövlətün ziyadə olsun, məgər sizün vilayətlərdə şərab çox ağır qiymətlüdür?

Sürahi xanım büldü ki, bu cavan şərabdan doymayub, dedi:

– Canım, məgər bir nəfər adam iki şişə şərabdan çox içər?

Məhbub dedi:

– Xanım, sən istərsən ki, dəvəni çömçə ilə suvarasan? Bu iki şişə şərab mənim heç buğlarımı tər eyləmədi.

Sürahi xanım dedi:

– Əcəm oğlu, bu qədər ki, sən şərab içərsən, məgər sənün nə qədər dövlətün var ki, şəraba verəsən?

Məhbub dedi:

– Xanım, Cəlalə Koroğlunun dövlətindən mənim nə ehti-

yacım var dünya malına. Hər gün üç tuluq şərab Cəlali Koroğlunun saqiləri mənə verir.

Sürahi xanım Məhbubun bu sözlərindən yəqin eylədi ki, bu Cəlali Koroğlunun adamlarındandır və bunun dalınca gəlüb. Pəs yüzün dübarə kənzilərə dutub dedi:

– Bir tuluq şərab gətirün, ta yanşaq içsün və bizə yaxşı söhbət eyləsün.

Pəs kənzilər dübarə bir tuluq şərab gətürdilər, əmma istədilər ki, qədəhə töküb versünlər, Məhbub dedi:

– Canım, qədəhə tökmüyün.

Pəs tuluqu alub çəkdi başına, o qədər içdi ki, ta tuluqun şərabın təمام eyləyüb qoydu yerə. Pəs Sürahi xanım və təمام kənzilər təəccüb eylədilər ki, belə nəhəng olmaz ki, bir tuluq şərab içsün. Pəs şərabun nəşəsi gəlüb Məhbubun gözləri qan çanağı kimin qızardı, əmma dönüb Sürahi xanıma tərəf baxanda gördü niqab salub yüzinə, əmma niqab altından Məhbuba tərəf baxır və gülür. Məhbub ta bunu görəndə sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub Sürahi xanıma dedi:

Görükməz mahi-ruxsarun,
Nədən aləm xərab olmaz?
Götür yüzdən niqabun at,
Gözəl yüzdə niqab olmaz.

Əcəb səf bağlayub müjgan,
Çəlipə tellərin çavqan,
Cəbinündür ərəq əfşan,
Bu ətridə güləb olmaz.

İki qaşun çəküb xəncər,
Tökər qanım həlak eylər,
Yığılmış köhnə hurilər,
Cənabun tək şəbab olmaz.

Məhbub deyər, yar otağı,
Yetişdi işrətün çağı,
Sürahi gər ola saqi,
Bu dəm ömrə hesab olmaz.

Çün Məhbub sözün təمام eylədi, Sürahi xanım gördü Məhbub belə məsti-layəqil olub ki, hərgiz pərva eyləməz, dedi:

– Əcəm oğlu, mən səni bu gecə gətirdüm ki, bizə bir qədər söhbət əyləyəsən, bunlar nə bihudə sözdür savlarsan. Əgər mənim atam Miri Paşa bu sözləri eşidə, həm səni həlak əylər, həm məni həlak əylər.

Məhbub gördü Sürahi xanım bunu Miri Paşadan qorxudur, dedi:

– Xanım, məni qorxudursan, qulaq ver, bir neçə bənd türki gəlüb sinəmə, onaları deyüm.

Xondkar gəlsə İstanbuldan üstümə,
Ac qurd kimin dağıdıram ölkəsin.
Pirim həqqi, qabağından qaçmaram,
Od uraram, yandıraram cülkəsin.

Həqq əlindən neçə badə içmişəm,
Şirin candan mən bu yolda keçmişəm,
Qənimləri ortasından biçmişəm,
Yer yüzündən götürmüşəm kölgəsin.

Qara quştək meydan üstə şığaram,
Qənimləri sürbə-sürbə yığaram,
Hərif girsə meydanıma boğaram,
Aslan kimin dağıdaram yelgəsün.

Mən Məhbubam, xatircəməm şəstimə,
Götürəndə misri qılıc dəstimə,
Miri Paşa qoşun çəksə üstümə,
Ac qurd kimi dağıdaram ölkəsin.

Çün Məhbub sözün təمام eylədi, Sürahi xanım gördü Məhbub belə məsti-layəqil olub ki, aləm nəzərinə gəlməz, dedi:

– Canım, mən səni gətirdüm ki, bir qədər söhbət əyləyəsən, ta mən ləzzət aparam, əmma sən divanəluq əylərsən. Bu sözlər nədür deyərsən? Bizə yaxşı söhbət əylə.

Məhbub dedi:

– Xanım, əgər istərsən ki, mən sənə yaxşı söhbət əyləyəm, məclisi xəlvət əylə.

Sürahi xanım hökm eylədi kənizlərə ki, hər kəs getsin öz mənzilində rahat olsun. Kənizlər mütəfərriq olub hər kəs öz mənzilinə getdi. Məhbub çün gördü ki, məclis xəlvət oldu, dedi:

– Xanım, imdi ki, məclis xəlvət oldu, istərəm ki, niqabun götürəsən, ta sənə söhbət eyləyəm.

Sürahi xanım niqabun yüzündən götürüb. Məhbub dürüst tamaşa eylədi, gördü Sürahi xanım özünə belə ziynət verüb ki, guya, deyərsən, tavusdur. Dəryayi-eşqi cuşa gəlib, dedi:

– Xanım, əgər bir neçə piyalə şərab özün saqi olub mənə verəsən, bir neçə bənd türki gələb sinəmə, onları sənə söhbət eylərəm.

Sürahi xanım özün təxtdən salub yerə, piyaləni doldurub, yüz nazu-qamzəyilən götürüb Məhbubun bərabərinə. Məhbub piyaləni alub çəkdi başına, dedi:

– Xanım, qulaq ver.

Nazu-qəmzön məni yoldan eylədi,
Qara gördüm sağ yüzində bir xalun.
Gün çıxanda qəmər görünməz gözə,
Münəvvərdür gündən sənün camalun.

Nazlu yarım, qurban olum şəstüvə,
Vaqiədə gördüm, gəldüm qəsdüvə,
Fikrim budur, dəstim verüm dəstüvə,
Doluyum qoluma ağ-ala şalun.

Misri nabat qoyulubdur sözində,
Siyəh sürmə məskən dutub gözündə,
Qoşa xallar düzülübür üzündə,
Dişliyim, qopardum o qara xalun.

Məhbub deyər, bir boşalaq, bir dolaq,
Sürahiynən bir saralaq, bir solaq,
Rüxsətim ver, gəlim qol-boyun olaq,
Xudam qoy artırsun cahu-cəlalun.

Çün Məhbub sözün təmam eylədi, Sürahi xanım gördü Məhbubun meyli budur ki, bununlan bir rəxt-xab içində yat-sun. Onun da dəryayi-eşqi cuşa gələb, zülfündən bir tel çəküb

saz əvəzinə basdı sinəsinə, yüzün dutub Məhbubə tərəf dedi:

Əcəm oğlu, məni rüsva eyləmə,
Çox vəcihdir cəmalumdan camalun.
Dayanmaqda bülüməm nədür mətləbün,
Bəyan eylə, görüm, fikrü-xəyalun.

Dəlisən, cünunsan, nə işün olsun,
Ağıllı danışsan, bir huşun olsun,
Kəmərdən yuxarı peşkəşün olsun,
Ondan keçsən, oğlan, yoxdur kəmalun.

Sağ-u-soldan tökülübdür tellərim,
Xəndan olub açılıbdur güllərim,
İpək şəddə qurşuyubdur bellərim,
Qucaqla, bas, olsun sənün halalun.

Sürahi der, Məhbub, budur göz yaşım,
Sənə qurban atam, anam, qardaşım,
Xəlvət otaq, gir qoynuma, sarmaşım,
Köylündə qalmasun bircə məlalun.

Çün Sürahi xanım sözün təمام eylədi, pəs Məhbub ayağa durub bir neçə busə Sürahi xanımın yüzindən alub. Pəs onların hər ikisi qol bir-birinin boynunda girdilər rəxti-xabə, ta sübhə kimin güzəranə məşğul oldular. Eylə ki sübhə yavuq oldu, Məhbub dedi:

– Xanım, hərgah məni mürəxxəs eyləsən, gedərəm.

Sürahi xanım dedi:

– Cavan, gecələr burda vədün var. Hər gecə gərək buraya gələsən, ta eyşü-nuşə məşğul olaq.

Pəs Məhbub ayağa durub özün yetirdi qocanın evinə. Pəs bir müddət Əyin şəhərində qalub gündüzlər olanda istirahətə məşğul olurdu, əmma gecələr olanda gəlüb Sürahi xanımın mənzilində bir qədər söhbət eylərdi. Eylə ki kənzilər mürəxxəs olub öz mənzillərinə gedərdi, Məhbublən Sürahi xanım bir rəxti-xabun içində söhbətə məşğul olurdular. Əmma qəzayi-rəbbanidən kənzilərdən bir nəfər Miri Paşaya xəbər verdi ki, bir yanşaq əcəm tayifəsindən gəlüb qərribə söhbət eylər ki,

huş adamun başından pərvaz eylər. Miri Paşa dedi:

– Kəniz, harda söhbət eylər?

Kəniz dedi:

– Paşam sağ olsun, Sürahi xanım bazar tamaşasına getmişdi, onu bazarda gördü, əmma hər gecə bir qədər gəlüb Sürahi xanıma söhbət eylər.

Pəs Miri Paşa Sürahi xanımı çağırır dedi:

– Eşitmişəm yaxşı yanşaq gətürməsən ki, gecələr gəlüb söhbət eylər.

Ərz eylədi:

– Paşam sağ olsun, çox yaxşı yanşaqdur. Hərgah istərsən, göndərim, gəlsün xidmətə, ta bir qədər söhbət eyləsin.

Miri Paşa dedi:

– Bəli, bu gecə yanşaq mənə qonaqdır.

Pəs Sürahi xanım adam göndərüb Məhbubi ehzar eylədi, dedi:

– Canım, Paşa sənün hərəmxanəyə gəlməgündən müttələ olub, bu gecə sənün vədüyü məndən alub, gərək bu gecə yaxşı söhbət eyləyəsən və ehtiyat eylə ki, məbadə belə söz danışsan ki, Paşa səni dutub həlak eyləyə.

Çün gecə oldu, Miri Paşa hərəmxanada bir otaqda məclis arəstə eyləyib əgləşdi, əmma bu tərəfdən Məhbub əvvəl dava əsbabların geyinüb, onun üstündən bir keçə kəpənək bürünüb, sazın götürüb, özün yetirdi Miri Paşanın imarətinə. Xacəsəralər onu gətürdülər hərəmxanaya. Pəs Məhbub içəri daxil olub səlam verdi. Gördü Miri Paşa əgləşüb, əmma neçə nəfər vəzir-vüzəradan səndəlilər üstündə oturub və Sürahi xanım və Miri Paşanın hərəmləri qürfələrdə əgləşüb tamaşa eyləllər. Məhbub əl-əli üstə durdu. Miri Paşa Məhbubə nəvaziş eyləyüb yer göstərdi. Məhbub əyləşdi, əmma Miri Paşa gözünün guşəsiylə Məhbubə baxardı. Gördü bir pətyarədür ki, buğlar kəl buynuzu kimin bina guşindən keçib və gözləri qan çanağı kimin qızarub, çox şücaətli cavandır. Miri Paşanın bir xəyalından keçdi ki, yəqin bu yanşaq dəgül, ya Cəlali Korəğludur, ya onun dəlilərindəndür. Pəs əmr eylədi saqilərə ki, məclis əhlinə şərab versünlər. Saqilər piyaləyi-şərab məclis əhlinə verirdilər, ta inki bir piyalə həm Məhbubə verdilər. Məhbub yüzün dutub Miri Paşaya dedi:

– Paşam sağ olsun, əgər istərsən ki, mən yaxşı söhbət eyləyəm, ver, bir neçə tuluq şərab gətirsinlər ta mən içim və şərabun nəşəsindən tərri dəmağ olub sənə yaxşı söhbət eyləyüm.

Paşa dedi:

– Canım, bir tuluq şərabı içmək olmaz. Sən hər qədər şərab içərsən, saqilər gətirəllər.

Məhbub dübarə arz eylədi:

– Paşam sağ olsun, mən hər gün üç tuluq şərab içərəm.

Paşa və əhli-məclis çox güldü. Vəzir arz eylədi:

– Paşam sağ olsun, yaxşı xoş dimağ yanşaqdır, ver, bir tuluq şərab gətirsinlər, gərək bu yanşaq yalan deyir, ya doğru deyir.

Pəs Paşa hökm eylədi, bir tuluq şərab gətürdilər. Məhbub tuluğu alıb ağzına o qədər içdi ki, tuluğun şərabı təمام oldu. Paşa və əhli-məclis təمام təəccüb eylədilər ki, hərgiz bəni-adam bu qədər şərab içə bilməz, yəqin bu yanşaq əcinnədür. Paşa dedi:

– Əcəm oğlu, hardan gəlmüsən və həriya gedəcəğsan?

Məhbub dedi:

– Paşam sağ olsun, bizlər türki söləruq. Qulaq ver, bir neçə bənd gəlüb sinəmə, onları deyim, ta sən büləsən ki, hardan gəlmişəm və bu şəhərə nədən ötrü gəlmişəm.

Pəs sazın götürüb, kök eyləyib basdı sinəsinə, əmma yüzün dutub bir Sürahi xanım olan qürfəyə, gördü, Sürahi xanım yüzün açıb Məhbubə baxar, dedi:

Paşalardan xərac allam,
Cəlali tək elim vardır.
Basubdur şöhrətim Rumi,
Əcəb şirin dilim vardır.

Çamlıbeldən yola düşdüm,
Neçə qarlı dağlar aşdum,
Koroğludan uzaq düşdüm,
Neçə yüz min dəlim vardır.

Miri Paşa elə bunu eşidəndə dedi:

– Vay anasın satdığım xırsız, bəs sən deyirdün mən yanşağam?! Yəqin sən Cəlali Koroğlusan.

Məhbub dedi:

– Paşam sağ olsun, Rəbbim həqqi mən Cəlali Koroğlu dəgüləm, əmma onun adamlarındanam.

Paşa dedi:

– Pəs bu şəhərə niyə gəlubsən?

Məhbub dedi:

– Paşa, qulaq ver, deyim:

Qızıl güldən dolub bağlar,

Süsən-sünbül açıb dağlar,

Sürahi gəh gülər, ağlar,

Deyər, incə belim vardır.

Paşa eylə öz qızı Sürahi xanımın adın eşidəndə aləm gözü-nə tirəvü-tar olub, dedi:

– Vay həramzadə anasın satdığım, məclis içində, vəzir-vüzərə yanında mənim qızımın adın aparursan?

Məhbub dedi:

– Paşam sağ olsun, qulaq ver, sözümlü təmam eyləyim, bəd əz an ixtiyarun var, hər nə hökm eyləyəsen, itaət eylərəm.

Vəzir ərz eylədi:

– Qurbanun olum, bəlkə sənün qızun Sürahi xanımı demir, qulaq ver, görək bunun axırı hariyə yetişür.

Paşa sakit oldu. Məhbub dedi:

Dolanur məclisi saqi,

Paşa oldu mənə yağı,

Çəkərəm köskinə dağı,

Əcəb fitnə-felim vardır.

Mən Məhbubəm adlı-sanlı,

İyidlərtək gözü qanlı,

Ölkəmizdür bəgli-xanlı,

Koroğlu tək dəlim vardır.

Çün Məhbub sözün təmam eylədi, Paşa qəzəbnak olub dedi:

– Vay həramzadə əcəm oğlu, məni Cəlali Koroğludan və onun dəlilərinə qorxudursan? İmdi yəqin eylədim ki, sən bu şəhərə gəlmağdan mətləbün budur ki, mənim qızım Sürahi xanımı aparasan. İnşallah, səni bir zillətnən həlak eyləyüm ki, Cəlali Koroğlu sənün əhvaluva ağlasun.

Pəs yüzün dutub qulamlara dedi:

– Cəmaət, qoymuyun ki, bu həramzada burdan zində qurtulsun.

Pəs neçə nəfər əllərində yalın qılıc Məhbubu ətrafdan əhatə etdilər. Əmma Miri Paşa həm özü qəzəbindən qılıc çəküb yüz qoydu Məhbubun üstünə. Məhbub əhvalı belə görəndə o qədər etdi ki, özün talardan saldı aşağı, əmma əl atub qılıcın belindən çəküb kəsdi Miri Paşanın və qulamların qabağını. Miri Paşa fəryad etdi ki:

– Cəmaət, qoymuyun bu həramzadə əcəm oğlun ki, bunlar təmam Rumi xərab etləyə-ətləyə mənim şəhrimə qədəm qoydular.

Pəs qulamlar çahar ətrafdan hücumavər olub yüz qoydular Məhbubun üstünə. Məhbub dedi:

– Paşam sağ olsun, bir neçə bənd türki gələ bənəm, qoy onları deyim, bəd əz an dava etlə.

Pəs Məhbub bu türkini oxudu:

İyidlərin göndər gələsün meydanə,
Bir yerdən həqləşüm paranı səndən.
Özün girmə meydanıma, həzər qıl,
Aluram qaş-gözü qaranı səndən.

Rüstəm gələ meydanıma yoğraram,
Qaraquştək sürbün içrə uğraram,
Basaram, bağlaram, qırram, doğraram,
Əsirgəməm yüz min yaranı səndən.

Gül bitirüb bu Əyinün dağları,
Nərgis açub bağçaları, bağları,
Gəldi genə qılıc urmağ çağları,
Qırram, inşallah, aranı səndən.

Məhbub deyər, iyidlərdən ər mənəm,
Necə büldün, Paşam, gülün dərmənəm,
Acıqlanmış ağzı kəfli nər mənəm,
Əsirgəməm yüz min yaranı səndən.

Çün Məhbub sözün təmam eylədi, Miri Paşa dedi:

– Cəmət, qoymuyun bu həramzadəni!

Pəs Məhbub qılıcın çəküb özün verdi qullarun dəstəsinə, necə ki, bir ac qurd bir sürü qoyun içinə düşər, onları qatdı qabağına. Paşa əhvalı belə görəndə özün qorxusundan saldı talara, əmma osmanlı tayfəsi bu zərb-dəsti Məhbubdan görəndə məcmui mütəfərriq olub hər biri bir yanə dağıldı. Əmma Məhbub neçə nəfər onlardan həlak eyləyüb özün hə-rəm-xanadan saldı kənarə. O gecənin qaranlığında gəldi qoc-anun evinə, qapunu döğüb. Qoca qapunu açdı, gördü Məh-bubun təmam əl-ayağı qızıl qandur. Dedi:

– Cavan, məgər nə var?

Məhbub əhvalat və sərgüzəştini nəql eylədi. Qoca dedi:

– Canım, daxi sənün bu şəhərdə qalmağın məsləhət dəğül. Ondan ötri ki, bir yalquz adamsan, qorxaram ki, Miri Paşa sabah hökm eyləyə ki, təmam dərvazələri bağlıyalar, bir yan-dan əhli-şəhər və bir yandan Paşanın qoşunu səni dutub hə-lak eyləyələr. Səlah odur ki, bu şəhrdən çıxasan. Ondan sora hər fikrün var, eyləyəsən.

Məhbub bir qədər fikir eylədi, gördü qoca yaxşı deyir. Pəs həman gecə sübhə yavuş Məhbub atın zin edüb, qocadan xu-dahafiz eyləyüb, şəhərdən xaric oldu. Əmma şəhrün yavuş-luğunda bir möhkəm yerdə məskən dutub qaldı. Hər neçə gündə bir dəfə qəflətən gəlirdi şəhrin ətrafına, neçə nəfər os-manlı cəmətindən həlak eylərdi və genə gedərdi öz məskə-nində aram olurdı...

...Məhbub ta bunu eşidəndə gözünün guşəsiylə bir çadırın qapusuna baxdı, gördü, Sürahi xanım üzü açıq oturub buna tamaşa eylər. Genə sazın götürüb basdı sinəsinə, dedi:

Düşmən kimin qanım için doymuyun,
Sizi Allah, bağrım başın soymuyun,
Paşa hökm eyləyüb, şəhrə qoymuyun,
Rəhmi gəlməz mənim kimin şəbabə.

Məhbub deyər, hicran daşın ataram,
Cığər qanım göz yaşına qataram,

Bir də görsəm Sürahiynən yataram,
Keçən günlər daxi gəlməz hesabə.

Çün Məhbub sözün təmən əylədi, xacəsəralar bu sözləri eşidəndə dedilər:

– Vay anasın satdığım əcəm oğlu, bizim sənə rəhmimiz gəl-di ki, bizə söhbət əyləyüb parə alasan, əmma sən durdun biə-dəb sözlər danışmağa.

Pəs çahar ətrafdan hücumavər oldular Məhbubun üstünə. Əmma Məhbub hər kəsə ki bir müşt uradı, daxi irəli gəlməz-di. Kənizlər əhvalı belə görəndə dedilər:

– Cəmaət, bu həman cavandur ki, Miri Paşanun məclisində dava əylədi.

Pəs Sürahi xanım bunların qılı-qalından xof əyləyüb ki, mə-badə ftinəvü-fəsad bərpa ola. Yüzün dutub xacəsəralara dedi:

– Cəmaət, bu yaxşı yanşaqdur, qoyun, gəlsin mənəm çadırı-rıma, bir qədər söhbət əyləsün.

Pəs Sürahi xanım Məhbubu gətirib öz çadırında söhbətə məşğul oldular. Çün gecə nisfdən keçdi, təmən kənizlər və xac-ələr mürəxxəs olub hər kəs öz məkanında istirahətə məşğul ol-du. Əmma Sürahi xanım və Məhbub bir rəxti-xabə girib, qol bir-birinün boynunda ta sübhə kimin eyşü-nuşə məşğul oldular. Əylə ki sübh oldu, genə Sürahi xanım məclis arəstə edüb təmən kənizlər və xacələr cəm olub, Məhbub onlara söhbət əylədi. Ta neçə gün və neçə gecə Məhbub gündüzlər səyahət əylər-di, əmma gecələr Sürahi xanımlan eyşü-nuşə məşğul olurdular, ta inki bir gün Məhbub yüzün dutub Sürahi xanıma dedi:

– Xanım, mən müddətdir ki, Cəlali Koroğludan mürəxxəs olub gəlmişəm, əmma qəza belə əylədi ki, mənəm səfərim çox tul çəkdi. Cəlali Koroğlunun və iyidlərin gözü yolda qaldı, hərgah meylün olsa, gedəruq Çamlıbelə.

Sürahi xanım dedi:

– Məhbub, yaxşı deyirsən, mənəm də getməğa meylim var, əmma qorxaram ki, bu xəbər mənəm atam Miri Paşaya yeti-şə və ləşkər götürüb bizim dalımızca gələ və sən bir nəfər yal-quz onların öhdəsindən gələ bilməzsən. Həm səni həlak əy-ləllər və həm mənə.

Məhbub dedi:

– Xanım, sən heç vahimə eyləmə, o qədər olsun ki, biz burdan yola düşəq, əgər Rum təmam yerindən qalxub gələ, səni mənim əlimdən ala bilməzlər.

Pəs bunlar bu fikrə düşdülər ki, tədarüklərin görüb Çamlıbelə getsünlər. Qoy bunlar burda qalsun, əmma nəqli-dastan eşit ki, həman gecə kənzilərdən bir nəfər getmişdi şəhərə. Miri Paşa öz qızı Sürahi xanımın əhvalın xəbər aldı. Kənz dedi:

– Paşam sağ olsun, həman əcəm yanşaqı ki, sənün məclisündə neçə nəfər adəm həlak eylədi və şəhərdən qaçdı, indi gəlüb Sürahi xanımun yanına gecələr söhbət eylər. Əmma belə məlum eylərəm ki, bu gün, ya sabah sənün qızun götürüb Çamlıbelə getsün. Məndən sənə ərz eyləmaq idi, imdi ixtiyarun var.

Çün Miri Paşa bu sözü kənzdən eşitdi, aləm gözünə tirəvü-tar oldu. Həman saat hökm eylədi ki, on iki (min) ləşkər cəm oldular. Dedi:

– Cəmaət, gərək sübh vəqti təmam mükəmməl-müsəlləh olub səvar olasuz ki, bu anasın satdığım əcəm oğlu istər məni təmam vilayətlərdə rüsva eyləsün.

Pəs qoşun o gecə tədarüklərin görüb. Əmma Miri Paşa özü sübhə kimin yatmayub hirsindən gah eşigə çıxardı, gah içəri gəlürdü. Eylə ki sübh tüluu eylədi, Miri Paşa özü mükəmməl və müsəlləh olub atına səvar oldu. On iki min ləşkər təmam qərqu-ahənü-fulad olub, atlarına səvar olub ta Əyin şəhrindən xaric oldular, yüz qoydılar Məhbubun üstünə gəlməgə.

Əmma bu tərəfdən Məhbub, qol Sürahi xanımın boynunda, məşguli-söhbət idi ki, bir vəqt nə gördülər: təmam biyabanı toz bürüyüb, qoşun gəlür. Sürahi xanım eylə bu əhvalı görəndə dedi:

– Cavan, mən sənə dedüm ki, Miri Paşa bizim dalımızca gəlür. İmdi hər fikrün var, eylə.

Məhbub dedi:

– Xanım, heç ehtiyat eyləmə.

Pəs Məhbub dava əsəblarun töküb bərabərinə başdan ayağa qərqu-ahənü-fulad oldu. Əmma atun tənqin neçə yerdən möhkəm eyləyüb, ayaq həlqeyi-rikabə qoyub səvar oldu.

Pəs bir neçə baş cövlan edüb kəsdi Miri Paşanın yolunun üstün. Əmma bu tərəfdən Miri Paşa və qoşun yetişdilər. Eylə Məhbubu görəndə dedi:

– Vay anasın satdığım xırsız, bu nə əməldür ki, istərsən mənim qızımı aparasan və mənəni təmamilə vilayətlərdə rüsva eyləyəsən. İndi səni bir zillət və xarlıqnan həlak eyləyüm ki, deryalarda nəhəng və meşələrdə pələng sənün əhvaluva ağlasun.

Məhbub dedi:

– Paşa, dava günündə mərd adamlar dilin bağlar, əlin açar, hər hünərin var, göstər.

Miri Paşa gördü Məhbub çox cürətli danışur, üzün dutub qoşuna hey urdu ki, cəmaət, qoymuyun bu əcəm oğlun.

Məhbub əhvalı belə görəndə dedi:

– Paşa, bizim qaydamızdır, əvvəl türki söyləruq, bəd əz an dava eyləruq. Qulaq ver, bir neçə bənd türki gələub sinəmə, onları deyim, bəd əz an dava eyləyaq.

Pəs bu türkini oxudu.

Misir, Hələb, İstanbulu çaparam,
Duranmazsan qabağında, Paşacan.
Qıra-qıra mənzilləri açaram,
Duranmazsan qabağında, Paşacan.

Yaxşı yerdə car çəkibsən üstümə,
Cəllad olub nə girmisən qəsdimə,
Misri qılıc götürəndə dəstimə,
Duranmazsan qabağında, Paşacan.

Qərəquş tək ucalardan axaram,
Aslan kimin meşələrdən çıxaram,
Cida silküb atdan yerə yıxaram,
Duranmazsan qabağında, Paşacan.

Məhbub deyər, şirin cana doymuşam,
Sürəhinin fitnəsinə uymuşam,
Koroğlunu gözü yolda qoymuşam,
Duranmazsan qabağında, Paşacan.

Çün Məhbub sözün təmamilə eylədi, Miri Paşa qəzəbnək

olub dedi:

– Vay həramzadə əcəm cocuğu, təmam Rumu xərab ey-lədüz, imdi istərsüz ki, məni aləmdə bədnam eyləyəsüz? Əgər çaryar kömək olsa, Cəlali Koroğlunun başına işlər gətirüm ki, təmam dastanlarda deyilsün.

Məhbub dedi:

– Paşa, çox özüvə məğrur olma! Çox paşalar sənün kimin Cəlali Koroğlıynan pəncə-pəncəyə qoydular, əmma axirü-ləmr özləri həlak və məmləkətləri xərab oldu. Əmma əgər is-tərsən ki, səlamət qalasan, qoşunun götür, qayıt öz şəhrüvə. Qoy, mən Sürahi xanımı aparum Çamlıbelə.

Miri Paşa bu sözlərdən cəhənnəm kimin zəbanə çəküb yüzün dutub qoşuna dedi:

– Cəmaət, dörd tərəfdən bu anasını satdığımı alun aralığa və hər kəs bunun başın mənə gətirə, onu dünya malından si-rab eylərəm və öz qızım Sürahi xanımı ona verrəm.

Çün qoşun cəmaəti bu vədi Miri Paşadan eşitdilər, təmam qılıcların çəküb canu-dildən yüz qoydular Məhbubun üstünə gəlmağa. Məhbub əhvalı belə görəndə genə yüzün dutub Miri Paşaya dedi:

– Paşam sağ olsun, bir neçə bənd türki gəlüb sinəmə, qoy, onları deyüm, bəd əz an dava eyləyək.

Düzülsün dəstələr bandan,
Düşüm meydanda cövlanə.
Dolar meydan qızıl qandan,
Əgər girsəm bu meydanə.

Bu çöldə qurqumu qurram,
Sağu-soldan qılıc urram,
Əyin şəhrin təmam qırram,
Aparram yarı mərdanə.

Duman tək üstüvü allam,
Yaman dərdə səni sallam,
Yara üstən yara çallam,
Axan çaylar dönər qanə.

Məhbub deyər, yarım şuxdur,
Gözəllikdə payı çoxdur,
Bu aləmdə tayı yoxdur,
Aparram mülki-İranə.

Çün Məhbub sözün təmam eylədi, qılıcın çəküb özün urdu qoşunə, əmma o tərəfdən Miri Paşa hay urdu ləşkərə ki, qoy-muyun bu hərəmzadə əcəm oğlun. Pəs qoşun cəmaəti dərya kimin mövcə gəlüb yüz qoydular Məhbubun üstünə. O cəvani-dilavər əsla bak eyləmiyüb osmanlı cəmaətin kəlleyi-rubah kimin qatub qabağına. Hər kəsə ki qılıc urardı, daxi ömründən xeyrübəhrə görməzdi. Belə davayi-əzəm oldu ki, ruzigarın gözü belə dava görməmişdi.

Pəs osmanlı qoşunu Məhbubun qabağında sınıb yüz qoydular qaçmağa. Əmma Məhbub at saldı onların dalınca. Hər kimə ki yetişirdi, bəratı-həyatın möhr edüb, cəhənnəm tərəfinə rəvanə eylərdi. Miri Paşa əhvalı belə görəndə iztirabə düşüb, yüzün dutub ləşkərə dedi:

– Cəmaət, bu qədər adəm bir nəfərdən qaçarsuz? Mən əhd eylədim ki, hər kəs bu anasın satdığım Məhbubun başın mənə gətürə, onu öz dövlətimə şərək eylərəm və qızım Sürahi xanımı ona verrəm.

Pəs qoşun cəmaəti dünya malının tamahına dübarə qayıdub davayə məşğul oldular. Belə səxt dava oldu ki, heç tarixdə belə davanı nişan verməmişdilər. Əmma o davada Məhbubə bir neçə yerdən mühlik yara yetişdi, qan o cavanun bədənindən o qədər rəvanə oldu ki, daxi dava eyləməgə ixtiyarı qalmıyub, atının licamın dolandırub özün ləşkərgahdan kənara çəkdi. Əmma Miri Paşa qəzəbindən dedi:

– Cəmaət, bu gisu-büridə mənim qızım Sürahi məni rüsva eylədi, gərək onu da həlak eyləyəsüz.

Pəs hökm eylədi qoşuna ki, Sürahi xanımın çadırın türəbaran eylədilər. Məhbub eylə bu əhvalı görəndə, o yaranun çoxluquynan belə, genə atın çapub özün yetirdi meydana, dedi:

– Paşam sağ olsun, əgər möhlət olsa, bir neçə bənd türki gəlüb sinəmə, qoy, onları deyim, bəd əz an ixtiyarun var.

Pəs bu türkini oxudu.

Surət oldu həyulidən münfəsil,
Çox bu qəlbə zəxmkarı urmuyun.
Bu diyarda çox olurmuş Əzrayil,
Çeşmi-şəhla şəhriyarı urmuyun.

Çıqqa urub nazlu yarım başına,
Sürmə çəküb kəman kimin qaşına,
Yengi yetüb on dörd-on beş yaşına,
Ala gözlü nazlu yarı urmuyun.

Aləm gələ dedigimdən dönmərəm,
Sevdim Sürahi tək bir ziba sənəm,
Çar tərəfdən urun, təqsirkar mənəm,
Onun kimin şux nigarı urmuyun.

Məhbub deyər, yox kimsənə köməgim,
Əbəs yerə badə getdi əməgim,
Eşidəsüz budur sizə deməgim,
Sürahi tək nazlu yarı urmuyun.

Çün Məhbub sözün təmam eylədi, genə qılıcın çəküb dava-ya məşğul oldu. Pəs neçə nəfər osmanlı cəmətindən həlak eyləyüb. Əmma çün neçə yerdən mühlik yaraya düşmüşdü, daxi dava eyləməgə tabı qalmıyub, onı zində dutub gətürdilər Miri Paşanun yanına. Paşa hökm eylədi ki, həman yerdə bir dar ağacı nəsb eyləyüb Məhbubu çəkdilər dara. Əmma Miri Paşanun bir vəziri var idi ki, çox aqıl adam idi. Ərz eylədi:

– Paşam sağ olsun, bunu öldürmə, ver, bunu həbsə salsunlar. Ondan ötri ki, Cəlali Koroğlu bir dəli adəmdir, hərgah bunun həlak olmağın eşidə, dəlilərin başına cəm eyləyüb bugün-sabah gəlür, əgər aləm qoşun olsa, onun öhdəsindən gələ bilməz. Məs-ləhət odur ki, bir müddət bunu zindanə salub məhbub eyləyəsən, ta görək Cəlali Koroğludan nə xəbər olur. Əgər Koroğludan bir asar zahir olmaya, bunu öldürmək çox asandır, ondan sora ver bunu Əyin meydanında darə çəksünlər, ta neçə adamə ibrət olsun ki, bundan sora belə xilaf işə iqdam eyləməsinlər.

Miri Paşa vəzirün bu sözün çox təhsin edüb afərin dedi. Bəd əz an ordan köçüb gəldilər şəhrə. Əmma Miri Paşanun

siyəh çalı var idi ki, qırx zər onun əmiqiydi. Pəs Məhbubun boynuna bir ağır zəncir urub saldılar siyəh çala və zindanban tapşırtdı ki, hər gün bir qədər quru çörək və bir qədər su ona versün və Sürahi xanımın həm iltimasın eylədilər, əmma hökm eylədi ki, onu həm öz otağında məhbus eylədilər.

Əmma qoy bunları burda qalsun, nəqli-dəstan eşit Çamlıbeldə Cəlali Koroğludan. Çün Məhbubun Çamlıbelə qayıtmağı tul tapdı, Koroğlu yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmət, heç Məhbubdan bir xəbər zahir olmadı, ayə, görəsən başında nə var?

Bu koftugunu eylədilər ki, nağah Dəli Mehtər daxil olub məclisə baş endirdi. Koroğlu dedi:

– Dəli Mehtər, nə var?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, bir böyük qafilə Əyin şəhərindən gəlib bu həvalidə düşüb. Əgər mürəxxəs eyləsən, gedərəm onlardan bir əhval xəbər allam ki, görək Məhbubun başında nə var?

Cəlali Koroğlu çün bu sözü Dəli Mehtərdən eşitdi, özü ayağa durub və neçə nəfər dəlilərdən götürüb rəvanə oldu qafiləyə. Əmma çün qafiləbaşı Koroğlunun gəlməgindən xəbərdar oldu, bir qədər sovqat və ərməğan götürüb Koroğlunu istiqbal eylədi. Əmma Koroğlu ona çox nəvaziş eyləyüb dedi:

– Canım, hardan gəlib, harıya gedirsən?

Qafiləbaşı ərz eylədi:

– Qurbanun olum, Rum vilayətlərindən Əyin şəhərindən gəlirəm, istəyirəm İrana gedəm.

Koroğlu dedi:

– Canım, bir nəfər mənim dəlilərimdən Məhbub adlı o diyarə gedüb, neçə müddətdir ki, heç sorağı yoxdur. Heç bir xəbər bildün?

Qafiləbaşı ərz eylədi:

– Qurbanun olum, mənim əslim İran adəmidür. Getmişdüm Əyin şəhrinə ticarətə, həman Məhbub ki sən deyirsən, Miri Paşanın qızı Sürahi xanıma aşiq olmuşdu və istərdi ki, onu məxfi götürüb gəlsün, əmma Miri Paşa xəbərdar olub on iki min ləşkər götürüb onu ətrafdan aldılar araya və

çox mühlik yaralar urub dəstgir eylədi. Əmma istərdi ki darə çəküb həlak eyləsün, Miri Paşanun vəziri qoymadı, hala onu zindana salub məhbus eyləyüblər. Əgər özün ona yetirməyə-sən, bugün-sabah Miri Paşa onu həlak eylər.

Cəlali Koroğlu çün bu xəbəri qafiləbaşından eşitdi, aləm gözüne tirəvü-tar olub tacirbaşından xudahafiz eyləyüb gəldi Çamlıbelə. Əmma eylə ki gecə oldu, təmam iyidlər cəm oldular və hər kəs öz yerində qərar dutub əgləşdi. Saqilər əllərində piya-leyi-şərab peydərpey məclis əhlinə verürdi. İyidlərin başı şərabi-nabdan gərm olub, hər kəs öz rəfiqiynən güzərana məşğul oldu-lar. Əmma Cəlali Koroğlu bir iyidlərə baxdı, gördü, Məhbubun yeri boşdur. Ah-nihadindən çəküb əl atub sazın götürüb kök eyləyüb basdı sinəsinə, yüzün dutub iyidlərə tərəf dedi:

– Cəmaət, qulaq verün!

Qalx ayağa, Eyvəz balım, dur imdi,
Mən gedərəm o Məhbubun dalınca.
Oturana geyim geysin əgninə,
Namu-nəngdir bu cahanda qalınca.

Ərəb at altımda eylərəm cəngi,
Hərgiz qəbul etməm bu namu-nəngi,
Yıxaram şəhrini, eylərəm cəngi,
Qılıc urram taki əcəl gəlincə.

Mən saymaram sultanını, xanını,
Dağıdaram şövkətini, şanını,
Pirim haqqı çıxarduram canını,
Əl çəkmərəm Sürəhini alınca.

Koroğluyam, iyidlərim dalımda,
Şirin canı xub qoyublar yolumda,
Rüstəm kimin gücüm vardır qolumda,
Əsirgəməm osmanlıdan ölüncə.

İyidlər çün bu sözü Cəlali Koroğludan eşitdilər, təmam ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, sənün getməğın ehtiyac dəgül, bizləri mürəxxəs eylə, gedək, ta Əyin şəhrin xərab eyləyüb Miri Pa-

şanun başın sənə gətürək.

Koroğlu qəbul eyləməyüb dedi:

– Gərək özüm gedəm.

Pəs o gecəni sübhə kimin iyidlər yatmayub səfər tədarükünə məşğul oldular. Eylə ki sübh oldu, yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi dəli təمام başdan əyağa qərqu-ahənü-fulad olub atlarına səvar oldular. Əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu özü dava libasların geyib. Dəli Mehtər Qıratın təngin neçə yerdən möhkəm eyliyüb çəkdi Cəlali Koroğlunun rikabına. Pəs Koroğlu ayaq həlqeyi-rikabə qoyub mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutub, “bismillahir-rəhmanir-rəhim” deyib tünd bad kimin yola düşdülər. Pəs neçə gecə-gündüz yatmayıub at sürdülər. Əmma Rum toprağında hər kəndə ki, yetişürdilər, o kəndi xərab edib təمام malü-dövlətin qarət eylərdilər. Ta inki yetişdilər Əyin şəhərinün həvalisinə, bir çəməndə atlarından aşağı gəlüb istirahətə məşğul oldular. Əmma Koroğlu iyidləri başına cəm eyləyüb dedi:

– Cəmaət, məsələ odur ki, gecə vaxtı Əyin şəhərin ətrafdan mühasirə eyləyaq, ta bir nəfər zində qurtulub salamat getməsin.

İyidlər təمام ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, yaxşı məsləhətdür.

Pəs o qədər o çəməndə qaldılar, ta inki gecə nisf oldu. Bəd əz an ayağa durub təمام mükəmməl və müsəlləh olub...

... üstünə. Koroğlu bunu görəndə dedi:

– Paşa, bir neçə bənd türki gəlüb sinəmə, qoy onları deyim, bəd əz an dava eyləyək.

Bu türkini oxudu:

Gidi Paşa, gör başıvun çarəsin,
Bu qisası axır səndə qoymaram.
Qıra-qıra dağıdaram ölkəvü,
Şərab kimin qanun içsəm, doymaram.

Cida silküb meydan için gəzərəm,
Qızıl qandan yer üzünü bəzərəm,
Çox danışma, Paşa, başun üzərəm,
Bu qisası axır səndə qoymaram.

Səyyad kimin dağı, daşı avlaram,
Osmanlını çöldən-çölə qovlaram,
Misri qılıc qan içində sularam,
Bu qisası axır səndə qoymaram.

Koroğlu der, yaxşı-yaman atışur,
Axar qanlar dəryalara qatışur,
Nikubət aləmdə gəlür yetişür,
Bu qisası axır səndə qoymaram.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eylədi, Miri Paşa qəzəb-
nak olub dedi:

– Vay anasın satdığım xırsız, məni qorxudursan? İmdi
hökm eylərəm, ta səni zində dutallar dara çəkəllər, ta xəlqi-
aləm ibrət eyləsün.

Koroğlu dedi:

– Paşa, mərd adəmlər dava günündə dilin bağlar, əlin açar
və isbat göstərür. Hər nə əlindən gəlsə, mənim barəmdə heç
müzaiqə eyləmə.

Miri Paşa Cəlali Koroğlunun bu sözlərindən qəzəb alud
olub hay urdu ləşkərə ki, qoymuyun bu hərəmzadəni. Pəs on
iki min ləşkər təمام birdən əl qılıca eyliyüb yüz qoydular
Koroğlunun üstünə. Əmma Koroğlu əhvalı belə görəndə
yüzün dutub öz iyidlərinə bu türkini oxudu.

Çalun təbli dövüş hənği,
Hərif girsin bu meydanə.
İyidlər eyləsün cənği,
Dolansun məstü-məstanə.

Dəli Mehtər qabaq dursun,
Bu meydanda dövüş qursun,
At oynatsun, qılıc ursun,
Əcəb bənzər ac aslanə.

Xan Eyvəz eyləsün cövlan,
Ələ alsun dəmir çövqan,
Dağıtsun ləşkəri sağdan,
Tökülsün leş bu meydanə.

Koroğlu çox dövüş saldı,
Dağıstandan xərac aldı,
Axır Ruma yürüş saldı,
Yazılsın Xondkarə namə.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, iyidlər ətrafdan qılıcların (çəküb) özlərin ac qurd kimin saldılar osmanlının içinə. Hər tərəfdən qoşunu tumar kimin bükərdilər və küştələrdən püştələr tərib verürdilər. Miri Paşa əhvalı belə görəndə fəryad eylədi:

– Ey Cəlali Koroğlu, əgər Məhbubi istərsən, aman ver ki, onu gətürsünlər.

Koroğlu dedi:

– Ey bədbəxt həramzadə, mən eşitmişəm ki, Məhbubə çox yara urmusan və ona çox əzab əyləyüb siyəh çala salmusan, əgər həyatım olsa, gərək onun qisasın bu gün səndən alam.

Miri Paşa gördü Koroğlu hərgiz aman verməz, labüddən özü qılıcın çəküb hay urdu ləşkərə ki, cəmaət, bu gün himmət və qeyrət günüdür, gərək cani-dildən dava əyləyəsüz.

Pəs qoşun cəmaəti qeyrətə gəlib dübarə davaya məşğul oldular. Əmma Cəlali Koroğlu özü belə dava əylərdi, guya bir ac aslan bir sürü qoyun içinə düşmüş ola. Osmanlı cəmaətin sürüsürü qabağına qatub hər tərəfə qovlardı. Bir tərəfdən Dəli Mehtər və Eyvəz balı və sayir iyidlər o ləşkəri bir türfətül-eyndə pərakəndə əylədilər. Əmma osmanlı cəmaəti yüz həzimetə qoydular. Miri Paşa əhvalı belə görəndə bina əylədi şəhərə qaçsın, əmma Cəlali Koroğlu aman vermeyüb Qırata bir acılı məhmiz çəkib. O heyvan əndaz götürüb badi-sərsər kimin rəftar əylərdi. Pəs Koroğlu özün yetirdi Miri Paşaya, bir qılıc onun başından elə urdu ki, xiyari-tər kimin iki parə əyləyüb yarısı atun bu yanından yerə düşdü və yarısı o tərəfindən. Pəs kəsdi dərvazeni. Hər kəs ki osmanlıdan istərdi qələyə daxil olsun, həlakətə yetirürdi və iyidlər həm ətrafdan o ləşkəri qıradı. Xülasə, o on iki min ləşkəri təmam qılıca çəkдилər, məgər bir az cəmaət ki, yüz həzimetə qoyub o meydandan səlamət qurtuldular. Pəs Cəlali Koroğlu daxil oldu qələyə. Əmma Miri Paşanun vəziri ki, Məhbubu ölümdən xilas əyləmişdi, Koroğlunu

istiqlal eyləyüb şəhərə daxil eylədi. Pəs Koroğlu gələb Miri Paşanın imarətində mənzil eylədi. Əmma hökm eylədi ki, Məhbub elə Cəlali Koroğlunu görəndə çox şad olub bu türkünü oxudu.

Qoç Koroğlu, dad fələgün əlindən,
Yaman yerdə ürəgimi dağladı.
Acı sözlü səyraqibin dilindən,
Ləxtə-ləxtə bağrım vərəm bağladı.

Miri Paşa məni saldı arayə,
Neçə yerdən saldı məni yarayə,
Qoy iyidlər yetişmədi harayə,
Dost-düşmənim əhvalıma ağladı.

Qoşun gəldi çar tərəfdən üstümə,
Cəllad kimin töküdlər qəsdimə,
Ağır zəncir bağladılar dəstimə,
Paşa məni qabağında saxladı.

Məhbub deyər, gözüm yaşı sel oldu,
Qara düşmən haçan bizə el oldu,
Bədənimdə yaralarım dil oldu,
Düşmən güldü, nazlı yarım ağladı.

Çün Məhbub sözün təمام eylədi, Cəlali Koroğlu ona çox nəvaziş eyləyüb dedi:

– Əlhəmdü Allah, sənün düşmənin səzasına yetirdüm və intiqamun aldum.

Çün Məhbub Miri Paşanın cəhənnəmə vasil olmağından müttələ oldu. Çox şükr eyləyüb və Cəlali Koroğluya dua və səna eylədi. Əmma Koroğlu hökm eylədi ki, təمام Miri Paşanın mal və dövlətin və xəzanəsin cəmə eylədilər. Pəs onları təمام iyidlərə təqsim eylədi və həman vəzir ki, Məhbubu ölümdən xilas eyləmişdi, onu Miri Paşanın yerində hakim eylədi. Bəd əzan Cəlali Koroğlu hökm eylədi ki, bir yaxşı təxti-rəvan hazır eylədilər. Sürəhi xanımı qoyub təxti-rəvanə, Əyin şəhərindən köç eyləyüb mənzilbəmənzil Çamlıbelə gəlməyə məşğul oldular. Pəs aramilən səyahət eyləyə-eyləyə gəldilər Çamlıbelə.

Pəs iyidlər mürəxxəs olub hər kəs öz məqamlarına gedüb istirahətə məşğul oldular. Əmma Sürahi xanıma hərəmxanədə mənzil verdi və bir cərrahi-mahir qoydu ki, ta Məhbubun yaralarına müalicə eyləsün. Pəs bir neçə müddət bunun üstündən keçdi ki, Məhbubun yaraları təمام yaxşı oldu. Koroğlu Eyvəzi çağırub dedi:

– Eyvəz, gərək Məhbubun toy tadarükü görülsün.

Pəs Eyvəz Məhbubun toy tadarükün görüb. İyidlər cəm oldular Cəlali Koroğlunun başına. Koroğlu bir məclisi-ali bina eyləyüb və hər tərəfdən sazəndə və nəvazəndə o məclisə cəm oldu. Yeddi gün, yeddi gecə toy dutuldu, belə toy ki, heç kəs aləmdə belə toy-nişan verməmişdi. Əmma iyidlər təمام daməni-himmət kəmərlərində möhkəm eyləyüb xidmətgüzarlığa məşğul oldular və saqi əllərində piyaleyi-şərab dutub peydərpey məclis əhlinə verirdilər və rəqqaslar rəqsə məşğul olub oynardılar. Əlhasil, belə eyşü-işrət aləmdə görünməmişdi ki, fələk dərbeçəsin götürüb min gözilən o məclisə təmaşa eylərdi və iyidlərin başı şərabı-nabdan gərm olub kimi bihuş və kimi məsti-layəqil və kimi söhbətə və kimi güzarənə və eyşü-işrətə məşğul olmuşdular.

Ta inki yeddi gün, yeddi gecə təمام oldu. Pəs məşşatələr neçə qələm Sürahi xanıma ziyənət verdilər, gətürdilər Məhbubun otağına. O iki cavanın əlindən dutub bir-birinə təslim eylədlər. Onlar bir-birindən kami-dil hasil eylədilər. Eylə ki toy təمام oldu, Cəlali Koroğlu sübh olanda gəlüb məclisə və təمام iyidlər cəm oldular onun başına. Koroğlu yer göstərüb, hər kəs öz məqamında aram və qərar dutdular. Bəd əzan Koroğlu onlara çox nəvaziş və iltifat eylədi və hökm eylədi ağır qiymət xələtlər hazır eylədilər. Pəs hər kəsün öz məqamına və mərtəbəsinə görə xələt verüb mürəxxəs eylədi və həmçinin Məhbubə və Sürahi xanıma xələt verdi.

KOROĞLUNUN İYİRMİ BEŞİNCİ MƏCLİSİ

Cəlali Koroğlunun Malatya şəhərinə getməsi və Fərhənglə müharibə etməsi və onu öldürməsi. Cəlali Koroğlunun Fərhəngin oğlu Kənamı Çamlıbelə gətirib saqi etməsi

Raviyani-əxbar və naqilani-asar belə rəvayət söyləyib ki, çün Cəlali Koroğlu Əyin şəhrindən qayıdıb və Məhbubun toyun əylədi, kəməli-arami-istirahət ilən Çamlıbelədə əgləşib hər gün iyidlər məclisinə hazır olub eyşü-nuşə məşğul olurdular və gah-gah iyidlərnən atlanıb Çamlıbelin yeylaqların səyahət əyləyib və şikar əyləyib güzarən əyləyirdi. Çün bir neçə vəqt bu müqəddimədən keçdi, Cəlali Koroğlu öz sövdagərlərin və casusların çağırub dedi:

– Cəmət, çoxdandır ki, biz heç tərəfə səfər əyləməmişux, gərək ətrafa dağılıb bizə bir qəribə xəbər gətirəsüz, ta o səmtə səfər əyləyax.

Pəs casuslar bəçəşm deyib Cəlali Koroğludan mürəxxəs olub hər kəs bir məmləkətün yolun dutub badi-sərsər kimin gedirdi. O cümlədən, Əli bəzirgan Rum vilayətinə tərəf yola düşdü. Hər şəhərdə və hər qəsəbədə bir neçə gün qalırdı ki, bəlkə bir qəribə şey-qızdan və oğlandan və yaxşı atdan soraq dutub Cəlali Koroğluya xəbər gətürə. Ta səyahət əyləyə-əyləyə özin yetirdi Malatya şəhrinə. Gördü əcəb basəfa şəhərdir. Çün müddətlər zəhmət çəkib dolanırdı, Malatya şəhrin xoş abü-həva görüb xəyal əylədi ki, bir neçə gün burda qalıb istirahət əyləsin. Pəs həman şəhərdə bir karvansarada mənzil dutub əyləşdi və hər gün bazarı və məhəlləcatı seyr edib dolanırdı. Tainki bir gün qaladan xaricə çıxıb darvazənin bərabərində durub səhrayə təməşə əylərdi. Bir vəqt nə gördü ki, qala içindən qeylü-qal bülənd oldu. Dönüb baxanda gördü ki, neçə nəfər fərraş və yəsavul əllərində çub xəlqi kənar əylər, əmma onların dalınca gördü bir oğlan, manəndi-qılman, zülfü-kakilin sağdan və soldan əfşan əyləyüb. Belə gözəldir ki, hər kəs istər ki, onun cəmalına baxsın. Onun cəmalının şüaindən gözü xirələnir. Bir kuhpeykər ata səvar olub. Əmma bir neçə atlı onun dalınca gəlüllər.

Əli bəzircan bu əhvali görəndə çox təəccüb eyləyib dedi:
– Sübhanəllah, xudavəndi-ələm qəribə gözəllər xələq eyləyib.
Çün o cavan qaladan çıxıb səhrayə mütəvəccəh oldu. Əli bəzircan bir nəfər osmanlıdan xəbər aldı:

– Canım, bu oğlan kimdir?

Osmanlı dedi:

– Canım, məgər sən qəribsən?

Dedi:

– Bəli, mən bura əhli dəgüləm, Əcəm vilayətindən gəlmişəm.

Osmanlı dedi:

– Əcəm oğlu, bu oğlan bu şəhərin hakimi Fərhəng ağanın oğlu Kənanıdır.

Pəs Əli bəzircan dedi:

– Canım, pəs harıya gedər?

Dedi:

– Canım, şikara gedər.

Pəs Əli bəzircan o qədər orda durdu ki, Kənan şikardan qa-yıdıb bir də onun cəmalına təməşə eyləyib gəldi öz mənzilinə. Əmma gecə və gündüz bu məşqə düşdü ki, bəlkə bir təriq eylə-yə ki, bu oğlan ilə əmədü-rəft sala, əmma hərçi tədbir eylərdi, mümkün olmazdı. Tainki bir gün genə çıxdı bazara, səyahət eylərdi. Gördü bir münadi bazarda nida eylər ki, cəmaət, hər kəs təməşəyə gəlir, gəlsin Fərhəng ağanın imarətinin qabağındakı meydanə ki, Fərhəng hökm eyləyib ki, təmam pəhləvanlar o meydanda at çapar və cəridbazlıq eyləyər. Əli bəzircan çün bu nidanı eşitdi, çox şad olub özün yetirdi həman meydanə. Gördü səqqalar təmam meydanı suluyub və carub edüb. Əmma təmam şəhərin əhli əladan və ədnadan o meydanə cəm olub təməşə edəllər. Pəs Əli bəzircan dürüst təməşə eylədi, gördü imarətin qapısının bərabərində bir təxt qurulub və neçə səndəl o təxtin ətrafında qoyublar. Bir nəfərdən xəbər aldı:

– Canım, o təxti niyə qurublar?

Dedi:

– Canım, Fərhəng ağa o təxt üstündə oturub təməşə eylə-yəcəğ.

Çün Əli bəzircan bu cavabı eşitdi, gəldi həman taxtın ya-

vuqlığında bir guşədə oturdu. Pəs bir saatdan sora tƏmam səvarələr meydanə gəlib cəm oldular. Əmma Fərhəngə xəbər verdilər ki, meydan cəm olub, bismillah! Fərhəng ağa ayağa durub Kənan ilə belə gəldilər, həman tƏxtin üstündə aram dutdular. Əmma Əli bəzirgan Fərhəng ağanı görəndə gördü əcəb pətyarədir ki, buğlar çəkilib binaguşinə, baş deyirsən bəs bir günbəddür və qollar çinar ağacı kimin yanından asılıb və qəddü-qamət minar kimin çəkilib. Əli bəzirgan dürüst mülahizə eylədi, gördü, Cəlali Koroğlu bunun yanında bir uşaq ki-mindir. Pəs atlılar hər tərəfdən at oynadıb cəridbazlıq və meydanvarlıq eylədilər. Və Fərhəng ağa və tƏmam əhli-şəhər təməşə eylədi. Çün o səvarələr at oynatmaqdan fariq oldular, Fərhəng yüzün dutub öz qulamlarına dedi:

– Cəmaət, mənim atımı və dava əsbabımı gətürün.

Pəs bir kuhpeykər at ki neçə yerdən onun tƏngin möhkəm eyləmişdilər, gətirdilər. Əmma pişxidmət onun dava libasların gətirib tökdü bərabərinə. Pəs Fərhəng ağa başdan-ayağa qər-qü-ahənü-fulad olub şiri-jəyan kimin yerindən qalxıb ayaq həl-qeyi-rikabə qoyub xaneyi-zində aram dutdu. Əmma nizəsin götürüb düşdü meydanə. Və bir neçə baş meydanı cövlan eylədi ki, əqlü-huş insanın başından pərvaz eylədi. Əli bəzirgan çün bu səvarəliğı və bu rəşadəti Fərhəng ağadan görəndə öz qəlbində deyərki ki, hərgiz Cəlali Koroğlu buna hərif olmaz.

Pəs çün hava isti oldu ki, genə atından aşağı gəlib oturdu öz tƏxtində. Əmma tƏmam vəzir və vüzərə qoşun böyükləri onu təhsin eyləyib afərin dedilər. Pəs Fərhəng yüzün dutub onlara dedi:

– Cəmaət, hər kəs mənim kimin rəşid iyid və pəhləvan hər yerdə və hər məmləkətdə görüb, desün.

Pəs tƏmam xəlq başların aşağı salıb heç cavab vermədilər. Pəs Fərhəng dübarə dedi:

– Cəmaət, hər kəs mənim kimin rəşid pəhləvan hər yerdə görüb, desün və heç ehtiyat eyləməsün.

Genə heç kimsədən cavab gəlmədi. Pəs üçüncü dəfə Fərhəng dedi:

– Cəmaət, hər kəs mənim kimin rəşid dilavər və atlı hər

yerdə görüb, tərif eyləsün və heç ehtiyat eyləyib qorxmasın.

Genə heç kəsdən cavab gəlmədi. Əmma Əli bəzirgan yerindən qalxıb baş endirib dedi:

– Afəndim sağ olsun, hərgah ölümdən mənə aman versən, mən neçə pəhləvan görmüşəm ki, onlar sənə bərabərdür, ərz eylərəm.

Fərhəng ağa Əli bəzirgandan bunu eşidəndə dedi:

– Əcəm oğlu, belə məlum sən qəribsən, sənə aman verdim, de görüm, kimdir mənə bərabər olsun?

Əli bəzirgan dedi:

– Afəndim, iki nəfər pəhləvan Rum əhlindən görmüşəm ki, onların biri Mustafa bəgdür və biri Reyhan Ərəbdür.

Fərhəng dedi:

– Əcəm oğlu, onları görmüşəm, mənə bərabər olmazlar. Və neçə dəfə onlar ilə küştü tutmuşam və onlara qələbə eyləyib basmışam.

Əli bəzirgan dedi:

– Afəndim, bir nəfər cavan əcəm əhlindən görmüşəm ki, onun adına Cəlali Koroğlu deyəllər ki, Rum vilayətlərinin çoxun xərab eyləyüb və neçə paşalar onun əlində həlak olub.

Fərhəng ağa ta Cəlali Koroğlunun adın eşidəndə cəhənnəm kimin zəbanə çəkib dedi:

– Əcəm oğlu, mən Koroğlunun adın eşitmişəm, əmma yüzün görməmişəm. Likən iradə eyləmişəm ki, bu yavuq zamanda ləşkər götürüb gedim Çamlıbelə, ta Rum paşalarının intiqamını ondan alım və Çamlıbeli xərab eyləyim.

Əli bəzirgan dedi:

– Afəndim, Cəlali Koroğlu da həmişə bu arzudadur ki, öz dəlilərin götürüb gəlsün sənün üstüvə.

Fərhəng ağa bunu eşidəndə qəzəbnak olub bir neçə yaman Cəlali Koroğlunun dalınca verib. Əmma Əli bəzirgan qorxusundan heç dinməyüb. Ta o məclis bərhəm oldu. Pəs Əli bəzirgan gəlüb öz mənzilinə tedarükin görüb Malatyadan çıxub tiri-şəhab kimin yola düşdi. Pəs gecə və gündüz yatmayub mənzilbəmənzil gəlürdi. Tainki bir gün axşam vəqti özin yetürdi Çamlıbelə. Gedüb öz mənzilində səfər libasın çıxar-

dub. Çün gecədən bir neçə saat keçdi, ayağa durub özin yetirdi Cəlali Koroğlunun məclisinə. Gördü Koroğlu sədri-məclisdə əgləşüb, əmma təمام iyidlər sağdan-soldan hər kəs öz yerində oturub və saqilər peydərpey məclis əhlinə piyaleyi-şərab verir. Bir nuşanuşdur ki, fələk dərbeçəsin götürüb min gözlən o məclisə təmaşə eylər. Pəs Əli bəzirgan içəri daxil olub, baş endirüb əl-əl üstə, ayaq üstə durub. Pəs bir saatdan sora Cəlali Koroğlu başın yuxarı götürüb məclisə baxanda gördü Əli bəzirgan ayaq üstə durub, dedi:

– Əli bəzirgan, bu müddətdə hansı məmləkətə səyahətə getmişdin?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, Rum məmləkətinə getmişdüm.

Koroğlu dedi:

– Qəribə xəbər nə gətürmüşən?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, iki qəribə xəbər gətürmüşəm.

Koroğlu dedi:

– De görüm, nə mənədür?

Dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, bül və agah ol ki, bu müddəti-səyahətimdə güzarım düşdü Malatya şəhrinə. Orda bir Kənan adlu oğlan görmüşəm ki, onun misli-manəndin gözəllikdə xəllaqialəm xəlq eyləməyüb. Belə gözəldür ki, onun cəmalının şüaindən yüzinə baxmaq olmaz.

O qədər Kənanı tərif eylədi ki, Cəlali Koroğlu və iyidlər təمام onun görmədən aşıq oldular. Koroğlu dedi:

– Əli bəzirgan, ikimci qəribə xəbər nəmənədür?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, o Kənanun bir atası var ki, onun adına Fərhəng ağa diyəllər. Bir rəşid dilavər gördüm ki, İraqü-Ərəbdə, bəlkə külli-ələmdə onun misli yoxdur.

Koroğlu bu sözdən mütəğəyyir olub dedi:

– Məgər o Fərhəng mənəim iyidlərimdən rəşid və dilavərdir?

Əli bəzirgan ərz eylədi:

– Qurbanun olum, pəs qulaq ver, onu sənə tərif eyləyüm,

ta gör necə pəhləvan və rəşiddür.

Gəzə-gəzə Ruma düşdi güzarım,
Yaman yağı gördüm zalim Fərhəngi.
Baki yoxdur onun paşadan, xandan,
Bəgənməz Xondkarı, şahı-Firəngi.

Başı günbəd kimin, qolları çinar,
Qəddü-qamət çəküb manəndi-minar,
Xeyli hünərmənddür, gözləri xunxar,
Ərəb atı altında eylərdi cəngi.

Dedi, Koroğlunun daşın ataram,
Bədəvlərin bu diyarda sataram,
İyidlərin qolın qola çataram,
Mən saymaram qəhrəmani-huşəngi.

Əli bəzirganam, dada gəlmişəm,
Doldurub içmişəm bada, gəlmişəm,
Qoç Koroğlın salıb yada gəlmişəm,
Qoymasın boynumda bu namü-nəngi.

Çün Cəlali Koroğlu bu sözləri Əli bəzirgandan eşitdi, aləm gözinə tirəvü-tar olub. Əmma hökm eylədi ki, bir yaxşı xələt Əli bəzirgana verüb mürəxxəs eylədi. Əmma o gecə iyidlər Cəlali Koroğlunun xidmətində ta nisf-şəbə kimin eysü-işrətə məşğul oldılar. Eylə ki nisf-şəbə oldu, Koroğlu ayağa durub gəldi öz hərəmxanəsinə. Və iyidlər təmam mütəfərriq olub hər kəs öz mənzilində istirahətə məşğul oldılar. Əmma Cəlali Koroğlu o gecə sübhə kimin qəzəbindən yatmayub fikir eylərdi ki, ayə, kimi göndərsün Malatya şəhrinə. Hərçənd fikir eylədi, gördü o tövrlən ki, Əli bəzirgan Fərhəngi tərif eylər, iyidlərdən heç kəs onun öhdəsindən gələ bilməz. Axırüləmr özi əzmin cəm eylədi ki, bu səfərə getsün. Eylə ki sübhün tülucu anibi-məşriqdən nüməyan oldu, Koroğlu ayağa durub, dəstəmaz alub namazın qıldı. Bəd əz an dava libasların töküb başdan-ayağa qərqu-ahənü-fulad oldu. Əmma Nigar xanım tamaşa eylərdi, gördü Cəlali Koroğlu çox qəzəb aluddur. Cürət eyləmədi ki, xəbər alsun, özün yetürdi Eyvəzün mənzilinə.

Dedi:

– Eyvəz, Cəlali Koroğlu çox qəzəb aluddur. Əmma dava libasların geyər, ayağa dur, gör hara səfər eylər.

Eyvəz dedi:

– Xanım, Əli bəzircan bir xəbər gətürüb, istəyir Malatya şəhrinə getsün.

Pəs Eyvəz ayağa durub özin yetürdi Cəlali Koroğlunun hüzurına. Baş endirüb durdu. Koroğlu dedi:

– Eyvəz, Dəli Mehtəri çağır gəlsün.

Eyvəz gördü ki, Koroğlu çox qəzəbnakdur, cürət eyləmədi ki, bir söz desün. Əmma gəlib Dəli Mehtəri gətürdi Koroğlunun bərabərinə. Koroğlu Dəli Mehtəri görəndə yüzün dutub ona bu türkini oxudu.

Dəli Mehtər, bəzəsünlər Qıratı,
Çamlıbeldən qənim üstə köçərəm.
Çəkə bülməm o ləkkənün sözlərin,
Şərab deyir qızıl qanın içərəm.

Mən gedərəm o Fərhəngün üstinə,
Dəmir zəncir bağladuram dəstinə,
Qürrələnüb öz zorına, şəstinə,
Əcəl qoysa, ortasından biçərəm.

Görə bülməm Çamlıbelin dağını,
Öldürməsəm Fərhəng kimin yağını,
Köyül istər Kənan kimin saqını,
Bu səfərdə başu-candan keçərəm.

Qoç Koroğlu peşkəş aldı Ərəbdən,
Şəki, Şirvan, Gəncə, Tiflis, Hələbdən,
İşgi günü heç doymaram şərabdan,
Çamlıbeldən qənim üstə köçərəm.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Eyvəz büldi ki, Koroğlunun mənzuri Ruma getməkdir. Həman saat qayıdub təmam iyidləri xəbərdar eylədi. Pəs iyidlər cəm oldılar Koroğlunun başına, ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, bu nə xəyaldur ki, yalqız Rum vilayəti-

nə gedirsən. Sən aram dut ki, bizlər gidağ. Ançə ki sənün məqsudundur, əmələ gətirağ.

Koroğlu dedi:

– Bu iş sizin işiniz dəgül, gərək özüm gedəm.

İyidlər dübarə ərz eylədilər:

– Qurbanın olaq, imdi ki, məqsudun özün getməkdir, bizləri də yanınca apar.

Koroğlu gördü iyidlər əl çəkmir, pəs yüzün dutub Dəli Həsənə dedi:

Dəli Həsən, geyin, götür qılıcun,
Qılıc urmaqlıqdan ləzzətün vardır.
Xondkardan alursan bacü-xəracı,
Paşalar yanında isbatun vardır.

Götürgilən giran gürzi dəstüvə,
Qorxməgilən düşmən gəlsə üstüvə,
Mən qailəm sənün zərbü-şəstüvə,
Yara götürməgdə cürətün vardır.

Dül atın mingilən, düşgilən pişə,
Qıratı mən minnəm, düşmə təşvişə,
Solu, sağı gözlə, çəkmə əndişə,
Qənim öldürməgə qüvvətün vardır.

Dağdun ellərin, çapun şəhrini,
Çəkə bülməm o ləkkənün qəhrini,
Salmışam köylümə Kənan mehrini,
Məclis bəzəməgdə işrətün vardır.

Qoç Koroğlu özi görüb cəngüvi,
Bəgənübdür namusuvı, nəngüvi,
Şərab içüb qızardubsan rəngivü,
İyidlər içində qeyrətün vardır.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, əmma bu tərəfdən Dəli Mehtər Qıratı zin edüb neçə yerdən onun təngin möhkəm eyləyüb gətürdi və Dəli Həsən həm əsbabi-dava əgninə geyüb şiri-jəyan kimin gəldi Koroğlunun xidmətinə. Eyvəz

gördü ki, Cəlali Koroğlu iyidlərin içindən bir Dəli Həsəni müntəxəb eyləyüb aparur, ərz eylədi:

– Qurbanun olum, Əli bəzirganın sözinə görə Fərhəng ağa çox qəvi pəhləvandır və onun ləşkəri və eli çoxdur və əlavə bər in sənün bu səfərin Rum səfəridür ki, çox paşaları həlak və çox qalaları xərab eyləyübsən. Yalquz və təkü-tənha getməgün məsləhət dəgil. Məbadə bir yerdə düşməyə düçar olasan və iyidlərin xəbəri olunca bir asib yetüşə ki, peşimanluq nəticə verməz.

Koroğlu çün bu sözləri Eyvəzdən eşitdi, gəldi məclisə. Əmma iyidlərin bir parəsi yığıldı məclisə. İsa balı bir neçə piyalə şərab Cəlali Koroğluya verdi. Əmma şərabun nəşəsi gəldi Koroğlunun başına. Sazın götürüb kök eyləyüb basdı sinəsinə, əmma yüzün dutub Eyvəzə tərəf bu türkini oxudu.

Eyvəz balı, carçı xəbər eyləsün,
Mən gedərəm o Fərhəngün yanına.
Ərəb atlar yer yüzini tozlasun,
Bələşdürrəm onı qızıl qanına.

Öz yanında özin yaxşı öyübdür,
Hökm eyləyüb, kus nəqqarə döyübdür,
Neçə-neçə hərzə sözlər deyübdür,
Lərzə sallam onun şirin canına.

İyüdləri o diyarə tökərəm,
Əsirini Çamlıbelə çəkərəm,
Şəhər yerin toxmu-piyaz əkərəm,
Bir od urum onun dudimanına.

Koroğluyam, aləmlərdə bəlliyəm,
İyidlərdə çoxlarından əlliyəm,
Bu diyarda yüz min fitnə-felliyəm,
O qürrədür öz adına-sanına.

Çün Cəlali Koroğlu sözin təمام eylədi, Eyvəz hökm eylədi ki, təمام iyidlər yığıldılar məclisə. Əmma gördilər ki, Cəlali Koroğlu başdan-ayağ qərqu-ahənü-fulad olub, dava libasların geyüb. Pəs hər kəs öz yerində aram dutub əgləşdi,

əmma Koroğlu hökm eylədi saqilərə ki, məclis əhlinə şərab verdilər və bir neçə piyalə həm özi içüb, sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub iyidlərə tərəf dedi:

Gəzinsün məclisə saqi,
İyidlər xoşdəmağ olsun.
İçün badə, olun sərxoş,
Bəla sizdən irəğ olsun.

Gələb şurə oxur bülbül,
Çəmən içrə salub qül-qül,
Həmişə məsti-layəqül,
Mənim tək tərdimağ olsun.

Geyün süz cameyi-əlvan,
Edün şadi, olun xəndan,
Əcəb dövr eylədi dövrən,
Rəqibün bağrı dağ olsun.

Koroğlu çox sövər cəngi,
Silər qandan qılıc zəngi,
Pirim haqqı o Fərhəngi,
Gözüm görməz ki, sağ olsun.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, iyidlər ərz eylədilər:
– Qurbanun olum, imdi ki, sənün meylün Fərhəngi öldürmaqdur, sən niyə zəhmət çəkərsən, bizlərə əmr eylə ki, gedək onı və oğlu Kənanı zində dutub sənün yanına gətürək.

Koroğlu dedi:

– Cəmət, Fərhəng çox qəvi heykəl pəhləvandur, siz onun öhdəsindən gələ bilməzsüz. Gərək özüm onun davasına gedəm.

Çün iyidlər bu sözü Cəlali Koroğludan eşitdilər, sakit olub aram dutdular. Əmma Bəlli Əhməd oturmuşdı, təbinə nagüvar gələb ayağa durub ərz eylədi:

– Ey Cəlali Koroğlu, nə bu qədər Fərhəngi tərif eylərsən? Hərgah məni mürəxxəs eyləyəsen, davtələb olub gedərəm, ya onun başın sənə gətürərəm, ya özün zində dutub sənün xidmətində hazır eylərəm.

Koroğlu gördü ki, iyidlər dərhəm və bərhəm oldılar və

məqsudları səfərə getməkdir. Onların qəlbin sındırmıyub. Əmma sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub iyidlərə tərəf dedi:

Xəbər olsun qara çadır ellərə,
Qoç Koroğlu gedər qənim üstünə.
Gözi qanlı dəmir donlu iyidlər,
Dəmir şeşpər götürsünlər dəstinə.

Qıratımı bağlasunlar kəməndə,
Ucaltsunlar çadırları çəməndə,
Osmanludan Şamu-Hələb, Yəməndə,
Əgər tapsam yara urram köskinə.

Mərd iyidlər düzülünlər eşikdə,
Gecə-gündüz səf bağlasun keşikdə,
Diri qoymam uşaqları beşikdə,
Bel bağlarum osmanlunun qəsdinə.

Qoç Koroğlu dolı içdi camını,
Bu dünyada yaxşı aldı kamını,
Çıxardun siz bədəvlərin xamını,
Canım qurban Eyvəz xanun şəstinə.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, iyidlər ərz eylədilər:
– Qurbanun (olum), bu gün getməği mövquf eylə, ta bizlər təmam tədarükümüzü görək. İnşallah, sübh vəqti olanda yola duşax.

Pəs Cəlali Koroğlu onların iltimasın qəbul eyləyüb o gün qaldı. Əmma iyidlər təmam öz təhiyyə və tədarüklərinə məşğul oldular. Eylə ki axşam oldu, genə gəldilər məclisə. Hər kəs öz yeründə aram və qərar dutdu. Əmma Koroğlu saqilərə işarə eyləyüb ki, məclis əhlinə şərab versün. Pəs saqilər əllərində cami-büllur məclis içində gərmişə düşüb təmam iyidlərə şərab verürdilər. Onların başı şərabi-nabdan gərm olub, o gecə ta nisf-şəbə kimin eysü-işrətlə məşğul oldılar. Çün gecə nisfdən keçdi, Koroğlu yüzün dutub iyidlərə dedi:

– Cəmaət, sabah səfər eyləyəcağuş, mürəxxəssüz. Gedün, bir qədər yatub rahat olun.

Pəs iyidlər təmam baş endirüb hər kəs öz mənzilinə mütəfərriq olub istirahətə məşğul oldılar. Əmma Cəlali Koroğlu özü həm gəlib hərəmxanədə istirahətə məşğul (oldu). Eylə ki sübh oldu və aftabi– aləmtab ta canibi-məşriqdən nüməyan oldu, Koroğlu ayağa durub, dəstəməzi təzələyüb namazın qıldı. Bəd əz an dava libasın geyüb başdan ayağa qədər qərqu-ahənü-fulad oldu, çıxdı eşigə. O tərəfdən yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi dəli təmam dava əsbabına qutəvər olub atların zin edib səvar oldular nizamilən düzildilər Cəlali Koroğlunun bərabərində. Koroğlu Dəli Mehtərə hökm eylədi ki, Qıratı zin edüb gətürsün. Pəs Dəli Mehtər Qıratun zinin qoyub yeddi yerdən təngin möhkəm eyləyüb çəkdi Koroğlunun rikabına. Cəlali Koroğlu ayaq həlqeyi-rikabə qoyub mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdu. Pəs “bismillah” deyüb Çamlıbeldən yola düşdilər. Əmma aramilən səyahət eyləyə-eyləyə gedirdilər. Eylə ki Rum vilayətinə qədəm qoydılar, Koroğlu dedi:

– Cəmaət, gərək bu kəndləri şikar eyləyə-eyləyə gedək.

Pəs hər kəndə və hər abadanluğa ki yetüşirdilər, o kəndi xərab və mal və dövlətin qarət eylərdilər. Tainki mənzilbə-mənzil özlərin yetürdilər Malatyanun üç ağaclığında bir basəfa çəmənə. Koroğlu yüzün dutub iyidlərə dedi:

– Cəmaət, çün neçə müddət gecə və gündüz yol gəlmişük və atlara şəbxun urmuşuq. Atlar rəftardan qalub. Əgər bizlər bu tövrilən düşməne müqabil olaq, məsləhət dəğül.

İyidlər ərz eylərdilər:

– Qurbanun (olum), hər nə sən hökm eyləyəsən, bizlər sənə itaət eyləruq.

Koroğlu dedi:

– Məsləhət odur ki, bir neçə gün bu çəməndə qalaq. Həm özümüzün xurdi-rahimiz çıxsun və həm atlarımız rahət olsun. Bəd əz an düşməni üstünə gedağ.

İyidlər ərz eylərdilər:

– Ey Cəlali Koroğlu, ixtiyar sənündür. Əmma çün şəhrün yavıqlığıdır və bizlər çox cəmiətuğ. Məlumdur ki, gəlib-gedən bizləri bu çəməndə görüb Fərhəngə xəbər aparur və o ləşkər çəküb bizim üstümüze gəlür və rəhatluq bizlərə haram

olur. Əmma imdi ki sənün meylün bir neçə gün burda qalmaqdır, məsləhət odur ki, bu dağın o tərəfini oturaq eyləyağ. Əmma hər gün neçə nəfər gəlüb bu çəməndən ələf cəm eyləyüb atlara aparax. Ta bir neçə gün atlarımız halə gəlsün. Bəd əz an Fərhəngin üstünə gedüb dava eyləyağ.

Koroğlu onların rəyin çox pəsənd eyləyüb afərin dedi. Pəs o çəməndən qayıdub o həvalidə olan dağın dalında mənzil eylədilər. Əmma hər gün iyidlərdən gəlüb o çəməndən ələf cəm edüb aparurdılar. Bir gün Bəlli Əhməd gəlüb Cəlali Koroğlunun yanına ərz eylədi:

– Qurbanun olum, neçə gündür ki, biz burda mənzil eyləmişü, əmma heç şikar girə düşməyib. Əgər mürəxxəs eyləsən, gecələr olanda gedəruğ şəhrün həvalisinə. Qafilədən, karvandan çapub gətürüğü ki, iyidlərin xərci təمام olub.

Koroğlu dedi:

– Nə manii var? Əmma ehtiyatlan gedün ki, məbadə, Fərhəng xəbərdar olub qəflətən sizi dəstgir eyləyə.

Pəs o gecə Bəlli Əhməd neçə nəfər iyidlərdən götürüb gəldi şəhrün həvalisinə. Dolanurdu, tainki sübhə yavuuq olanda bir əzim qafilə şəhərdən çıxıb yüz qoydu gəlməgə. Bəlli Əhməd qafiləni görəndə iyidləri götürüb gəldi həman çəmənün yanında kəmin eyləyüb durdu. Çün qafilə o çəmənə yetişdi, Bəlli Əhməd iyidləri götürüb töküldi həman qafilənin içinə. Əhli-qafiləni öldürüb, məgər neçə nəfər səlamət qurtulub şəhrə tərəf qaçdı. Əmma o qafiləni təمام döndərüb gətürdilər.

Koroğlu iyidrilən oturmuşdu. Bir vəqt gördi zəng səsi gəlür. Dürüst mülahizə eylədi, gördü Bəlli Əhməd bir böyük qafilə urub gətirür. İyidlər təمام ayağa durub o yükləri endirdilər. Eylə ki gün çıxdı, Koroğlu o yükləri açub gördü əcəb qumaş və hərİR parçalar var və çox nəgd pul var. Pəs o mal və dövləti təمام iyidlərə təqsim eylədi.

Qoy bunlar burda qalsun, əmma nəqli-dəstan eşit qafilə əhlindən. Çün neçə nəfər onlardan səlamət qurtulub Malatya şəhrinə qaçdılar. Gün çıxan zamanda özlərin yetürdilər şəhrə. Fəryad eyləyə-eyləyə gəldilər Fərhəngün qapusına. Fərhəng yüzün dutub öz adamlarına dedi:

– Cəmaət, məgər nə var ki, belə qeylü-qal oldu?

Ərz eylədilər:

– Afəndim sağ olsun, neçə nəfər durub qapuda, əmma təمام yaralı və qan üzlərindən və gözlərindən axar.

Fərhəng hökm eylədi ki, onları gətirün, görüm ki, onları kim o halə salub.

Pəs onları gətürdilər Fərhəngin yanına. Fərhəng onları bu əhvalda görəndə dedi:

– Canım, bu nə əhvaldur və sizləri kim bu halə salub?

Ərz eylədilər:

– Afəndim sağ olsun, bizlər tacirüç. Sübhə yavuuq yüklərimizi çapub şəhərdən xaric olduç. Əmma filan çəmənə yetişəndə neçə nəfər anasın satdıçum xırsız bizə düçar oldu, təمام əhli-qafiləni öldürüb və bizim yüklərimizi apardılar və bizlər bir növ ilən zəxmdar özümüzü sənün xidmətəyə yetürdüç. Gərək bizim dadımıza yetişib o xırsızları tapasan.

Fərhəng bunu eşidəndə aləm gözünə tirəvü-tar olub fikrə piçidə oldu ki, aya, bu qafiləni dağıdan kimdür. Hərçi fikir eylədi, xəyalına bir zad gəlmədi. Dedi:

– Canım, siz bir neçə gün burada təvəqqöf edün. Ta mən adam göndərüm ətrafü-cəvanibdən soraq eyləyüm. Ta görüm bu əməl kimdən baş verüb və hərgah onları tapa bilməsəm sizün qarətünüzi mən özüm verrəm.

Pəs əhli-qafilə mürəxxəs olub gəldilər karvansarada mənzil eylədilər. Əmma Fərhəng öz vəzirin və aqilməndlərin çağırub dedi:

– Cəmaət, imdiyə kimin bir belə əməl heç kim nişan verməyüb ki, şəhrün iki ağaclıçında qafilə dağıtsunlar. Aya, sizin fikrüzə nə gəlir. Bu əməli kimdən görərsüz?

Onlar ərz eylədilər:

– Afəndim sağ olsun, biz də bir belə əməl indiyə kimin nə görmüşdux, nə eşitmişdux. Əmma bir neçə nəfər atlu o çəmənün həvalisinə göndər, ta ətrafdan bir soraq eyləsün. Bəlkə bir əlamət zahir ola.

Pəs Fərhəng üç nəfər atlu göndərdi ki, o həvalidən soraq eyləyüb xəbər gətürsün. Pəs o atlular zöhr vəqti özlərin yetür-

dilər o çəmənə. Qəzayi-rəbbanidən neçə nəfər Cəlali Koroğlunun iyidlərindən gəlmişdilər ki, o çəməndən ələf cəm eyləyüb atlara aparsun. Əmma Fərhəngin adamları gördülər ki, çəməndə neçə nəfər adam var, özlərin yetürdilər onlarun yanına, gördülər əcəm libası geyüblər. Xəbər aldılar:

– Canım, bu gün sübh vəqti bu çəməndə bir qafilə dağıdıblar. Heç büldüz ki, onlar kimdür?

Dəli Mehtər elə bunu eşidəndə dedi:

– Canım, onları neylərsüz?

Onlar dedilər:

– Əcəm oğlu, o qafilə əhli gəlüb Fərhəngə ərz eyləyib. Əmma Fərhəng bizi göndərüb ki, bir soraq dutub xəbər aparaq.

Dəli Mehtər dedi:

– Canım, bu dağın dalında bir neçə nəfər atlu var, əgər qafiləni dağıtmış olsalar onlar dağıdub.

Fərhəngin adamları bunu eşidəndə təcili-təmamilən özlərin yetürdilər o dağın üstünə. Gördülər çadır çadırdan keçüb. Bir böyük ordu qurulub. Pəs yavaş-yavaş özlərin verdilər orduya. Bir nəfər iyidlərdən xəbər aldılar:

– Canım, bu ordunun böyügünün çadırı hansıdır?

Pəs Koroğlunun çadırın nişan verdilər. Onlar gəldilər Cəlali Koroğlunun bərabərinə, gördülər əcəb pətyarədir ki, buğları kəl buynuzu kimin binaguşinə çəkilib. Əmma hər kəs ki, onun yüzünə baxar qorxusundan az qalır ki, zəhrəsi çak olsun. Koroğlu onları görəndə dedi:

– Canım, kimsüz və nə axtarırsuz?

Onlar dedilər:

– Canım, biz Fərhəngün adamlarındanuq. Bu gün sübh vəqti bu çəməndə bir ağır qafilə dağıdıblar. Gəlmişüğ onun sorağına. Əmma eşitmişük ki, sənin adamların o qafiləni dağıdıub. Gərək onları verəsən ki, Fərhəngün yanına aparaq.

Koroğlu ta bunu eşidəndə aləm gözüünə tirəvü-tar olub yüzün dutub Bəlli Əhmədə dedi:

– Bunları dutun!

Pəs Bəlli Əhməd onların hər üçün dutub qolların möhkəm bağladı. Əmma həman saat Dəli Mehtər özün yetürdi Koroğ-

lunun bərabərinə. Ərz eylədi:

– Qurbanın olum, bunların tənbehin ver mənə.

Pəs Dəli Mehtər onların hər üçünün burnun və qulaqların kəsib asdı boynuna. Atların alub özlərin piyadə yola saldı. Dedi, gedün Fərhəngə xəbər aparun ki, Cəlali Koroğlunun adamları qafiləni dağıdub və bizi bu halə salub sənün yanına göndərdi.

Pəs onlar piyadə ordan yola düşüb gecədən bir neçə saat ketmiş özlərin yetirdülər Fərhəngün yanına. Fərhəng onları bu əhvalda görəndə dedi:

– Canım, sizi kim bu halə salub?

Dedilər:

– Afəndim, o anasın satdığım Cəlali Koroğlu təmam dəli-lərin başına cəm eyləyüb gəlüb o çəmənün üstündə olan dağ-da kəmin eyləyib oturub. Həman qafiləni onun adamları dağıdub və bizi bu halə salub sənün yanına göndərdi. İmdi hər fikrin var eylə ki, bu gün, ya sabah sənün xidmətə gəlülər.

Fərhəng çün Cəlali Koroğlunun gəlməgindən xəbərdar oldu, aləm gözünə tirəvü-tar olub hirsindən rəngi qızardı. Həman gecə adam göndərib təmam ləşkərin böyüklərin ehzar eylədi. Çün qoşun böyükləri cəm oldular, Fərhəng dedi:

– Cəmaət, bülün və xəbərdar olun ki, bu anasın satdığım Cəlali Koroğlu dəlilərin yığub gəlib bu həvalidə düşüb və fikrində bizim vilayətimizi xarab eyləməkdür. Gərək bu gecə təmam ləşkəri cəm eyləyüb bir yerə yığasuz ki, sübh vəqti olanda təmam mükəmməl və müsəlləh olub qaladan xaricə çıxıb dava eyləyək.

Pəs qoşun böyükləri ayağa durub həman gecə igirmi iki min ləşkərin tədarükün gördülər. Qoy bunları burada qalsın, əmma nəql-dəstan eşit Cəlali Koroğludan və iyidlərdən.

Çün Fərhəngin adamlarının burnun və qulaqların kəsüb yola saldılar, Koroğlu iyidləri çağırub dedi:

– Canım, əlhəmdü Allah, bu neçə gündə həm özümüz rahat olduq və həm atlarımız rahat oldu. Çün indiyə kimin Fərhəng bizim gəlməgimizdən xəbərdar dəğüldi. Əmma bu gecə ona xəbər yetişür. Məbadə, bizlər qafilə bu gecə bizə şəbxun ola. Məsləhət odur ki, bu gecə neçə saat gecədən ketmiş atlanacaq və

şəhrün həvalisində olaq. Ta görək Fərhəngdən nə xəbər olur.

İyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, ixtiyar sənindir. Pəs üç saat gecədən keçəndən sonra Cəlali Koroğlu hökm eylədi ki, təmam iyidlər atların zin edüb səvar oldular. Pəs Cəlali Koroğlu qabağınca, iyidlər onun dalınca, gecənin bir vətində özlərin yetirdilər Malatyanın həvalisinə. Atlarından aşağı gəlüb atların cilovu əllərində ta sübhə kimin kəmin eyləyüb oturdular. Eylə ki sübh oldu, dərvazəban dərvazəni açub gördü, təmam bərrü-biyabanı atlar dutub. Əmma qorxusundan dərvazəni bağlayub özün yetirdi Fərhəngün yanına. Fəryad elədi:

– Afəndim sağ olsun, bül və xəbardar ol ki, təmam biyabanı atlu dutub və təmam pür əsbab dava libası geyüblər.

Fərhəng yəqin eylədi ki, Cəlali Koroğlu gəlüb qalanun ətrafında düşüb.

Pəs təmam ləşkərin istəyüb, igirmi iki min ləşkər mükəmməl və müsəlləh hazır oldular. Əmma Fərhəng özü dava libasların töküb bərabərinə, başdan-ayağa qərqu-ahənü-fulad oldu, bir kuh-peykər ata səvar olub, ləşkər onun dalınca dərvazədən çıxdı xaricə. Əmma Cəlali Koroğlu tamaşa eylərdi, gördü, Fərhəng qabaqaca gəlür. Əmma qərib cavandır ki, ruzigarın gözü belə pəhləvan görməyib və o qədər ki, Əli bəzircan tərif eyləmişdi, ondan artuqdur. Pəs Koroğlu ayağa durub Qıratun təngin möhkəm eyləyüb səvar oldı. Əmma Fərhəng yetişdi iyidlərin bərabərinə, ucadan fəryad elədi:

– Cəamət, kimdür bu qoşunun böyüğü və sərdarı? Gəlsün bərabərə!

Cəlali Koroğlu bunu eşidəndə əndamına bir lərzə düşüb, bir acılı taziyanə yəminü-yəsardan Qırata göstərib, o heyvani-bizəban təkü-puyə gəlüb badi-sərsər kimin bir neçə baş meydanı cövlan eylədi. Pəs Koroğlu atun cilovun çəküb səddi-İskəndər kimin kəsdı Fərhəngün yolunun başın. Fərhəng Koroğlunun bu meydan gəzməgin və şücaətin görəndə huş başından çıxıb heyran qaldı. Dədi:

– Canım, sən bu qoşunun böyügsən?

Koroğlu dedi:

– Bəli.

Fərhəng dedi:

– Canım, sənin adun nədir?

Koroğlu dedi:

– Canım, mənim qaydamdur ki, dava günündə türki oxuram. Qulaq ver, bir neçə türki oxuyum. Əmma o turkilərin içində adımı nişan verrəm.

Pəs bu türkini oxudu.

Çamlubeldən neçə mənzil gəlmişəm,
Bu uzaq yolumdan minnət çəkərəm.
Başıma çəkmişəm əcəl badəsin,
Yetişsə, ölümdən minnət çəkərəm.

Ataram şəspəri, götürürəm gürzi,
Düşməyə geydirrəm alu-qırmızı,
Basaram ləşkərin, qıraram sizi,
Yorulsam, qolumdan minnət çəkərəm.

Oğrın-oğrın bülün yollarım vardır,
Yeddi min yeddi yüz qullarım vardır,
Təkə-türkman kimin ellərim vardır,
O ağır elimdən minnət çəkərəm.

Koroğluyam, döyüş sallam bu Ruma,
Qıraram ləşkərin, yetürürəm Quma,
Ovaram dəmiri, döndərrəm muma,
Tirü-əndazəmdən minnət çəkərəm.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eyelədi, Fərhəng dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, mən sənün adun eşitmişdüm, əmma yüzün görməmişdüm. Əgər əlivün hünəri dilüvə görə olsa, yaman dəgilsən.

Koroğlu dedi:

– Ey həramzadə, mənim şöhrətim təmam vilayətləri basub. Hala imdi sən məni tanıyırsan. İnşallah-taala, özümü sənə tanıduram.

Fərhəng gördü Koroğlu çox qüruri-təkəbbür eylər, dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, sən indiyə kimin iyid davasına

düşməyübsən. Əgər həyat baqi olsa, sənə bir zərbi-şəst gös-tərüm ki, təmam dastanlarda deyilsün. Və mən eşitmüşəm ki, Rum paşalarının çoxu sənün əlündə həlak olub. Və çox şəhər-lər xərab eyləyübsən və mən həmişə bu arzunu eylərdüm ki, ləşkər götürüb gələm Çamlıbelə. Əmma əlhəmdüallah, əcəl səni dutub götürüb mənim yanına, sənün başuva bəlalar gətirim ki, təmam əhli-aləm sənün əhvaluva qan ağlasun. Koroğlu dedi:

– Ey bədbəxt həramzada, çox adamlar sənün kimin özlüyünə məğrur olub lafı-kəzaf eyləyüb, əmma axırüləmr baş və canın bu yolda qoyub. Fərhəng dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, imdi mərdü-namərd bu meydanda məlum olur ki, aya, kim doğru sölər.

Koroğlu genə bu türkini oxudu:

Təngə gələb Rum ölkəsi əlimdən,
Nə karəsən sən özünü öyərsən?
Səni sallam yaman namusu-nənkə,
Hərzə-hərzə bu söz nədür deyərsən?

Yeddi min iyidi salmışam daşə,
Dedigün sözləri eyləmə haşə,
Yəqin olsun ömrün yetişüb başə,
Canun ver, əlimdən yaman yeyərsən.

İyid odur meydan günü çapınsun,
Ac qurd kimin dəstələrə qarınsun,
Qeyqac atub ox kamandan yayınsun,
Namərd kimin nə özünü öyərsən?

Koroğluyam, ucalardan baxaram,
Atəş kimin yandıruban yaxaram,
Qalaların başdan dibə yıxaram,
Həddün nədür Koroğlunu söyərsən?

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Fərhəng Koroğlu-nun bu sözlərindən mütəğəyyir olub rəngi qaçdı, dedi:

– Vay anasın satdığım əcəm oğlu, məgər məni Rum paşa-larının ayağına aparursan?! Mənim adıma Fərhəng deyəllər ki, təmam vilayətlərdə şöhrətim var. Bu gün sənə bir qılıc

urum ki, aşıqlar dastanlarda nəql eyləsün.

Koroğlu dedi:

– Ey həramzada bədbəxt, bülürəm bu gün əmrin başa yetişib. Hər nə əlündən gəlsə, mənim barəmdə müzayiqə eləmə.

Pəs Fərhəng əl qılıca eyləyüb yüz qoydı Cəlali Koroğlunun üstünə. Əmma öz ləşkərinə hökm eylədi ki, cəmaət, qoymı-yun bu əcəm oğlun. Koroğlu əhvalı belə görəndə yüzün dutub iyidlərə dedi:

Bu meydanda qurun cəngi,
Köməgüz həştü-çar olsun.
Dolansun bəxti bədxahun,
Həmişə dilfekar olsun.

Bu səhradə salun qovğa,
Edün siz məhşəri bərpa,
Bələnsün qanə sərtapa,
Yer üstü lələzar olsun.

Çəkün tiği-şərərbarı,
Düşün meydana el carı,
Dönim eylün ələmdarı,
Bu səflər tarimar olsun.

Koroğlu çox dövüş saldı,
Dəmir şeşpər başa çaldı,
Axır Ruma yeriş saldı,
Qənimlər xaru-zar olsun.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eylədi, qılıcın belindən çəküb yüz qoydu Fərhəngün üstünə. Əmma bu tərəfdən Bəlli Əhməd və Dəli Mehtər və Dəli Həsən və Eyvəz balı və Zülfüqar bəg təمام qılıcların çəküb iyidlərilən belə özlərin urdular ləşkərə. Hər iki tərəfdən bir davayi-əzm oldı ki, ruzigarın gözü belə dava görməmişdi. O gün ta afitabi-aləmitab qürub eyləyənə kimin dava oldu. Əmma heç tərəfdən fəthü-nüsret yüz vermədi. Atlar rəftardan və iyidlər qüdrət və qüvvətdən qaldı. Osmanlının cəmdəgi bir-birinün üstünə töküldi, qan o səhradə nəhr kimin cari olmuşdu. Fərhəng çün gör-

dü afitab qürub eylədi, fəryad eylədi ki, ey Cəlali Koroğlu, davamız qalsun sabaha.

Pəs osmanlu cəməti təmam zəxmdar özlərin saldılar qalaya. Əmma Cəlali Koroğlu iyidləri götürüb gəldi həman dağın dalına ki, orda kəmin eyləyüb oturmuşdu. Pəs o gecəni orda qalub, eylə ki sübh oldu, dedi:

– Cəmət, bizim burda qalmağımız məsləhət dəgil. Ondan ötrü atlarımızın ələfi yoxdur.

Bəlli Əhməd ərz eylədi:

– Qurbanın olum, gedərük bu çəməndə mənzil eylərük və bundan sora davanı da bu çəmənün kənarında eylərük. Nə lazım olub ki, biz hər gün üç ağac yol qalanun üstünə yürüş aparaq.

Pəs Cəlali Koroğlu və iyidlər təmam onun sözün təhsin eylədilər. Eylə ki sübh oldu, ordan köçüb gəldilər həman çəməndə aram dutdular. Əmma Fərhəng çün davadan qayıdub daxil oldu şəhərə, o gecə qoşunun böyüglərin çağırub dedi:

– Cəmət, bir tədbir eyləyin ki, bu anasın satduğım Cəlali Koroğlu çox böyük bəladur.

Onlar ərz eylədilər:

– Afəndim, qoşunun bir nisfi həlak oldu. Əmma o biri nisfi təmam zəxmdar və məcruhdur. Əgər sabah dava eyləsən, yəqin eylə ki, qoşunun davam gətirməz və təmam mütəfərriq olur. Məsləhət odur ki, sabah davanı mövquf eyləyəsən, ta ətraf cəvanibdən qoşun və kömək tədarük eyləyəğ.

Pəs Fərhəng onların sözün təsdiq eylədi. Eylə ki sabah oldu, çahar ətrafa adam göndərirdi. Bir cəmi-kəsir başına cəm eylədi. İki gündən sora Fərhəng cəmiyyəti-təmmamilən qaladan çıxub gəldi həman çəmənə ki, Cəlali Koroğlu və iyidlər orda mənzil eyləyüb oturmuşdılar. Çün Koroğlu onları gördü, hökm eylədi iyidlərə ki, daxi oturmaq vaxtı dəgil, ayağa durub atları zin edin. Əmma bu gün belə mərdanə dava eyləyün ki, bəlkə bunları pamal eyləyəsüz.

Pəs təmam iyidlər ayağa durub, mərdanə daməni-hümmət kəmərlərində möhkəm eyləyüb, başdan-ayağa qərqu-ahənüfulad oldılar. Atlarun təngin möhkəm edüb səvar oldular.

Əmma Cəlali Koroğlu özü dava libasın geyib Qırata səvar oldu. Hər iki tərəfdən səflər düzüldü. Fərhəng atın sürüb gəldi meydana. Fəryad eylədi:

– Ey Cəlali Koroğlu, qədəm meydana qoy, bu gün növbət sənən mənimdür.

Koroğlu bunu eşidəndə, Qıratı bir cövlanə gətürüb bir neçə baş meydanı dolandı. Bəd əz an özün yetürüb Fərhəngün bərabərinə. Atun cilovın çəküb durdu. Fərhəng dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, bu ləşkərin təqsiri nədür ki, bunlar aralıqda həlak olsun. Gərək bu gün ikimiz dava eyləyək, ya sən mənə qalib olursan, ya mən sənə qalib ollam.

Koroğlu dedi:

– Yaxşı dersən.

Pəs Fərhəng əl nizəyə aparub yüz qoydı Koroğlunun üstünə. Koroğlu onun nizəsin rədd eyləyüb əl nizəsin götürüb yüz qoydı Fərhəngün üstünə. Pəs neçə tən nizə onların arasında rəddü-bədəl oldu. Koroğlu bağlıyanı Fərhəng açdı, Fərhəng bağlıyanı Koroğlu açdı. Çün nizədən onların muraadı hasil olmadı. Koroğlu dedi:

– Canım, davanı qılıc açar və mərd və namərd qılıcda məlum olur.

Fərhəng dedi:

– Nə eyibi var, mən də razıyam.

Pəs Koroğlu qılıcın çəkib meydana dolandı, dedi:

– Fərhəng, bir neçə bənd türki gəlib sinəmə, qoy onları deyim, bəd əz an dava eyləyək.

Pəs bu turkini oxudu.

Saya salmam yüz sənüntək düşməni,
Hünərün var, gəl, girgilən meydana.
Zənbur kimin cəsədüvi dalaram,
Bələrəm rəxtivü bütün al qanə.

Danışma həddündən çox da ziyadə,
Axırı əlimdən gedərsən dadə,
Səni sağ qoymaram dari-dünyadə,
Çıxasan, yendürrəm, həft asimanə.

Ərəb, Əcəm tanıyıblar zatımı,
Heç vermənəm düşmənimə matımı,
Dolandurram bu meydanda atımı,
İyidligim məlum olsun cahanə.

Koroğlu yam, şöhrətim var Əcəmdə,
Adım düşüb Dağıstanə, Dərbəndə,
Yaman gündə səni sallam kəməndə,
Qolu bağlı göndərürəm İranə.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eyləyüb, bir də meydanı cövlan edüb. Eylə ki Fərhəngün müqabilinə yetişdi, qılıcın götürüb yuxarı, istədi Fərhəngin başından ursun. Fərhəng qalxanın çəküb başına. Əmma Koroğlunun qılıcı bərgi-lamə gögdən gəldi, Fərhəng qalxanun altından baxırdı. Gördü, Cəlali Koroğlunun (qılıcı) ildırım kimin gəlür. Əgər qalxana dəgə, iki parə eyləyüb Fərhəngi həlak eylər. Pəs Fərhəng canunun hövlindən pişdəstluğ eyləyüb şeşpərin atdı qılıcun dəminə. Qılıc dəmir şeşpəri iki parə eyləyüb keçdi qalxanə. Fərhəng qalxana bir gərdiş verüb Cəlali Koroğlunun qılıcın rədd eylədi. Pəs atına bir məhmizi-tiz çəküb meydanı bir dolandı, dübarə qayıdıb Koroğlunun bərabərinə, dedi:

– Anasın satduğım, qılıcı eylə urmazlar! Sən növbətün təمام eylədün, imdi növbət mənimdür. Gör, ustadlar qılıcı necə urar!

Koroğlu dedi:

– Ey həramzadə, mərd iyidlər meydan günü isbat göstərür. Gəl, görüm, nə karəsən!

Pəs Fərhəng qəzəbalud olub, qılıcın belindən çəküb, meydanı bir cövlan eylədi, dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, qulaq ver, mən də bir neçə türki deyim, bəd əz an dava eyləyək.

Pəs Fərhəng bu türkünü oxudu.

Şöhrətim var mərd iyidlər içində,
Mənim kimin iyid gəlmüb cəhanə.
Bu meydanda yoxdur mənə bir hərif,
Mənimilən cəng eyliyə mərdanə.

Yaranmışda hərif bulmam özümə,
Eşidənlər qulaq versin sözümə,
Eyləməsəm dünya gəlməz gözümə,
Yerim olmuş mənim meyü-meyxanə.

Sən ulduzsan, bədirlənmiş mən ayam,
Gökdən enmiş sənə oğrun bəlayam,
Yer yüzündə qayım möhkəm qalayam,
Mənə kar eyləməz topü-topxanə.

Fərhəng deyər, yaxşı-yaman seçilür,
Qızıl qanlar şərab kimin içilür,
Qoç Koroğlu ortasından biçilür,
Çamlıbeldən daxi qalmaz nişanə.

Çün Fərhəng sözün təmam eylədi, qılıcın götürüb yuxarı is-tədi Koroğlunun başından ursun, əmma Cəlali Koroğlu bir şeşpər onun bazusundan eylə urdu ki, Fərhəngin bazusu şikəst olub, qılıc əlindən düşdü yerə. Pəs hər iki ləşkərdən sədə-yi-afərin fələki-lacivərdə bölənd oldu. Əmma Fərhəng əhvalı belə görəndə yüzün dutub öz ləşkərinə fəryad eyəldi ki:

– Cəmaət, qoymayun bu anasın satduğım Cəlali Koroğlunu.

Qoşun cəmaəti dərya kimin mövcə gəlib yüz qoydular Koroğlunun üstünə. Əmma Koroğlu yüzün dutub iyidlərə, dedi:

Ələ alsun giran gürzin,
Xan Eyvəz eyləsün cürət.
Qədəm qoysun bu meydanə,
İyidlər eyləsün qeyrət.

Bu Fərhəngin atun daşın,
İki gözdən tökün yaşın,
Asun dərvazədən başun,
Çəkün Çamlıbelə dövlət.

Edün cismin iki parə,
Çəkün sizlər onı darə,
Yara üstən urun yarə,
Görənlər eyləsün ibrət.

Koroğlu verdi fərmanı,
Görülsün dəstənin sanı,
Kəsün başlar, tökün qanı,
Çapın şəhri, edün qarət.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, iyidlər dörd tərəfdən ac qurt kimin özlərin urdılar qoşuna. Əmma Cəlali Koroğlu özi qılıcın çəküb düşdi osmanlının içinə. Hər kəsün ki, başından urardı, qılıcın bərği atun qarnı altından zahir olurdu və hər kəsün belindən urardı, iki parə eyləyüb yarısı yerə düşərdi və yarısı at üstündə qalurdı və hər kəsün ki, çignindən urardı, bir qoluynan başın yerə salurdı, əmma bir tərəfdən iyidlər küştələrdən püştələr tərtib verürdi. Pəs osmanlı cəmaətin qoyun sürüsü kimin iyidlər qatıb qabaqlarına qavardılar, tainki iş bir məqamə yetişdi ki, on nəfər osmanlı, bir nəfər iyidün əlində əsir və dəstgir olurdular. Qoşun cəmaəti kəlleyi-rubah kimin mütəfərriq olub qaçardılar. Fərhəng çün əhvalı belə gördü, öz canının hövlündən atın çapıb qoşunun qabağın qaytardı və fəryad eylədi ki, ey biqeyrət tayfa, yenə qaçırırsuz?!

Əmma osmanlı onun sözünə baxmayub iyidlərin zərbü-şəstindən bərği-bid kimin titrərdilər.

Əmma Cəlali Koroğlu o həngəmdə Qırata yəminü-yəsardan məhmiz çəküb özin yetürdi Fərhəngə, dedi:

– Ey həramzadə, bu biçarə osmanlıni qılıc qabağına verib özün qaçarsan?

Fərhəng dönüb baxanda gördü ki, Cəlali Koroğlu qılıc əlində ildırım kimin kəsüb başunun üstün. Ta istədi ki, öz başına bir çarə eyləsün, Koroğlu aman verməyüb bir qılıc onun başından elə urdu ki, iki hissə eyləyüb yarısı atun bir yanından və yarısı bir yanından (düşdü). Osmanlı cəmaəti çün öz böyüglərin belə gördilər, daxi tab gətürməyüb yüz həzimətə qoydular. Koroğlu yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, qoymayun ki, bunlardan bir nəfər salamat qurtulub zində getsün.

Pəs iyidlər hər tərəfdən at saldılar, ta gün qurub eyləyənə kimin onları qavıb, hər kəsə ki, yetişürdilər, bəratı-həyatın möhr edüb, cəhənnəmə vasil eylərdilər. Ta Malatyanun darvazasına

kimin onları qavdılar. O cəmaətdən zində qalmadı. Məgər bir cəmi-qəlil ki, onlar həm zəxmdar fəlakət günündə özlərin saldılar şəhrə. Çün vəqt təng idi, Koroğlu iyidləri qaytarub.

O gecə həman cəməndə qaldılar. Çün sübh oldı, iyidlər yıǵıldılar Koroğlunun başına, Koroğlu hökm eylədi ki, küştələrün at və əsbabın bir yerə yıǵdılar. Onları iyidlərə təqsim eylədi. Bəd əz an Cəlali Koroğlu ordan köçüb gəldi şəhərin kənarında düşdü. Əmma şəhərin böyügləri təmam töküldülər Koroğlunun ayaqlarına. Ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, bizlərə aman ver ki, bizim heç təqsirimiz yoxdur. Ondan ötrü biz rəiyətuǵ.

Cəlali Koroğlu onlara rəhm eyləyüb o şəhrün qətl və qarətin baǵışladı. Əmma neçə nəfər iyidlərdən göndərib Fərhəngün təmam mal və dövlətin və xəzanəsin gətürdilər. Pəs onları təmam iyidlərə təqsim eylədi.

Çün Cəlali Koroğlu bu işlərdən fəriq oldu. Pəs bir ali məclis arəstə eyləyüb ki, təmam iyidlər o məclisə cəm oldular, yüz dutub saqilərə, dedi:

– Çoxdandır ki, iyidlər səfər çəküb güzəran eyləməyiblər. İyidlərə şərab verün ki, eyşü-nuşə məşǵul olsunlar.

Pəs saqilər əllərində piyaleyi-şərab məclisə düşüb peydərpey Cəlali Koroğluya və iyidlərə verürdilər, onların başı şərabinəbdən gərm olub, hər kəs öz aləmində keyfə məşǵul oldı. Bir nuşanuş o məclisə düşdi ki, əql başdan çıxub təmam məstü-layəqil oldular. Əmma Koroğlu o məstlıx aləmində Kənan Fərhəngin oǵlu yadına düşdü. Əl uzadıb sazın götürüb, kök eyləyüb basdı sinəsinə, yüzün dutub iyidlərə tərəf, dedi:

Qurun məclis, olun dilxoş,
Bu dövrən özgə dövrəndür.
İçün bədə, olun sərxoş,
Bu dövrən özgə dövrəndür.

Gəzinsün məclisi saqi,
Yetişdi işrətün çağı,
Ölüb Fərhəng kimin yaǵı,
Bu dövrən özgə dövrəndür.

Oxur bülbül, qonar dalə,
Gecə-gündüz çəkər nalə,
Qızardub dağları lalə,
Bu dövran özgə dövrəndur.

Koroğlu aldı dünyanı,
Edüb düşmənlərin fanı,
Çəkün gəlsün o Kənanı,
Bu dövran özgə dövrəndur.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, yüzün dutub Bəli Əhmədə dedi:

– Fərhangün oğlu Kənanı gərək gətürəsən.

Pəs Bəli Əhməd neçə nəfər iyidlərdən yanınca götürüb gəl-di şəhərə. Kənanı təcili-təməmilən gətürdilər Cəlali Koroğlu-nun xidmətinə. Koroğlu gördü vaqəən Kənan belə gözəl oğ-landur ki, çərx altında onun misli-mənəndi yoxdur. Əmma Kənan Cəlali Koroğlunu görəndə başın salıb aşağa, qorxu-sundan durdu titrəməgə və ağlamağa. Koroğlu bu əhvalı gö-rəndə istədi ki, onun köylin alsun və qorxudan çıxartsun. Sa-zın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub Kənanə tərəf, dedi:

Çamlıbeldən gəlmişidüm qəsdüvə,
Səri siyəh telli Kənan, ağlama.
İşvə satma, piyalə al dəstüvə,
İyidlərin cigərini dağlama.

Ördək qonar çeşmələrə, göllərə,
İpək şəddə xub yaraşur bellərə,
Çamlıbeldə qarış bizim ellərə,
Səri siyəh telli Kənan, ağlama.

Qələm qüdrət xub çəkibdür qaşıvu,
Ala gözdən tökməgilən yaşıvu,
Günü-gündən ucalduram başıvu,
Səri siyəh telli Kənan, ağlama.

Qoç Koroğlu səni saldı kəməndə,
Tayun yoxdur Misir, Hələb, Yəməndə,

Səni verməm Dağıstana, Dərbəndə,
Səri siyəh telli Kənan, ağlama.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Kənan başın yuxarı götürüb ərz eylədi:

– Ey Cəlali Koroğlu, çün mənim atam Fərhəngi öldürdün və onun mal və dövlətin qarət eyləyüb iyidlərə qismət eylədin, ərzim sənə budur ki, məni mürəxxəs eyləyəsen ki, öz atamın yerində əgləşəm və hər il məbləği-xatir sənə bac və xərac göndərəm.

Cəlali Koroğlu çün bu sözləri Kənandan eşitdi, genə sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub iyidlərə tərəf, dedi:

Əl çəkmərəm Kənan kimin saqidən,
Onu çün Eyvəzə qardaş demişəm.
Götürün onları siz düşün yola,
Onları özümə sirdaş demişəm.

Ağcaquzu, Dül atına mindirün,
Qardaş kimin bir-birinə dindirün,
Bir çadırda, bir otaqda endirün,
Bunları özümə qardaş demişəm.

Yeddi min iyidin atın minəndə,
Canından əl çəküb düşmən görəndə,
Bu meydanda yağlı Fərhəng öləndə,
Canımı onlara peşkəş demişəm.

Koroğluyam, bada getməz əməgim,
Şahlar-şahı Əli olsun köməgim,
Mərd iyidlər, budur sizə diməgim,
Eyvəzi özümə qardaş demişəm.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, hökm eylədi ki, iyidlər ordan köç eyləsün. Pəs iyidlər tədarüklərin görüb, Kənanı götürüb yola düşdülər. Mənzilbəmənzil gəlirdilər, tainki yetişdilər Çamlıbelün həvalisinə. Əmma Cəlali Koroğlu hökm eylədi ki, iyidlər orda düşdülər. Pəs o gecə orda qaldılar. Əmma bir tərəfdən Çamlıbelə qalan iyidlər Cəlali Koroğlunun gəlməgindən xəbərdar oldular, təmam atlarına səvar olub gəl-

dilər istiqbalə. Koroğlu hökm eylədi ki, iyidlər ordan köçüb yüz qoydılar gəlməgə. Əmma çün Çamlıbelün dağları göründü Koroğlu gördü məcmui dağlar səbzü-xürrəm olub zümür-rüd kimin mərd gögərür və təmam elat çadırların qurub. Koroğlu bunu görəndə sazın götürüb at üstündə basdı sinəsinə, bu türkini oxudu.

Canım dağlar, yaxşı gəldüm fəslüvə,
Düzülübdür qara çadır ellərün.
Gögərübdür süsən, sünbül, bənəfşə,
Hər tərəfdə açılıbdur güllərün.

Gözəl qızlar dəstin verüb dəstinə,
Sürmə çəküb çeşmi-siyəh məstinə,
Al yaşıldan geyinübdür bəstinə,
Oğrun baxış yaxşı inçə bellərün.

Qoç Koroğlu qızarıbdur gözləri,
İnci kimin düzülübdür sözləri,
Duman, çiskin bürüyübdür düzləri,
Keçmax olmaz sel əlindən yollarun.

Çün Cəlaləli Koroğlu sözün təmam eylədi, genə yola düşdülər. Tainki, özlərin yetürdilər Çamlıbelə. Bir neçə gün mənzil dutub istirahətə məşğul oldular. Çün yolun zəhməti təmam oldu, Koroğlu məclisi-ali bina eyləyib iyidlər cəm oldular.

Çün Mələtyadan neçə nəfər qız iyidlər gətürmüşdi, Koroğlu hökm eylədi, ta onların tədarüklərin görüb neçə gün-neçə gecə toy dutuldu. Eylə ki toy təmam oldu, Koroğlu təmam iyidlərə xələt verüb mürəxxəs eylədi, ta hər kəs öz məkanında aram dutub keyfi-güzəranə məşğul oldu.

KOROĞLUNUN İYİRMİ ALTINCI MƏCLİSİ

Eyvəz balının Süleymaniyyə şəhərinə, Süleyman Paşanın qızı Gülsabah xanımın dalınca getməsi. Koroğlunun onun arxasınca getməsi, Süleyman Paşa ilə davası və onun Koroğlu tərəfindən öldürülməsi.

Raviyani-əxbar və naqilani-asar belə rəvayət eləyüb ki, Cəlalî Koroğlunun casuslarından bir nəfər Xacə Yəqub adlı Koroğludan mürəxxəs olub bina qoydu Rum vilayətlərində səyahət etməyə, tainki Rum məmləkətlərinin səyahət etməyə gəzə-gəzə onun güzəri düşdü Süleymani şəhərinin həvalisinə. Qaladan xaric bir çəməndə oturmuşdur. Qəzayi-rəbbanidən o şəhərin paşası ki, adına Süleyman Paşa deyərtilər, neçə nəfər öz qulamlarından götürüb şikara çıxmışdı. Bir qədər şikar etməyə, çün hava isti oldu, şikardan qayıdıb gəldi həman çəmənə ki, Xacə Yəqub o çəməndə aram tutub oturmuşdu. Xacə Yəqub çün Süleyman Paşanı gördü, baş endirib durdu ayaq üstə.

Süleyman Paşa çün Xacəni gördü, dedi:

– Canım, səni əcəm əhlinə bənzədürəm.

Xacə ərz etdi:

– Paşam sağ olsun, bəli, əcəm əhlindənəm.

Paşa xəbər aldı:

– Canım, hardan gəlib və harıya gedərsən?

Xacə ərz etdi:

– Qurbanun olum, mən Əcəm vilayətindən gəlürəm, əmma öz vilayətimdə çox qəzdar olmuşam, o cəhətdən öz vilayətimdən avara düşüb bu vilayətləri dolanuram. Bəlkə bir qədər para cəm etməyə, bəd əz an öz vilayətimə gedəm.

Paşa bunu eşidəndə Xacə Yəquba ürəyi yanub dedi:

– Canım, adın nədir?

Xacə ərz etdi:

– Qurbanun olum, mənim adıma Xacə Yəqub cəvahirfuruş deyəllər ki, öz məmləkətimdə çox dövlətim var idi və həmişə ağır qiymət cəvahiratlərdən xəridü furuş etmişdim. Əmma indi rüzigar məni bu halə salub ki, öz vilayətimi tərk ey-

ləyüb qürbət ixtiyar eyləmişəm.

Süleyman Paşa bu sözləri eşitduğca Xacə Yəquba rəhmi gəlib dedi:

– Xacə, heç qəm eyləmə ki, inşallah, sənün dərdüvə mən çarə eylərəm.

Pəs Xacə bir qədər dua və sənə eylədi. Pəs Paşa hökm eylədi qulamlarına ki, bir qədər kəbab eyləyün. Pəs qulamlar neçə ədəd şikar kəbab eyləyüb gətürdilər. Paşa Xacəni çağırub öz yanında əgləşdü. Pəs bir qədər kəbab tənəvül eyləyüb istirahətə məşğul oldular. Çün az qaldı ki, afitab qürub eyləsin, Paşa hökm eyləyüb qulamlarına ki, bir yaxşı at Xacəyə verdilər. Pəs ordan səvar olub yola düşdülər, ta özlərin yetirdilər şəhərə. Atlarından aşağa gəlib Paşa hökm eylədi, bir yaxşı mənzil Xacə Yəqubə verdilər.

Sübh və şam Süleyman Paşa Xacə Yəqubu öz hərəmxanasına aparub söhbət eylərdi, tainki bir müddət Xacə Yəqub Süleymani şəhərində Süleyman Paşaya mehman oldu. Əmma Süleyman Paşanın bir qızı var idi ki, onun adına Gülsabah xanım deyərdilər. O qız bir gözəl və nazənin-sənəm idi ki, çərş altında onun misli-mənəndi yox idi və həmişə Xacə Yəqub bu fikri eylərdi ki, bəlkə bir tövr ilən o qızı Çamlıbelə aparub Cəlali Koroğluya yetirsün. Əmma mümkün olmazdı, tainki bir gecə Süleyman Paşa yatandan sora Gülsabah xanım bir nəfər kəviz göndərdi Xacə Yəqubun mənzilinə və sifariş eylədi ki, Xacə zəhmət çəküb təşrif gətürsün ki, mənim bir qədər cəvahirim var, onları qiymət eyləsin.

Çün kəviz gəldi Xacənin mənzilinə və Gülsabah xanımın sifarişin yetürdü. Xacə Yəqub fürsəti qənimət bülüb ayağa durub gəldi Gülsabah xanımın mənzilinə, salam verüb durdu.

Pəs xanım ona nəvaziş eyləyüb yer göstərdi. Xacə əgləşdi. Bəd əz qəhvə və qəlyan Gülsabah xanım yüzün dutub Xacə Yəquba, dedi:

– Xacə, mənim bir qədər cəvahiratım var, istərəm onlara baxub qiymət eyləyəsen.

Xacə ərz eylədi:

– Xanım, görüm cəvahirlərin.

Pəs xanım kənzələrə hökm eylədi ki, bir cəbə qoydular Xacənin bərabərinə.

Xacə cəbəni açub gördü qəribə pürqiymət cəvahirlər var. Çox təhsin eyləyüb dedi:

– Xanım, bu cəvahirlərin misli heç padşahın xəzanəsində müyəssər dəgül, məgərinki, mən bir vəqt getdim Çamlıbelə, Cəlali Koroğlunun yanına, onda bu cəvahirlərin mislün görmüşəm.

Çün Gülsabah xanım Cəlali Koroğlunun tərifin eşitmişdi, dedi:

– Xacə, bu Koroğlu ki, təmam Rum məmləkətlərin xərab eyləyib, neçə adamdır?

Xacə dedi:

– Xanım, Cəlali Koroğlu bir iyiddür ki, onun kimin rəşid adam dünyaya nə gəlib və nə gələcək. Yeddi min və yeddi yüz və yetmiş yeddi rəşid iyid başına cəm eyləyib ki, hər biri dava günündə bir şiri-jəyandır ki, əgər hökm eyləyə iyidlərə Rumi xərab eyləsinlər, heç kimsənə onların öhdəsindən, gələ bilməz.

Gülsabah xanım dedi:

– Xacə, mən eşitmişəm ki, Cəlali Koroğlunun bir saqisi var ki, onun adına Eyvəz deyəllər.

Xacə ərz eylədi:

– Bəli, xanım, həman Eyvəz bir gözəl cavandır ki, yer yüzündə ona bərabər cavan gözəllikdə yoxdur. Əmma çün Cəlali Koroğlunun qardaşı yoxdur, onu özünə qardaş götürüb. Gülsabah xanım dedi:

– Xacə, sənin bu sözlərindən belə məlum olur ki, sən Cəlali Koroğlunun yanında çox qalıbsan.

Xacə ərz eylədi:

– Bəli, çox vəqt onun yanında ollam.

Pəs Gülsabah xanım çox nəvaziş eyləyib, Xacəyə dedi:

– Xacə, pəs bir müddəti burada qalmaqdan məqsudun nədür?

Xacə dedi:

– Xanım, doğrusu budur ki, mən Cəlali Koroğlunun casuslarındanam. Bu vilayətlərin səyahətinə gəlmişəm ki, hər yer-

də bir qəribə şey görsəm, Koroğluya xəbər verim.

Gülsabah xanım dedi:

– Xacə, bu vilayətdə qəribə şey nə təhsil eləyibsən ki, xəbər aparasan.

Xacə ərz etdi:

– Xanım, mən neçə müddətdir ki, bu vilayətdə dolanıram, daxi sənin cəmalundan qəribə şey görməmişəm. İnşallah, əgər həyat baqi olsa, sənün hüsn və camalun tərifin Cəlali Koroğluya aparram.

Gülsabah xanım dedi:

– Xacə, əgər mənim tərifimi Koroğluya eləyəsən, mənim dalımca gəlür?

Xacə dedi:

– Xanım, əlbəttə, gəlür. Əmma əgər sənün lütf və mərhəmətin olsa, bir namə həm Cəlali Koroğluya yazarsan.

Pəs Gülsabah xanım bir qədər pul Xacə Yəquba verib və çox nəvaziş eləyib, dedi:

– İnşallah, bir kağız Koroğluya yazaram.

Pəs Xacə mürəxxəs olub, gəldi öz mənzilinə. Eylə ki sabah oldu Xacə Yəqub gəldi Süleyman Paşanın yanına. Bəd az qəhvə və qəlyan məclis arəstə olub təmam Süleyman Paşanın ləşkərinün böyükləri hazır oldu. Hər tərəfdən söhbət etdilər, əmma əsnayi söhbətdə Cəlali Koroğlunun sözü düşdü araya. Xacə Yəqub ərz etdi:

– Paşam sağ olsun, mənim güzarım Çamlıbelə çox düşüb və mən Koroğlunu çox görmüşəm. Çox rəşid və dilavər iyidir və neçə min iyid başına (cəm) eləyib ki, dava günündə heç kimsənə onlara hərif olmaz.

Süleyman Paşa Xacə Yəqubun bu sözlərindən mütəğəyyir olub dedi:

– Xacə, bu anasın satdığım Koroğlunu çox tərif etlərsən.

Xacə ərz etdi:

– Paşam sağ olsun, mən tərif etləməyəm. Əmma onun rəşadəti təmami-ələmə məlum olub və təmam Rum paşaların həlak etləyib və onların vilayətlərin xərab etləyib.

Paşa dedi:

– Xacə, Koroğlu indiyə kimin qoç davasına düşməyib. Əgər onun hünəri olsaydı, indiyə kimin mənim vilayətimə qə-dəm qoyardı.

Pəs Xacə Yəqub daxi qorxusundan heç dinməyib sakit ol-du. Eylə ki gecə oldu, nisfi-şəbdən sora Gülsabah xanım bir nəfər kənaz göndərüb Xacə Yəqubun mənzilinə ehzar eylədi. Çün Xacə daxil olub salam verüb durdu. Gülsabah xanım yer göstərib çox nəvaziş eylədi. Bəd əz qəhvə və qəlyan dedi:

– Xacə, hərgah mən bir kağız yazam, Cəlali Koroğluya aparursan?

Ərz eylədi:

– Xanım, əlbəttə, aparram.

Pəs Gülsabah xanım bir namə Cəlali Koroğluya yazdı, bu məzmun ilə ki, ey Cəlali Koroğlu mən sənün rəşadətün və iyidligün eşitmişəm, hərgah o təriflər ki, sənün barəndə eşitmişəm, doğrudur. Xacə Yəqub mənim naməmi sana yetirən vəqtə gərək zəhmət çəkib gələsən və məni Süleymani şəhərindən aparasan, vəssalam.

Çün namə təمام oldu, təslim eyləyib Xacə Yəquba və bir qədər xərci-rah verib dedi:

– Gərək təcili-təməmilən bu naməni Cəlali Koroğluya ye-tirəsən.

Xacə naməni götürüb gəldi öz mənzilinə. Eylə ki sübh oldu, Xacə Yəqub gəldi Süleyman Paşanın xidmətinə, ərz eylədi:

– Paşam sağ olsun, çox müddətdir ki, sənün xidmətində qalmışam, hərgah məni mürəxxəs eyləsən, gedərəm öz vilayə-timə.

Süleyman Paşa dedi:

– Xacə, səni mürəxxəs eylərəm. Əmma bu şərt ilə ki, gə-rək Cəlali Koroğlunun yanına gedib diyəsən ki, Süleyman Pa-şa bu yavuş zamanda ləşkər götürüb Çamlıbelə gələcək, gə-rək dava tədarükün görsün.

Pəs Xacə Yəqub qəbul eyləyib. Əmma Süleyman Paşa məbləği-xətir Xacə Yəquba təarif verüb, mürəxxəs eylədi. Pəs Xacə Süleymani şəhərindən çıxıb yüz qoydu Çamlıbelə get-məgə. Pəs gecə və gündüz tiri-şəhab kimin gəlürdi, tainki bir

gün axşam vaxtı özün yetirdi, Çamlıbelə. Gəldi Cəlali Koroğlunun məclisinə. Gördü təمام iyidlər məclisə cəm olub. Əmma saqilər piyaləyi-şərab peydərpey iyidlərə verir, hər kəs öz aləmində keyfə məşğul olub. Bir nüšanuşdur ki, fələk dərbeçəsin götürüb o məclisə tamaşa eylər. Pəs Xacə Yəqub daxil olub, baş endirib, durdu bərabərdə.

Çün Cəlali Koroğlu başın yuxarı götürəndə nəzəri düşdü Xacə Yəquba, dedi:

– Xacə, xoş gəlmüsən. Bu müddəti hara getmişdün?

Ərz eylədi:

– Qurbanın olum, səyahətə getmişdüm.

Koroğlu dedi:

– Xacə, bu müddətdə qəribə şey nə gördün və bizə nə qəribə sovqat gətürdün?

Xacə bu sözü Cəlali Koroğludan eşidəndə əl aparub Gülsabah xanımın naməsin çıxardub qoydu Koroğlunun bərabərinə. Ərz eylədi:

– Qurbanın olum, bu müddətdə qəribə şey bu naməni sənə sovqat gətürmüşəm.

Koroğlu çün naməni açib oxudu və məzmunundan müttəle oldu, yüzün dutub Xacə Yəquba, dedi:

– Xacə, sən özün bu namə sahibin gördün?

Ərz eylədi:

– Qurbanın olum, neçə müddət bu namə sahibinin mənzilində qonaq qaldım, əmma ey Cəlali Koroğlu bu qədər bül ki, ruzigarın gözü Gülsabah xanım kimin gözəl görməyib və görməyəcək. Məni təcili-təməmilən sənə xidmətəvə göndərib ki, gərək onu bu ən qərib zamanda Çamlıbelə gətürəsən.

Pəs Cəlali Koroğlu naməni qoydu yerə, dedi:

– Xacə, əgləş.

Çün Xacə Yəqub oturdu, saqi bir piyalə şərab Xacə Yəquba verdi. Xacə şərabı içib ərz eylədi:

– Ey Cəlali Koroğlu, bir ərzüm qaldı.

Koroğlu dedi:

– Xacə, ərzün nədir?

Xacə dedi:

– Qurbanın olum, həman Gülsabah xanımın atası Süleyman Paşa sənin rəşadətün və iyidligün eşidib məndən sənə sifariş eyləyib ki, Cəlali Koroğluya xəbər vergilən, dava tədarükün görsün ki, bu yavıq zamanda Çamlıbelə gələcəgəm.

Çün Koroğlu Süleyman Paşanın bu sifarişin eşitdi, aləm gözünə tirəvü-tar olub dedi:

– Xacə, Süleyman Paşa yaxşı iyiddür?

Xacə Yəqub ərz eylədi:

– Qurbanın olum, vəqəən Süleyman Paşa rəşadətdə və iyidlikdə yalquzdır və mən ta bu vaxta kimin onun kimin rəşid və dilavər cavan görməmişəm.

Pəs Cəlali Koroğlu Xacə Yəquba bir qədər ənam və xələt verüb mürəxxəs eylədi. Əmma o gecə nisfi-şəbə kimin iyidlər Cəlali Koroğlunun xidmətində oturub, şərab içüb keyfə məşğul oldular. Eylə ki nisfi-şəb oldu, Cəlali Koroğlu ayağa durub öz hərəmxanasına getdi və iyidlər təمام mutəffərriq olub hər kəs öz mənzilinə gedib istirahətə məşğul oldular.

Eylə ki o gecə keçib sübh oldu, Koroğlu ayağa durub gəldi divanxana çadırına və hökm eylədi təمام iyidlər cəm oldular, ta hər kəs öz yerində aram və qərar dutdu. Əmma saqilər bir neçə piyalə şərab Cəlali Koroğluya və iyidlərə verdi. Onların başı şərab-nabdən gərm olub. Əmma Cəlali Koroğlu aləmi-məstlıxda sazın götürüb kök eyləyib basdı sinəsinə, yüzün dutub iyidlərə tərəf, dedi:

İyidlərə çarçı xəbər eyləsün,
Yığılub etsünlər eyşü– işrəti.
Saqi dövr eyləsün, versün piyalə,
Otursun cavanlar, görsün ləzzəti.

Atın min iyidlər, sürün meydanə,
Cüdasın götürən, düşsün cövlanə,
Bir iyid istərəm, mərdü-mərdanə,
Qolunda onun, olsun qüvvəti.

Bir düşmənim vardur, adı bəllidür,
Ağır oymaqlıdur, ağır ellidür,

Süleyman Paşadır, yaman əllidür,
Rum əhlinə yoxdur onun nisbəti.

Bir iyid istərəm, badənü içsün,
Ölümdən qorxmıyub, canından keçsün,
Siyirsün qılıncın, mənzillər açsın,
Koroğlu canına qoysun minnəti.

Çün Cəlali Koroğlu sözin təمام eylədi, iyidlər başın
aşağa salıb heç kimsənədən cavab gəlmədi. Cəlali Koroğlu
dübarə yüzün dutub iyidlərə dedi:

– Cəmaət, kimdür ki, ayağa durub gedə Süleymani şəhəri-
nə, həm Gülsabah xanımı gətirə və həm Süleyman Paşanın
başın gətirə.

Genə iyidlər başın salıb aşağı, heç kəsdən cavab gəlmədi.
Əmma Cəlali Koroğlu qəzəbnak olub yüzün Dəli Mehtərə
dutub dedi:

– Qıratı zin eylə, gərək mən özüm gedəm.

Dəli Mehtər getdi Qıratı zin eyləsin. Əmma Eyvəz balı bu
əhvali görəndə sazın götürüb yeridi Cəlali Koroğlunun bəra-
bərinə, ərz eylədi:

– Qurbanın olum,

Bir bəri bax, qoç Koroğlu,
O badəni mən içərəm.
Bir cavanam, dəli doğru,
Başü-candan mən keçərəm.

Minərəm bədöv üstünə,
Gedərəm düşmən qəsdinə,
Baxmaram bəndü-bəstinə,
Ortasından mən biçərəm.

Ərəb at tək atım vardır,
Çox yerdə isbatım vardır,
Qolumda qüvvətim vardır,
Yollarda mənzil açaram.

Xan Eyvəzə cürət versə,
İsbatıma xələt versə,
Qoç Koroğlu rüxsət versə,
Çamlıbeldən mən köçərəm.

Çün Eyvəz sözün təmam eylədi, Cəlali Koroğlu dedi:

– Eyvəz, bu iş sənün işin dəgil ki, burdan təkü-tənha gedib Süleymanidən Gülsabah xanımı gətürüb və Süleyman Paşanı həlak eyləyəsen. Gərək mən özüm gidəm.

Eyvəz ərz eylədi:

– Qurbanın olum, əlacı yoxdur, gərək bu səfərə məni göndərəsən. Ya başımı bu yolda qoyaram, ya Gülsabah xanımı gətürürəm.

Cəlali Koroğlu hərçənd səy eylədi ki, Eyvəzi qoymasın gedə, Eyvəz ərz eylədi:

– Ey Cəlali Koroğlu, imkan yoxdur, gərək məni mürəxxəs eyləyəsen, ta bu qulluğun dalısınca gedim.

Çün Cəlali Koroğlu gördü əlacı yoxdur, dedi:

– Eyvəz, indi ki, sənün şövqün getməkdədir, bir neçə nəfər iyidlərdən götür, yanınca get. Ondan ötrü bu Kürdüstan bir bihesab vilayətdür və əlavə bər in Süleyman Paşa bir benam və rəşid dilavərdür. Məbadə, sənə qələbə eyləyib duta və səni həlak eyləyə.

Eyvəz ərz eylədi:

– Qurbanun olum, sənün dövlətündən heç kəsə ehtiyacım yoxdur və gərək özüm yalğız gedəm.

Çün Cəlali Koroğlu gördü əlacı yoxdur, labüddən Eyvəzi mürəxxəs eyləyib, əmma dedi:

– Eyvəz, həmişə ehtiyatlan yola get, məbadə, düşməne düşər olasan. Ta mənim və iyidlərin xəbəri olunca, səni dutub həlak eliyələr.

Pəs Eyvəz Cəlali Koroğluya baş endirib gəldi öz mənzilinə. təmam dava libasların təküb bərabərinə, başdan ayağa kimin qərqu-ahənü-fulad oldu. Əmma Dül atın zin-nəmədin qoyub üstünə, neçə yerdən təngin möhkəm eyləyib, ayaq həlqeyi-rikabə qoyub mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdü. Dübarə gəlib Cəlali Koroğlunun xidmətinə, ta mürəxxəs olub

gitsün, əmma bu tərəfdən Cəlali Koroğlu özü və təmam iyidlər atlarına səvar olub, ta iki yol Eyvəzi müşayət eylədilər.

Eyvəz ərz eylədi:

– Qurbanın olum, daxi bundan artıq zəhmət çəkmə.

Pəs Koroğlu və iyidlər təmam Eyvəzi vida eyləyib. Eyvəz onlardan mürəxxəs olub tiri-şəhab kimin yüz qoydu getməgə. Pəs Cəlali Koroğlu və iyidlər müraciət eyləyib gəldilər Çamlıbelə. Əmma Eyvəz balı Gülsabah xanımın şövqindən gecə və gündüz yatmayıb at sürərdü və iki mənzili bir mənzilə gidərdi, tainki bir gün əsri-təng vəqti özün yetirdi Süleymani şəhərinün dərvazəsinə, daxil oldu şəhərə. Küçələri gəzərdi, ta özünə bir mənzil tapsın, qəzayi-rəbbanidən Gülsabah xanımın bir dayəsi var idi ki, onun adına Nəstərən deyərdilər. Gülsabah xanımdan mürəxxəs olub, axşam vaxtı gəlirdi öz evinə. Əsnayi-rahda baş onun baş Eyvəzin bir-birinə düçar oldular. Nəstərən gördü bir cavan, səfər libası əgnində, əmma bir kuhpeykər ata səvar olub, əcəm libası əgnində gəlür. Əmma qəribə gözəl cavandır ki, bu cavanın gözəllikdə mislü-manəndi yoxdur.

Nəstərənün meylü-məhəbbəti Eyvəzə qonub. Çün yetişdi Eyvəzin yanına, dedi:

– Əcəm oğlu hardan gəlürsən və hariya gedərsən?

Eyvəz dedi:

– Qarı, Əcəm vilayətindən gəlirəm. Əmma çün tazə bu şəhərə varid olmuşam və bir kəsnən rəfaqətim yoxdur, bir mənzil axtarıram bu gecəlik qalam, çün sübh olur, özümə mənzil tədarük eylərəm.

Nəstərən dedi:

– Canım, bu gecə mənə qonaqsan.

Pəs Eyvəz balı onunlan belə gəlib, ta Nəstərənün qapısına yetişdilər. Atndan aşağı gəlüb atın çəkdi içəri. Əmma bir əşrəfi çıxardıb verdi qarıya, dedi:

– Qarı nənə, çün mən qəribəm və bazarü-dükana bələd dəgiləm. Bir qədər kah və cov və şam bizə tədarük eylə.

Nəstərən dedi:

– Canım, sən mənə bu gecə qonaqsan, mənim ehtiyacım sənənin puluva yoxdur. Əlhəmdü Allah, kah və cov tədarük varımdır.

Pəs Nəstərən kah və cov götürüb. Eyvəz atın rahat eyləyüb gəlmiş otağa, səfər libasların çıxardıb əgləşdi. Nəstərən dürüst tamaşa eylədi Eyvəzin camalına, gördü, vəqəən bir belə gözəl oğlan çərxi altında tayı yoxdur. Pəs təam hazır eyləyib. Bəd əz təam Nəstərən xəbər aldı:

– Cavan, nə karəsən və bu şəhərə niyə gəlibsən?

Eyvəz dedi:

– Qarı nənə, mən yanşaqam, gəlmişəm bir qədər para təhsil eyləyəm.

Nəstərən dedi:

– Cavan, mənim şınaxtımı itirmə, sən aşığa heç bənzəməzsən, yəqin bir gizlin mətləbün vardır ki, ondan ötrü gəlibsən.

Eyvəz dedi:

– Qarı, nə büldün ki, mən yanşaq dəgiləm?

Nəstərən dedi:

– Canım, mən indiyə kimin neçə nəfər yanşaq görmüşəm, əmma heç sənün kimin yanşaq görməmişəm ki, bu vəzü, bu libas ilə yanşaqılıq eyləsün.

Eyvəz dedi:

– Qarı, mənim heç özgə mətləbim yoxdur, məgərinki gəlmişəm bu şəhərdə yanşaqılıq eyləyəm.

Nəstərən dedi:

– Əcəm oğlu, mən Süleyman Paşanın qızı Gülsabah xanımın dayəsiyəm.

Sabah Gülsabah xanım seyrə çıxacaq. Əmma əsr vaxtı mənə qonaq gələcək. Əgər belə söhbət eylədün ki, Gülsabah xanımın xoşuna gəlmiş, səni dünya malından bəhtiyac eylər. Çün Eyvəz bu müjdəni Nəstərəndən eşitdi, dedi:

– Qarı nənə, nə maneə, inşallah, səbah xanıma beylə söhbət eylərəm ki, sən xəcalət çəkməzsən.

Pəs qarı Eyvəzə rəxti-xab götürüb saldı. Eyvəz girib rəxti-xabə, əmma Gülsabah xanımın şövqindən ta sübhə kimin yatmayıb bidar oldu.

Çün sübh oldu, ayağa dürüb, dəstəmaz alıb namazın qıldı və atın rahat eyləyib gəlmiş otağa. Qarı bir qədər təam götürüb Eyvəz tənəvül eylədi, bəd əz an qarı dedi:

– Canım, çox bivəxt oldu, sən əgləş mənzildə, ta mən gedim Gülsabah xanımın xidmətinə.

Pəs Eyvəz qalıb mənzildə, əmma qarı özün yetürdi Gülsabah xanımın mənzilinə, xanım dedi:

– Dayə, hər gün tez gəlürdün, əmma bu gün biz seyrə gedəcəyux, bəs niyə bu vəxt gəldün?

Ərz eylədi:

– Qurbanın olum, bu gecə bir əziz və qərrib qonağım var idi. Onun xidmətinə məşquldum, ondan ötrü bivəxt gəldim.

Xanım dedi:

– Dayə, qonağın kimdir və hardan gəlib?

Ərz eylədi:

– Qurbanın olum, qonağım əcəm əhlüdür. Zahirən deyər mən yanşaqam. Əmma heç yanşaqə bənzəmz. Əmma xanım belə gözəl cavandır ki, bir nəzər yüzünə baxmaq olmaz ki, onun camalunun şüaindən göz xirə olur və mən indiyə kimin belə gözəl cavan görməmişəm.

Gülsabah xanım dedi:

– Dayə, çox tərif eylərsən, qonağın məgər məndən gözəldür?

Dayə dedi:

– Xanım, and olsun çaryarə ki, sənün vəcahətün onun vəcahətünün yanında heç nümudi yoxdur. Belə gözəl dünyaya nə gəlüb və nə gələcək.

Gülsabah xanım çox təəccüb eyləyib dedi:

– Dayə, o cavanın adı nədir?

Ərz eylədi:

– Xanım adın bilmərəm, əmma yəqin bülürəm ki, bu şəhərə bir mətləbə gəlüb. Likən zahirdə diyər ki, mən yanşaqam.

Əlqissə, dayə Eyvəzi o qədər Gülsabah xanıma tərif eylədi ki, Gülsabah xanım Eyvəzi görməmiş ona aşıqi-biqərar oldu, dedi:

– Dayə, sənün bu tərifindən belə məlum olur ki, cavan Cəlali Koroğlunun Eyvəzidir, ondan ötrü ki, mən eşitmişəm Eyvəzin gözəllikdə tayı yoxdur. Əmma Eyvəzin da yalnız Süleymani şəhərinə gəlməgi məhaldur. Ondən ötrü Cəlali Koroğlu onu gözündən kənara qoymaz.

Dayə dedi:

– Xanım, mən bunları bilmərəm, əmma bu qədər bül ki, dünya bina olandan bir belə gözəl cavan dünyaya gəlməyib.

Gülsabah xanım dedi:

– Biz bu gün seyrə tamaşaya gedəcəkdük, əmma seyri mövquf eylərük. Bu gün sənə qonağuş.

Dayə baş endirib ərz eylədi:

– Xanım, pəs məni mürəxxəs eylə, ta gedim sizə tədarük görüm.

Pəs Gülsabah xanım bir neçə əsrəfi dayəyə verib dedi:

– Dayə, get, tədarük gör. Əmma mən iki nəfər kənzilən belə gələcəgəm, ondan ötrü istərəm ki, məclis az olsun, ta o cavana dürüst tamaşa eyləyim.

Pəs dayə yola düşüb gəldi öz mənzilinə, yaxşı zəngin tədarük görüb. Əmma yüzün dutub Eyvəzə, dedi:

– Əcəm oğlu, mən səni Gülsabah xanıma o qədər tərif eyləmişəm ki, bu gün seyrə gitmağı mövquf eyləyib sənə məclisə gələcək, əmma gərək belə söhbət eyləyəsən ki, məni onun yanında xəcalət eyləməyəsən.

Eyvəz dedi:

– Qarı, ançə ki, əlimdən gəlür, yaxşı söhbət eylərəm.

Əmma qoy bunlar burda qalsın, nəqli-dastan eşit Gülsabah xanımdan. Çün dayəni yola saldı, neçə qələm özünə ziynət eyləyib və yaxşı faxir libaslar əgninə geyib, iki nəfər kənzilən götürüb yola düşdü. Tainki yavaş-yavaş özün yetürdü dayənin mənzilinə. Çün imarətə daxil oldu, əvvəl gözü Dül atına düşdü, gördü bir qəribə at bağlanıb ki, hərgiz atası Süleyman Paşanın sərtövləsində o atın misli yoxdur. Öz qəlbində dedi, yəqin dayə diyən söz döğru olacaq. Bu at hərgiz yanşaq atına bənzəməz.

Pəs daxil olub otağa, dayə pişvaz eyləyib Gülsabah xanım əyləşdi. Dayə onun çadır-şəbin götürüb durdu ayağ üstə. Gülsabah xanım dedi:

– Dayə, heç qonağın görünməz?

Ərz eylədi:

– Qurbanın olum, o biri otaqda əyləşib, hər vəxt izi versön gətürərəm xidmətəyə.

Xanım dedi:

– Dayə, biz bu gün seyrə getmağı tərک eyləduğ ki, sənin qonağın bizə bir qədər söhbət eyləsün, ta biz ləzzət aparaq. Gətür qonağın görək necə yanşaqr.

Pəs dayə gəlib Eyvəzin yanına, dedi:

– Əcəm oğlu, dur ayağa ki, səni Gülsabah xanım ehzar edib. Əmma çün səni mən xanıma çox tərif eyləmişəm, gərək belə söbət eyləyəsən ki, mən xəcalət çəkməyim.

Pəs Eyvəz ayağa durub özün yetirdi Gülsabah xanımın mənzilinə, salam verib durdu. Əmma Gülsabah xanım Eyvəzi görəndə biixtiyar olub, həman saat onun tiri-eşqin yeyub belə aşıqi-biqərar oldu ki, inani–ixtiyari əlindən gedib məbqut qaldı. Əmma bu tərəfdən Eyvəz balı həm Gülsabah xanımı o camalda görəndə, o da həm aşıqi-biqərar oldu.

Pəs Gülsabah xanım dedi:

– Əcəm oğlu, xoş gəlibsən, bismillah, əyləş.

Yer göstərib, Eyvəz əyləşdi. Pəs qəhvə və qəlyan gəldi. Çün qəhvə və qəlyan sərf olundu, Gülsabah xanım dedi:

– Əcəm oğlu, hardan gəlib və hariya gedirsən?

Eyvəz dedi:

– Xanım, əcəm vilayətindən gəlmişəm.

Xanım dedi:

– Canım, bu şəhərə gəlməkdə mətləbün nədür?

Eyvəz dedi:

– Xanım, əlbəttə, bir mətləbim var ki, gəlmişəm.

Xanım dedi:

– Cavan, adın nədir?

Eyvəz dedi:

– Xanım, bizlər əcəm tayifəsuyuq, yaxşı türkü sölərik. Əgər istərsən ki, mənim adım və əslü-nəsəbimi biləsən, qulaq ver, bir neçə bənd türki oxuyam, ta büləsən ki, mənim adım nədir və yerim haradur və bu şəhərə nə mətləbə gəlmişəm.

Gülsabah xanım dedi:

– Cavan, məgər sən yanşaqsan?

Eyvəz dedi:

– Xanım, qulaq ver, ta gör nə karəyəm?

Pəs Eyvəz balı sazin götürüb, kök eyləyib basdı sinəsinə,
bu türkini oxudu.

Mənə qasid xəbər gətđi,
Səni saldım yada, gəldim.
Yolunda çəkmişəm zəhmət,
Əmək verdüm bada, gəldim.

Çün Gülsabah xanım bu sözləri Eyvəzdən eşitdi, yəqin eylədi ki, bu cavan Cəlali Koroğlunun adamlarındandır. Xacə Yəqub naməni Koroğluya aparıb, Cəlali Koroğlu bunu göndərrib. Əmma öz qəlbində diyərđi ki, Allah belə eyləsin ki, bu cavan Eyvəz balı olsun. Dedi:

– Canım, sənin məskənin haradır?

Eyvəz dedi:

– Xanım qulaq ver, deyim:

Bülənlərdən sorğuş sordum,
Bu diyarda qurğuş qurdum,
Çamlıbeldür mənim yurdum,
Səni saldım yada gəldim.

Çün Gülsabah xanım Çamlıbel adın Eyvəzdən eşitdi, yəqin eylədi ki, bu cavanı Cəlali Koroğlu göndərrib. Əmma yavaş əl uzadıb öz camalın öz şalıynan pünhan eylədi. Çün Eyvəz bunu gördü, dedi:

– Xanım, əgər dürüst tanımadun, qoy, özümü yaxşı nişan verim:

Əlif qəddim olub qamət,
Cavan ömrüm olub qarət,
Gözəllərdə budur adət,
Əlindən fəryadə gəldim.

Çün Gülsabah xanım bunu eşidəndə, bülđi ki, bu camalın gizlətmək bu cavanın naxoşuna gəldi, genə yüzün açıb dedi:

– Əcəm oğlu, adın nədir?

Eyvəz dedi:

– Xanım, qulaq ver, diyim ki, adım nədir.

Adım Eyvəz, elim Türkman,
Yolunda qoydum başü-can,

Koroğludan alıb fərman,
Pərvanə tək oda gəldim.

Çün Eyvəz balı sözün təmam eylədi, Gülsabah xanım bül-
dü ki, bu cavan Cəlali Koroğlunun Eyvəzidir ki, bunun da-
lıncə gəlib. Əmma imtahandan ötrü dedi:

– Əcəm oğlu, bunlar nə biədəb sözlərdür ki, sölərsən?! Mən
dedim bir qədər bizə yaxşı söhbət eylə ki, biz ləzzət aparaq.
Əmma sən biədəb sözlər danışursan. İstərsən verim səni qolu-
bağlı aparsınlar atam Süleyman Paşa xidmətinə, ta sənə tənbe
eyləsün ki, bundan sora daxi biədəb sözlər danışmayasan.

Eyvəz çün bu sözləri Gülsabah xanımdan eşitdi, dedi:

– Xanım, qulaq ver, ta sənə yaxşı söhbət eyləyim.

Xanım dedi:

– Canım, sölə, görüm, necə söhbət eylərsən.

Eyvəz balı genə sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub
Gülsabah xanıma tərəf, gördü, onun iki püstanı ənar kimin
pirahəmindən baş çıxardıb. Eyvəz ta bunu görəndə biixtiyar
olub bu türkini oxudu:

Gətürmiş meyvə bustanun,
Sinön üstə narış, dilbər.
Alubdur biixtiyar əldən,
Məni dindir, danış, dilbər.

Sözüm budur, səni Tarı,
Əlim əldən üzmə bari,
Gedək bizim vətən sarı,
Bizim elə qarış, dilbər.

Dərin dəryalara dalma,
Məni atəşlərə salma,
Yaman əqrəb kimin çalma,
Küsü dutma, bariş, dilbər.

Xan Eyvəzdür sənə mail,
Zülfün salma yüzə hail,
Aç qolun, eylə həmail,
Gir qoynuma, sarış, dilbər.

Çün Eyvəz balı sözün təmăm eylədi, Gülsabah xanım gördü Eyvəz buna belə aşıqı-biqərar olub ki, hərgiz Süleyman Paşadan bak eyləməz. Əmma Gülsabah xanımın dəryayı-eşqi cuşə gəlib, əl uzadıb öz zülfindən bir tel çəküb saz əvəzinə basdı sinəsinə, əmma yüzün dutub Eyvəz balıya tərəf, dedi:

– Əcəm oğlu, qulaq ver, mənim də sinəmə bir neçə bənd türki gəlib, onları deyum.

Pəs bu türkini oxudu.

Xoş gəldün bizim odayə,
Xoş gəlibsən, Əcəm oğlu!
Salıb zülfün yüzə sayə,
Xoş gəlibsən, Əcəm oğlu!

Sənsən burda mənim bəyim,
Dilünnən dodağın yeyim,
Sözüm budur, sənə diyim,
Xoş gəlibsən, Əcəm oğlu!

Dərin dəryalar boylaram,
Bağrımın başın teylərəm,
Canımı qurban eylərəm,
Xoş gəlibsən, Əcəm oğlu!

Gülsabaham, sənə mail,
Yatmusan, qəflətdən ayıl,
Qolların eylə həmail,
Xoş gəlibsən, əcəm oğlu!

Çün Gülsabah xanım sözün təmăm eylədi, Eyvəz gördü Gülsabah xanım bundan bəttər aşıqı-biqərar olub. Pəs cürət behəm eyləyib yeriüb, qolların saldı onun boynuna.

Əmma Gülsabah xanım dedi:

– Dayə, kənizləri götür apar o biri otağa ki, xəlvət olsun.

Pəs dayə kənizləri o biri otağa apardı, eylə ki otaq xəlvət oldu, Gülsabah xanım qolların salıb Eyvəzin boynuna, bir neçə büsə bir-birinin yüzündən alıb, söhbətə məşğul oldular. Pəs o gün ta afitab qurub eyləyənə kimin dayənin evində güzəran eyləyib ləzzət apardılar. Eylə ki afitab qurub eylədi,

Gülsabah xanım dedi:

– Eyvəz, gərək mən öz mənzilimə gedəm. Əmma gərək gecələr olanda gələsən, mənim mənzilimdə söhbətə məşğul olaq.

Eyvəz dedi:

– Xanım, bu gecə məni bağışla, ondan ötrü ki, neçə gündür at sürüb yol gəlmişəm və gecələr heç yatmamışam. Bu gecə bir qədər rahat olum, inşallah, sabah gecə gəlləm.

Pəs Gülsabah xanım Eyvəzə vida eyləyib öz kənzlərinnən yola düşüb getdi. Pəs Eyvəz ayağa durub, atın rahat eyləyib, gəldi otağa. Dayə dedi:

– Canım, mən sənə dimədim ki, sən heç yanşağa bənzəməzsən və sənün bu şəhərə gəlməkdən bir özgə mətləbun vardır.

Pəs Eyvəz bir müşt əsrəfi dayəyə verib dedi:

– Qarı, bu sirri özgə yerdə faş eyləmə, ta görək necə olur.

Dayə çün əsrəfiləri gördü, gözləri işıqlandı, dedi:

– Canım, mənim nə işim vardır.

Pəs dayə Eyvəzə təam gətürüb. Eyvəz tənəvül eylədi. Bəd əz təam Eyvəz dedi:

– Qarı, çün neçə vəqtdir ki, yol gəlmişəm, istərəm ki, bir qədər yatam, rəxti-xab gətür.

Pəs dayə rəxti-xab gətirüb. Eyvəz rəxti-xaba girib istirahətə məşğul oldu. Eylə ki sübh oldu, Eyvəz ayağa durub namazın qılıb dedi:

– Qarı, mən istərəm ki, bazarı və şəhəri dolanam.

Dayə dedi:

– Canım, mən də gedirəm Gülsabah xanımın xidmətinə. Bu mənzil sənün öz mənzilündür. Hər vəqt səyahətə gedərsən, get və hər vəqt gəlirsən, gəl.

Pəs Eyvəz gedib bazarın səyahətinə, əmma dayə özün yetürdi Gülsabah xanımın xidmətinə.

Xanım dedi:

– Dayə, Eyvəz balı hardadır?

Ərz eylədi:

– Qurbanun, gedib bazarın səyahətinə.

Xanım dedi:

– Dayə, səni ona qonaqçı vermişəm. Gərək ona yaxşı mə-

həbbət eyləyəsen.

Dayə dedi:

– Xanım, ləzzətin sən aparırsan, əmma mənə verürsən. Bəs hanı qonağın xərci?

Gülsabah xanım büldi ki, dayənin köyli pul istər. Bir müşt əşrəfi dayəyə verdi, dedi:

– Dayə, gərək Eyvəzi gündüzlər sən saxlayasan, əmma gecələr olanda mənim mənzilimə gətirəsən.

Dayə qəbul eyləyib, əmma dedi:

– Xanım, qorxaram ki, atan Süleyman Paşa axırüləmr müttələ ola. Həm səni və həm məni həlak eyləyə.

Gülsabah xanım dedi:

– Dayə, sən heç əndişə eyləmə ki, bir xəlvət otaq mühəyya eyləmişəm ki, hər gecə o xəlvət otaqda güzəranə məşğul oluruq.

Pəs o gün ta afitab qürub eyləyənə kimin həm Eyvəz, həm Gülsabah xanım bir-birinin məfəriqətindən aram və qərarları qalmadı. Əmma eylə ki afitab-aləmtab qürub eylədi, Gülsabah xanım bir xəlvət otaqda bir məclisi-ali bina eyləyüb hökm eylədi kənizlərə ki, tüngü-piyaleyi-şərab hazır eylədilər və neçə şam və çırağ yandırıb o məclisə düzdülər. Bəd əz an dedi:

– Dayə, ayağə dur, təcili-təmamilən Eyvəz balını gətir.

Dayə ayağa durub özün yetirdi Eyvəzin yanına, dedi:

– Əcəm oğlu, ayağa dur ki, Gülsabah xanım səni ehzar eylər. Əmma bu qədər bül ki, xanım sənə aşıqi-biqərar olub və inani-ixtiyarı əlindən gedib. Əmma çün sən mənim qonağım-san, həmişə ehtiyat eylə ki, məbadə, Süleyman Paşa xəbərdar ola ki, bir qəhhar adamdur, qorxaram səni dutub həlak eyləyə.

Pəs Eyvəz balı ayağa durub öz dava libasların geyib dayə ilə yüz qoydu Gülsabah xanımın mənzilinə getməyə. Çün yetişdilər Paşanın imarətinə, dayə dedi:

– Canım, gərək xəlvət qapısından getmək. Ondan ötrü pasibanlar bu qapıda durublar. Məbadə, əmma mane olub qoy-muyalar.

Pəs Eyvəzi dayə xəlvət qapısından daxil eyləyib gətirdi həman otağa ki, Gülsabah xanım bina eyləmişdi, Eyvəz daxil olub. Olub nə təmaşa eylədi, gördü, bir ali məclisdür, əmma

Gülsabah xanım özü oturub taxt üstündə. Əmma nəsim dəgər hərdən onun zülfləri hərəkət eylər və bir də Gülsabah xanım əlində şənə dutub öz zülflərin şənə eylər.

Pəs Eyvəz salam verib durdu. Gülsabah xanım ayağa durub Eyvəzə yer göstərdi, dedi:

– Bismillah, cavan, əgləş.

Eyvəz dedi:

– Xanım, bir neçə bənd türki gəlib sinəmə, qoy, onları deyim, bəd əz an əgləşim.

Pəs sazın götürüb, kök eyləyüb basdı sinəsinə, əmma bu türkini oxudu:

Badi-səba uğraşanda zülfivə,
Əbrişim tellərin düzəsən, xanım.
Dağılanı yığub nəsəq eyləsən,
Onu növraqılən düzəsən, xanım.

Xəndan olub açılıbdur güllərin,
Şəkər kimin nə şirindir dillərin,
Əfşan olub tökülübdür tellərin,
Qorxaram şən ilən örəsən, xanım.

Çəkilibdür iki qaşın çün kaman,
Xub canımı eyləyübdür bəndovan,
Qıya baxma, qılığun eylər yüz min qan,
O ala gözlərin süzəsən, xanım.

Eyvəz deyər, ayrı düşdüm vətəndən,
Uzaqlaşdım Çamlıbelin çəməndən,
Sorghu olmaz ləblərüvi əməndən,
Yaşılbaş gölündə üzəsən, xanım.

Çün Eyvəz balı sözün təmam eylədi, Gülsabah xanım ayağa durub qolların salıb Eyvəzin boynuna, bir neçə busə onun yüzündən alıb əgləşdirdi. Pəs qəhvə və qəlyan gəldi. Bəd əz an rəngarəng təamlar gəlib sərf olundu. Eylə ki təam götürüldü, Gülsabah xanım dedi:

– Eyvəz, məclis xali, əz əğyar, dur. Gərək bir qədər söhbət eyləyəsən, ki, ləzzət aparaq.

Eyvəz dedi:

– Xanım, neçə vəqtdir ki, mən Cəlali Koroğlunun məclisindən uzaq düşüb şərab içməmişəm. Əgər istərsən ki, mən sənə yaxşı söhbət eyləyim, bir qədər şərab gətir ki, mən içib tərdimağ olum. Bəd əz an sənə yaxşı söhbət eyləyim.

Pəs Gülsabah xanım təمام kənizləri mürəxxəs eyləyüb. Əmma özü ayağa durub bir piyalə şərab doldurub gətirdi Eyvəzin bərabərinə. Eyvəz piyaləni alıb nuş eylədi, dedi:

– Xanım, əgər istərsən ki, mənə şərabdən doyrusan, mən bir piyalə, iki piyalə şərabdən doymaram. Bir neçə şişə şərab gətir.

Pəs Gülsabah xanım neçə şişə şərab gətirib qoydu Eyvəzin bərabərinə. Eyvəz o neçə şişə şərabı təمام çəkib başına nuş eylədi. Çün şərabın nəşəsi gəldi Eyvəzin başına, gözləri qızarıb, əl atıb sazın götürüb basdı sinəsinə. Əmma yüzün dutub Gülsabah xanıma tərəf, bu türkini oxudu:

Şərab alıb nazlı yarım dəsdinə,
Şirin canı yarə qurban eylərəm.
Xub giribdür bu canımın qəsdinə,
Bu canımı yarə qurban eylərəm.

Al-yaşıldan geyinübdür əgəninə,
Qarğuşaqlar tökülübdür çigninə,
Xəlvət yerdə bir də girsəm qoynuna,
Şirin canı yarə qurban eylərəm.

Danə-danə dürr tökülür dilindən,
Vərəq-vərəq zər tökülür telindən,
Bir də əgər qucaqlasam belindən,
Şirin canı yarə qurban eylərəm.

Bədirlənmiş ayə bənzər camalı,
Deməgilən vəsfə gəlməz kamalı,
Eyvəz deyər, Təkə, Türkman, Cəlali,
Təمامisin yarə qurban eylərəm.

Çün Eyvəz balı sözün təمام eylədi, Gülsabah xanım gördü, Eyvəz inani-ixtiyarın əlindən verüb. Əmma köylü bir rəxti-xabda yatmaqdadur. Gülsabah xanımın eşqindən cışa

gəlib əl uzadıb zülfündən bir tel çəkib saz əvəzinə, basıb sinəsinə, yüzün dutub Eyvəzə tərəf, bu türkini oxudu:

Əcəm oğlu, əzəmindən sevildim,
Şirin canı sənə qurban demişəm.
İqrar verüb əhdi-peyman eylədim,
Şirin canı sənə qurban demişəm.

Eşq əlindən neçə badə içmişəm,
Bu dünyada yaxşı, yaman seçmişəm,
Səndən ötrü başu-candan keçmişəm,
Şirin canı sənə qurban demişəm.

Dal gərdənə tökülübdür saçlarım,
Kəman kimin çəkilibdür qaşlarım,
İnci kimin düzülübdür dişlərim,
Şirin canı sənə qurban demişəm.

Gülsabaham, kimsə girməz oynuma,
Xəlvət otaq, qolların sal boynuma,
Mail baxma, dur girgilən qoynuma,
Şirin canı sənə qurban demişəm.

Çün Gülsabah xanım sözün təmam eylədi, Eyvəz balı ayağa durub qolların salıb onun boynuna, bir neçə busə bir-birinin yüzündən alub. Əmma girdilər rəxti-xabə, ta sübhə kimi söhbət edib güzəranə məşğul oldular. Eylə ki sübh oldu, Eyvəz ayağa durub dedi:

– Xanım, məni mürəxxəs eylə, gedim öz mənzilimə.

Gülsabah xanım dedi:

– Eyvəz, get mənzilüvə. Əmma hər gecə burada vədüm var.

Pəs Eyvəz Gülsabah xanıma vida edib gəldi öz mənzilinə. Əlqissə, on dörd gün Eyvəz Süleymaniyyə şəhərində qalıb. Gündüzlər olanda gəlib öz mənzilində istirahətə məşğul olub yatardı, əmma gecələr olanda gəlirdü Gülsabah xanımın mənzilinə, ta sübhə kimi eysü-nuşə məşğul olub, güzəran edirdi. Tainki bilmərrə Cəlali Koroğlu və iyidlər onun xatirindən fəramuş olub Süleymaniyyə şəhərində qaldı.

Qoy Eyvəz burada qalsın, əmma nəqli-dastan eşit Cəlali

Koroğludan. Çün Eyvəz balını Süleymaniyyə şəhərinə yola saldı, özü və təmam iyidlər gəlib neçə gün Çamlıbeldə qərar və aram dutdular. Əmma həmişə Eyvəzin tərəfindən intizar çəkərdi. Çün bir müddət keçdi, gördü Eyvəzdən bir xəbər və bir asar zahir olmadı, Cəlali Koroğlu vahimə eyləyib ki, məbadə, Eyvəz düşməyə düşər olub və onu dutublar. Bu fikrə düşdü ki, Eyvəzin dalınca getsin. Əmma bir gecə gəlib məclisə və təmam iyidlər Cəlali Koroğlunun başına cəm olub hər kəs öz yerində aram və qərar dutdu. Və saqilər piyaleyi-şərab əllərində peydərpey məclis əhlinə verirdi. Tainki iyidlərin başı şərabı-nabdan gərm olub hər kəs öz aləmində məsti-layəqil olub keyfə və guzərana məşqul olmuşdular. Əmma Cəlali Koroğlu başın yuxarı götürüb o məclisə təməşə eylədi. Gördü ki, təmam iyidlər öz yerlərində oturub. Əmma Eyvəz balının yeri boş qalıb. Koroğlu bir ah-nəhadindən çəkib, əl uzadıb sazin götürüb, kök eyləyib basdı sinəsinə. Yüzün dutub təmam iyidlərə tərəf, bu türkünü oxudu:

Ay ağalar, ay qardaşlar,
Ürəgim dopdolu qandır.
Təbiblərdən xəbər aldım,
Dedi, dərdün bidərmandır.

Qızılgülü dərməmişəm,
Sinəm üstə sərməmişəm,
Xan Eyvəzi görməmişəm,
Dünya başıma tufandır.

Məni Məcnun etdi canan,
Köylüm evin etdi viran,
Davasız dərdimə dərman,
Xan Eyvəz yaxşı dərmandır.

Koroğlu qəvvas olubdur,
Dərdini canə salubdur,
Eyvəzindən ayrılıbdur,
Dünya başıma tufandır.

Çün Cəlali Koroğlu sözin təمام eylədi, Eyvəzin məfariqətindən durdu hay-hayılən ağlamağa. İyidlər təمام yerlərin-dən ərz eylədilər:

– Qurbanın olaq, niyə ağlarsan? Əlhəmdü Allah, hənuz Eyvəzdən bir bəd xəbər yetişməyib. Bu ağlamağuya bais nədir?

Cəlali Koroğlu dedi:

– Cəmaət, yəqin Eyvəzin başında bir əlamət var ki, indiyə kimin gəlmədi.

Ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, kimin nə həddi var ki, Eyvəzin başından bir tük əskük eyləsin. Sən aram dut ki, neçə nəfər bizlərdən sabah atlanıb Eyvəzin dalınca gedərix. Və onu səlamət sənin xidmətəyə gətürrix.

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, razı dəgiləm ki, kimsənə getsün. Gərək özüm onun dalınca gedüm. Ta görüm ki, onun başında nə əlamət var ki, indiyə kimin gəlmədi.

İyidlər hərçənd səy eylədilər ki, Cəlali Koroğluya aram və təsəlli versünlər, mümkün olmadı.

Pəs ərz eylədilər:

– Qurbanın olaq, indi ki, meylün Eyvəzin dalınca getməğ-dür, aram dut, ta sübh olsun və bizlər təمام atlanıb sənin xidmətində gəlağ.

Pəs bir tövrlən o gecə ta sübhə kimin Cəlali Koroğluya aram və təsəlli verdülər. Eylə ki sübh oldu, Cəlali Koroğlu tə-mam iyidləri ehzar eylədi. Eylə ki iyidlər cəm oldular, Koroğ-lu genə sazın götürüb basdı sinəsinə, əmma yüzün dutub iyid-lərə tərəf, bu türkini oxudu.

Hav-hav deyib qənim üstə,
Çamlıbeldən köçən gəlsün!
Düşmən qanın şərab kimin,
Mənim ilən içən gəlsün!

Mən gedərəm qənim üstə,
Əyri qılıc alın dəstə,

Sizə qulluq gözüm üstə,
Başu-candan keçən gəlsün!

Hanı bəs Eyvəzim, hanı,
Dövüşdə Rüstəmi-sani,
Qırram təmam Kürdüstanı,
Başu-candan keçən gəlsün!

Koroğlu bir ac aslandur,
Dolubdur gözləri, qandur,
Bu yolda canı qurbandur,
Başu-candan keçən gəlsün!

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eyelədi, Dəli Mehtəri çağırır hökm eyelədi ki, Qıratun zini-nəmədin qoysun üstünə, əmma özü təmam dava libasların geyib başdan ayağa qərqu-ahənü-fulad oldu. Əmma yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, mən gedirəm Eyvəzin dalınca. Siz də mənim dalımca mənzilbəmənzil gəlin Süleymaniyyə şəhərinə. Ta görək Süleyman Paşaylan bizim müamiləmiz necə keçər.

İyidlər ərz eyelədilər:

– Ey Cəlali Koroğlu, aram dut, ta bizlər həm sənün xidmətində gələk.

Koroğlu qəbul eyeləməyib, əmma ayaq həlqeyi-rikabə qoyub mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdu. Bir acılı tazuyanə yəminü-yəsardan Qırata çəkib. O heyvani-bizəban əndaz götürüb tiri-şəhab (kimin) yola düşdü.

Pəs Cəlali Koroğlu gecə və gündüz aram dutmayıb at sürürdü. Tainki bir gün qürub vaxtı özün yetirdi Süleymaniyyə şəhərinə. Qaladan daxil olub gəldi bir karvansarada mənzil dutdu. Çün vəqt təng idi, Eyvəzdən bir səraq bülməyib, o gecə o karvansarada qalıb. Eylə ki sübh oldu, ayağa durub bazar və dükkanı dolanırdı ki, bəlkə Eyvəzdən bir səraq bülsün.

O gün qürub eyeləyənə kimin hərçi dolandı, bir əlamət Eyvəzdən zahir olmadı. Cəlali Koroğlu mütəğəyyir məbhud olub ki, ayə, Eyvəzin başında nə var. Eylə ki axşam oldu, gənə gəlib öz mənzilində aram dutdu. Pəs o gecəni sübhə kimin

fikir eylərdi ki, ayə Eyvəzi nə tövr ilən tapsun, xəyalına bu gəldi ki, hərəgah Eyvəzdən xəbər olsa, genə Süleyman Paşa bargahında xəbər olur.

Eylə ki sübh oldu, Cəlali Koroğlu ayağa durub yanşaqluq libasında sazın götürüb yavaş-yavaş özün verdi Süleyman Paşanın imarətinə. Gördü təmam Süleyman Paşanın qulam-ları və nöqərləri durub. Koroğlu özün verdi bir tərəfdə durdu. Çün Süleyman Paşanın adamları Cəlali Koroğlunu gördülər, gördülər əcəb pətyarədür ki, buğlar binaguşindən keçib boy-nun dalısında düğünlənib. Dedilər:

– Canım, hardan gəlmüsən və nə karəsən?

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, Əcəm vilayətindən gəlmişəm. Əmma işim aşıq-lıqdır.

Dedilər:

– Canım, yaxşı türki sölərsən?

Koroğlu dedi:

– Bəli, yaxşı türki sölərəm.

Pəs Koroğlunu gətirdilər Süleyman Paşanın hüzuruna.

Ərz eylədilər:

– Paşam sağ olsun, bu cavan Əcəm yanşağıdır. Gəlib sə-nin xidmətəyə ki, bir qədər söhbət eyləsün.

Paşa Cəlali Koroğluya bir baxdı, gördü, əcəb zirpıdır. Dedi:

– Canım, pəki türki sölərsən?

Koroğlu dedi:

– Paşam sağ olsun, iyi türki sölərəm.

Paşa dedi:

– Canım, heç Cəlali Koroğlunun türkilərindən bülürsən?

Koroğlu dedi:

– Paşa sağ olsun, bəlkə həmişə Koroğlunun türkilərindən oxuram.

Paşa dedi:

– Canım, bir qədər türki sölə, ta biz ləzzət aparaq. Əgər yaxşı oxudun, səni dünya malından biniyaz eylərəm.

Pəs Cəlali Koroğlu xatəm sazın çıxardıb, kök eyləyib basdı si-nəsinə, əmma yüzün dutub Süleyman Paşaya, bu türkini oxudu.

Canım Paşa, bir qulaq ver, söləyim,
Qoç Koroğlu Çamlıbelin xanıdır.
Döyüş günü qurulanda səf-salam,
Sanasan kim, qəhramani-sanıdır.

Hay basanda, ağır dəstə basılır,
Qaçaq yolu hər tərəfdən kəsilür,
Qanlı başlar qancığadan asılır,
Xondkar gəlsə, qabağında fanıdır.

Dəmir geyim geyinəndə bəstinə,
Misri qılıc götürəndə dəstinə,
Əgləşəndə Dül atının üstünə,
Rüstəm gələ, qabağında fanıdır.

Aslan kimin qızaranda gözləri,
Kotan kimin yeri sökər dizləri,
İnci kimin düzülübdür sözləri,
Qoç Koroğlu Çamlıbelin xanıdır.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Süleyman Paşanın çox xoşuna gəlib dedi:

– Canım, bizə bir qədər yaxşı söhbət eylə, ta sənə çoxlu para verim.

Koroğlu dedi:

– Paşam sağ olsun, əgər istərsən ki, mənim söhbətimdən ləzzət aparasan, bir qədər şərab ver, mən içim, ta tərdimağ olum, bəd əz an sənə söhbət eyləyim.

Süleyman Paşa hökm eylədi, bir qədər şərab gətirdülər. Koroğlu o şərabı alıb çəkdi başına, dedi:

– Paşam sağ olsun, bu şərab heç mənim buğlarımı tərləmədi, ver, şərab gətirsünlər.

Paşa hökm eylədi, bir tuluq şərab gətirdülər. Cəlali Koroğlu tuluğu dayıyıb ağzına, bina eylədi içməyə. Əmma Süleyman Paşa və əhli-məclis təmam təəccüb eylədilər ki, bu əcəm yanşağı bu qədər şərabı necə içər. Əmma bu əsnada xacəsəralar Paşanın hərəmxanəsinə xəbər verdilər ki, bir əcəm yanşağı gəlib Süleyman Paşaya söhbət eylər. Pəs təmam hərəmlər və

kə nizlər gəldilər tamaşaya. O cümlədən Gülsabah xanım ayağa durub, bir neçə nəfər kə niz götürüb gəldi bir qü r fədə ə gləşdi. Əmma məclisə baxanda gördü bir cavan məclisdə oturub şərab içər. Əmma əcəb pətyarədir ki, buğları kəl buy-nuzu kimin binaguşindən keçüb. Gülsabah xanım onu görən-də xof eyləyib yüzün dutub kə nizlərə, dedi:

– Cəmət, bu cavan heç yanşağa bənzəməz.

Pəs Cəlali Koroğlu o tuluq şərabı içib, şərabın nəşəsindən gözləri qızardı. Əmma başın yuxarı götürüb məclisə baxanda, gözü həman qü r fəyə düşdü ki, Gülsabah xanım bir neçə nə-fər kə niz ilən o qü r fədə ə gləşmişdi. Gördü əcəb nazənin-sə-nəmdür. Xəyalından keçdi ki, yəqin Xacə Yəqub tərif eyləyən bu nazənin-sənəmdür ki, Eyvəzi bu müddətdə saxlayıb. Əmma sazı götürüb basdı sinəsinə, Eyvəzin məfəriqətindən bu türkini oxudu.

Ay ağalar eşidəsüz, büləsüz,
Ala gözlü Xan Eyvəzi istərəm.
Əhvalıma ağlayıban güləsüz,
Ala gözlü Xan Eyvəzi istərəm.

Çıxmış idi Kürdüstanın önünə,
Özüm gəldim Çamlıbeldən hövünə,
Paşa qalsın öz başının lövünə,
Ala gözlü Xan Eyvəzi istərəm.

Nə müddətdir intizarın çəkərəm,
Dərd əlindən qəm şərbətün içərəm,
Başu-candan bu uğurda keçərəm,
Ala gözlü Xan Eyvəzi istərəm.

Qoç Koroğlu ayrılıbdur elindən,
Cüda düşüb Eyvəz kimin gülündən,
Canə gəlib ... fələk əlindən,
Ala gözlü Xan Eyvəzi istərəm.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Süleyman Paşa dedi:

– Aşıq, məgər şərabı içdün divanə oldun, Eyvəz kimdir ki,

onu istərsən?! Eyvəz Cəlali Koroğlunun saqisidir. Eyvəz burda nə qayırur? Məgər sən kimsən ki, Eyvəzi istərsən?

Cəlali Koroğlu ta bunu eşidəndə dedi:

– Paşa, məgər sən məni indiyə kimi tanıمامısan? Qulaq ver, deyim, ta mən kiməm.

Pəs Koroğlu genə sazın götürüb kök eyləyib basdı sinəsinə. Əmma yüzün dutub Süleyman Paşaya tərəf və məclis əhlinə tərəf, bu türkünü oxudu.

Türkman elini tərək etdim,
Çamlıbelde məskən saldım.
Yad etdim Əli-Vəlini,
Həqq yolunda qılıc çaldım.

Çox paşaynan oldum yağı,
Sinəsinə çəkdim dağı,
Eylədim illər dustağı,
Mən onlardan xərac aldım.

Şəşpər götürdüm dəstimə,
Çoxları düşdü qəsdimə,
Dəv deyib gəldi üstümə,
Mən onları atdan saldım.

Koroğluyam, adlı-sanlı,
Ağır süfrə, ağır xanlı,
Dəmir donlu, gözü qanlı,
Qənimlərə qılıc çaldım.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Süleyman Paşa dedi:

– Vay anasın satdığım, pəs sən deyirdün mən yanşağam. Mən səni göydə axtarırdım, əmma yerdə əlimə düşdün.

Əmma Süleyman Paşa yüzün dutub öz adamlarına dedi:

– Cəmaət, qoymuyın bu anasın satdığım Cəlali Koroğlunu. Gərək bunu zində dutasuz. Ta bunu bir zülmət ilə fəlakətə yetirim ki, təmam əhli-ələm ibrət eyləsin.

Pəs Süleyman Paşanın adamları ətrafdan tökülüb Cəlali Koroğlunu nigini-əngüştər kimin aldılar araya. Koroğlu gör-

dü əgər bunlardan bir neçə nəfəri həlak eyləməyə, mümkün dəgül ki, buradan xilas olub xaric olsun. Pəs yüzün dutub Süleyman Paşaya, dedi:

– Paşam sağ olsun, əgər sənin meylün dava eyləməkdədir, qoy, burdan çıxmaq kənarə, ver, təmam ləşkərin atlansun, xaricdə dava eyləyək. Ta mərdü-namərd məlum olsun.

Süleyman Paşa dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, mən eşitmişəm ki, sənün bir atın var ki, dərya atlarının cinsindəndir. Əgər o atı minəsən, heç at onu dutmaz və özün səlamət qurtarıb gedərsən. Əmma çaryar yaxşı kömək eyləyüb və səni mənim çəngimə salıb. Gərək təmam Rum məmləkətlərin intiqamın səndən alam.

Koroğlu hərçi fikir eylədi, gördü, davadan qeyri əlacı yoxdur, dedi:

– Paşam sağ olsun, indi ki sənin meylin dava eyləməkdədir, bir neçə bənd türki gəlib sinəmə, qoy onları deyim, bəd əz an dava eyləyək.

Pəs Koroğlu bü türkünü oxudu:

Canım Paşa, çaryari seversən,
Qədəm basıb girməgilən meydanə.
Pirim haqqı, bələşdürrəm qanuva,
Qoç Koroğlu bir dəlüdür, divanə.

Ərəb, Əcəm qabağında duranmaz,
Qorxusundan nəfəsini uranmaz,
Xəndkar gələ, qurğusunu quranmaz,
Qoç Koroğlu bir dəlüdür, divanə.

Çox paşalar dəv deyibən yeridi,
Bulud kimin çar tərəfim bürüdü,
Ərəb atlar axır leşin sürüdü,
Qoç Koroğlu bir dəlüdür, divanə.

Şəki, Şirvan, Dağıstanı almışam,
Neçə qənnim atdan yerə salmışam,
Deməgilən belə yalqız qalmışam,
Qoç Koroğlu bir dəlüdür divanə.

Çün Cəlali Koroğlu sözin təmam eylədi, Süleyman Paşa Koroğlunun bu sözlərindən qəzəbnak olub dedi:

– Vay anasın satdığım xırsız, istərsən məni bu sözlərlənlən qorxudasan. Əgər çaryar kömək eyləsə, sənün başuva bələlar gətürərəm ki, onların küçigi ölüm olsun.

Bunu deyib pəs hay urdu öz adamlarına ki, dutun bu hə-rəmzadə əcəm oğlun ki, təmam Rumi xərab eylədi.

Pəs Süleyman Paşanın adamları cürət eyləyib töküldülər Cəlali Koroğlunun üstünə. Əmma Koroğlu əl atub keçə kəpə-nək altından qılıcın çəkib ac qurd kimin düşdü onların içinə, neçə nəfər onlardan həlak eylədi. Bir dəvayi-əzim Süleyman Paşanın bargahında oldu ki, vəsfə gəlməz. Əmma Süleyman Paşa əhvali belə görəndə öz canının hövlündən yüz qoydu qaçmağa. Ta özün salub hərəmxanaya, qapıları bağladı.

Cəlali Koroğlu bargahdan çıxıb istərdi ki, öz mənzilinə getsün, əsnayi rahda baş onun baş Eyvəz balınun.

Eyvəz gördü Koroğlu gəlir, əmma gözləri qan çanağı ki-min qızarıb, eylə dava eyləyən adama bənzər. Ta yetişib sa-lam verdi. Koroğlu Eyvəzi görəndə şad olub dedi:

– Eyvəz, pəs bu müddəti harada qalıbsan?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, əlhəmdüallah, sənin dövlətündən Gülsa-bah xanımı ələ gətürmüşəm, əmma istərdim ki, bu gün ya sa-bah götürüb sənin xidmətəyə gəlim.

Cəlali Koroğlu çox xoşhal olub dedi:

– Eyvəz, mən də bu gün Süleyman Paşa bargahında bir əzim dava eylədim və neçə nəfər onlardan həlak eylədim. Süleyman Paşa özü qaçıb hərəmxanaya getdi. Əmma bizim şəhər içində qalmağımız məsləhət dəgül, məbadə, Süleyman Paşa ləşkəri cəm eyləyib və əhli-şəhər həm kömək eyləyib ta iyidlər gələnə kimin bizi dəstgir eyləyərlər. Səlah odur ki, şə-hərdən kənara gedək.

Eyvəz ərz eylədi:

– Qurbanun olum, ixtiyar sənündür, əmma mənim bir mənzilim var ki, çox müddətdir ki, heç kəs o mənzilə güman aparmaz. Əgər səlah bilsən, gedərik həman mənzilə.

Pəs Cəlali Koroğlu və Eyvəz təcili-təmamilən Qıratı karvansaradan çıxardıb, gəldilər Eyvəzin mənzilinə.

Qoy bunlar burda qalsın, əmma nəqli-dastan eşit Gülsabah xanımdan.

Çün Cəlali Koroğlu Süleyman Paşa bargahında davayı-əzimi eylədi və neçə nəfəri həlak edlənib məclis bərham oldu, Gülsabah xanım gələnib öz mənzilinə, xəlvəti dayəni çağıraraq, bir qədər pul dayəyə verib dedi:

– Dayə, məbadə, Eyvəzin mənim mənzilimə gələnib-getmənin atam Süleyman Paşaya diyəsən ki, həm səni həlak edlər, həm də məni. Ta görək Cəlali Koroğlunun atam Süleyman Paşanın işi hara yetüşür.

Dayə pulları götürüb ərz edlənib:

– Xanım, sən mənə para ver, mənim, nə işim var ki, Eyvəzin bura gəlməgün Paşaya xəbər verim.

Xanım genə bir qədər pul dayəyə verib dedi:

– Dayə, əgər Eyvəz Cəlali Koroğlunun bugünkü davasını bilsə, yəqin daxi cürət edlənib bu gecə mənim mənzilimə gəlməz. Görək bir əlac edlənib ki, Eyvəzi mənim mənzilimə gətürəsən.

Qarı dedi:

– Xanım, sən heç qəm edləmə ki, mən hər vaxt olsa, Eyvəzi sənin yanına gətürərəm.

Gülsabah xanım dayənin bu vədəsindən çox xoşhal olub dedi:

– Dayə, görüm nə karəsən. Əgər Eyvəzi bu gecə mənim yanına gətürsən, səni dünya malından bəhtiyac edlərəm.

Dayə bəçəşmə deyib mürəxxəs olub gələnib öz mənzilinə. Eylənib ki otağa daxil oldu, gördü Eyvəz əglənib, əmma bir pətyarə otaqda oturub ki, adama səhm əglənür. Buğlar kəl buynuzu kimin binaguşindən keçüb. Dayə edlə Cəlali Koroğlunu görəndə qorxusundan dalı-dalı çəkilib qəhvəxanada yıxıldı.

Eyvəz ayağa durub gələnib dayənin yanına, gördü dayə yıxılıb qəşş edlənib. Eyvəz onu hala gətürüb dedi:

– Eyvəz, bu pətyarə kimdir ki, onun qorxusundan mənim bədənini titrənib qəşş edlədüm?

Eyvəz bir güldü, dedi:

– Dayə, heç qorxma, o mənim qardaşımdur ki, mənim dalımcə gəlib.

Eyvəz dayəyə cürət verib gətürdü otağa. Koroğlu dedi:

– Dayə, niyə qorxursan, mən də sənə kimin bir adamam.

Pəs Koroğlu bir müşt əsrəfi dayəyə verdi, dedi:

– Dayə, sən Eyvəzin çox zəhmətin çəkmüsən, əgər inşallah, həyat (baqi) olsa, səni dünya malından qəni eylərəm.

Dayə pulları görəndə gözləri işıqlanub. Bir neçə əsrəfi götürüb gəldi bazara, yaxşı tedarük gördü. Eylə ki axşam oldu, dayə yaxşı təam gətürüb Eyvəz və Cəlali Koroğlu tənəvül eylədilər. Bəd əz təam, dayə Eyvəzi çağırıb dedi:

– Eyvəz, Gülsabah xanım intizar çəkər. Gərək bu gecə gedəsən onun mənzilinə.

Eyvəz dedi:

– Dayə, bu gecə bizim qonağımız var, gedə bilmərəm.

Dayə dedi:

– Eyvəz, əlacı yoxdur, mən vədə vermişəm, gərək bu gecə gedəsən.

Eyvəz hərçənd səy eylədi ki, getməsin, dayə qəbul eyləmədi.

Eyvəz dedi:

– Dayə, gedərəm, əmma bu şərtlən ki, mənim qardaşımdan izn alasan.

Pəs dayə gəlib Cəlali Koroğlunun yanına, dedi:

– Canım, bu gecə Eyvəzün özgə yerdə vədəsi var. Gərək onu mürəxxəs eyləyəsən, gedə.

Koroğlu büldi ki, Gülsabah xanımın mənzilinə gedəcək, əmma Eyvəzi çağırıb dedi:

– Eyvəz, fürsət qənimətdür, bəlkə bu gecə Gülsabah xanıma çıxardıb gətürəsən ki, onu götürüb yola düşax.

Pəs Eyvəz Cəlali Koroğludan mürəxxəs olub, dava libaslarının geyib, özün yetirdi Gülsabah xanımın mənzilinə. Əmma gördü otaq yaxşı xəlvətdir və Gülsabah xanım bu gecə özünə belə zinət verib ki, guya diyərsən bəs tavusi-məstdür. Pəs Eyvəz daxil olub otağa, salam verib əgləşdi.

Gülsabah xanım dedi:

– Eyvəz, Cəlali Koroğlunun gəlməgindən xəbərün var?

Eyvəz dedi:

– Bəli, xəbərim var, əmma əlan mənim intizarımı çəkər.

Pəs Gülsabah xanım dedi:

– Eyvəz, bu gecə məclisi xəlvət eyləmişəm ki, bir qədər söhbət eyləyək.

Eyvəz dedi:

– Xanım, intizarə söhbət haramdur, gərək məni mürəxəs eyləyəsən ki, Cəlali Koroğlu əgləşüb mənim intizarımı çəkər.

Pəs Xanım ayağa durub bir neçə piyalə şərab peydərpey Eyvəzə verdi. Eyvəz şərabı içib. Çün şərabın nəşəsi gəldi başına, qolların salıb Gülsabah xanımın boynuna, bir neçə buse bir-birinin yüzündən aldılar, Gülsabah xanım dedi:

– Eyvəz, dəm bu dəmdür, bir qədər söhbət eylə ki, ləzzət aparaq.

Pəs Eyvəz aləmi-sərxoşluqda sazın götürüb basdı sinəsinə, bu türkünü oxudu.

Görünməz mahi-rüxsarun,
Bulud kimin qara teldən.
Götür yüzdən kənar eylə,
Gedibdir ixtiyar əldən.

Alıbsan dəstivə çövkan,
Geyibsən cameyi-əlvan,
Qara tellər olub əfşan,
Alıb məşqin qızıl güldən.

İki qaşın çəkib xəncər,
Şirin canıma qəsd eylər,
Boyun bəstə sinön mərmər,
Qucum silküm işkə belün.

Xan Eyvəz qaldı möhnətdə,
Gözü yaşlı küdurətdə,
Gecə-gündüz bu qürbətdə,
Əlim çıxdı ağır eldən.

Çün Eyvəz balı sözün təmən əylədi, Gülsabah xanım onun bu sözlərindən yəqin əylədi ki, Eyvəzin köylü getməkdədir, dedi:

– Eyvəz, əlhəmdüallah, bu müddətdə sənə bir bədlüq keçməyib. Məgər Çamlıbəldə nə var ki gedəsən. Qalqılən burda, gecə və gündüz gūzarana məşqul olub söhbət əyləyax.

Eyvəz dedi:

– Xanım, doğrusu, mən Çamlıbəldən gələndə on günə kimin Cəlali Koroqludan (mürəxxəs) olmuşdum. Əmma sənin məhəbbətin bu müddəti mənə burda saxladı. Çün Cəlali Koroqlu özü zəhmət çəkib mənim dalımca gəlib, əlac yoxdur, daxi bundan sora burda qala bilmənəm. Gərəq mənə mürəxxəs əyləyəsən, gedəm.

Gülsabah xanım hərçənd səy əylədi ki, Eyvəzi getmaqdan peşiman əyləsün, Eyvəz dedi:

– Xanım, bu sözlər fayda verməz. Əgər külli-ələmi mənə verəsən, mümkün dəgil ki, Cəlali Koroqludan və iyidlərdən əl çəkib burda qalam.

Çün Gülsabah xanım yəqin əylədi ki, mümkün dəgil Eyvəzi saxlasın, dedi:

– Eyvəz, imdi ki getməlü oldun, mənim də sinəmə bir neçə bənd türkü gəlib, qulaq ver, onları deyim, bəd əz an get.

Pəs Gülsabah xanım əl atub zülfündən bir tel çəkib saz əvəzinə basıb sinəsinə, əmma yüzün dutub Eyvəz balıya tərəf, bu türkünü oxudu.

Sənə qurban, Əcəm oqlu,
Əlimi üzmə, sən, əldən.
Yayar ələm olur bərhəm,
Çəkəm nalə, təhi-dildən.

Urub eşqin mənə yarə,
Tapılmaz dərdimə çarə,
Olub bəxtim, günüm qarə,
Yüzümdəki qara teldən.

Əzəl gündən səni gördüm,
İçib badön, köyül verdim,
Kürdüstandur mənim yurdum,
Gözüm vardır Çamlıbeldən.

Gülsabaham, qələm qaşlı,
Didəm nəmli, gözüm yaşlı,
Gül camallı, yaşıl başlı,
Əlim üzüm ağır eldən.

Çün Gülsabah xanım sözün təmam eylədi, Eyvəz gördü onun köylü getməkdədir, dedi:

– İmdi ki könlün Çamlıbelə getməkdür, ayağa dur, gedək ki, Cəlali Koroğlu oturub dayənin evində mənim intizarımı çəkər.

Pəs Gülsabah xanım ayağa durub bir qədər qızıl və gümüş və cəvahirat və zərrinə libas cəm eyləyib bir xurcun doldurdu. Eyvəz xurcunu götürüb və Gülsabah xanım başına çadri-şəb salıb təcili-təmamilən özlərin yetirdilər dayənin mənzilinə. Eyvəz qabaqca daxil olub otağa, xurcunu qoydu yerə. Cəlali Koroğlu dedi:

– Bu xurcun nədür, Eyvəz?

Ərz eylədi:

– Qurbanun olum, Süleyman Paşanın qızıdır, gəlib sənün xidmətə ki onu Çamlıbelə aparasan.

Pəs Koroğlu çox xoşhal olub Gülsabah xanıma çox nəvaziş eylədi, bəd əz an dedi:

– Eyvəz, daxi bizim burda qalmağımız məsləhət dəgil, ondan ötrü sübh vaxtı Süleyman Paşa bu müqəddimədən xəbərdar olur və dünən gün ki onun məclisində dəvayi-əzim oldu, Paşa yəqin eylər ki, onun qızın biz aparmışıq. Məbadə, şəhər içində fitnəvü-fəsad bərpa ola, səlah odur ki, bu gecə biz şəhərdən xaric olaq. Əmma hərgah gündüz xəbərdar olsaydım, bir yaxşı at tədarük eylərdim.

Gülsabah xanım ərz eylədi:

– Qurbanun olum, Süleyman Paşanın sərtövləsində yaxşı atlar var. Əgər mümkün olsa, onlardan gətirürsən.

Cəlali Koroğlu bunu eşidəndə dedi:

– Eyvəz, atları zin eylə, ta mən görüm bir at tədarük eyləyə bülləm?!

Pəs Eyvəz balı ayağa durub atları zin eylədi, əmma Cəlali Koroğlu ayağa durub təcili-təmamilən özünü yetirdi sərtövləyə. Gördü iki nəfər mehtər yatıb tövlənin qapısında. Xəncərin çəküb onların hər ikisinin başın guş-əndərguş kəsdi. Bəd əz an daxil olub tövləyə, bir yaxşı ərəbi at zin edib gətürdü. Əmma Eyvəz atları çəkib eşigə Gülsabah xanımı səvar eyləyib ata və xurcunu tərkində möhkəm eylədi. Cəlali Koroğlu bir müşt zər genə dayəyə verib dedi:

– Dayə, sən bizim zəhmətimizi çox çəkdin. Əgər, inşallah, güzarım bu şəhərə düşsə, sənə məhəbbət eylərəm.

Pəs dayədən xudahafiz eyləyib, atlarına səvar olub yola düşdülər. Çün yetişdilər dərvazəyə və dərvazəban dedi:

– Canım, Paşa qədəğən eyləyib ki, gecə dərvazəni açmayım. Ondan ötrü ki, dünən gündüz o anasın satdığım Cəlali Koroğlu neçə nəfər Paşanın adamlarından başın qaldırıb. Paşa hökm eyləyib ki, dərvazələri açmayın. Məbadə, Koroğlu şəhərdən çıxıb fərar eyləyə. Ta bu gün şəhəri axtarib Koroğlunu tapsın.

Koroğlu dedi:

– Canım, irəli gəl, bir neçə parə sənə verim, ta dərvazəni açıb bizləri yola salın. Biz qafilə əhliyux, karvanımız gedib, əmma özümüz dalı qalmışıq.

Dərvazəban parə adın eşidəndə təmahı cuşə gəldi. Gəldi Koroğlunun bərabərinə. Koroğlu əlin uzadıb yapışdı onun boğazından. O qədər sıxdı ki, ta canı cəhənnəmə vasil oldu. Bəd əz an atından aşağı gəlib onun cibindən kilidi çıxarib dərvazəni açdı. Genə atına səvar olub dərvazədən çıxıb tiri-şəhab kimin rəvanə oldular. Əmma o gecəni ta afitab tülüu eyləyəne kimin at sürdülər. Ta yetişdilər bir çəmənə, Koroğlu dedi:

– Eyvəz, burda bir qədər düşək. Ta atlar bir qədər ələf ye-sün və özümüz həm istirahət eyləyək. Bəd əz an rəvanə olaq.

Eyvəz ərz eylədi:

– Qurbanın olum, ixtiyar sənündür.

Pəs atlarından aşağı gəlib istirahətə məşğul oldular. Qoy bunlar burda qalsın, əmma nəqli-dastan eşit, Cəlali Koroğlu-

nun iyidləründən. Çün Koroğlu Çamlıbeldə iyidlərdən ayrılıb qabaqca yola düşdü. İyidlər həm onun dalınca gecə və gündüz at sürüb gəlirdilər, həman vəqtə ki, Cəlali Koroğlu və Eyvəz o çəməndə düşmüşdülər. İyidlər həm özlərin yetirdilər o çəməninin həvalisinə. Eyvəz gördü qabaqdan bir gərđi-əzım nümudar oldu, ərz eylədi:

– Qurbanın olum, bir ağır toz qabaqdan gəlir, bilmirəm, dostdur ya düşməndir.

Koroğlu dedi:

– Eyvəz, bu gələn atlı Süleyman Paşanın ləşkəri dəgöl. Ondən ötrü bu toz qabaqdan gəlür, səbr eylə görək, kimdür, gəlür?

Çün toz yaxunlaşdı, Eyvəz gördü qabaqca Bəlli Əhməd tiri-şəhab kimin gəlir, əmma onun dalınca təmam iyidlər cilovriz gəlillər. Eyvəz xoşhal olub Cəlali Koroğluya ərz eylədi:

– Qurbanın olum, bu gələn ləşkər düşmən dəgöl, təmam iyidlərdür ki, gəlürlər.

Koroğlu xoşhal olub. Eyvəz onları istiqbal eyləyüb gətürdü Koroğlunun bərabərinə. Koroğlu hökm eylədi ki, təmam iyidlər atlarından aşığa gəlsinlər. Ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, əlhəmdü Allah, şıkarın eyləmişən, daxi burda qalmaqda mətləbün nədir?

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, çoxdandır ki, dava eyləməmişük. Gərək Süleyman Paşa ilən dava eyləyək ki, o, özünə çox məğrurdur.

Pəs iyidlər atlarından aşığa gəlib atların buraxdılar çəmənə. Əmma özləri istirahətə məşğul oldular.

Qoy bunlar burda qalsın, əmma nəql eşit Süleyman Paşadan. Çün Cəlali Koroğlunun zərbü-şəstin öz bargahında gördü və onun qorxusundan öz hərəmxanəsinə qaçdı. Həman saat adam göndərib öz sərhənglərin ehzar edib dedi:

– Cəmaət, bu anasın satdığım Koroğlu bu gün mənim bargahında neçə nəfər adam həlak eylədi. Qoşunu cəm eyləyün ki, gərək onu şəhər içində dutub həlak eyləmax ki, təmam Rum və əhli-Rum onun əlindən təngə gəlib.

Pəs o gün igirmi min ləşkər cəm eylədilər. Çün vaxt təngə oldu, adam göndərib dərvazəbanlara qadağan eylədi ki, dər-

vazələri möhkəm bağlayın və qoymuyun bir nəfər dərvazədən xaricə çıxsın ki, məbadə, Koroğlu təğyiri-libas eyləyib şəhərdən fərar eyləsün.

Pəs o gecə keçdi. Eylə ki sübh oldu, Süleyman Paşa ayağa durub ləşkəri cəm eylədi ki, Cəlali Koroğlunu cüstucu eyləyib tapsın, həman vaxt cilovdarlar fəryad eyləyə-eyləyə gəldilər.

Paşa dedi:

– Cəmaət, məgər nə var?

Ərz eylədilər:

– Paşam sağ olsun, bu gecə iki nəfər mehtərlərdən həlak eyləyiblər. Əmma bir yaxşı ərəbi at həm töylədən çıxardub aparıblar.

Süleyman Paşa bunu eşidəndə fikrə piçidə olub ki, ayə, bu əməli kim eyləyib. Bir vəqt gördü dərvazəbanlar ağlaya-ağlaya gəldilər ki, bu gecə neçə nəfər atlı dərvazəbanların birini öldürüb və dərvazəni açıb gediblər.

Süleyman Paşa mütəğəyyir olub fikir eylərdi, ayə, bunları kim eyləyib, bir vəqt gördü hərəmxanədən fəryadü-şivən səsi asimanə bülənd oldu.

Paşa dedi:

– Məgər nə xəbərdir?

Kənizlərdən ərz eylədilər:

– Paşam sağ olsun, bu gecə sənin qızın Gülsabah xanımı aparıblar.

Süleyman Paşa əlin əlinə urub dedi, bu işlər heç kimin işi dəgil, məgər o anasın satdığım Cəlali Koroğlunun işidir, dedi:

– Cəmaət, atlara səvar olun ki, o hərəmxanədə aradan çıxmamış, onu dutaq.

Pəs igirmi min ləşkər təمام mükəmməl və müsəlləh olub atlarına səvar oldular. Əmma Süleyman Paşa özü həm başdan ayağa qərqu-ahənü-fulad olub bir əjdaha peykər ata səvar olub yüz qoydular Cəlali Koroğlunun dalınca getməğa. Tiri-şəhab kimin gəlirdülər, tainki zöhr vəqti özlərin yetirdilər həman çəmənin həvalisinə ki, Cəlali Koroğlu və iyidlər orda mənzil eyləmişdilər.

Çün bərrü-biyabanu qoşunun tozu bürümüşdü, Cəlali Ko-

roğluya iyidlər ərz eylədilər ki, qurbanın olaq, daxi oturmaq vaxtı dəgil ki, qoşun gəldi. Pəs Cəlali Koroğlu hökm eylədi ki, iyidlər təmam səvar olsun. Əmma bu tərəfdən Dəli Mehtər Qıratın təngin neçə yerdən möhkəm eyləyib çəkdi Cəlali Koroğlunun rikabına. Koroğlu ayaq həlqeyi-rikabə qoyub mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdu. Pəs mərdi-mərdənə atına bir məhmizi-tiz çəkib özün yetirdi yolun üstə. Səddi-İsgəndər kimin yolun üstün kəsib durdu və iyidlər təmam nizamnan sağü-solda səf çəkib durdular.

Əmma o tərəfdə Süleyman Paşa öz ləşkəriynən yetişib gördü əcəb həngamədir ki, yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi nəfər pəhləvan başdan ayağa qərqü-ahənü-fulad olub yolun üstün kəsib durublar. Süleyman Paşa təəccüb eylədi ki, ayə, Cəlali Koroğlu bu ləşkəri harda qoymuşdu ki, özü yalnız şəhərə daxil olmuşdur. Paşa öz gəldiginə pəşman oldu. Əmma çün əcəl onu gətirmüşdi, daxi qayıtmayıb atın sürdü Cəlali Koroğlunun bərabərinə, dedi:

– Vay anasın satdığım, bu nə cürətdir səndə ki, mənim məh-tərlərimi həlak eyləyib və mənim qızım Gülsabahı götürüb gə-dərsən?

Koroğlu dedi:

– Paşa, çox adamlar sənin kimin özlərinə məğrur olub, ləşkər çəküb gəldilər. Əmma axırüləmr həm özləri həlak oldu və həm qoşunları pamal oldu. Əgər istərsən ki, canın salamat qala, götür ləşkərin, qayıt və illa bir nəfəri zində qoymaram getsün.

Süleyman Paşa Cəlali Koroğlunun bu sözlərindən qəzəb-nak olub, yüzün dutub öz ləşkərinə, dedi:

– Cəmaət, qoymuyun bu anasın satdığım Əcəm oğlun ki, belə cürətnən danışsın. Gərək bunu zində dutub gətürəsiz, ta təmam Rum paşalarının intiqamın bundan çəkəm. Qoşun cəmaəti istədilər ki, hərəkət eyləsünlər, Koroğlu dedi:

– Paşa, bir aram dut, ta bir neçə bənd türkü söyləyim. Bəd əz an dava eyləyək.

Pəs Koroğlu yüzün dutub Süleyman Paşaya, bu türkünü oxudu:

Hanı bu fani dünyada,
Mənim tək mərdü-mərdanə?
Mənim bu zərbü-dəstimdən,
Axar çaylar, dönər qanə.

Dərin dəryalara dallam,
Duman tək üstüvü allam,
Başından bir qılıc çallam,
Batar nəşün qızıl qanə.

Haçan fürsət düşər bir də,
Qisası qoymaram yerdə,
Səni sallam yaman dərdə,
Boyaram rəxtün al qanə.

Koroğlu yaxşı yağıdır,
Yeri Çardaqlı dağıdır,
Qılıc urmalı çağıdır,
Bata meydan qızıl qanə.

Çün Cəlali Koroğlu sözin təمام eyelədi, Süleyman Paşa Koroğlunun bu sözlərindən cəhənnəm kimin zəbanə çəkib hirsindən rəngi qızardı, dedi:

– Vay anasın satdığım hırsız, nə bu qədər özünü tərif eyelər-sən? İndiyə kimin sən iyid davasına düşməyübsən, inşallah, bu gün səni bir xarlıqlan həlak eyeləyüm ki, təمام əhli-aləm sənin əhvaluva ağlasın.

Cəlali Koroğlu o həramzadənin sözlərindən qəzəbnak olub dedi:

– Ey həramzadə bədbəxt, iyidlər dava günündə hünər gös-tərür. Əgər hünərin var, gir meydanə, ta görüm nə karəsən?!

Süleyman Paşa yüzün dutub ləşkərə, dedi:

– Cəmaət, qoymayın bu Əcəm oğlun ki, mənimlə belə cürətnən danışsın. Gərək onu zində dutub mənim yanına gətürəsüz.

Pəs iyirmi min ləşkər birdən töküldülər Cəlali Koroğlunun üstünə. Əmma Koroğlu əhvalı belə görəndə, bir məhmizi-tiz Qırata yəmini-yəsardan çəkib. O heyvani-bizəban girdbad ki-

min təkü-puyə gəlib özünü ləşkərin içindən kənara çəkib.
Koroğlu yüzün dutub öz adamlarına, bu türkini oxudu:

Edin bu ləşkərə həmlə,
Salın qovğa bu meydanda.
Bulud kimin alın üstün,
Ac aslan tək durun yanda.

Havadan çox yağar çiskin,
Acı yel tək olun əskin,
Olur misri qılıc kəskin,
Çalun, batsun qızıl qanda.

Qurulsun səf, görülsün san,
İyidlər eyləsün çövlan,
Kəsilsün baş, tökülsün qan,
Sel atlansun bu meydanda.

Koroğlu çox dövuş saldı,
Paşalardan xərac aldı,
Özü yalnız qılıc çaldı,
Şəki, Şirvan, Dağıstanda.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmăm eylədi, əvvəl özü qılıcın çəkib özün urdu qoşuna. Əmma bu tərəfdən iyidlər təmăm qılıcları çəkib özlərin urdular ləşkərə. Hər tərəfdən küştələrdən püştələr tərtib verürdilər. Qoşun cəmaəti onların qabağında davam gətirməyib yüz qoydular qaçmağa. Əmma Cəlali Koroğlu dedi:

– Cəmaət, qoymuyun bunları səlamət bu meydandan qurtulub getsün.

Əmma Bəlli Əhməd bir dəstə iyidlərdən götürüb kəsdi qoşunun qabağın. Dübarə onları qıra-qıra gətürdü meydanə. Əlhasil, osmanlı cəmaəti iyidlərin əlində belə aciz oldular ki, bir nəfər iyidlərdən, neçə nəfər osmanlı cəmaətindən atdan yerə salırdı.

Süleyman Paşa çün bu zərbü-dəsti iyidlərdən və Cəlali Koroğludan görəndə öz canının hövlündən yüz meydandan çövrüb bina eylədi qaçmağa. Əmma Cəlali Koroğlu fürsət

verməyib Qırata bir məhmiz çəkib özün yetirdi Süleyman Paşaya, dedi:

– Ey həramzadə bədbəxt, bir saat bundan irəli məni qorxurdun, əmma indi istəyirsən ki, öz canını salamat aparasan.

Süleyman Paşa dönüb dalına baxanda gördü Cəlali Koroğlu əlində qılıc, tiri-şəhab gəlür. Öz ləşkərinə fəryad eylədi ki, cəməət, qoymuyun ki, bu anasın satdığım məni həlak eylədi.

Genə qoşun cəməəti qayıdıb Cəlali Koroğluya həmlə eylədilər. Əmma bir çəngi-məğlubə oldu ki, ruzigarın gözü belə dava görməmişdi. Əmma Cəlali Koroğlu ləşkər ilən dava eylərdi, likən gözü Süleyman Paşada idi ki, bəlkə fürsət tapıb onu həlak eyləsin. Tainki dava eyləyə-eyləyə Koroğlu fürsət tapıb özün yetirdi Süleyman Paşaya, bir qılıc onun başından elə urdu ki, xiyari-tər kimin iki parə eyləyib. Bir nisfi atın bu yanından yerə düşdü və bir nisfi atın o yanından yerə düşdü.

Çün qoşun cəməəti öz sahiblərin küştə gördülər, bilmərrə əl davadan çəkib yüz həzimətə qoydular. Əmma Koroğlu fəryad eylədi:

– Cəməət, qoymayın bu bədbəxt tayfanı ki, bir nəfər bunlardan salamat qurtulub getsin.

Əmma iyidlər hər tərəfdən at salıb o cəməəti, ta iki ağac yol qavıb hər kimə ki düşar olurdular, bəratı-həyatın möhr edüb cəhənnəmə vasil eylədilər. Qurtulmadı o cəməətdən məgər bir cəmi-qəlil ki, onlar həm zəxmdar özlərin fəlakət günündə saldılar şəhərə. Çün vaxt təng idi, Cəlali Koroğlu iyidləri qaytarıb gəldilər həman çəmənə ki, orda mənzil eyləmişdilər. Əmma təmam bərri-biyiban bisahib at idi, dolanırdı, iyidlər istədilər ki, onları cəm eyləsünlər, Koroğlu dedi:

– Cəməət, vaxt təngdür və Osmanlı tayfasında o cürət yoxdur ki, qaladan xaric olub onları aparsun, inşallah, səbah fərağətlən onları bir yerə cəm eyləyün.

Pəs iyidlər təmam atlarından o çəməndə aşığa gəlib istirahətə məşğul oldular. Eylə ki gecə oldu, təmam yağışdılar. Cəlali Koroğlunun başına o gecə ta sübhə kimin şərab içib güzəran eylədilər. Əmma eylə ki sübh oldu, Koroğlu hökm elədi ki, təmam küştələrin at və əsbabın bir yerə cəm eylədi-

lər və onları təمام iyidlərə təqşim eylədi. O qədər malü-döv-lət cəm eylədilər ki, həddü-həsərə gəlməz. Pəs Cəlali Koroğlu ordan köçüb aramlan səyahət eyləyə-eyləyə yüz qoydular Çamlıbelə gəlməgə. Mənzilbəmənzil gəlirdilər, tainki özlərin yetirdilər Çamlıbelə.

Hər kəs öz mənzilinə gedib aram dutdu. Əmma Cəlali Koroğlu hökm eylədi ki, Gülsabah xanımı apardılar Nigar xanımın mənzilinə. Çün bir neçə gün bu müqəddimədən keçdi və iyidlərin xurdi-rahi çıxdı, Cəlali Koroğlu iyidləri ehzar eylədi. Çün iyidlər cəm oldular, Koroğlu dedi:

– Cəmaət, gərək Eyvəzin toy tədarükü görülsün.

Pəs iyidlər təمام hümmət ətəklərin bellərində möhkəm eyləyib toy tədarükünə məşğul oldular. Yeddi gün və yeddi gecə Eyvəzə toy dutdular. Əmma belə toy dutdular ki, heç kimsənəyə müyəssər dəgüldü. İyidlər təمام məclisdə əgləşib və saqilər piyaleyi-şərab peydərpey iyidlərə verirdilər.

Pəs o yeddi gün və yeddi gecəni təمام iyidlər güzarənə və keyfə məşğul oldular. Eylə ki yeddinci gecə oldu, məşşatələr Gülsabah xanıma ziynət verib gətürdülər Eyvəzin otağına. Ta onların hər ikisi bir-birindən kami-dil hasil eyləyib.

Eylə ki sübh oldu, Cəlali Koroğlu gəlib divanxanə çadırına təمام iyidləri ehzar edib əvvəl çox nəvaziş eyləyib. Bəd əz an onların hər birinə bir xələti-faxir verib mürəxxəs eylədi. Ta hər kəs gəlib öz məkanında aram dutub istirahətə və güzarana məşğul oldular.

KOROĞLUNUN İYİRMİ YEDDİNCİ MƏCLİSİ

Rum Xondkarının Məcid ağanın başçılığı altında Cəlali Koroğlunun üstünə iyirmi min nəfərlik ordu göndərməsi. Koroğlunun onunla müharibəsi. Məcid ağanın Koroğlu tərəfindən öldürülməsi

Raviyani-əxbar və naqilani-asar belə rəvayət söyləyib ki, çün Cəlali Koroğlu Çardaqlının Çamlıbeli məskənə söyləyib və yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi dəli başına cəm söyləyib hər il neçə dəfə Rum vilayətlərinə çapavul atıb Rumun paşaların və gərdənkeşlərinin zəlil və xar söylərdi və onların bəzisinin həlak və bəzisinin dəstgir söyləyib hər il məbləği-xətir onlardan bacü-xərac alırdı. Tainki əhli-Rum Cəlali Koroğlunun əlindən tənqə gəlib Xondkari-Ruma şikayət söylədilər ki, Cəlali Koroğlu bül-mərrə Rumi xərab söyləyib, daxi gözəl qız və gözəl oğlan qal-madı ki, onları bezərbi-tiğ almasın. Xondkar çün Rum əhlinin şikayətinin eşitdi, öz ümənayi-dövlətin ehzar söyləyib, dedi:

– Cəmaət, bu anasın satdığım Cəlali Koroğlu əcəb bəlayi–nagahandur ki, bir neçə əcamirü-övbaş başına cəm söyləyib Rum vilayətlərinin xərab söylədi. Bir nəfər mərdanə adam istərəm ki, bir neçə min ləşkər götürüb getsin Çamlıbelə, ya Koroğlunun özün zində dutub mənim yanıma gətirsin, ya onun başın gətürsün.

Çün Rum əhli Cəlali Koroğlunun rəşadətinin eşitmişdilər, başların aşağı salıb cavab vermədilər. Xondkar dübarə yüzün dutub məclis əhlinə, dedi:

– Cəmaət, kimdir ki, bir nəfər sizlərdən davtələb olub getsin Cəlali Koroğlunun ya özün, ya başın mənə gətürsün.

Genə məclis əhli başın aşağı salıb heç kəsdən bir cavab gəlmədi. Əmma ümənayi-dövlət ərz söylədilər:

– Qurbanın olaq, sən belə xəyal söylərsən ki, bu anasın satdığım Cəlali Koroğlu bir aciz adamdır ki, ləşkər gedib onu həlak söyləsin, ya onu zində dutub sənə xidmətə gətirsin. O, bir bəlayi-nagəhandur ki, əgər təmam Rum böyükdən və kiçikdən hərəkət söyləyib onun üstünə gedə, onları təmam həlak söylər və əlavə bər in onun məskəni ki, Çamlıbeldür, çox

səxt məkandır ki, o məkanı almaq çox müşküldür.

Xondkar onların bu sözlərindən qəzəbnak olub üçüncü dəfə genə yüzün əhli-məclisə dutub dedi:

– Cəmaət, kimdür ki, sizlərdən bir nəfər davtələb olub gedə və bu anasın satdığım Cəlali Koroğlunun başın qaldırıb və onun şərin bu Rum vilayətlərindən dəf eyləyə.

Çün Xondkar üçüncü dəfə bu hökmü eylədi, o məclisdə bir şəxs var idi ki, onun adına Məcid ağa deyərtilər ki, çox rəşid və dilavər pəhləvan idi, ayağa durub, baş endirüb, ərz eylədi:

– Qurbanun olum, bu xidmət mənimdür ki, məni mürəxxəs eyləsən, gedərəm və Cəlali Koroğlunu zində dutub qolu-bağlı sənin xidmətəvə gətürərəm.

Xondkar ona təhsin və afərin deyib dedi:

– Görüm nə karəsən?! Əgər Cəlali Koroğlunun özün, ya başın mənə götürəsən, öz qızımı sənə verrəm.

Pəs Məcid ağa Xondkarın bu müjdəsindən şad olub baş endirib istədi məclisdən çıxsın, Xondkar dedi:

– Məcid ağa, istərsən yalnız gedəsən?

Ərz eylədi:

– Bəli, əgər mürəxxəs eyləsən, yalnız gedərəm.

Xondkar dedi:

– Canım, yalnız getməgün məsləhət dəgül, gərək igirmi min ləşkər yanınca aparasan ki, əgər bir yerdə dava eyləsən, o ləşkər sənə kömək eyləsün.

Pəs Xondkar hökm eyləyib ki, igirmi min ləşkər təمام mükəmməl və müsəlləh olub atlarına səvar oldular. Əmma bu tərəfdən Məcid ağa gəlib öz mənzilinə başdan ayağa qərqu-ahənü-fulad olub və bir kuh peykər ata səvar olub o ləşkəri götürüb yüz qoydu Çamlibelə tərəf gəlməgə. Təcili-təməmilən gəlürdü, çün Çamlibelün neçə mənzilliginə yetişdi, dedi:

– Cəmaət, səlah oldur ki, məxfi və qəflətən getmax ki, Cəlali Koroğlu və onun adamları bizim gəlməgimizdən xəbərdar olmuya. Bəlkə gizlin onu dəstgir eyləyəğ.

Pəs gecələr olanda birahə ilən yol gəlürdü, əmma gündüzlər olanda bir xəlvət yerdə mənzil dutardı, ta kimsənə onların gəlməgindən xəbərdar olmayıb, tainki özlərin yetirdilər Çam-

libelin iki ağaclığına. Bir möhkəm yerdə mənzil dutub əgləşdilər. Əmma qoy bunlar burda qalsunlar, nəqli-dastan eşit Cəlali Koroğlunun adamlarından ki, neçə nəfər iyidlərdən atlanıb şikarə getmişdilər.

Şikargahı dolanırdılar, tainki onların güzarı həman məkana düşdü ki, Məcid ağa orda nüzul eyləyib ordusun qurmuşdu, iyidlər gördülər bir əzim ordu düşüb. Təccüb eylədilər ki, aya, bu ordu kimindir, özlərin yetirdilər bu orduya ki, bəlkə bir əhval bilsinlər.

Çün Məcid ağa hökm eyləmişdi öz adamlarına ki, hər kəs xaricdən orduya daxil olsa, onu gətürsünlər Məcid ağanın yanına, çün iyidlər daxil oldular orduya, gördülər osmanlı qoşunudur. Bir nəfərdən xəbər aldılar ki, canım, bu ləşkər kimindir və hariya gedər.

Osmanlı dedi:

– Canım, biz məzun dəgülük, gəlin, gedax öz sərdarımızın (yanına).

Pəs onları gətürdü Məcid ağanın çadırının bərabərinə. Məcid ağa dedi:

– Canım, düşün atuzdan, gəlin aşağı, görüm, hardan gəlib və hariya gedərsüz?

Pəs iyidlər atlarından gəlib aşağı, daxil oldılar çadıra. Məcid ağa dedi:

– Canım, hardan gəlürsüz?

İyidlər dedilər:

– Doğrusu, bizlər Cəlali Koroğlunun adamlarındanux. Çıxmışdıq şikara, çün bu ordunu gördük, dedux, görək, bu ləşkər hardan gəlib və hariya gedər.

Çün Məcid ağa bunu eşitdi, öz adamlarına işarə eylədi ki, bunları dutun. Pəs qoşun cəmaəti tökuldülər, onları dutub qolların möhkəm bağladılar. İyidlər dedilər:

– Canım, bizim günahımız nədir ki, bizləri dəstgir eylədün?

Məcid ağa dedi:

– Canım, təمام Rum əhli sizin əliviədən tənəə gəlib Xondkara şikayət eyləyüblər. Xondkar məni və bu ləşkəri göndərib ki, Cəlali Koroğlunun özün və adamların dutub dəst-bəstə

Xondkar xidmətinə aparam və Çamlıbeli xərab eyləyim.

İyidlər dedilər:

– Canım, bizi məhbus eyləmax sənin səlahun dəgil. Ondan ötrü, əgər Cəlali Koroğlu xəbərdar ola ki, sən bizi dutub məhbus eyləmişən, təmam dəliləri götürüb sizi həlak eylər. Sən bizləri mürəxxəs eylə, əgər hünərün var, Cəlali Koroğluynan dava eylə. Ya qalib olub onu həlak eylərsən, ya o sənə qalib olub həlak eylər. Bizi dutmaqdan nə fayda var.

Pəs Məcid Ağa onların bu sözlərindən qəzəbnak olub öz adamlarına hökm eylədi ki, aparun bunları məhbus eyləyin, ta görüm, Cəlali Koroğlunu necə məhbus eylərəm. Pəs onları aparıb məhbus eylədilər.

Qoy bunlar burda qalsın, əmma nəqli-dastan eşit Cəlali Koroğludan.

Çün o gün axşam oldu, Koroğlu gəlib məclisə və iyidlər təmam cəm olub hər kəs öz yerində aram dutub əgləşdi, saqilər piyaleyi-şərab əllərində peydərpey Cəlali Koroğluya və məclis əhlinə verirdilər, tainki onların başı şərabı-nabdən gərm olub güzaranə məşğul oldular. Əmma o sərməstlix aləmində Cəlali Koroğlu başın yuxarı götürüb məclisə baxanda gördü neçə nəfər iyidlərdən yoxdur və onların yeri boşdur. Dedi:

– Cəmaət, neçə nəfər iyidlərdən məclisdə yoxdur. Pəs onlar harada qalıb?

Ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, onlar iki gündür şikara gedib, əmma bir əsər zahir dəgül ki, onların başında nə var.

Cəlali Koroğlu bu sözdən mütəğəyyir olub dedi:

– Neçə nəfər gərək imdi atlanıb getsün şikargaha və onlardan bir xəbər gətürsün.

Ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, hala gecədir, səbr eylə, ta sübh olsun, onları cüstücu eyləyək.

Koroğlu dedi:

– Əlacı yoxdur, gərək bu gecə onlardan bir xəbər gətürəsiz, ta görüm, onların başında nə var.

Pəs Bəlli Əhməd və Dəmirçioğlu ayağa durub neçə nəfər

iyidlərdən götürüb, atların zin edib, səvar oldular. Gəldilər şikərgahı dolanırdılar ki, bəlkə iyidlərdən bir əlamət bulalar, tainki onların güzəri düşdü həman yerə ki, Məcid ağanın ordusu orda qurulmuşdu.

Gördülər bir ağır ordu düşüb, əmma təمام çadırlarda şam və cıraq yanar. Bu qədər büldülər ki, o qoşun osmanlı qoşunudur. Dedilər, yəqin iyidlər gəlib bu orduya, onları dəstgir eyləyiblər. Pəs təcili-təmmilən qayıdıb gəldilər Cəlali Koroğlunun xidmətinə.

Koroğlu xəbər aldı ki, aya, bir xəbər və əlamət iyidlərdən büldüz, ya nə?

Ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, bu qədər bül ki, bir ağır qoşun osmanlı cəmətindən bu həvalidə düşüb, əgər var, yox, iyidləri o ordu-da məhbus eyləyiblər.

Pəs Cəlali Koroğlu bu xəbərdən mütəğəyyir olub, ta sübhə kimin əgləşdi və intizar çəkərdi ki, sübh olsun, bəlkə o ləşkərdən əlamət bülə ki, hardan gəlib və harıya gedər.

Eylə ki sübh oldu və aftar-əlamtab canubi-məşriqdən zahir və aşikar oldu, Cəlali Koroğlu ayağa durub təğyiri-libas eyləyib, bir dəst aşıqlıq libası geyib əyninə və sazın götürüb rəvanə oldu ki, getsün orduya, iyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, sənin yalquz getməgin məsləhət dəgil, məbadə, bu ləşkər düşmən ləşkəri ola və səni dutub həlak eyləyələr. Səbr eylə ki, bir nəfər adam göndərək, görax, bu qoşun kimündür və hardan gəlüb və harıya gedər.

Cəlali Koroğlu dedi:

– Əlac yoxdur, gərək özüm gedim.

Pəs iyidlər hərçənd səy eylədilər ki, Cəlali Koroğlunu qoymasınlar getsün, mümkün olmadı. Pəs ərz eylədilər:

– Ey Cəlali Koroğlu, pəs imdi ki özün getməlü oldun, yalquz getmə, bir neçə nəfər bizdən yanınca apar. Hərgah xudanəgərdə dava olsa, sənə köməklıx eyləyax.

Koroğlu dedi:

– Cəmət, mən gedirəm. Əgər zöhrə kimin gəldüm, gəlmişəm, əgər zöhrə kimin gəlməsəm, bülün ki, mənim başımda

bir əlamət var, mənim dalımca gəlin.

Pəs Koroğlu bunu deyib rəvanə oldu. Ta özün yetirdi orduya, gördü, əcəb böyük ordudur ki, çadırlar qurulub, tənab tənabdan keçib. Daxil oldu orduya. Çadırlar qabağında əlində saz dolanırdı, osmanlı cəmaəti Koroğlunu o libasda görəndə dedilər:

– Canım, yanşaqsan?

Koroğlu dedi:

– Bəli.

Dedilər:

– Canım, gəl səni aparaq bu ləşkərin sərdarı Məcid ağanın xidmətinə. Əgər yaxşı söhbət eyləsən, sənə yaxşı para verir.

Koroğlu dedi:

– Canım, Məcid ağa bu ləşkəri götürüb harıya gedər?

Dedilər:

– Aşıq, Məcid ağanı və bu ləşkəri Xondkar göndərüb ki, Cəlali Koroğlunun özün dutsun və Çamlıbeli xərab eyləsin. Əmma dünən gün neçə nəfər onun iyidlərindən dutub dəstgir eyləyüb.

Cəlali Koroğlu büldü ki, iyidləri Məcid ağa dutub məhbus eyləyib. Pəs Koroğlunu gətirdilər Məcid ağanın çadırının qabağına. Ərz eylədilər ki, əcəm yanşağı gəlib, əgər mürəxxəs eylərsən, bir qədər söhbət eyləsin.

Məcid ağa dedi:

– Gətürün.

Pəs Koroğlu daxil oldu çadıra. Gördü Məcid ağa əcəb dilavər və şücaətli cavandır və Məcid ağa həm Koroğlunu görəndə, gördü əcəb nətyarədür ki, buğlar kəl buynuzu kimin binaguşindən keçüb, gözləri qan çanağı kimin qızarıb, görənə səhm əgləşür, dedi:

– Canım, yaxşı türki söylərsən?

Koroğlu dedi:

– Bəli. Bir neçə bənd türkü söylərəm, əgər xoşun gəlsə, bir qədər söhbət eylərəm, əgər xoşun gəlməsə, mürəxxəs olub gedərəm.

Məcid ağa dedi:

– Canım, mən eşitmişəm ki, Cəlali Koroğlunun yaxşı türküləri var, heç bunun türkülərindən bülürsən ki, bir qədər bizə oxuyasan?

Koroğlu dedi:

– Bəli. Bəlkə mən həmişə Cəlali Koroğlunun türkülərindən oxuram.

Məcid ağa dedi:

– Yanşaq, əcəb oldu. Mən də Xondkardan mürəxxəs olub gəlmişəm ki, Cəlali Koroğlunu dutub aparam Xondkar yanına. Bir qədər bizə onun türkülərindən sölə ki, sənə çox para verrəm.

Cəlali Koroğlu sazın götürüb, kök eyləyib basdı sinəsinə, yüzün dutub Məcid ağaya, bu türkünü oxudu:

Qoç Koroğlu bir iyiddür, Cəlali,
Gəlmeyibdir onun tayı cahana.
Pirim həqqı, qayıdusan yaralı,
Qoç Koroğlu bir dəlüdür, divanə.

Tülək tərən ox atanda yayınmaz,
Gecə-gündüz eşq əlindən ayınmaz,
Xondkar özü qabağında dayanmaz,
Gəlmeyübdür onun tayı cahana.

Düzüləndə dalısında elləri,
İpək şəddə qurşayanda belləri,
Duman kimin bürüyəndə çölləri,
Aya, dirdən daxi qoymaz nişanə.

Dəmir geyim geyinəndə bəstinə,
Əgləşəndə Qıratının üstünə,
Sərim qurban Koroğlunun şəstinə,
Onun tayı gəlməyübdür cahana.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Məcid ağa dedi:

– Aşiq, əcəb tərif eylədün Cəlali Koroğlunu.

Koroğlu dedi:

– Məcid ağa, bunlar Koroğlunun bir tərifinə deyil. Əgər yüz nəfər mənə kimin yanşaq Koroğlunu tərif eyləyə, genə az tərif eyləyüb.

Məcid ağa dedi:

– Aşiq, mən eşitmişəm Cəlali Koroğlunun bir atı var ki, dərya atlarının cinsindəndür ki, heç at onu qaçaqda dutmaz.

Doğrudur?

Koroğlu dedi:

– Bəli. Əgər istərsən onun atın sənə tərif eyləyim.

Məcid ağa dedi:

– Bəli. Tərif eylə, görüm, necə atdır.

Pəs Koroğlu genə sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub Məcid ağaya, bu türkünü oxudu.

Özü yügrək, boyu bəstə,
Başında kakili dəstə,
Olubdur yengi növrəstə,
Əqillər onda heyrandur.

Maral gözlü, qələm qaşlı,
Siyəh telli, qarğuş saçlı,
Açıq döşli, sona başlı,
Deyərsən bəs ki ceyrandur.

Yügürməkdə payı çoxdur,
Kamandan qurtulan oxdur,
Heç iqlimdə tayı yoxdur,
Tülənmiş yengi tərlandur.

Bidövlərdən beşli öni,
Kəfəl girdə, saqan ənni,
Qarın çölmək, qara donni,
Deyərsən bəs ac aslandur.

Eyib yox bəndü-bəstində,
Qızıldan nalı dəstində,
Koroğlu dursa üstündə,
Bu dövrən, özgə dövrəndur.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eylədi, Məcid ağanın çox xoşuna gəlib dedi:

– Aşiq, acəb tərüf eylədün Cəlali Koroğlunun atın.

Pəs hökm eylədi ki, yüz tümən pul Koroğluya ənam verdilər. Bəd əz an Məcid ağa dedi:

– Aşiq, gəlsən mənim yanımda qalasan ki, səni Xondkar

yanına aparam ki, ona söhbət eyləyəsən ki, hər il məbləği-xə-tir sənə pul verir.

Koroğlu dedi:

– Afəndim, yaxşı diyirsən, əmma Cəlali Koroğlu məni qoy-maz Xondkar yanında qalam.

Məcid ağa dedi:

– Aşiq, məgər sən Cəlali Koroğlunun yanında olursan?

Dedi:

– Bəli.

Məcid ağa dedi:

– Canım, Cəlali Koroğlu hər il sənə nə qədər para verir?

Koroğlu dedi:

– Afəndim, bu qədər bül ki, hər il Koroğlu beş yüz tumən şərab pulu verir.

Məcid ağa bir gülüb dedi:

– Aşiq, məgər sən ildə nə qədər şərab içərsən ki, sənə beş yüz tumən şərab pulu verüllər.

Koroğlu dedi:

– Afəndim, mən hər şərab içəndə bir tuluq şərab içərəm.

Məcid ağa çox təəccüb eyləyib yüzün dutub öz adamları-na, dedi:

– Cəmaət, bu yanşaq iyi yanşaqdur, bir tuluq şərab gətü-rün ki, bu yanşaq içsin. Ta tərdimağ olub bizə bir qədər söh-bət eyləsün, ta ləzzət aparaq.

Pəs bir tuluq şərab gətürdülər Cəlali Koroğlunun yanına. Koroğlu o tuluğun ağzın açıb dayadı ağzına. O bir tuluq şə-rabı təmam içib qoydu yerə, Məcid ağa və təmam əhli-məclis təəccüb eylədilər ki, bu qədər şərabı bunun qarnı necə dutdu.

Məcid ağa dedi:

– Canım, şərabdan doydun, yainki içərsən?

Koroğlu dedi:

– Afəndim, bu şərabdan mənə nə olur?! Hənuz mənim büğ-larımı tər eyləmədi.

Məcid ağa dedi:

– Canım, imdi bir qədər bizə yaxşı söhbət eylə, ta ləzzət aparaq. Əmma mən eşitmişəm ki, Cəlali Koroğlunun bir sa-

qisi var ki, onun adına Eyvəz balı diyəllər. Çox gözəldir və Koroğlu həm onu çox istər və onu özünə qardaş eyləyib. Bir qədər onu tərif eylə.

Çün Koroğlu Eyvəz adın eşitdi, aləmi-məstlıxda sazın götürüb basdı sinəsinə, əmma yüzün dutub Məcid ağaya, durdu Eyvəzi tərif eyləməyə. Bu türkünü oxudu:

Ay ağalar, mən eylərəm tərifin,
Ala gözlü qələm qaşlı Eyvəzün.
Dilim varmaz bundan artıq söyliyim,
Ahu baxış, xub yerişli Eyvəzün.

İpək şəddə qurşuyubdur belində,
Qızıl çövkən götürübdür əlində,
Tayı yoxdur Təkə, Türkman elində,
Ahu baxış, xub yerişli Eyvəzün.

Siyəh zülfi tökülübdür çigninə,
Zər arxalıq geyinibdir əgninə,
Dolanubdur qızıl heykəl boynuna,
Ahu baxış, xub yerişli Eyvəzün.

Misri qılıc götürəndə dəstinə,
Yeriyəndə qənnimlərin üstünə,
Qoç Koroğlu özü qurban şəstinə,
Ahu baxış, xub yerişli Eyvəzün.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Məcid ağa çox afərin deyib təhsin eylədi, dedi:

– Aşıq, yaxşı tərif eylədün Eyvəzi. Əmma mən eşitmişəm ki, Cəlali Koroğlunun yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi dəlisi vardır ki, hər biri dava günündə bir Rüstəmdür. Aya, doğrudur, ya nə?

Koroğlu dedi:

– Məcid ağa, Koroğlunun iyidlərinin içində neçə nəfər vardır ki, onların hər biri sənin ləşkərin içinə düşə, bir nəfər bu ləşkərdən salamat qurtulmaz.

Məcid ağa dedi:

– Aşıq, məgər onlar bəni-adam cinsi dəgül, bir nəfər adam

bu qədər ləşkəri neçə həlak eylər?

Koroğlu dedi:

– Məcid ağa, əgər Dəli Həsən Dəmirçioğlu və Güyümçüoğlu və Bəlli Əhməd və Zülfüqar bəg istəyələr sənün bu ləşkərin pamal eyliyələr, bir saatda təmam həlak eylərlər.

Məcid ağa çox təəccüb eyləyib öz gəlməginə peşman oldu, dedi:

– Aşiq, bunları tərif eylə, görüm, neçə pəhləvandurlar ki, mənim bu qədər ləşkərimü həlak eyləllər.

Pəs Cəlali Koroğlu genə sazın götürüb, kök eyləyib basdı sinəsinə, yüzün dutub Məcid ağaya tərəf, bu türkünü oxudu:

Məcid ağa, bir qulaq ver, söyləyim,
Dəli Həsən bircə yaman yağıdır.
Bulud kimin oynayanda yerindən,
Ac qurt kimin dəstələri dağıdır.

Zülfüqar bəg qılıc alsa dəstinə,
Cəllad olub düşsə qoşun üstünə,
Xondkar gələ İslambuldan qəsdinə,
Pirim haqqı, yaman oğrun yağıdır.

Bəlli Əhməd hamısından əllidür,
Dövüş günü yüz min fitnə-fellidür,
Oymaqludur, tayfaludur, ellidür,
Rum ölkəsi təmam onnan yağıdır.

Qoç Koroğlu özü girsə meydanə,
Meydan batar başdan-dibə al qanə,
Çəkər, tökər Rum toprağın İranə,
Gir meydanə, dövüşməğın çağıdır.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Məcid ağa dedi:

– Aşiq, mənim şınaxtımı itürmə, sənün bu sözlərindən Cəlali Koroğluya bənzərsən. Əmma bu libasda gəlmisən ki, mənim orduma baxasan.

Koroğlu dedi:

– Canım, mənim nə həddim var ki, Koroğlu olam. Cəlali Koroğlunun yüz mənim kimin nökeri vardır.

Məcic ağa dedi:

– Aşiq, mən neçə nəfər Cəlali Koroğlunun iyidlərindən dutub məhbus eyləmişəm, əgər onlar dedilər ki, sən Cəlali Koroğlusan, səni dutub, qolların bağlayıb Xondkarın yanına aparram. Hərgah onlar dedilər bu Koroğlu dəgil, sənə yaxşı xələt verib yola sallam.

Pəs Məcic ağa öz adamlarına hökm eylədi ki, dutun bu yanşağı. Pəs qoşun cəmaəti töküldülər Cəlali Koroğlunun üstünə. Koroğlu gördü yaman yerdə girə düşdü, istədi onlar ilən dava eyləsün, gördü nə Qırat yanında var və nə qılıc və dava əsbabı yanında var.

Pəs qoşun cəmaəti tökülüb Cəlali Koroğlunu dutub qolların möhkəm dalısında bağladılar. Əmma Məcic ağa hökm eyləyib Cəlali Koroğlunun adamların qolubağlı gətürdülər bərabərə, dedi:

– Camaət, necə gördüz ki, sizin ağanızı dutub qolların bağladım.

Çün onlar Koroğlunu qolubağlı gördülər, heç dinməyib başların saldılar aşağıya. Məcic ağa yəqin eylədi ki, bu Cəlali Koroğludur, pəs dübarə öz adamlarına hökm eylədi ki, bir ağır zəncir gətirdilər urdular Koroğlunun boynuna. Koroğlu gördü əli Çamlıbeldən və iyidlərdən çıxıb, yaman yerdə girə düşüb dəstgir oldu, daxi burdan xilas olmaq mümkün dəgil. İstədi bir hiylə ursun, bəlkə xilas olsun, yüzün dutub Məcic ağaya dedi:

– Canım, iyid odur ki, basdığım kəsmiyə, sən məni namərdliyə ilən dutdun. Əgər doğru diyirsən və mərdanə iyidsən, ver, mənim qollarımı açsınlar, sənlən dava eyləyək. Hər kəs hər kəsə qalib oldu, o vəqt qolların bağlasın.

Məcic ağa bir güldü, dedi:

– Vay anasın satdığım, istərsən mənə hiylə urasan ki, xilas olasan. Təmam əhli-Rum sənin əlindən təngə gəlüb. Rum məmləkətlərin təmam xərab eyləyibsən, gərək səni bu vəz ilən qolubağlı Xondkar yanına aparam, ta səni bir zilətlən öldürsün ki, təmam əhli-ələm ibrət eyləsün.

Pəs Məcic ağa ayağa durub bir neçə taziyanə Cəlali Koroğluya urdu, əmma hökm eylədi ki, qoşun köçsün ki, məba-

də, iyidlər xəbərdir olub gəlib dava eyləyələr.

Pəs qoşun həman saat köçüb. Əmma Koroğlunu və o dutduqları iyidləri qolubağlı qoydular at üstünə, təcili-təmamilən yola düşdülər. Əmma Cəlali Koroğlu gördü əli Çamlıbel-dən və iyidlərdən üzüldü, bir ah-nihadindən çəkib yüzün dutub Məcid ağaya, dedi:

– Canım, indiki, məni dəstgir edib qolubağlı aparırsan, əmma bir neçə bənd türkü gəlib sinəmə, qoy, onları deyim, bəd əz an məni apar.

Məcid ağa hökm eylədi, qoşun durdu. Əmma Cəlali Koroğlu bu türkünü oxudu.

Fələk saldı məni dərdə,
Bənəfsə tellərim qaldı.
Uzaq düşdüm ulusumdan,
Təkə, Türkman elim qaldı.

Hanı Çamlıbelün bəglər,
Dəmir zəncir boynum əglər,
Bir-birindən təmən yeylər,
Tazə məhbublarım qaldı.

Canım Qırat, gözüm Qırat,
Səni minən alur murat,
Ağcaquzı, birdə Dul at,
Bağlı bədəvlərim qaldı.

Qoç Koroğlu əsir oldu,
Daşib peymanəsi doldu,
Görünməz Eyvəzim, noldu,
Xub işgə bellərim qaldı.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmən eylədi, Məcid ağa hökm eylədi ki, qoşun təcili-təmamilən yola düşdülər.

Əmma Cəlali Koroğlunun gözü yolda iyidlərin intizarın çəkirdi. Çün bir neçə ağac yol getdilər, yetişdilər bir yaxşı çəmənə. Çün hava çox isti idi, Məcid ağa dedi:

– Cəmət, düşün bu çəməndə bir qədər rahat olaq və hava bir qədər sərin olsun, bəd əz an gedək.

Pəs qoşun cəmaəti o çəməndə düşdülər. Əmma hər kəs özünə bir sayəban qurub kölgədə əgləşdi. Əmma Cəlali Koroğlunu və iyidləri qolubağlı isti gün qabağında saldılar. Koroğlu yüzün dutub Məcid ağaya dedi:

– Afəndim, sizlər təmam sayəban qurub kölgədə əgləşdüz, əmma bizi qolubağlı gün qabağında saldız. Bu yaxşı dəgil. Çün indi biz sizün əlüzdə əsirux, bizə həm bu kölgədə yer verin ki, orada aram olaq.

Məcid ağa Cəlali Koroğlunun bu sözindən çox qəzəbnak olub dedi:

– Anasın satdığım, o qədər sən ki, Rum əhlini həlak eyləyibsən, gərək sənün başuva bəlalar gətürəm ki, kiçigi ölüm olsun. Gərək səni bu zillət ilən İslambula aparam, ta Xondkar səni öz səzavə yetürə.

Çün Cəlali Koroğlu bu sözləri Məcid ağadan eşitdi, gözlərin yaşlan doldurub, əmma yüzün dutub Çamlıbelə tərəf, gördü Çamlıbelin dağları görünür, bü türkünü oxudu:

Ay ağalar, yetişən yox dərdimə,
Qolubağlı, gözü yolda qalmışam.
Ala gözlü Xan Eyvəzim görünməz,
Onun dərdin şirin canə salmışam.

Qoç iyidlər damaqları çağlıdır,
Mənim sinəm çalı-çəprast dağlıdır,
Çamlıbelin yəqin yolu bağlıdır,
Qolubağlı, gözü yolda qalmışam.

... fələk bir daş atdı araya,
Məni saldı min bir-iki bəlaya,
Qoç iyidlər nədən gəlməz haraya,
Qolubağlı, gözü yolda qalmışam.

Koroğluyam, yaxşı soldu güllərim,
Gözü yaşlı, bağılyıblar əllərim,
Hanı mənim Təkə-Türkman ellərim,
Qolubağlı, gözü yolda qalmışam.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Məcid ağa dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, daxi Çamlıbeli və iyidləri arzu eyləmə. Əgər aləm yerindən oynaya, daxi səni xilas eyləmərəm. Görək səni bu xarlıqlan Xondkar yanına aparam.

Qoy bunlar burda qalsın, əmma nəqli-dastan eşit iyidlərdən. Çün Cəlali Koroğlu iyidlərdən ayrılıb aşıqlıq libasında gəldi Məcid ağanın ordusuna, iyidlər müntəzir oturmuşdular. Çün zöhr oldu, gördülər Cəlali Koroğludan bir əsər zahir olmadı. Eyvəz balı bir nəfər atlı göndərib ki ordudan və Cəlali Koroğludan bir xəbər gətürsün. Pəs o səvarə cilovriz özün yetirdi ordunun yerinə, gördü, Məcid ağanın ləşkəri tazə köçüb. Əmma Cəlali Koroğludan bir əsər zahir dəgil.

Pəs təcili-təmamilən qayıdıb Çamlıbelə, əhvalatı Eyvəz balıya və iyidlərə nəql eylədi.

Eyvəz bunu eşidəndə dedi:

– Yəqin Məcid ağa al eyləyib Cəlali Koroğlunu dutub, aparıb.

Pəs həman saat hökm eylədi ki, təmam iyidlər mükəmməl və müsəlləh olub atlarına səvar oldular. Əmma özü Cəlali Koroğlunun Qırataın zin edib səvar oldu.

Pəs yeddi min yeddi yüz dəli atlarına məhmiz çəkib təcili-təmamilən bir türfətül-eyndə özlərin yetirdilər Məcid ağanın ləşkərgahına. Gördülər ordu tazə köçüb. Eyvəz dedi:

– Cəmaət, ordu yerin axtarun ki, əgər bu hərəmzadə bəd-bəxt Məcid ağa Cəlali Koroğlunu öldürmüş olsa, yəqin onun nəşin aparmaz.

Pəs iyidlər təmam ləşkərgahı cüstücu eyləyib. Bir əlamət və bir nişanə zahir olmadı. Eyvəz dedi:

– Cəmaət, yəqin ki, Məcid ağa Koroğlunu həlak eyləməyib, əmma dəstgir eyləyib aparıb. Cəhd eyləyün ki, o hərəmzadə bir kənarə getməmiş onları dutub və Cəlali Koroğlunu xilas eyləyax.

Pəs o ləşkərin rəddin dutub bina eylədilər getmağa. Pəs Eyvəz balı qabağa düşüb Qırata bir məhmizi-tiz yəminü-yəsardan çəküb. O heyvani-bizəban girdbad kimin Eyvəzin altında təküpuyə gəlüb ildirım kimin axardı və iyidlər həm onun dalınca tiri-şəhab kimin gedirdilər.

Qoy bunlar getməkdə olsun, əmma nəqli-dastan eşit Məcid ağadan. Çün havanın istisi bir an sakit oldu, dedi:

– Cəmaət, bura istirahət eyləməli yer dəgil. Məbadə, Cəlali Koroğlunun adamları Koroğlunun dutulmağından xəbərdar olub onun dalınca gələlər və fitnəvü-fəsad bərpa ola və Koroğlunu bizim əlimizdən xilas edib aparalar. Səlah odur ki, bir neçə mənzil təcilən yol gedək, bəlkə Koroğlunun iyidlərinün çəngindən xilas olaq.

Pəs qoşun cəmaəti atlarının tənkin möhkəm edib səvar oldular və Koroğlunu və iyidləri qoydular at üstünə, bina eylədilər ki, yola düşsünlər, bir vaxt gördülər ki, Çamlıbel tərəfindən bir ağır toz nümudar oldu. Məcid ağa dedi:

– Cəmaət, yəqin bu gələn toz Cəlali Koroğlunun iyidləridür ki, xəbərdar olub bizim dalımızca gəlüllər. Əmma məsləhət odur ki, nizam qurulub səflər bağlansun, ta görək bizim müamiləmiz necə keçər.

Pəs ləşkər səflərin bağliyub müntəzir durdular. Əmma Məcid ağa tamaşa eylərdi, tainki o toz xırda-xırda yavuşlaşdı, yel əsib tozu çak eylədi.

Məcid ağa gördü qabaqca bir cavan bir kuh peykər ata səvar olub tiri-şəhab kimin gəlür. Məcid ağa dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, bu cavan kimdir ki, təمام iyidlərdən qabağa düşüb tiri-şəhab kimin gəlür?

Koroğlu bir tamaşa eylədi, gördü, Eyvəz balı Qırata səvar olub iyidlərdən qabaqca gəlir, dedi:

– Məcid ağa, qulaq ver, onu sənə nişan verim ki, kimdir gəlür. Pəs bu türkünü oxudu.

Görüm, çıxsın yaman gözlər,
Gələn, Eyvəz-siyəh teldür.
Qabaqca yer yüzün tozlar,
Gələn, Eyvəz-siyəh teldür.

Dəmir şeşpər gəlür əldə,
Geyim geymiş, qılıc beldə,
Tayı yoxdur təمام əldə,
Gələn, Eyvəz-siyəh teldür.

Xan Eyvəzdir, boyu bəstə,
Başında kakili dəstə,

Oturmuş Qıratın üstə,
Gələn, Eyvəz-siyəh teldür.

Koroğlu çəkməz əndişə,
Budur, gəldi, hünər pişə,
İki zülfün salıb döşə,
Gələn, Eyvəz-siyəh teldür.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eyelədi, əmma bu tərəfdən Eyvəz balı iyidlər ilə belə özlərin yetirdilər Məcid ağanın ləşkərinin bərabərinə. Eyvəz həm iyidlərin dəstə-dəstə eyeləyib nizam qurdu, əmma gördü, Cəlali Koroğlunun qolları, boyunda bir ağır zəncir at üstündə durub. Eyvəz atın sürüb Məcid ağanın bərabərinə, dedi:

– Ey həramzadə bədbəxt, Cəlali Koroğlunu namərdlik iləndutmusan, əgər ağam Əli kömək eyeləsə, bu gün onun intiqamın səndən allam.

Məcid ağa ta bunu Eyvəzdən eşidəndə qəzəbnak olub nizəsin götürüb yüz qoydu Eyvəzin üstünə. Cəlali Koroğlu bunu görəndə dedi:

– Məcid ağa, mənəsin sinəmə bir neçə bənd türki gəlib, qoy, onları deyim, bəd əz an dava eyeləyün.

Cəlali Koroğlu iyidlərə təlim verməkdən ötrü bu türkünü oxudu.

Qabağcan çərxi girsün,
Dövüş salsın bu meydanə.
Dəmir donlu iyidlərdən,
Gətürsün Rəxşi cövlanə.

Xan Eyvəz qurqusun qursun,
Kəsib dəstəbaşın dursun,
Ələmdarə qılıc ursun,
Ələm batsın qızıl qanə.

Dəli Mehtər sağı büksün,
Sağı büksün, soli töksün,
Daraşsın qurt kimin söksün,
Gözü bənzər ac aslanə.

Hanı Əhməd, gözüqannı,
İyidlərdən odur cannı,
Qılıc ursun iki yannı,
Qulaq versin bu fərmanə.

Koroğlu türküsun söylər,
Gözündən yaş rəvan eylər,
Dəmirçioğlunu istər,
Qədəm qoysun bu meydanə.

Çün Cəlali Koroğlu sözin təmam eylədi, iyidlər təmam hər kəs öz təlimin alıb özlərin urdular qoşuna. Əmma bu tərəfdən Məcid ağa hey urdu ləşkərə ki, cəmaət, bu gün qeyrət günüdür, gərək mərdanə dava eyləyəsüz ki, bəlkə Cəlali Koroğlunu qolubağlı Xondkar yanına aparaq.

Pəs hər iki ləşkər bir-birinə qarışıb bir dəvayi-əzım oldu ki, ruzigarın gözü belə dava görməmişdi. Əmma iyidlər bak eyləyib, hər tərəfdən küştələrdən püştələr tərtib verirdilər, o cəmaəti qoyun sürüsü kimin qabaqlarına qatıb qavardılar. Məcid ağa gördü bunların öhdəsindən gəlmək olmaz və qoşun az qaldı yarıdan keçsin, fəryad eylədi:

– Cəmaət, əgər istiyəsüz ki, bunların qabağından qaçasuz, qabaqda bir pənah yoxdur. Kimsənə səlamət qurtulmaz, səlah odur ki, mərdanə dava eyləyəsüz, bəlkə çaryar kömək eyləyə, ta bu meydandan səlamət gidax.

Pəs Rum ləşkəri dübarə meydanə qayıdub gərm dava oldular. Hər iki tərəfdən iyidlər səy eylədilər, əmma o əsnədə Eyvəz özün yetirdi Cəlali Koroğluya. Onun qolların açıb Qıratı çəkdi onun rikabına. Pəs Koroğlu ayaq həlqeyi-rikabə qoyub mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdu.

Pəs Eyvəzin qılıcın alıb məhmizi-tiz yəminü-yəsardan Qırata çəkib özün yetirdi Məcid ağanın bərabərinə, dedi:

– Ey həramzadə bədbəxt, hara qoyaram ki, səlamət bu meydandan gedəsən?!

Məcid ağa çün Cəlali Koroğlunu öz meydanında görüb huş başından çıxıb rəngi mütəğəyyir oldu. Pəs labüddən nizəsin götürüb kəsdi Cəlali Koroğlunun bərabərin. Koroğlu dedi:

– Ey həramzadə, məni namərdlik eyləyib qollarımı bağladun, əgər hünərün var, gir meydana, bu gün sənə mən dava eyləyək.

Pəs Məcid ağa dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, əgər çaryar kömək eyləyə, inşallah, genə səni dutub qolubağlı Xondkar yanına aparram.

Koroğlu dedi:

– Məcid ağa, mənim qaydam budur ki, dava günündə türki oxuram. Bir neçə bənd türkü gəlib sənəmə, qoy, onları deyim, bəd əz an dava eyləyək.

Pəs bu türkünü oxudu.

Çəkəm tiğim, alam dəstə,
Zəminü-asiman titrər.
Əgər dursam Qırat üstə,
Çəkər Rüstəm aman, titrər.

Dağıtdın əqlimi sərdə,
Məni saldın yaman dərdə,
Qisasi qoymaram yerdə,
Bədəndə cismü-can titrər.

Yetirdün sən məni cana,
Dönüb bağrım qızıl qana,
Bələrəm rəxtivü qana,
Çəkər ruhun aman, titrər.

Koroğlu şiri-qərrandur,
Acıqlanmış ac aslandur,
Tülənmiş yengi tərlandur,
Şikar üstə yaman titrər.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Məcid ağa gördü Koroğlu çox acıqlanıb. Əgər onun meydanına girsə, hərif olmaz, dönüb öz ləşkərinə fəryad eylədi ki, cəmaət, qoymuyun bu anasın satdığım Cəlali Koroğlunu, gərək onu zində dutasuz. Pəs qoşun cəmaəti töküldülər Koroğlunun üstünə. Əmma Koroğlu onlardan bak eyləməyib özün urdu ləşkərə. Küştələrdən püştələr tərtib verirdi. Əmma bir tərəfdən iyidlər osmanlı cəmaətin kəlleyi-rübah kimin qatıb qabaqlarına qırdılar.

O əsnadə Dəli Məhtər özün yetirdi Məcid ağaya. Bir nizə həvalə eyləyib onu atın üstündən yerə saldı. Pəs atından aşağıya gəlib onun qolların möhkəm bağladı. Çün Osmanlı qoşunu öz sərdarların dəst-bəstə gördülər, daxi tab gətirməyüb yüz həzimətə qoydular. Koroğlu dedi:

– Cəmaət, qoymuyun bu qoşun səlamət getsün.

Pəs iyidlər onları qatıb qabaqlarına qırdılar, ta iki ağac yol onları qavub, əmma hər kəsi ki, daldan yetürdilər, bəratı həyatın möhr edib cəhənnəmə vasil eylərdilər.

Pəs o ləşkərdən səlamət qurtulmadı. Məgər bir cəmi-qəlil ki, onlar həm zəxmdar fəlakət günündə özlərin o meydandan səlamət apardılar. Pəs Koroğlu qayıdıb o ləşkərin at və əsbəbin cəm eyləyib Məcid ağanı qolubağlı gətirdilər Çamlıbelə.

Pəs Koroğlu hökm eylədi ki, Məcid ağanı qolubağlı gətürdülər bərabərə. Dəli Mehtər ərz eylədi:

– Qurbanın olum, çün bu həramzadəni mən dutub şikar eyləmişəm, gərək bunun öldürməğ hökmin mənə verəsən, ta bunu bir zillətnən həlak eyləyim ki, təmam əhli-ələm ibrət eyləsin.

Çün Məcid ağa öldürməğ adın eşitdi, durdu ağlamağa. Koroğlu dedi:

– Ey həramzadə, əgər ölümündən qorxurdun, niyə mənə davama gəldün?!

Pəs Koroğlu sazın götürüb bu türkünə oxudu:

Məcid ağa, hanı sənin cələlun,
Dəv deyübən yerimağun necoldu?
Qolu bağı mənə Xondkar yanına,
Gözü yaşlı sürimağun necoldu?

Zəncir ilə qollarımı bağladun,
Lələ kimin cigərimi dağladun,
Qolu bağı qabağında saxladun,
Dəv deyübən yerimağun necoldu?

Höküm eyləyib bağladanda dəstimi,
Qoşun əhli bürüdümlər üstümü,

Koroğluyam, necə gördün şəstim,
Dəv deyübən yerimağun necoldu?

Koroğluyam, şöhrətim var Əcəmdə,
Adım düşüb Dağıstana, Dərbəndə,
Quduz ittək səni sallam kəməndə,
Dəv deyübən yerimağun necoldu?

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Məcid ağa dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, Xondkar öz qızın mənə vədə eyləyib sənin meydanuva göndərmişdi. Əmma qəza məni dutub ki, sənin əlində dəstgir oldum. Gəl mərdanəlux eylə, məni mürəxxəs eylə.

Koroğlu dedi:

– Ey həramzadə, istərsən mənə hiylə urasan, ta özün xilas eyləyəsən. Gərək səni bir zillətlən öldürüm ki, təmam əhli-aləm sənin əhvaluva ağlasun.

Məcid ağa gördü əlac yoxdur, genə durdu ağlamağa. Əmma Cəlali Koroğlunun ona rəhmi gəlib istədi mürəxxəs eyləsün, iyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, bu həramzadə istər hiylə ursun ki, bəlkə burdan xilas olsun. Əgər sən həm mürəxxəs eyləyəsən, biz onu səlamət qoymaruq getsün.

Pəs Koroğlu hərçənd iyidlərdən iltimas eylədi ki, onu azad eyləsün, iyidlər razı olmayıb ərz eylədilər:

– Qurbanun olum, bu həramzadə hiylə eylər, əgər burdan azad olsa, genə bizim üstümüzə ləşkər çəkib gəlür. Gərək bu həramzadəni öz səzasına yetüraq.

Pəs Koroğlu labüd qalub onu verdi iyidlərin əlinə. Dəli Mehtər ərz eylədi:

– Qurbanın olum, çün bu həramzadəni mən özüm dutub şikar eyləmişəm, gərək özüm onu səzasinə yetirum.

Pəs Məcid ağanı verdilər Dəli Mehtərin əlinə. Əvvəl o həramzadənin əllərin və ayaqların qət eylədi, bəd əz an diri-diri onun dərisini soyub cəmdəgin saldı itlərin qabağına.

Pəs Cəlali Koroğlu iyidlərə çox nəvaziş eyləyib və hər birinə fəraxuri-hal xələt verib mürəxxəs eylədi. Ta hər kəs gedib öz məqamında istirahətə və güzəranə məşğul oldular.

KOROĞLUNUN İYİRMİ SƏKKİZİNCİ MƏCLİSİ

Koroğlunun İsfəhana Şah Abbasın yanına getməsi. İsfəhana çatmamış yolda ölümü və İsfəhan yaxınlığındakı Murçəxurd kəndində basdırılması

Raviyani-əxbar və naqilani-asar belə rəvayət eyləyüb ki, çün Cəlali Koroğlu atası Mirza bəg vəfat eyləyəndən sora gəlüb İsfəhana, Şah Abbaslan dava eylədi ki, öz atası Mirza bəgün göz-lərinin intiqamın Şah Abbasdan alsun, çün o vəqtlər Cəlali Koroğlunun əvvəl xirucidi və çəndan cəmiyyət və tədarükü yox idi, Şah Abbasa şikəst verib, əmma Mirza bəgün dürüst intiqamın ala bilmədi. İsfəhandan çıxıb gəldi Çardaqlının Çamlıbelə. Bir müddəti-mədid orda qalıb, ta bir cəmiyyəti-küllü başına cəm eylədi. Əmma hər il neçə dəfə Rum vilayətlərinə və Dağıstana səfər eyləyib onların kərdənkeşlərin həlak eylədi, tainki xırda-xırda Cəlali Koroğlunun şöhrəti təمام ətraf və əknaf aləmə yetişi və neçə dəfə Şah Abbasa sifariş eylədi ki, ey Şah Abbas bül və xəbərdar ol ki, əgər ömrümdən bir gün qalsa, atam Mirza bəgün intiqamın gərək səndən alam.

Şah Abbas həmişə Cəlali Koroğludan məxof idi, əmma ümənayi-dövləti dövlətin çağırıb dedi:

– Cəmaət, bu Koroğlu təمام Rum vilayətlərin xərab eylədi və həmişə peydərpey mənə sifarişi gəlür ki, əgər həyat baqı olsa, atam Mirza bəgün qisasın səndə qoymaram. Bu barədə bir fikir eyləyün ki, onun şərri mənim başımdan rəf olsun.

Onlar ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, nə bu qədər Cəlali Koroğludan qorxarsan? Koroğlu bir adamdır, divanə. Bir neçə min özü kimin ağa əcamir başına cəm eyləyib ətrafə çəpavul asar. Onun nə həddü var ki, sənin qoşunun qabağında davam gətürsün.

Şah Abbas dedi:

– Cəmaət, siz bilməzsüz ki, o, necə divanədür. Əgər mən ona şikəst verəm, bir nəql dəgül. Əmma əgər o mənə şikəst versə, təمام padşahlar yanında və fəradlar içində mən rüsva ollam. Gərək bir tədbür eyləyəsüz ki, onu mən ələ gətürüm.

Ümənayi-dövlət ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, Koroğlu bir dəli adamdur və çox tamahkar. İstərsən ki, onu ələ götürüb dəstgir eyləyəsən, gərək onu dünya malıyanan tovlayıb ələ götürəsən.

Şah Abbas onların bu sözlərin bəgənüb təhsin eylədi.

Pəs bir kağız yazdı Cəlali Koroğluya, bu məzmunilə ki, ey Cəlali Koroğlu, bül və xəbərdar ol ki, sənün atan Mirza bəg bizim dövlətə çox yaxşı xidmətlər eylədi. Əmma çün mənim səltənətümün əvvəli idi və cavanlıq şuri başımda var idi, onun qədrin bülməyüb gözlərin çıxardub naşına eylədim. Əmma indi peşman olmuşam, istərəm ki, onun əvəzin sənə yaxşılıq eyləyüm. Mənim bu naməm sənə yetişən vəqtə gərək özün və cəmiyyətin götürüb İsfahana gələsən və həmişə mənim rıkabımda olasan. Ta o bədluğların təlafisin sənə eyləyim və sənün İran torpağından fərar eyləyib qürbət vilayətdə qalmağın məsləhət dəgül. Əlbəttə, gərək mənim naməm sənə yetişən vəqtə təcili-təmamilən İsfahana gələsən, ta sənün barəndə yaxşı məhəbbətlər eylərəm.

Çün namə təمام oldu, o naməni öz qullarından bir nəfərə verib və bir qədər nəqd pul həm Cəlali Koroğluya rəvanə eylədi.

Çün qulam pulları və naməni götürüb rəvanə oldu. Mən-zilbəmənzil gələb, ta özün yetirdi Çardaqlınun Çamlıbelə. İyidlər onu gətürdülər Cəlali Koroğlunun xidmətinə.

Pəs qulam Şah Abbasın naməsin və pulları qoydu Koroğlunun bərabərinə. Koroğlu naməni açıb, məzmundan müttələ oldu, həman saat namənin cavabın yazdı ki, ey Şah Abbas, sənün namən gəldi yetişdi və məzmunundan xəbərdar oldum. Bu qədər bül ki, mənim ehtiyacım nə sənə var və nə sənün pulu. İstərsən mənə hiylə eyləyib dünya malıyanan tovlayasan. Əlhəmdü Allah, öz qılıcımın zərbindən o qədər dünya malı cəm eyləmişəm ki, həddi-həsəri yoxdur. Əmma genə səni xəbərdar eylərəm ki, əgər əcəl qoysa və həyatım baqi olsa, atam Mirza bəgin gözlərinin intiqamın səndə qoymaram.

Çün namə təمام oldu, həman pulları və naməni təslim eyləyib həman qulama, rəvanə eylədi. Qulam naməni və pul-

ları götürüb təcili-təmamilən özün yetürdi İsfahana. Koroğlunun naməsin və pulları qoydu Şah Abbasın bərbərinə. Şah naməni açıb məzmunundan xəbərdar oldu, ümənayi-dövlətin ehzar eyləyib dedi:

– Cəmaət, bu divanə Koroğlu genə təmerrüd eyləyib pulları geri qaytarub. Gərək bir əlac eyləyəsüz ki, onu mən dəstgir eyləyim.

Ümənayi-dövlət ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, nə sən bu qədər Koroğludan vahimə eylərsən, o, bir dələdud adamdır. Əlhəmdü Allah, sənin ləşkərin çox və özün padşah. Onun nə həddi var ki, sənə müqabil olub dava eyləsün. Sən heç əndişə eyləmə.

Əlqissə, neçə dəfə Şah Abbas Cəlali Koroğlunun yanına adam göndərib təəhüdlər eylədi, Koroğlu qulaq verməyib. Əmma həmişə sifariş eylərdi ki, əgər həyatım olsa, İsfəhanı xərab eyləyib atam Mirza bəgin intiqamını allam. Tainki müddəti-mədid Cəlali Koroğlunun başı Rum paşalarının davasına məşğul oldu və o vilayətlərin təمام kərdənkeşlərin dutub həlak eylədi. Əmma həmişə bu arzunu eylərdi ki, əcəl möhlət versə, İsfəhana səfər eyləsün, tainki Cəlali Koroğlunun sinni keçib qocaldı və iyidlər həm gördülər ki, Koroğlu qocaldı, bəzisi onun başından mütəfərriq olub dağıldılar.

Şah Abbas Koroğlunun qocalmağından və iyidlərin mütəfərriq olub dağılmağından xəbərdar olub, fürsəti qənimət bülüb genə bir qədər pul və bir namə bu məzmun ilə Koroğluya yazdı ki, ey Cəlali Koroğlu, mən neçə dəfə sənə kağız yazıb təəhüdlər eylədim ki, sənün cəlayi-vətən olub İran vilayətindən fərar eyləməğün məsləhət dəğül, əmma sən təmerrüd eylədin və mənim yanına gəlmədün. Əmma indi eşitmişəm ki, sən özün qocalmısan, daxi dava eyləmək qüdrətin yoxdur və iyidlər həm başından mütəfərriq olub dağılıb. Məbadə, əhli-Rum fürsəti qənimət bülüb səni dutub həlak eylərlər. Mənim bu naməm sənə yetişən vəqtdə gərək Çamlıbeldən köçüb İsfəhana gələsən ki, inşallah, sənə çox məhəbbətlər eylərəm.

Çün qasid naməni və pulları götürüb rəvanə oldu, mənzil-bəmənzil gəlib ta özün yetirdi Çamlıbelə. Şah Abbasın namə-

sin və pulları qoydu Koroğlunun bərabərinə. Koroğlu naməni oxuyub məzmunundan müttələ oldu, büldü ki, Şah Abbas al eyləyib və istər hiylə ilə onu dəstgir eyləsün.

Koroğlu dubarə götürüb Şah Abbasın naməsinün cavabın yazdı ki, ey Şah Abbas bül və xəbərdar ol ki, sənın namən gəldi mənə yetişdi. Əmma yazmışdun ki, özün qocalmışan və iyidlər həm başından mütəfərriq olub dağılıb. Doğru deyirsən, əmma çün mən özümən Allah arasında bir əhd eyləmişəm ki, əgər ömrümdən bir gün qalsa, gərək İsfəhana gələm və öz atamın qisasın alam. Amadə ol ki, bu yavıq zamanda özüm yalquz və təkü-tənha sənın meydanıva gələcəgəm. Ya bu intiqamı səndən allam, ya sən mənı dutub həlak eylərsən.

Çün namə təmam oldu, namənin verib qasidə göndərdi Şah Abbasa. Qasidə naməni götürüb təcili-təmamilən özün yetirib İsfəhana, Cəlali Koroğlunun naməsin qoydu Şah Abbasın bərabərinə. Şah naməni oxuyub yəqin eylədi ki, Cəlali Koroğlu bu yavıq zamanda İsfəhana gələcək və öz vəzirin çağırılıb dedi:

– Vəzir, Cəlali Koroğlu yazılıb ki, ey Şah Abbas, xəbərdar ol ki, bu ən qərıbdə İsfəhana gələcəgəm. Qoşun cəm eylə, ta görək Koroğluynan bizim müamiləmiz necə keçər.

Vəzir ərz eylədi:

– Qurbanın olum, sən heç əndişə eyləmə ki, mən eşitmişəm ki, Koroğlu özü qocalılıb, daxi qılıc urmaq vaxtı keçib və iyidlər həm başından mütəfərriq olub, dağılulub. Əgər Koroğlu yüz çövrüb İsfəhana gələ, mən onu davasız tədbir ilə dutub sənın xidmətəvə gətürürəm ki, heç davaya ehtiyac olmaz.

Şah Abbas dedi:

– Vəzir, yaxşı deyirsən, əmma ehtiyat şərtidir. Genə qoşun tədarük eylə, məbadə, Cəlali Koroğlu ləşkər çəküb qəflətən İsfəhana gələ.

Vəzir ərz eylədi:

– Qurbanın olum, sən heç təşviş eyləmə ki, onu mən asanlıqla ilə dutub sənın xidmətəvə gətürürəm.

Pəs vəzir Şah Abbası xətirçəm eylədi. Qoy bunlar burda qalsın, əmma nəqli-dastan eşit Cəlali Koroğludan.

Çün Şah Abbasın qasidə yola saldı, bu fikrə düşdü ki, özü

yalqız İsfəhana getsin. İyidlər ərz eylədilər:

– Ey Cəlali Koroğlu, sənin İsfəhana getmağın məsləhət dəgil. Ondan ötrü əvvəl özün qocalmısan, daxi o qüdrətin yoxdur ki, dava eyləyəsən. Bəd əz an iyidlər başından dağılıb və Şah Abbas bir qəhhar padşahdur və həmişə sənün puyində var ki, əgər sənə al tapsa, səni həlak eyləyib rizə-rizə eylər. Səlah odur ki, bir az müddət ki, sənün ömründən qalıb, Çamlıbeldən kənara getmiyəsən.

Koroğlu dedi:

– Əlacı yoxdur, mən and içmişəm ki, ömrümdən bir gün qalsa, gərək İsfəhana gedəm və Şah Abbasdan öz qisasımı alam.

Pəs iyidlər hərçi mane oldular, Koroğlu qəbul eyləməyib dedi:

– Gərək gedəm.

Pəs Koroğlu o gecəni qalıb ki, sübh İsfəhan səfəri eləsün, əmma qəzayi-rəbbanidən o gecə Koroğlunun Qıratı öldü. Çün sübh oldu, Dəli Mehtər gəlib töyləyə, gördü Qırat ölüb. Özün yetirdi Koroğlunun bərabərinə, ərz eylədi:

– Qurbanın olum, bu gecə Qırat canın cəhan afərinə təslim eyləyib.

Eylə ki Koroğlu Qıratın ölmək xəbərini eşitdi, bir ah niha-dindən çəkib aləm gözüne tirəvü-tar oldu.

Pəs Koroğlu bina eylədi hay-hayılən ağlamağa. İyidlər ərz eylədilər:

– Ey Cəlali Koroğlu, niyə ağlarsan? Yaranmış təmam öləcək.

Əmma Koroğlu bu sözü iyidlərdən eşidəndə, sazın götürüb basdı sinəsinə, bu türkünü oxudu.

Ömür keçdi, vədə yetişdi başə,
Qıratı minəndə olurdum sərxoş.
Bu fani dünyada qaldım piyadə,
Hər bədöv görəndə oluram bihuş.

... fələk məni qoydu piyadə,
Həsərət qalub yetişmədüm muradə,
Ağcaquzu, Dul at gedibdü badə,
Yadıma düşəndə oluram mədhuş.

Qəm şərbətin mənə verdi zəmanə,
Köskim oldu dərdü-qəmə nişanə,
Qıratımın tayı gəlməz cahana,
Yadıma düşəndə oluram mədhuş.

Qoç Koroğlu Çamlıbeldə ucaldı,
Neçə-neçə paşalardan bac aldı,
Heyif oldu, bu dünyada qocaldı,
Yadıma düşəndə oluram mədhuş.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eyelədi, genə bina qoydu
ağlamağa. İyidlər ərz eyelədilər:

– Qurbanın olum, ağlamaqdan fayda yoxdur, əmma çün
Qırat sənin əlindən getdi, daxi İsfəhan səfərin tərək eyelə. Ondan
ötrü meydan günü səni heç at meydandan kənara çıxartmaz.

Koroğlu bunu eşidəndə dedi:

– Məhaldır ki, mən bu səfəri tərək eyeləyim?! Gərək atam
Mirza bəgin qisasın Şah Abbasdan alam.

Pəs Koroğlu genə sazın kök eyeləyib basdı sinəsinə, əmma
yüzün dutub təmam iyidlərə tərəf, bu türkünü oxudu:

Mərd iyidlər, həlal eyelün,
Çamlıbeldən gedər oldum.
Minərlərim getdi əldən,
Vətəndən dərbədən oldum.

... fələk atdı daşım,
Qovğalara saldı başım,
Hanı bəs Eyvəz qardaşım,
Yolunda canbəsər oldum.

Mənim ömrüm gəldi başa,
Çox şeşpərlər çaldım daşa,
Həsərətəm yarü-yoldaşa,
Qəm şərbətin içər oldum.

Koroğlu eyelər əmanət,
Bir-birə etmün xəyanət,

Düşmənlər eylər şematət,
Çamlıbeldən gedər oldum.

Çün Cəlali Koroğlu sözin təمام eylədi, iyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, bizim tifaqumuzu dağıdıb getmə.

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, əlac yoxdur, gərək gedəm.

Pəs dubarə ərz eylədilər:

– Ey Cəlali Koroğlu, indi ki, labüddsən gərək edəsən, yalquz getmə və bizləri həm yanunca apar ki, əgər bir yerdə düşmən sənə qələbə eyləsə, bizlər təمام öz başü-canımızı sənün yolunda qoyuruq.

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, bülün və xəbərdar olun ki, mən bu səfərdən müşəkkil gələm. Əmma çün and içmişəm, gərək özüm yalquz gedəm. Ya düşməinə dəstgir olub mənəi həlak eyləllər və ya atam Mirza bəgin qisasın allam.

İyidlər dedilər:

– Ey Cəlali Koroğlu, sənün cavanlıq vəqtün keçib, hala qocalmusan, daxi sənün dava eyləməğün məsləhət dəgil.

Koroğlu çün bu cavabı iyidlərdən eşitdi, hirsindən rəngi qaçub qəzəbnak oldu. Dedi:

– Cəmaət, siz belə xəyal eylərsüz ki, mən qocalmışam, daxi dava eyləyüb qılıc ura bilmərəm. Bu qədər bülün ki, mən ağ-am Əli tərəfindən kəmərbəstəyəm. Əgər aləm qoşun ola, mənim qabağımda dura bilməz.

Bəlli Əhməd ayağa durub ərz eylədi:

– Qurabanın olum, doğru deyirsən, əmma yalquz əldən səs gəlməz. Sənün təkü-tənha getməğün heç məsləhət dəgil.

Çün Koroğlu bu sözü eşitdi, sazın götürüb basdı sinəsinə, əmma yüzün dutub Bəlli Əhmədə, bu türkünü oxudu:

Bir dəliyəm, çox divanə,
Zəhmimdən dağlar titrər.
Əgri qılıc alsam ələ,
Ürəkdə yağlar titrər.

Aslan kimin heybətimdən,
İyidlikdə sövkətimdən,
Şeşpər çalsan, qüvvətimdən,
Həm daşu, həm dağlar titrər.

Düşmən qabaqda duranda,
Cəngü-davanı quranda,
Ləşkərə şəbxun uranda,
Həm solu, həm sağlar titrər.

Koroğlu eyləməz haşa,
Çox şeşpərlər çaldı daşa,
Əgər ömrü gəlsə başa,
Gül ağlar, bağlar titrər.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, Bəlli Əhməd və iyidlər təmam ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, biz səni düşməndən qorxutmaruq. Əmma İsfəhan bir uzaq səfərdir və Şah Abbas həm bir böyük düşməndür və həmişə bu fikirdə var ki, bəlkə bir hiylə ilə səni dutub həlak eyləsün.

Koroğlu dedi:

– Cəmət, əgər mənim ömrümdən qalıb, əgər Şah Abbas olmasın, təmam aləmin padşahları ləşkər götürüb bir yerə cəm olsun, heç kimin həddi yoxdur ki, mənim başımdan bir sərimi kəm eyləsün. Ya əgər ömrüm təmam olub və əcəlim yetişib, əgər sizlər təmam mənim yanımcə gələsüz və gecə və gündüz mənə köməklük eyləyəsüz, əlacı olmaz. Bunlar təmam pərvərdigari-ələm əlindədir, gərək mən özüm yalnız bu səfərə gedəm.

Çün iyidlər Cəlali Koroğlunun bu sözlərindən məyus oldular, daxi danışmayıb, hər kəs başın aşağı salıb oturdu. Pəs Koroğlu ayağa durub dava libasların töküb bərabərinə, başdan ayağa qərqu-ahənü-fulad oldu. Əmma çün təmam yaxşı atları əlindən getmişdi, Dul atının cinsindən bir at var idi, həmin atı zin eyləyib neçə yerdən onun təngin möhkəm eylədi, ayaq halqeyi-rikabə qoyub mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdu.

Çün iyidlər gördülər ki, Cəlali Koroğlunun getmağı yəqin oldu, pəs təmăm yerlərindən durub atların zin edib səvar oldular. Pəs bir qədər yol Koroğlunun xidmətində gəldilər, Koroğlu atının çilovun çəkib durdu. Əmma yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, daxi zəhmət çəkməyün, qayıdın öz mənzilüzdə rahət olun.

İyidlər ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, bizlər səndən ayrılmaruq, hər yanə gə-dərsən, bizlər həm sənün xidmətində gəllux.

Koroğlu bunu eşidəndə sazın götürüb kök eyləyib at üstündə basdı sinəsinə, əmma yüzün dutub iyidlərə tərəf, bu tür-künü oxudu:

Qoç iyidlər, gedər oldum İraqa,
Bundan sora daxi yolum gözləmün.
Bülbül olan, uçar, qonar budağa,
Bundan sora daxi yolum gözləmün.

Eyvaz hanı, yetişəydi hallara,
Qurban ollam ağ yüzündə xallara,
Ah çəkibən göz tikməyün yollara,
Bundan sora daxi yolum gözləmün.

Fələk saldı hicran daşın araya,
Təbib hanı, mərhəm sara yaraya,
Çətin, bülləm, bir də gələm buraya,
Bundan sora daxi yolum gözləmün.

Qoç Koroğlu sinəsini dağladı,
Yüz çevirib vətən sarı ağladı,
Kəmərini İsfəhana bağladı,
Bundan sora daxi yolum gözləmün.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmăm eylədi, iyidlər təmăm Koroğlunun bu sözlərindən durdular ağlamağa. Koroğlu dedi:

– Cəmaət, bu ağlamağdan fayda yoxdur. İki ayə kimin mənim yolumu gözləyün, əgər bu iki ayın müddətində gəldim, gəlmişəm. Hərgah gəlmədim, hər kəs öz yerinə və vilayətinə getsün.

İyidlər təmăm ərz eylədilər:

– Ey Cəlali Koroğlu, sənün bu sözlərindən eylə ayrılmaq iyi gəlür, sən gəl bizi də öz yanınca bu səfərə apargilən. Əgər, inşa-lah, xudavəndi-ələm kömək eylədi və düşməne qalib olduq, ge-nə səhih və salim sənün xidmətində Çamlıbelə gəllux və əgər xu-danəkərdə düşməni bizə qələbə eylədi, bizim qanımız sənün qa-nından artıq dəgil. Canımızı sənün yolunda qurban eyləruş.

Koroğlu dedi:

– Cəmət, mən and içmişəm, gərək özüm yalnız İsfahana gedəm. Siz qayıdın Çamlıbelə, aram dutun, ta görüm xuda-vəndi-ələm neçə kömək eylər ki, atam Mirza bəgin qisasın Şah Abbasdan neçə alıram.

Pəs iyidlər təmam ağlaya-ağlaya atlarının başın çəkib dur-dular. Əmma Koroğlu genə sazın götürüb əlinə, yüzün dutub iyidlərə tərəf, bu türkünü oxudu:

Qələm-qüdrət yazıları yazanda,
Başda məni günü qara yazdılar.
Ayrı düşdüm vətənimdən, elimdən,
Çöldən çölə xub avara yazdılar.

Gör nə gətdü ... fələk başıma,
Ağu qatdı bu dünyada aşım,
Həsret qoydu yar ilə yoldaşıma,
Səməndər tək məni narə yazdılar.

Əcəl almış qara quş tək üstümü,
Günü-gündən yaman eylər qəsdimi,
Qəza dutub bağlayıbdır dəstimi,
Vətənimdən xub avarə yazdılar.

Qoç Koroğlu əzəmindən olmadı,
Dost düşmənin tanıyban bilmədi,
Bu dünyada şad olurban gülmədi,
El-ulusdan xub kənara yazdılar.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, iyidlər dübarə bi-na eylədilər hay-hayılən ağlamağa. Ərz eylədilər:

– Qurbanın olum, sənün bu sözlərindən belə məlum olur ki, daxi bundan sora yüz çevirib Çamlıbelə gəlmiyəcəksən.

Koroğlu dedi:

– Cəmət, sizə vəsiyyət eylərəm ki, iki ayə kimin bir-birüzdən ayrılmayub Çamlıbeldə əgləşib mənim yolumu gözləyin. Əgər mən özüm salamat gəldim, gəlmişəm və əgər xudanəkərdə, mənim başıma bir iş gəldi, sizin Çamlıbeldə oturmağuz daxi məsləhət dəgil. Ondan ötrü ki, təmam əhli-Rum sizlər ilən yağdı düşməndür. Əgər mənim ölmək xəbərini eşidələr, təmam Rum paşaları ləşkər çəküb sizin üstünüzə gəlür və sizləri həlak eylər. Məsləhət odur ki, əgər mənim bəd xəbərım gəlsə, mütəfərriq olub hər kəs öz vilayətinə getsin.

Çün Koroğlu vəsiyyətin təmam eylədi, onları vida edib istədi yola düşsün, Bəlli Əhməd atın sürüb Cəlali Koroğlunun bərabərinə, bu türkünü oxudu:

Qadir Allah səni bizdən almasın,
Qoç Koroğlu, sağlıqnan gələsən.
Sarıluban gül irəngün solmasın,
Qoç Koroğlu sağlıqnan gələsən.

Dərin-dərin dəryalara dalaram,
Sənin mehrün şirin canə salaram,
Dört ayətək sən gəlməsən, gəlürəm,
Qoç Koroğlu, sağlıqnan gələsən.

Səndən ötrü gecə-gündüz ağlaram,
Lalə kimin ürəyimi dağlaram,
Düşmən yolun Çamlıbeldən bağlaram,
Qoç Koroğlu, sağlıqnan gələsən.

Əhməd deyir, gözüm yaşı rəvandur,
Bundan belə işim ahü-fəqandur,
Gözü yolda qoyma bizi, amandur,
Qoç Koroğlu, sağlıqnan gələsən.

Çün Bəlli Əhməd sözün təmam eylədi, Cəlali Koroğlu özü və iyidlər təmam Bəlli Əhmədün bu sözlərindən durdular ağlamağa. Pəs bir qədər ağlayıb bəd əz an Koroğlu onlara təsəlli verdi. Ondan sora dedi:

– Cəmət, bu dünyada mənim heç həsrətim qalmadı, yax-

şı davalar eyelədim və şəhərlər aldım, paşaları həlak eyelədim və yaxşı eyşü-işrət eləyüb ləzzət apardım, əmma bir həsrətim qaldı.

İyidlər ərz eyelədilər:

– Qurbanın olum, əlhəmdü Allah, sənin qulicun zərbündən təmmam Rum vilayətləri və Dağıstan ölkəsi titrər. Məgər sənin nə həsrətün köylündə qaldı?

Koroğlu sazın götürüb yüzün dutub iyidlərə tərəf, bu türkünü oxudu:

Ey ağalar, ey qardaşlar,
Ürəyimdə dərd iyildər.
Hər kəsün ki sonu yoxdur,
Dilindəki fərd iyildər.

Hər kimin ki bəxti yatar,
Qismətin qürbətə atar,
Baxtı yatan şətrənc atar,
Taxta üstə nərd iyildər.

Qəm badəsin dolu işdim,
Çamlıbeldən uzaq düşdüm,
Ömür keçdi, əldən düşdüm,
Namərd gülər, mərd iyildər.

Qoç Koroğlu, sonun hanı,
Dostnan düşmənün tanı,
Tərk eyelədün xanimanı,
Çamlıbel tək yurd iyildər.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmmam eyelədi, genə iyidlər Koroğlunun bu sözlərindən durdular ağlamağa. Pəs Koroğlu onlara təsəlli verib ordan qayıtdı. Əmma özü İsfəhan yolun qəbağına dutub bina eyelədi getməyə. Pəs bir qədər yol gedib dönüb dalıya baxanda, gördü iyidlərin bəzisi at üstə durub. Əmma bəzisi ahəstə-ahəstə onun dalınca gəlüllər. Pəs Koroğlu qayıdıb özün yetirdi onlara, dedi:

– Cəmət, niyə qayıdıb öz məkanuvuzda aram dutmazsuz?
Ərz eyelədilər:

– Qurbanın olum, hər vaxt ki, sən yalquz səfərə gedərdün, heç bizə təsir eyləməzdi. Əmma bülməruğ ki, sənün bu səfərin necə səfərdir. Hərçi istərux ki, özümüzə aram və təsəlli verəğ, mümkün olmaz.

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, mən özüm də ki, bu qədər yalquz səfərə getmişəm və nə qədər yalquz davalara düşmüşəm, heç xof və qorxu qəlbimə gəlməyib. Əmma bülmərəm ki, bu səfər necə səfərdir ki, heç köylüm açılmaz. Əmma çün qəsəm-yad etmişəm ki, İsfəhana gedəm, labüd və naçar qalub gedərəm.

Bəlli Əhməd ərz eylədi:

– Qurbanın olum, indi ki, özün də köylündə fal bəd urdun, yalquz getmə və hərgah iyidləri yanınca aparmazsan, mənə yanınca apar, ta görək başımızda nə var.

Koroğlu dedi:

– Mən razu dəgiləm, heç zəhmət çəkməyün, qayıdın Çamlıbeldə aram dutun.

Pəs iyidlər Cəlali Koroğludan məyus olub, hər kəs atınun tənkin çəkib durdu ağlamağa. Çün Cəlali Koroğlu iyidləri bu tövrlən məyus gördü, özü həm tab gətirməyib durdu ağlamağa. Bəd əz an yenə sazın götürüb at üstündə basdı sinəsinə, yüzün dutub iyidlərə, dedi:

– Cəmaət, bir neçə bənd türkü gəlib sinəmə, qulaq verin, onları deyim.

Pəs bu türkünü oxudu.

Gözüm yaşı rəvan oldu,
Səbilindən karvan köçdü.
Saraqılıb güllərim soldu,
Bu bağdan bağban köçdü.

Bu dünya fanıdır, fanı,
Köçürdübdür Süleymanı,
Gül üzlü Eyvəzim hanı,
Əcəb tazə cavan köçdü.

Hanı Rüstəm, hanı cəngi,
Hani sultanü-sərhəngi,
Boyandı qana gül rəngi,
Bu dünyadan yaman köçdü.

Koroğlu çox qənim soydu,
Bu dünyada bir ad qoydu,
İçib qəm şərbətin doydu,
Vətəndən bağı qan köçdü.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eyelədi, dubarə dedi:

– Cəmaət, zəhmət çəkmiyün, qayıdın Çamlıbeldə aram dutun, əgər əcəldən möhlət olsa, sağ və salamat qalam, ta iki aya kimin mənim yolumu gözləyin. Əgər bu ərzi-müddətdə gəlmiyəm, ondan sora ixtiyar süzündür. Əgər mənim dalımca gə-lirsüz gəlin və əgər öz vətənüzə gedərsüz gedin.

Pəs iyidlər təمام ərz eyelədilər:

– Ey Cəlali Koroğlu, bizlər təمام sənə qulami-həqləbegu-şuq. Xudanəkərdə düşmən sənə əl tapub həlak eyeləsə, təمام cəmiyyət eyeləyib sənün intiqamun ondan alluq.

Pəs Koroğlu onları vida eyeləyib qaytardı. İyidlər təمام ağlaya-ağlaya yüz qoydular Çamlıbelə gəlməgə, əmma Cəlali Koroğlu özü yalnız təkü-tənha yüz çövrüb İsfəhan tərəfinə gəlmağa. Pəs o gün ta afitab aləmtab qürub eyeləyənə kimin at sürüb bir neçə ağac yol gəldi.

Çün gün qürub eyelədi, yetişdi bir çəmənə. Bir çeşmənin başında atdan aşağı gəlüb atı çərayə buraxdı. Əmma özü dəstəmaz alıb namazın qılıb əgləşdi. Çün Çamlıbelə tərəf baxdı, gördü Çamlıbelin dağları uzaqdan görünür. Cəlali Koroğ-luya o gecə iyidlərdən ayrı düşməyi çox təsir eyeləyib bir göz-lərin doldurdu yaşlan, əmma sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub Çamlıbelün dağlarına tərəf, bu türkünü oxudu:

Canım dağlar, gözüm dağlar,
Əcəb səndən iraq düşdüm.
Gözüm qaldı vətən sarı,
İyidlərdən qıraq düşdüm.

Alıb üstün duman çiskin,
Acı yellər əsər kəskin,
Koroğlu çox baxar miskin,
Əcəb səndən iraq düşdüm.

Açıb səndə süsən-sünbül,
Qızardubdur libasın gül,
Budaq üstə oxur bülbül,
Əcəb səndən iraq düşdüm.

Koroğlu düşdü avarə,
Tapılmaz dərdinə çarə,
Özün saldı bu diyarə,
Əcəb səndən iraq düşdüm.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmən əylədi, öz-özünə qəhərlənib bir qədər ağladı. Bəd əz an çün yol gəlmişdi, həman çeşmənin başında başın qoyub yerə, yatıb istirahətə məşğul oldu. Pəs o gecəni sübhə kimin orada qalıb. Əmma neçə dəfə yuxudan bیدar olub bir yandan iyidlərin məfariqəti və bir yandan Eyvəzin məfariqəti və bir yandan Qıratın ölmağı və bir yandan yalquz İsfəhana Şah Abbas yanına getmağı Cəlali Koroğluya çox təsir əyləyib. O gecə sübhə kimin gah öz əhvalına ağlardı və gah huş aparıb yuxuya gedərdi.

Əlqissə, ta sübh olub afitabi-ələmtab canibi-məşriqdən hüveyda zahir oldu, pəs Cəlali Koroğlu sübh namazın qılıb genə əsbabi-davanı əgninə geyib bəd əz an atun zinin qoyub üstünə, neçə yerdən tənqin möhkəm əylədi. Bəd əz an ayaq həlqeyi-rikabə qoyub mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutub yola düşdü.

Pəs bir qədər yol gəldi, yetişdi bir böyük dərrəyə. Koroğlu gördü hərgah o dərrəyə girə, daxi Çamlıbelün dağları görünməz. Pəs həman yerdə atının cilovun dolandırıp Çamlıbelə tərəf, sazın götürüb at üstündə basdı sinəsinə, bu neçə bənd türkünə oxudu.

Qadir Allah əlim üzdü vətəndən,
Qaldı mənim Təkə-Türkman ellərim.

Xəzan yeli əsdi mənim bağıma,
Saruluban soldu qızıl gülərim.

Xan Eyvəzim niyə gəlməz səraqa,
Siyəh zülflər tökülübdü buxağa,
Qəmü-qüssə məni saldı ayağa,
Qaldı mənim yaxşı incə bellərim.

Qəhbə fələk mənə verdi camını,
Yolum üstünə yaxşı qurdu damını,
Səyraqlar götürsünlər kamını,
Qaldı mənim Təkə-Türkmən ellərim.

Qoç Koroğlu gedər oldu qürbətə,
Özü-özünü saldı qəmü-möhnətə,
Küvən-mərəm mülkü, malü, dövlətə,
Qaldı mənim Təkə-Türkman ellərim.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, bir qədər Çamlıbelin dağlarına tamaşa eyləyib durdu hay-hayılən ağlamağa. Bəd əz an atının cilovun döndərib yola düşdü. Pəs gecə və gündüz təcili-təmamilən at sürüb yol gedərdi, tainki özün yetirdi Qaflankuh dağın yanına. Bir çəməndə atından aşağıya gəlib atın buraxdı çərayə. Əmma çün özü neçə gecə və gündüz yol gəlmişdi, xəstə olmuşdu. Həman çəməndə başın qoyub yerə yatıb istirahətə məşğul oldu.

Əmma qoy Cəlali Koroğlu burada yatmada olsun, əmma nəqli-dastan eşit neçə nəfər həramidən ki o dağda məskən dutmuşdular və həmişə vaxtı-bivaxt yol üstün kəsib qafilə və tüccarə əziyyət eyləyib qafiyə əhlin həlak və qafiləni qarət eyləyib aparurdılar. Əzqəza, neçə nəfər o həramilərdən həramibaşı yanınca götürüb ətraf və əknafı dolanırdı ki, bəlkə bir şikar rastına gələ. Yetişdilər həman çəmənə ki, Cəlali Koroğlu orda yatıb istirahətə məşğul olmuşdu.

Həramibaşı atın sürüb yetişdi Koroğlunun yanına, gördü bir cavan yatıb, əmma başının altına bir saz qoyub. Həramibaşı dürüst tamaşa eylədi, gördü, vaqəən bir iyiddür ki, ruzigarın gözü bir belə iyid görməyüb. Buğlar kəl buynuzu kimin

binaguşindən keçüb, baş diyirsən bəs ütüküş günbədidür. Həramibaşi yüzün dutub öz adamlarına, dedi:

– Cəmaət, bu cavan əcəb cavandur, əmma zahiri-övezindən aşığa bənzər ki, başının altına saz qoyub yatıb.

Onlar ərz eylədilər:

– Ey həramibaşi, əcəb oldu bu aşığı aparruq öz mənzilimizə, bir müddət saxlaruq ki, bizə söhbət eyləsün.

Həramibaşi dedi:

– Cəmaət, əvvəl bu aşığın atın dutun.

Pəs həramibaşının adamları ətrafından kəmənd atıb Koroğlunun atın dutdular, əmma Koroğlu onların hayhüyündən yuxudan bidar olub gözlərin açdı. Gördü neçə nəfər atlı mükəmməl və müsəlləh təمام başdan ayağa qərquahənü-fulad olub at üstündə onun ətrafin kəsiblər. Koroğlu öz-özünə çox peşman olub dedi, əcəb yerdə girə düşdüm ki, bunların əlindən xilas olmaq mümkün dəgil.

Pəs ayağa durub həramibaşıya salam eylədi. Həramibaşi dedi:

– Canım, hardan gəlib və harıya gedərsən?

Koroğlu dedi:

– Mən aşığam, bir qədər qərzim vardır. Gedirəm ki, bəlkə bir yerdə Allah işimi rast gətirə, bir qədər parə əlimə salam, ta öz qərzimi verəm.

Həramibaşi yəqin eylədi ki, bu aşıqdır, dedi:

– Canım, qalırsan mənim yanımda ki, bir müddət bizə söhbət eyləyəsən, ta mən həm sənə məhəbbət eyləyib sənün qərzivi əda eyləyim.

Koroğlu qorxusundan dedi:

– Bəli, qallam.

Pəs həramibaşi Cəlali Koroğlunu götürüb gətirdi öz mənzilinə. Pəs atlarından aşağı gəlib oturdular. Həramibaşi əvvəl hökm eyləyib bir qədər kəbab hazır eyləyib gətürdülər. Pəs təمام həramilər əgləşib təam tənəvül eylədilər. Bəd əz an həramibaşi dedi:

– Canım, bir qədər bizə söhbət eylə, ta ləzzət aparaq.

Pəs Cəlali Koroğlu sazın götürüb, kök eyləyib basdı sinə-

sinə, istərdi ki, söhbət eyləsin, həramibaşı dedi:

– Aşiq, heç Cəlali Koroğlunun türkülərindən bülürsən ki, onun türkülərindən bir qədər oxuyasan?

Koroğlu dedi:

– Canım, onun türkülərindən yaxşı oxuram, əmma heyf ki, bizim məclisimizin bir zadı əskikdir.

Həramibaşı dedi:

– Canım, nə istərsən?

Koroğlu dedi:

– Ey həramibaşı, əgər bir qədər şərabımız olsaydı, içərdim, ta onun nəşəsindən sənə belə söhbət eyləyəydim ki, huş başundan çıxaydı.

Həramibaşı dedi:

– Aşiq, sən bir zad degilən ki, mümkün olmasun. Əlhəmdullah, hamı zaddan artıq şərabımız vardır.

Pəs həramibaşı öz adamlarına hökm eylədi ki, bir qədər şərab gətirün ki, aşiq nuş eyləyib sərgərm söhbət olsun.

Pəs bir qədər şərab gətirdülər qoydular Koroğlunun bərabərinə. Koroğlu neçə vaxtdır ki, yol gəlib şərab içməyib, biixtiyar o şərabı götürüb çəkdi başına. Bəd əz an yüzün dutub həramibaşıya dedi:

– Canım, dəvəni çömçə ilə suvarırsan, bu şərab mənim buğlarımı tər eyləmədi.

Həramibaşı Koroğlunun bu şərab içməgindən təəccüb eyləyib dedi:

– Aşiq, məgər sən nə qədər şərab içərsən?

Koroğlu dedi:

– Canım, ver, bir tuluq şərab gətürsülər.

Pəs həramibaşı hökm eylədi bir tuluğ şərab gətürdilər. Koroğlu o tuluğun ağzını açıb tuluğu dayadı ağzına. O tuluq şərabı təmam və kamal içib tuluğu qoydu yerə. Həramibaşı Koroğlunun bu qədər şərab içməgindən təəccüb eyləyib dedi:

– Aşiq, bu qədər şərabı necə içdün?

Koroğlu dedi:

– Canım, bu bir tuluq şərab hala mənim qarnımda yol gəldər. Nə bu qədər təəccüb eyləyib minnət qoyarsan? Qonaq

saxlayan gərək qonağın hər zəhmətinə müttəhəmmil olsun.

Pəs həramibaşı xəcalət çəkib dedi:

– Aşiq mən zarafat eylərəm, inşallah, nə qədər ki mənə qonaqsan, günbəgün sənə məhəbbət eylərəm və gedən vaxtı sənə çoxlu para verib yola sallam. Əmma bu şərtlən ki, bizə yaxşı söhbət eyləyəsən və Cəlali Koroğlunun türkülərindən oxuyasan.

Pəs Koroğlu həramibaşının bir məclisinə baxdı, gördü təmam həramilər düzülüb, hər kəs öz yerində əgləşib. Çamlıbel və iyidləri yadına düşdü ki, işki məclisində otururdular. Bir ah-nihadindən çəkib, əmma sazın götürüb basdı sinəsinə, yüzün dutub haramibaşıyla bu türkünü oxudu:

Çox paşalar atdan saldı,
Xondkarnan baqi qaldı.
Rum içinə saldım qovğa,
Onun kimin yağı qaldı.

Qarlı-qarlı dağlar aşdım,
Vətənimdən uzaq düşdüm,
İyidlərdən iraq düşdüm,
Eysü-işrət çağı qaldı.

Məni dutdu qəm əcəli,
Öldürür, verməz məcalı,
Heyif qımadım qacarı,
Ürəgimdə dağı qaldı.

Bac alırdım bəgü-xandan,
Şəki, Şirvan, Dağıstandan,
Qızarıb gözlərim qandan,
Şah Abbas tək yağı qaldı.

Qoç Koroğlu burda qalı,
Günü-gündən dönər halı,
Bəs nec oldu Eyvaz balı,
Kənan kimin saqi qaldı.

Çün Cəlali Koroğlu sözlərin təmam eylədi, həramibaşı dedi:
– Aşiq, sənin bu sözləründən eylə Cəlali Koroğluya bən-zərsən.

Koroğlu dedi:

– Ey həramibaşı, bunlar Koroğlunun sözləridür ki, mən örgənmişəm və illa mən hara, Koroğlu hara. Cəlali Koroğlu-nun min nəfər mənim kimin nökəri vardır, niyə bəs yalnız çöllərə düşər?!

Həramibaşı dübarə dedi:

– Aşiq, gəl, sən mənim şınaxtımı itirmə. Yəqin sən Cəlali Koroğlusan ki, özün məndən gizlədürsən.

Koroğlu dedi:

– Canım, mən Koroğlu dəgüləm, əmma de, görüm, hərəgah Cəlali Koroğlunu görsən, neylərsən?

Həramibaşı dedi:

– Aşiq, mən çoxdandır onun şöhrətin və iyidliyin eşitmişəm və həmişə arzu eylərəm ki, gedəm Çamlıbeldə ona xidmət əyləyim, əmma mümkün olmaz. Hərəgah Koroğlunu görsəm, ona nökerçuluğ əylərəm.

Koroğlu həramibaşının bu sözlərindən vahimə eylədi ki, məbadə, buna al əylər ki, hiylə iylən dutsun, dedi:

– Canım, Cəlali Koroğlunun qaydası budur ki, hər yanə gedəndə yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi dəlisin yanınca aparur, mənim kimin yalnız təkü-tənha gəlməz.

Həramibaşı dedi:

– Aşiq, yalan demə, sən özün Cəlali Koroğlusan.

Həramibaşı hərçənd səy əylədi, Koroğlu inkar əylədi. Pəs həramibaşı qəzəbnak olub yüzün dutub öz adamlarına dedi:

– Cəmaət, aşiq yalan deyir. Bu, Cəlali Koroğlu özüdür, bu-nun qolların bağlayın.

Pəs həramilər ətrafdan tökülüb Koroğlunun qolların möh-kəm bağladılar. Koroğlu əhvalı belə görəndə bir ah nihadın-dən çəkib dedi, əcəb yerdə özümü həlakətə saldım, əmma yüzün dutub həramibaşıya dedi:

– Canım, mənim qollarımı aç, bir neçə bənd türkü gəlib si-nəmə, onları deyim. Bəd əz an hərəgah məni mürəxxəs əylər-

sən, elə, mürəxxəs eyləməsən, genə qollarımı bağla.

Pəs həramibaşı hökm eylədi, Koroğlunun qollarını açdılar, Koroğlu sazın götürüb basdı sinəsinə, əmma yüzün dutub həramibaşıya, bu türkünü oxudu:

Gedərdüm, gəldi qarşıma,
Zülüm hay mədəd, hay mədəd!
Düzülüb, gör, necə gəlür,
Ölüm, hay mədəd, hay mədəd!

İşməm namərd verən aşdan,
Öluncə dönməm səvaşdan,
Atar olsam, keçər daşdan,
Pirim, hay mədəd, hay mədəd!

Çox əcəbəm öz işimə,
Sədalar yetməz guşimə,
Gör, nələr gətədi başıma,
Dilim, hay mədəd, hay mədəd!

Koroğlu qaynayıb coşdu,
Eşq gəlüb kəllədən aşdı,
Günü-gündən uzaqlaşdı,
Yolum, hay mədəd, hay mədəd!

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, həramibaşı özün saldı Koroğlunun ayaqlarına, üzrxahlıq eyləyib dedi:

– Ey Cəlali Koroğlu, gərək mənim təqsirimi bağışlayasan. Mən imtahandan ötrü sənin qolların bağlatdım. Pəs sən hara, bura hara ki, yalquz təkü-tənha buraya gəlmişən?

Koroğlu başdan ayağa öz sərgüzəştin həramibaşına nəql eylədi. Dedi:

– Qurbanın olum, sənin yalquz İsfəhana getməgün nə məsləhətdür, ondan ötrü bir nəfər adam yalquz bir vilayətə nə ki-fayət eylər? Səlah odur ki, bir neçə gün burda qal, ta yolun xurdu çıxsın, bəd əz an mən də öz adamlarım götürüb sənin xidmətündə İsfahana gedəruğ.

Koroğlu dedi:

– Ey həramibaşı, mən and içmişəm ki, gərək özüm yalquz

gedəm, hərgah ehtiyacım adam aparmaq olsaydı, öz iyidlərimi yanınca götürürdüm.

Pəs həramibaşı hərçənd səy eylədi ki, Cəlali Koroğlunu yalquz qoymasın getsin, mümkün olmadı. Koroğlu qəbul etmədi.

Pəs həramibaşı iltimas eylədi ki, qurbanın olum indiki bizi yanınca aparmadun, bir neçə gün burda bizə qonaq ol. Pəs Koroğlu on gün həramibaşıya qonaq oldu. Gündüzlər olanda atlanub şikara gedərdilər, əmma gecələr olanda Cəlali Koroğlu xidmətində oturub söhbətə məşğul olurdular.

Eylə ki on gün təمام oldu, Koroğlu iradə eylədi ki, ordan köçsün. Həramibaşı bir yaxşı at Cəlali Koroğluya peşkəş eylədi. Koroğlu atı qəbul eylədi. Öz atın orda qoyub, əmma o atı zin etməyib neçə yerdən təngin möhkəm elədi.

Pəs ayaq həlqeyi-rikabə qoyub mürği-zərrinbal kimin xaneyi-zində qərar dutdu. Pəs həramibaşı və təman həramilər atlanıb, ta iki ağac yol Cəlali Koroğlunun yanınca gəldilər. Bəd əz an Koroğlu yüzün dutub həramibaşıya dedi:

– Daxi zəhmət çəkmə, burdan qayıt.

Pəs həramibaşı Koroğlunu vida etməyib istədi qayıtsın, əmma Koroğlu sazın götürüb basdı sinəsinə, bu türkünə oxudu:

Ay ağalar, ay qardaşlar,
Mən buradan köçər oldum.
Gözü yaşlı, köylü həsrət,
Qəm badəsin içər oldum.

Qəhbə fələk qurdu damın,
Doldurubdur əcəl canım,
Seyrəqiblər aldı kamın,
Başü-candan keçər oldum.

Mərd iyidlər dəstə-dəstə,
Bir-birindən boyu bəstə,
Zəhmət çəkdüz, gözüm üstə,
Mən bu yerdən köçər oldum.

Çamlıbelde qoç iyidlər,
Gecə-gündüz yolum gözlər,
Əcəl məni şikar eylər,
Mən bu yerdən köçər oldum.

Qoç Koroğlu şürü-şərdən,
Dağıtdı əqlimi sərdən,
Gerü gəlməz bu səfərdən,
Bu dünyadan köçər oldum.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eylədi, hərəmibaşı və təمام hərəmilər Koroğlunun bu sözlərindən çox ağladılar. Əmma Koroğlu onlara təsəlli verib bir-birindən vida eyləyib, hərəmibaşı qayıtdı.

Əmma Koroğlu İsfəhan yolun dutub gedərdi, tainki bir neçə gün at sürüb yol gedirdi, ta yetişdi İsfəhanın həvalisində bir kəndə ki, onun adına Murçəxurd diyərdilər. Əmma qəzayi-rəbbanidən Cəlali Koroğlu naxoş olub bir neçə gün həməən kənddə qaldı.

Qoy Koroğlu burda qalsın, əmma nəqli-dastan eşit Şah Abbasdan ki, bir gün genə ədrasayi-dövlətin cəm eyləyib, dedi:

– Camaat, mən neçə dəfə Cəlali Koroğluya kağız yazdım və adam göndərdim ki, İsfəhana gəlsün, əmma o sərkəşluğ eyləyib gəlmədi və cavabında yazdı ki, gərək atam Mirzə bəgin intiqamın səndən alam. Bir nəfər adam ki, mərdanə, ayağa durub getsin Çamlıbelə, ta Koroğlunun özün mənim yanına gətirsün, ya başın kəsib gətirsün.

Pəs məclis əhli təمام başın aşağı salıb heç kəsdən cavab gəlmədi. Pəs bir qədər keçib, genə Şah Abbas yüzün məclis əhlinə dutub dedi:

– Cəmaət, kimdür ki, bu xidməti qəbul eyləyə, Koroğlunun ya özün ya başın mənim yanına gətürə.

Genə məclis əhli başların aşağı saldı, heç kimsənədən cavab gəlmədi. Pəs Şah Abbas qəzəbnak olub üçüncü dəfə dedi:

– Cəmaət, əgər bu dəfə mənim sözüüm yerə düşə və Koroğlunun dalınca getməyəsüz, yəqin eyləyin ki, sizləri təمام həlak eylərəm.

Pəs neçə nəfər vüzərə ərz eylədilər:

– Qurbanun, bu Koroğlunun nə ərzəsi var ki, sən bu qədər ondan vahimə eylərsən. Hərgah bizi mürəxxəs eyləsən, bizlər gedəruş və Koroğlunu hər hiylə ilən olsa, onu dəstgir eyləyib sənün xidmətivə gəturrux.

Pəs Şah Abbas onların bu sözlərindən çox şad olub, onlara təhsin eyləyib, afərin dedi. Bəd əz an dedi:

– Cəmaət, hərgah siz Koroğlunun ya özün, ya başın mənim yanına gətirsüz, sizi dünya malından qəni və biehtiyac eylərəm.

Pəs iki nəfər vüzəradan bir neçə nəfər adam yanınca götürüb yola düşdülər və çün İsfəhandan çıxıb yetişdilər həman kəndə ki, Cəlali Koroğlu o kənddə naxoş olub qalmışdı.

Çün hava çox issti idi, həman kənddə atlarından aşağı gəlib bir qədər aram dutub istədilər ordan yola düşsünlər. Pəs gəldilər həman məkana ki, Cəlali Koroğlu naxoş olub orda yatmışdı. Atlarından aşağı gəlib gəldilər Koroğlunun yanına.

Cördülər bir pətyarə yatıb, əmma buğlar binaguşindən keçüb. Baş, deyərsən bəs, ütükəş günbədüdür. Əmma naxoşdur. Onların rəhmi gəlib oturdular Cəlali Koroğlunun başı üstündə.

Çün Koroğlu naxoşluğun şiddətindən qəşş eyləmişdi, onu qəşş aləmdən hala gətirdilər. Koroğlu gözlərin açıb gördü neçə nəfər onun başı üstə əgləşüb. Pəs bir qədər su xahiş eyləyib. Koroğluya bir qədər su verdilər.

Koroğlu suyu içib bir az hala gəlib dedi:

– Cəmaət, məni bir oturdun.

Çün Koroğlunu yerindən hərəkət verib əgləşdürdülər. Şah Abbasın adamları xəbər aldı:

– Canım, hardan gəlürsən və hərriyə gedərsən?

Koroğlu çün gördü əcəl yetişib, ölmək vaxtıdır, dedi:

– Canım, qulaq verin, deyim mən kiməm və adım nədür və hardan gəlib, hərriyə gedərəm. Pəs bu neçə bənd türkünü oxudu:

Ay ağalar, qulaq verin, söyləyim,

Məskənümdür Çamlibelin dağları.

Qış olanda keçmək olmaz qarından,

Bahar fəsli xub göyərir bağları.

Qəhbə fələk məni qoydu avarə,
El ulusdan yaxşı saldı kənarə,
Eyvəz xanı görə bülməm dübarə,
Əriyibdür ürəyimin yağları.

Xudam verdi Çamlıbeldə, ucaldım,
Neçə-neçə paşalardın bac aldım,
Dərd əlindən günü-gündən qocaldım,
Keçdi mənim dövüşümün çağları.

Koroğluyam, hamı tanur zatımı,
Heç vermədim kimsənəyə matımı,
Çar iqlimə dolandurdum atımı,
Tumar kimin bükdüm solu-sağları.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təمام eyelədi, bir ah çəkib durdu hay-hayılən ağlamağa. Pəs o qədər ağladı ki, genə qəşş eyeləyib huşdan getdi.

Əmma çün Şah Abbasın adamları büdülər ki, bu Cəlali Koroğludur, özü-özlərinə məsləhət eyelədilər ki, aya, Koroğlunu bu törilən ki, naxoşdur, İsfəhana aparsunlar, ya nə. Pəs məsləhəti onda gördülər ki, onu huşa gətirib o vəzilən Şah Abbas yanına gətürsünlər.

Pəs Koroğlunu dübarə huşə gətirdilər. Koroğlu gözlərin açib gördü genə həman adamlar oturub başının üstündə. Əmma çox mehribanlıq eyelərlər, dedi:

– Canım, siz kimsiz ki, mənim bu naxoş vaxtımda mənə xidmət və mehribanlıq eyelərsüz.

Onlar dedilər:

– Ey Cəlali Koroğlu, bizi Şah Abbas göndərmişdi sənün dalınca ki, səni Çamlıbeldən Şah Abbasın xidmətinə aparaq. Əmma, əlhəmdullah, sən özün öz ayağın ilə bu diyarə gəlib-sən, əgər Şah Abbas yanına gedərsən, səni aparaq.

Koroğlu çün bu sözü onlardan eşitdi, bir ah-nihadindən çəküb durdu ağlamağa. Onlar dedilər:

– Canım, (niyə) ağlarsan?

Koroğlu dedi:

– Cəmaət, qulaq verin, deyim ki, nədən ötrü ağlaram. Pəs yüzün dutub onlara, bu türkünü oxudu:

Görüm bu çərxi-zəngarı,
Həmişə vəsigun olsun.
Mənim bəxtim kimin yatsın,
Dolansun sərnigün olsun.

Əcəl dörd çevrəmi aldı,
Yaman dərdə məni saldı,
Göyüldə həsrətim qaldı,
Rəqib ömrü fyzun olsun.

Xəbər olsun bəgə-xanə,
Dolandı şəmə pərvanə,
Əlim yetməz İsfahana,
Şəhər ta qərqi-xun olsun.

Koroğlu yetdi yaşına,
Ağular qatdı aşına,
Gör, nələr gəldi başına,
Az qalıbdur cünun olsun.

Çün Cəlali Koroğlu sözün təmam eylədi, əhvali-pərişan olub genə qəşş eylədi. Şah Abbasın adamları əhvali belə gö-rəndə dedilər:

– Canım, Koroğlunu bu tovrənən naxoş aparmaq olmaz. Bu gecə burda qalaq, ta görax onun əhvalı necə olur.

Pəs o gecəni orda qaldılar. Əmma Cəlali Koroğlu gah qəşş eyləyib və gah huşə gəlirdü, tainki gecədən bir pas keçib əcəl təri Cəlali Koroğlunun üzünə gəldi, Şah Abbasın adamları gördü ki, Koroğlu haləti-nəz məqamundadır, dedilər:

– Ey Koroğlu, əgər vəsiyyətün var, degilən, ta ona əməl eyl-
liyax.

Koroğlu bir ah-nəhadindən çəküb dedi:

– Cəmaət, Allah sizdən razı olsun ki, siz mənim bu vaxtım-
da mənim başım üstə oturub, mənə xidmət eylədüz. Ənvəl,
sizlər məni halal eyləyün, bəd əz an sizə vəsiyyətım budur.
Eylə ki mən canımı cahan afərinə təslim eylədim, mənim c-

ənazəmə qüsl verin və kəfən eyləyüb namaz qılun. Əmma mənim qəbrimi yol üstündə qoyun, ta gəlib-gedən bir fatihə-xeyir versin və bir də, bir lövh mənim qəbrim üstə qoyun və o lövhdə həkk eyləyin ki, Allah lənət eyləsin o kimsənələrə ki, onlar mənim qəbrimin yanından keçəndə atın çarpmasun və mənə rəhmət oxumasun.

Eylə ki Koroğlu bu vəsiyyətlərin təمام eylədi, can cahan afərinə təslim eylədi. Əmma Şah Abbasın adamları Cəlali Koroğlunun vəsiyyətlərinə əməl eyləyüb, bəd əz an qüslü-namaz onu yol üstündə dəfn eylədilər və bir lövh həman vəzilən ki, Koroğlu demişdi, onun qəbri üstə kəsb eyləyib İsfəhana qayıtdılar və Şah Abbası Cəlali Koroğlunun ölməgindən xəbərdar eyldilər. Əmma Şah Abbas çox əfsus çəkdi ki, Cəlali Koroğlunu görmədi.

Əs-əlan Cəlali Koroğlunun qəbri İsfəhanın həvalisində, Murçəxurd qəriyyəsinədədir ki, müruri-əyyam ilən keçən padşahlar onun qəbri üstə bir günbəd bina eyləyiblər.

İZAH VƏ ŞƏRHLƏR

A

Abdal paşa – Bəhbəhan paşası, adı dastanın XVII məclisində çəkilir.

Ağa xan – Ağır elli, yeddi yüz qullu Qumuq xanı. Dastanın XIV məclisində adı keçir.

“Ağac” – vaxtilə geniş işlədilən uzunluq ölçü vahididir. Təqribən 6-7 km-ə bərabər olmuşdur. Ehtimal ki, bir zamanlar karvanticarət, çapar-poçt, həmçinin, kənd-əyalət, vilayət, şəhər, xanlıqlar arası piyada və nəqliyyat vasitəsi yolları üzərində ölçü məsafələrini bilmək üçün yuxarıda qeyd olunan uzunluq məsafəsində əkilən nişan ağaclarına münasibətən yaranan ölçü vahididir.

Ağac, “Koroğlu” dastanında geniş işlədilən ölçü vahididir.

Ağcaquzu – Dastanda Ərəb Reyhanın atı kimi adı çəkilir. Qırra-ta, Ərəb ata tay tutulan atlardan biridir.

Alapaça – Qumuq xanı Ağa xanın adla deyilən cins atı.

Allahyar bəg – Mazandaran hakimi, Türkman elinə düşməən kəsilmiş bəy.

Araqçın – qiymətli parçadan, çox vaxt tirmədən və s. – dən tiki-lib üstü güləbətın (zərli) və ya ipək sapla naxışlanmış milli baş geyimi. Kişilərin papaq altından qoyduqları araqçın sadə və naxışsız olmuş.

XIII əsrdən sonra Rusiyada da araqçından istifadə olunmuşdur.

Araqçın baş geyimi kimi “Koroğlu” dastanında işlədilmişdir.

Arşın – Uzunluq ölçü vahididir. Farsca “araş”, “əriş” sözindən olub, “dirsək”, yəni, əldən dirsəyə qədər olan məsafə anlamında işlədilir. Başqa sözlə, şəhadət, yaxud orta barmaqdan dirsəyə qədərki məsafə. Qullac (0,5 metr) ölçü vahidinə bərabərdir. Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələrində arşın müxtəlif uzunluqda (70-72 sm-dən 85-86 sm-dək) olmuşdur. Cüney Qafqazda bir arşın 32 barmağa bərabər tutulub. Tarixi ədəbiyyatda “Xan arşını”, “Koroğlu arşını” adında arşın adına da təsadüf edilir. Gümana görə, “Koroğlu arşını”nın uzunluğu təqribən, iki metrə yaxın olub.

Aşıq Cünun – Dastanın bir çox variantlarında və eləcə də, Təbriz variantında birinci məclisdən adına rast gəlinir. Bəzi variantlarda Cəfər Paşanın aşığı kimi, bəzi variantlarda bazirganbaşının aşığı kimi, bəzində isə Koroğlunun öz aşığı kimi adı keçir.

Koroğlunun Təbriz variantında isə müstəqil, meydanlarda çalib-oxuyan aşiq kimi verilmişdir. Xacə Yəqubun isnadı ilə Cəlali Koroğlunun yanına gedir və ona xidmət etməyə başlayır.

Tarixi şəxsiyyət olub-olmadığı haqqında heç bir məlumat yoxdur.

Aşiq Roşan – Cəlali Koroğlunun dara düşəndə işlətdiyi fəndlərindən biri, “yalançı aşiq”. O, özünü Aşiq Roşan və ya Roşan əmu kimi qələmə verməsi ilə düşdüyü çətin vəziyyətdən çıxmağı bacarır. Dastanın digər məclislərində olduğu kimi, biz, burada da bunun şahidi oluruq.

Ayaz bəg Çardəvli – Çardəvli elinin böyüyü, igidlikdə Cəlali Koroğludan geri qalmayan rəşid bir bəy. Dastanın XXI məclisində adı çəkilir.

B

Babayı – Əmir – Şərqdə padşaha, hökmdara bərabər tutulan titul kimi işlədilirmiş.

Baqqal – Ərzaq, yeyinti məhsulları hazırlayan, onun xırda ticarəti ilə məşğul olan adam.

Bazirgan // Sövdagər – Orta əsrlərdə müxtəlif vilayətləri, şəhərləri, obaları gəzib-dolaşan ticarət adamları.

Dastandan belə məlum olur ki, onların həm də xüsusi əhəmiyyət kəsb edən vəzifələri də var. Sövdagərlər səyahət etdikləri vilayətlərdə, şəhərlərdə, obalarda maraqlı doğuran hər bir şeydən Cəlali Koroğlunu məlumatlandırır. Həmçinin, Çamlıbelə gətirilən gözəl qızların, igid oğlanların xəbərini, isnadını da sövdagərlər veriridilər. Əksər paşa qızları da elə bu sövdagərlərdən Cəlali Koroğlunu, onun dəlilərini tanıyır, yazdıqları naməni onların vasitəsi ilə Çamlıbelə göndərilirdilər. Bu baxımdan, dastanda sövdagərlər, bəzən, Cəlali Koroğlunun casusları kimi adlandırılır.

Bu xidmətləri ilə yanaşı, sövdagərlər həm də satdıqları ticarət mallarından Koroğlunun payını tutar, şərəf və izzətlə ona təqdim edərdilər.

Dastanın bəzi məclislərində sövdagərlərin Cəlali Koroğluya həta puldan belə pay tutduqlarını müşahidə etmək olar.

Sövdagərlərin adları dastanda bəzən bütöv halda, məsələn, Xacə Yəqub, Xacə Mərcan və s. bəzən isə, sadəcə olaraq, “Xacə” deyə verilir.

Bəhbəhan – Dastanda İran valiliyi kimi göstərilir.

Bəlli Əhməd – Koroğlunun adlı dəlilərindən biri. İgidlərə təyin olunmuş sərdarlardan biri. Tarixi şəxsiyyət olması haqqında mənbələrdə məlumatlar var. Dastanın I məclisindən sonuncu məclisinə kimi Cəlali Koroğluya sadıq igidlərdən biri kimi nəzəri cəlb edir.

Bəyazid -Türkiyənin şəhərlərindən biri. Dastanın müxtəlif variantlarında adı çəkilir.

Bolu bəg – Tarixi şəxsiyyət kimi bir sıra türk qaynaqlarında adı keçir. Dastanın bütün variantlarında, eləcə də Təbriz variantında Cəlali Koroğlunun əsas düşmənlərindən biri kimi verilmişdir.

Ancaq dastanın XVII məclisində Bolu bəg-sərdarın Cəlali Koroğluya məhəbbətini görürük. Mətdən belə məlum olur ki, “..bir gün Bolu bəg-sərdar Giziroğlu Mustəfa bəyin yanına gedib onu Cəlali Koroğlu ilə barışdırmasını təvəqqe edir və bu düşmənçilik də bununla sona yetir..”.

Biz, hətta XVII məclisdə Cəlali Koroğlunun Bolu bəg-sərdarın toyunu etməyə hazırlaşdığıının da şahidi oluruq.

Bürçü Sultan – Dastanda Sultan Mahmudun oğlu, Nigar xanımın qardaşı kimi verilmişdir. Çox güclü, qüvvətli, Koroğlunun belə güc gələ bilmədiyi pəhləvandır. Dastanın bəzi variantlarında da adı çəkilir. Təbriz variantında isə onun adına dastanın II məclisində rast gəlinir.

Bürçü bəg – Rüstəm Paşanın adlı igidlərindən sayılır. Rəşadətinə görə, Cəlali Koroğlunu gətirmək istəyində olur. Rüstəm Paşa Bürçü bəyin bunu edə bilməyəcəyini bilib əvəzində Bəlli Əhmədi istəyir. Bu xidmətə görə də öz qızı Pəri xanımı Bürçü bəyə verməyə razı olur. Bürçü bəyin adına dastanın XVI məclisində rast gəlinir.

C

Ceyran xanım – Dağıstan xanı Mahmud xanın qızı, Cəlali Koroğlunun özü üçün gətirdiyi xan qızlarından biri. Dastanın VII məclisinin əsas xanım surətidir.

Cəfər Paşa – Ərzurum şəhərinin paşası. Ehtimal var ki, Cəfər Paşa Cəlali Koroğlunun mübarizə apardığı Osmanlı paşalarının ümumiləşdirilmiş obrazlarından biridir. Dastanın digər variantlarında da adı çəkilir.

“Koroğlu” dastanının Təbriz variantında onun adına I məclisdən etibarən rast gəlinir.

Cəlali Koroğlu – Dastanın əsas qəhrəmanı, əsl adı Rövşən – Əlidir. Türkman elindən olan Cəlali Koroğlunun məskəni Çənlibel – Çamlıbel, atı – dərya atı cinsindən törənmiş Qırat, başına toplaşan igidləri – dəlilər adlandırılmışdır.

Onun adı tarixi salnamələrdə keçir ki, bu da onun tarixi şəxsiyyət olması haqqında rəy söyləməyə əsas verir. Koroğlu on altıncı əsrdə yaşamış, məşhur Cəlililər hərəkatının rəhbərlərindən biri olmuş və daha sonra təkbaşına mübarizəni davam etdirmişdir.

XIX məclisdə, adqoyma mərasimində – Mirza bəgin oğlunun adqoyma mərasimində aqıl bir el ağsaqqalı yeni doğulan körpənin adını Rövşən – Əli deyər adlandırdı.

Dastanın digər məclislərində, istər türkilərdə, istərsə də Koroğlunun hansısa bir niyyətini həyata keçirmək üçün qurduğu hiylələr zamanı özünün əsl adına müraciət etdiyini görürük.

Ç

Çardaqlı Çamlıbel – Cəlali Koroğlunun məskəni. Dastandan Ərzuruma və İrəvana yaxın ərazidə yerləşdiyi məlum olur. Sıldırım qayaları, səfəli çəmənləri, qəribə çeşmələri ilə seçilir.

Digər variantlardakı Çənlibel burada “Çamlıbel” adlandırılır. Adından da görüldüyü kimi, əlçatmaz ucalıq, yüksəklik anlamında işlənir.

D

Dağıstan – 1921-ci il yanvarın 20-də təşkil edilmiş Rusiyanın tərkibinə daxil olan Muxtar Respublikadır. Paytaxtı Mahaçkala şəhəri, ərazisi 50,3 min kv.km-dir. Dağıstanda otuzdan çox xalq və etnik qrup yaşayır.

Dağıstan “Koroğlu” dastanının digər variantlarında olduğu kimi, Təbriz variantında da Cəlali Koroğlunun və igidlərinin əsas məskənlərindən biri kimi hesab edilmişdir.

Davud Paşa – Dastanın VIII məclisində Ərzurum paşası kimi, XII məclisində Qars hakimi, eyni zamanda, Üsküdar paşası Səlim Paşanın qardaşı kimi verilmişdir.

Dəli Mehtər – Dastanın, demək olar ki, bütün variantlarında, eləcə də Təbriz variantında I məclisdən iştirakını görürük. Cəlali Koroğlunun adlı igidlərindən biri və mehtəridir. Digər igidlərdən özünün səbirsizliyi və şuluxluğu ilə seçilir.

Tarixi şəxsiyyət olub-olmadığı haqqında dəqiq məlumat yoxdur.

Dərbənd şəhəri – Dağıstan Muxtar Respublikasında şəhər. Eyni zamanda, Xəzər dənizi sahilində port. Dərbənd Qafqaz Albaniyasının ən qədim şəhərlərindən biri olmuşdur. E. ə. VII – VI əsrlərə aid yaşayış məskəni aşkar edilməsinə baxmayaraq, şəhərin salındığı tarix dəqiq məlum deyildir.

Tarixən Qafqaz Albaniyasında Şimali Qafqazdan Cənuba gedən tarixi yol, keçid I əsrdə Dərbənd keçidinə bənd çəkilmişdi. Mənbələrdə “Hun keçidi”, “Xəzər qapısı”, “Kaspi qapısı” və s. kimi adı çəkilən keçid Dərbənd keçididir.

Təbrizli Arakelin (XVII əsr) yazdığı məlumata görə, Cəlalilər hərəkatı Dəmirqapı Dərbənddə də geniş yayılmışdır. Elə Dərbənddəki qalalardan birinin adının Koroğlu qalası adlanması da bu məlumatın doğruluğuna sübutdur.

Dinar – Yaxın Şərqi bəzi ölkələrində qızıl pul. Çəkisi 4,235 qram ağırlığındadır. İranda xırda pul, İraqda və Yuqoslaviyada pul vahididir.

Diyarbəkr şəhəri – Türkiyənin cənub-şərqində şəhər. E. ə. 900-825 – ci illərdə Amid adı ilə aramilərin mərkəzi olmuşdur (“Kitabi-Dədə Qorqud” da “Hamid”, Ağqoyunlular dövrünə aid mənbələrdə isə “Qara Hamid” adlanır). Köçəri ərəb Bəkr ibn Vail tayfası burada məskən saldığı üçün VIII əsrdə Abbasilər Diyarbəkr adını vermişdilər. Şəhər müxtəlif dövrlərdə Urartuya (e.ə.775-736), Assuriyaya (e.ə.736-654) tabe olmuşdur. Sonralar Sasanilər onu ələ keçirmiş (359-cu ildə), Xəlifə Ömər in dövründə isə Diyarbəkir Bizansdan alınmış Xilafətə tabe edilmişdir (639). 1042-ci ildə Səlcuqluların, 1401-ci ildən Ağqoyunluların hakimiyyəti altında olmuş, 1515-ci ildən isə Osmanlı imperiyasına daxil edilmişdir.

Donə Paşa – Səlim Paşanın qızı, Cəlalə Koroğlunun özü üçün gətirdiyi paşa qızlarından biri. Dastanın XI məclisinin əsas xanım surətidir.

E

Eyvəz balı – Tarixi şəxsiyyət olmuşdur. Dastanın bütün variantlarında, eləcə də Təbriz variantında da I məclisdən etibarən adı çəkilir.

Gözəlliyinin vəsfinə görə, Koroğlunun söylədiyi türkilərdə xüsusi yer tutur. Dastanın müxtəlif variantlarında oğulluğu, qardaşlığı, saqisi kimi verilmişdir.

Ə

Əcəm – Ərəblərin başqa millətlərin hamısına verdiyi ümumi bir ad. Osmanlı imperiyası zamanı isə türklər İran ərazisində yaşayan əhalini “Əcəm” deyə adlandırırdılar.

Əhməd Paşa – Dastanın VI məclisində Hələb şəhərinin paşası kimi, X məclisində isə Kürdüstan valisi kimi adı çəkilmişdir.

Əli – Əli ibn Əbu Talib (598-661). Xilafətin dördüncü xəlifəsi (656-661-ci illər). Peyğəmbərin çox önəm verdiyi bir şəxs olmuş Həzrət Əliyə Kufə məscidində cümə günü səhər namazı üstündə qəsd edilmişdir. O, din uğrunda gedən 29 qəzavatın rəhbəri və iştirakçısı olmuşdur.

Onun xəlifəliyi dövründə cəmiyyətdə sosial bərabərlik bərpa olunmuş, 656-cı ildə paytaxt Mədinə şəhərindən Kufə şəhərinə köçürülmüşdür.

Həzrət Əlinin adına “Koroğlu” dastanında “Ağam Əli”, “Şahlar-Şahı”, “Şahi-Mərdan” kimi adlarla tez-tez rast gəlinir.

Ərəb at – Qədim minik atı cinslərindən biri. Vətəni Ərəbistan yarımadası və Afrikanın şimal sahilləridir. Ayaqları çox möhkəm, başı kiçik, alını enli, sifəti düz və qısa. Rəngi, əsasən, boz, kürən, kəhər, bəzən də qara-kəhərdir. Ərəb at başqa atlardan çox dözümlülüyü və uzaq məsafəni yaxşı qət etməsi ilə fərqlənir. Ərəb atının üç tipi var: xədban, küheylan, siqləvi.

“Koroğlu” dastanında adı keçən Ərəb at məhz bu at cinsindən olub, Koroğlunun igidlərinin güvəncə mindiyi atlardan biridir.

Ərzurum şəhəri – Türkiyənin şimal-şərqində şəhər. Ən qədim şəhərlərdəndir, əvvəllər Karin, Feodosiopol adlanmış, VII əsrdə Xilafətə qatılmışdır. XI əsrdə Ərzurumu Səlcuqlar tutmuş və Ərzənrum adlandırmışlar. Ərzurumun adı da buradandır. Şəhər 1473-cü ildən Osmanlı imperiyasının tərkibindədir.

Dastanın digər variantlarında Arzurum həm şəhər, həm də vilayət kimi verilmişdir. Bu variantda isə Ərzurum bəzən Ərzulum, bəzən Ərzənrum kimi müxtəlif formalarda verilmişdir.

Ümumiyyətlə isə Ərzurum şəhərinin adına dastanın I məclisindən etibarən rast gəlinir.

Ərzincan şəhəri – Ərzincan. Kiçik Asiyanın ən qədim şəhərlərindən biri olub Türkiyənin şərqində yerləşir, əhalisinin sayı təxminən 75 minə qədərdir.

Tarixin ayrı-ayrı zaman kəsimində Ərzincan Elxanilərin, Teymurilərin, Ağqoyunluların və Osmanlıların hakimiyyəti altında ol-

muş, 1918-ci ildən Türkiyəyə qaytarıldı.

Ərzincan şəhərinin adı “Ərzincan” kimi “Koroğlu” dastanının məclislərində çəkilir.

Əsmər xanım – Van paşası Osman Paşanın qızı, Teymur ağanın adaxlısı. Cəlali Koroğlunun V məclisdə özü üçün Çardaxlı Çamlıbelə gətirdiyi gözəl.

Əşrəfi – Yüksək əyarlı qızıldan hazırlanan pul. Vaxtilə əşrəfidən həm qadın geyimlərinin bəzədilməsində, həm də qadın bəzək vasitəsi kimi geniş istifadə olunmuşdur.

F

Fərhəng ağa – Malatya şəhərinin hakimi, XXV məclisdə iştirak edən əsas ağa surəti.

G

Giziroğlu Mustafa bəg – Osmanlı paşalarına qarşı üsyan edən tarixi şəxsiyyətdir. Qaynaqlarda Giziroğlu Mustafa bəy min nəfər ilə Koroğlunun silahdaşı kimi verilir. Dastanın elə I məclisindən ad çıxarmış igid kimi təqdim olunmuşdur.

Gülçöhrə xanım – Mahmud bəgin qızı, Mirza bəgin bəyənib zövcəliyə qəbul etdiyi xanım, Cəlali Koroğlunun anası. Adına dastanın XIX məclisində rast gəlinir.

Gülsabah xanım – Süleyman paşanın qızı. Eyvaz balı üçün gətirilən gözəllərdən biri, dastanın XXVI məclisinin əsas xanım surəti.

Güyümçüoğlu – Koroğlunun igidliyinə güvəndiyi adlı dəlilərdən biri. Dastanın IV məclisində igidliyindən söz açılır.

H

Həmzə – Dastanın bütün variantlarında Qıratı oğurlayan keçəl – kəl oğlan kimi iştirak edir.

Təbriz variantının XI məclisində də Koroğlunun Qıratını hiylə ilə oğurlayan keçəl.

Həsən paşa – Dastanın IV məclisində Bəyazid şəhərinin paşası kimi, IX məclisində isə Toqat şəhərinin paşası kimi verilmişdir.

Həsən paşa dastanın XV məclisində Həmiş şəhərinin paşası kimi verilib. Qırx min ləşkəri olan rəşid və dilavər bir cavandır. Cəlali Koroğlunun adlı dəlilərdən biri olan İsabalinin qardaşdır.

Hüseyn paşa – Dastanın XIII məclisində Misir paşası kimi verilmişdir.

X

Xacə Cəmal – Dastanın XV məclisində adı çəkilən sövdagər. Cəlali Koroğluya çox xətir-hörmət qoyduğundan bu sövdagər Koroğlunun marağına səbəb olur. Maraqlanır və məlum olur ki, Xacə Cəmalın atası Xacə Nəsir Cəlali Koroğlunun atası Mirzə bəglə dost imiş və həmişə oğluna Cəlali Koroğlunun xatirini əziz tutmağı tapşırıbmış.

Xacə Əli – Koroğlunu casus bazirganlarından biri.

Xacə İmran – Şahsənəm xanımın xəbərini Cəlali Koroğluya gətirən sövdagər. Xacə Mərcan – Koroğlunun casus sövdagərlərindən biri.

Xacə Nəzər – Misir paşasının qızı Xumar xanımın naməsini Cəlali Koroğluya yetirən casus sövdagərlərdən biri.

Xacə Yəqub – Cəlali Koroğlunun məşhur sövdagərlərindən biri. Digər xacələrdən fərqli olaraq, Cəlali Koroğlu onu özünə qardaşlıq etmişdir. Dastanın bu variantında I məclisdən iştirakını görürük. Ancaq dastanın digər variantlarında da adı keçir.

Xumar xanım – Misir paşası Hüseyn paşanın qızı, Cəlali Koroğlunun özü üçün Çamlıbelə gətirdiyi paşa qızlarından biri. Xumar xanım dastanın XIII məclisinin əsas xanım surətidir.

Xurşid xanım – Ayaz bəg Çardəvlinin qızı, Cəlali Koroğlunun özü üçün Çamlıbelə gətirib yeddi gün yeddi gecə toy etdiyi bəy qızlarından biri. Xurşid xanım dastanın XXI məclisində iştirak edir.

İ

İsa balı – Cəlali Koroğlunun dəlilərdən biri. Tarixi şəxsiyyət olması barədə sənədlər mövcuddur. Dastanın bir çox variantlarında iştirak etmiş, Cəlali Koroğlunun güvəndiyi dəlilərdən biri olmuşdur. Dastanın bu variantında I məclisdən iştirakını görürük.

İstanbul – Türkiyənin ən böyük şəhəri. 1453-cü ilə qədər Konstantinopol adlandırılmışdır. Elə həmin ildən adı dəyişdirilmiş, 1923-cü il oktyabrın 13-dək Osmanlı imperiyasının paytaxtı olmuşdur.

İstanbul, yunan sözü olub, “istin polis” – “şəhərə gedirəm” mənasını bildirir. “Koroğlu” dastanının bütün variantlarında adı çəkilir.

K

Kənan – Fərhəng ağanın oğlu, gözəllikdə Eyvaz balıya bərabər tutulur. Dastanın XXV məclisində Cəlali Koroğlu Malatya şəhərinə Kənanı gətirib özünə saqi etmək üçün gedir.

Kürdüstan – Qərbi Asiyada, əsasən, kürdlərlə məskunlaşmış

dağlıq vilayət. Kürdlərin əsas hissəsi Ermənistan və İran yaylasında yerləşmişdir. Müəyyən olunmuş sərhədi olmadığından Kürdüstanın adı etnoqrafik mənada işlənir. Kürdüstan haqqında ilk tarixi məlumatlar XII əsrə aid edilir. Orta əsrlərdə Kürdüstanda yarımüstəqil feodal padşahlıq mövcud olmuş Osmanlı imperiyası və İran arasında bölüşdürülmüşdü.

I Dünya müharibəsində Osmanlı imperiyasının məğlubiyətindən sonra Kürdüstanın cənub vilayətləri İraq və Suriyanın tərkibinə qatıldı; şimal-qərb hissəsi isə İrana qaldı.

“Koroğlu” dastanında Kürdüstanın adı bir neçə dəfə çəkilir.

Q

Qadir ağa – Tuna çayı ətrafında 7000 elə sahiblik edən el böyüyü, ağası. Yaşlı olmasına baxmayaraq, çox rəşid və dilavər bir igiddir. Hələ indiyə kimin Xondkari-Rum ondan bir dəfə də olsun bacü-xərac ala bilməyib.

Dastanın Təbriz variantında Qadir ağanın adı XVII və XVIII məclisdə çəkilir.

Qançırğa – Heyvanı (mal, qoyun) kəsəndən sonra qaldırıb soymaq üçün istifadə edilən nisbətən iri dəmir qırmaq. O, ağaca, yaxud hər hansı bir hündür yerə bənd edilir. Qançırğa – qırmaq bir, yaxud iki ağızlı (uclu) olur.

Qars şəhəri – Türkiyənin şimal-şərqində qədim şəhər. X – XI əsrlərdə erməni Qars çarlığının mərkəzi idi. XVI əsrdə Türkiyə Qarsı işğal etmişdi. XIX əsr Rusiya-Türkiyə müharibələrində güclü qala kimi hərbi əməliyyatların əsas hədəflərindən birinə çevrilmişdi. 1877-ci ildə rus orduları tərəfindən alınmış və 1878-ci il San-Stefano sülh müqaviləsinə görə Rusiyaya birləşdirilmişdir. I Dünya müharibəsindən sonra Qarsı yenidən türklər tutmuş, Türkiyə müharibədə məğlub olduqdan sonra erməni daşnak dəstələrinin əlinə keçmişdi. Qars müqaviləsinə (1921) görə, şəhər Türkiyənin tərkibinə daxil edilmişdir.

Qazlı göl - Böyük göl mənasında işlənən Qazılıq gölünün el dilində biçimlənmiş şəklidir. Dastanın dördüncü məclisində Eyvazın durna ovuna getdiyi yer.

Qəmər xanım – Qadir ağanın bacısı, gözəllikdə tayı-bərabəri olmayan nazənin-sənəm. Dastanın XVIII məclisində Qəmər xanıma Eyvaz balı üçün Çamlıbeldə toy tədarüku görüldü.

Qırat – Koroğlunun igidliyinin yarısı sayılan, mifik səciyyəli at. Cəlali Koroğlunun atı. Dastanın bütün variantlarında dərya atından törəndiyi bildirilir. Adın etimologiyası haqqında müxtəlif fikirlər vardır. Bəzi tədqiqatçılar Qıratı “Boz at”, bəzi tədqiqatçılar “Qor at” kimi təhlil etmişlər. Dastanın Təbriz variantında isə Qıratın rənginin qara rəngdə olduğu bir neçə yerdə bildirilir. Hətta Cəlali Koroğlu öz türkülərində Qıratı qara rəngli at kimi tərənnüm etmişdir.

Qulu xan – Min igidə bərabər Dərbənd xanı. Dastanın XIV məclisində adı çəkilir. Qumuq xanı Ağa xanla ədavəti olduğuna görə, Cəlali Koroğluya kömək edə bilməsə də, onu və igidlərini əziz qonaq kimi göz üstə saxlayır.

Qumru xanım – Ərzurum paşası Davud paşanın qızı, Bəlli Əhmədın kami-dil hasil eylədiyi gözəl. Adına dastanın VIII məclisində rast gəlinir.

Qumuq – Dağıstanın dağətəyi rayonlarında, həmçinin Çeçenistanda, Osetiyada yaşayan xalq.

Dilləri qumuq, dinləri müsəlmandır. Qumuqların etnogenezində Şimal-Şərqi Dağıstanın yerli tayfaları və türkdilli tayfalar (əsasən, qıpçaqlar) iştirak etmişlər.

Biz Qumuq xalqının adına “Koroğlu” dastanının Təbriz variantının XIV məclisində rast gəlirik.

Quruş – Xırda pul, qəpik mənasında işlədilir. Lirənin yüzdə biri qiymətində olan pul.

L

Leyli xanım – Əhməd paşanın qızı, Cəlali Koroğlunun özü üçün gətirdiyi gözəl qızlardan biri.

Ləkzi – Ləzgi – Özlərini “lezgiyar” adlandırırlar -Rusiya Federasiyasında xalq. Əsasən, cənub-şərqdə yaşayan ləzkilər – ləzgilər Dağıstanın qədim xalqlarındandır.

Dinləri müsəlman, dilləri ləzgi, sayları 446 mindir. Ləzgilərin ləkzi adına orta əsr ərəb mənbələrində (İbn Xordadbeh, əl – Məs’udi, əl – Qərnati, Yaqut Həməvi və b.) rast gəlinmişdir.

M

Mahmud xan – Dağıstan xanı, dastanın VII məclisində adı çəkilir. Mahmud paşa – Ərzurum paşası Davud paşanın qardaşı, dastanın VIII məclisində iştirak edir.

Mahmud bəg – Mərv şəhərində yaşayan Türkman elindən olan

bəylərdən biri.

Malatya şəhəri – Türkiyənin cənub-şərqində şəhər. Malatya silsiləsi ətəklərindədir.

Qədim dövrlərdə Melitene (hettlər dövründə Meliddu) adlanan Malatyanı 1075-ci ildə Səlcuqilər işğal etmişdir. Bir müddət Danişməndilərin, Anadolu Səlcuqlərinin, sonralar isə məmlüklərin tabeliyində olan şəhəri 1392-ci ildə Osmanlı sultanı İldırım Bəyazid, 1401-ci ildə Teymur işğal etdi.

Malatya şəhəri 1516-cı ildə Osmanlı imperiyasına qatılmışdır.

Şəhərin adı “Koroğlu” dastanının XXV məclisində çəkilir.

Məcid ağa – Dastanın XVII məclisində iştirak edən pəhləvan. Rum xondkarına söz vermişdi ki, Cəlali Koroğlunu diri tutub onun qarşısına gətirəcək. Buna əvəz isə paşa öz qızını Məcid ağaya vəd etmişdir.

Məcid ağa Cəlali Koroğlu tərəfindən öldürüldü.

Məğrib – Günəşin batdığı tərəf, qərb.

Məhbub – Cəlali Koroğlunun iyidlərindən biri. Dastanın XIV məclisi onun adı ilə bağlıdır.

Dastanın bu məclisində də yuxarıda qeyd etdiyimiz yuxu və yuxugörmə motivi güclüdür. Xızır peyğəmbər yuxuda Məhbuba Əyin şəhərinin paşası Miri paşanın qızı Sürahi xanımı buta vermişdir.

Məhvəş xanım -Məlik paşanın qızı. Gözəllikdə digər paşa qızlarından geri qalmayan Məhvəş xanım Koroğlunun Sərxoş adlı iyidi üçün Diyarbəkirdən gətirilmişdir.

Məlik paşa – Diyarbəkir paşası, dastanın XXIII məclisində iştirak edir.

Mərcan xanım – Bəhbəhan paşası Abdal paşanın qızı, Həsən Cəlalinin nişanlısı. Mərcan xanımın adına dastanın XVII məclisində rast gəlinir.

Məşriq – Günəşin doğduğu tərəf, şərq.

Miri paşa – Əyin şəhərini paşası. Dastanın XIV məclisində iştirak etmişdir.

Mirza bəg – Cəlali Koroğlunun atası, Türkmanın Cəlali tayfasının qəbilə sahibi. Çox rəşid, dilavər, həmişə at üstündə olan bir bəg.

Misir – Qədim Afrikanın şimal-şərqində, Nil çayının aşağı axarında qədim dövlət. 1517-ci ildə Türk Sultanı I Səlim Misiri işğal edib, Osmanlı imperiyasına qatdı. XVIII əsrin sonunda Napaleonun Misir səfəri zamanı Fransa qoşunları Misiri işğal etdi. Ancaq

fransızlar İngiltərə-Türkiyə qoşunlarına təslim olduqdan (1801) sonra Misirdə Osmanlı imperiyasının hökmranlığı bərpa edildi.

Murçəxurd – “Koroğlu” dastanının XVIII məclisində adı çəkilən kənd. Dastanın bizə verdiyi məlumatlara görə, Cəlali Koroğlunun qəbri həmin kəndin yaxınlığındadır.

Musa balı – Koroğlunun dəlilərindən biri. Digər yoldaşları kimi Musa balı da öz şücaətinə görə, Koroğlunun güvənc yeri idi. Dastanın I məclisindən Cəlali Koroğluya igidlik etmişdir.

Mütrüb – Çalğıcı, sazanda, xanəndə, mahnı oxuya-oxuya rəqs edən zümrəyə, həmçinin, iyirminci illərədək kişi toylarında üzgözünü qadın kimi bəzəyib, çox vaxt arvad paltarını geyərək məclisi əyləndirən yeniyetmə, gənc oğlan uşağına ünvanlanan deyimdir.

Vaxtilə, qadın paltarını geyib kişi toylarında məclisi əyləndirən belə mütrüblərdən ötrü çox dava-dalaş düşərdi. Hər kəs istərdi ki, mütrüb onu daha çox əyləndirsin.

Ümumiyyətlə isə mütrüblərə xalq arasında həmişə mənfi münasibət bəslənilmişdir.

N

Nəzər Cəlali – Hər zaman beş yüz atlı ilə dolaşan məşhur Van pəhləvanı. Dastanın XXII məclisinin əsas qəhrəmanlarından biri.

Nigar – Koroğlunun baş hərəmi, Sultan Mahmudun qızı. Dastanın bütün variantlarında iştirak edir.

“Koroğlu”nun Təbriz variantında II məclisdən etibarən iştirakını görürük.

O

Osman paşa – Van şəhərinin paşası, Koroğluya düşmən paşalardan biri. Dastanın V məclisində adı çəkilmişdir.

Ö

Ömər – Ömər ibn Xəttab (585-644). 634-cü ildən 644-cü ilədək, təqribən, on il altı ay Xilafətin ikinci xəlifəsi olmuşdur. O, xəlifəliyi dövründə İslam dininin möhkəmlənməsinə, sürətlə Şərqlə və Qərblə yayılmasına nail olmuşdur.

Onun xəlifəliyi dövründə Xilafətin ordusu gücləndi, ölkədə vahid ticarət-iqtisadi qayda yaratmaq üçün pul tədavülə buraxıldı, təhsil sistemi tətbiq olundu, ilk dəfə olaraq ərəb təqvimini yarandı – Peyğəmbərin Məkkədən Mədinəyə köçdüyü il – 622-ci il ilə Hicri təqvim başlandı.

P

Paşa – XV əsrdən XX əsrin əvvəllərində Osmanlı imperiyasında ali hərbi və mülki məmurların fəxri titulu. Bir, iki və üç tuğlu olurdu. Üç tuğlu paşa vəzir vəzifəsinə müvafiq idi. 1923-cü ildən Türkiyə Respublikasında general və marşallar üçün saxlanmış, 1934-cü ildə qəti ləğv edilmişdir.

Paşa titulu 1952-ci ilədək Misirdə, 1958-ci ilədək İraqda qalmışdır.

Paşa, dastanın bütün variantlarında ümumiləşmiş düşmən obrazı kimi verilmişdir.

Pəri xanım – Ərzincan paşası Rüstəm paşanın qızı. Rüstəm paşanın bütün məğlubiyyətindən sonra Pəri xanımın toyu Bəlli Əhməd ilə tutulur.

R

Reyhan Ərəb – “Koroğlu” dastanının bütün variantlarında adı çəkilmişdir. Dastanın Təbriz variantında Reyhan Ərəb başının iyidləri ilə daima Cəlali Koroğluya arxa olan bir pəhləvan, həm də Eyvaz balının dayısı kimi verilmişdir.

O, dastanın müxtəlif məclislərində iştirak etmişdir.

Rəxş – Rüstəm Zalın atının adı. Ona cürbəcür hünərlər və fəvqəladə xasiyyətlər isnad verilir.

Rum // Rumeli – Qədimdə Romanın, sonralar Roma imperiyasının, onun parçalanmasından sonra (IV) isə Bizansın bəzi Şərq ölkələrində yayılmış adı. Səlcuqların Kiçik Asiyanı işğalı dövründə “Rum” dedikdə, Kiçik Asiya nəzərdə tutulurdu. Səlcuq və ya Konya sultanlığının digər adı – Rum sultanlığı adı da buradandır. Osmanlı türkləri Bizansı zəbt etdikdən sonra Balkan yarımadasını Rum – Rumeli adlandırdılar.

Rüstəm paşa – Ərzincan paşası, dastanın XVI məclisində adı keçir.

Rüstəm Zal – İranın əfsanəvi qəhrəmanlarından biri. Ehtimala görə, e.ə.I minilliyin I yarısında indiki Sistan ərazisində məskunlaşan irandilli sak tayfalarından birinin başçısı olmuşdur.

Adı ilk dəfə parfiyalılara məxsus “Zərəre haqqında hekayət” poemasında çəkilir. O, Firdovsinin “Şahnamə” əsərinin əsas qəhrəmanlarındanır. Rüstəm Zal sürəti Şərq xalqları, o cümlədən, Azərbaycan folkloru və ədəbiyyatında igidlik və qəhrəmanlıq rəmzinə çevrilmişdir. Məhz bu niyyətlə Rüstəm Zalın adı “Koroğlu” dastanında da dönə-dönə işlədilir.

S

Savalan dağı – “Koroğlu” dastanının X məclisində adı çəkilmiş dağ. Güney Azərbaycanda yerləşir, hündürlüyü təqribən 4821 m-dir.

Səadət – Bəgim xanım – Toqat paşası Həsən paşanın qızı, Cəlali Koroğlunun özü üçün gətirdiyi gözəllərdən biri. Səadət – Bəgim xanımın adına dastanın IX məclisində rast gəlinir.

Sədri-əzəm – Osmanlı imperiyasında (XVI əsrdən) və İranda (XIX əsrdən) baş nazir, hökumət başçısı. Osmanlı imperiyasındakı baş vəzir titulunun sinonimidir. İranda 1905-1911-ci illər inqilabı zamanı, Türkiyədə isə 1922-ci ildə ləğv edilmişdir.

Səlim paşa – Üsküdar paşası. XI məclisdə iştirak edir.

Sərxoş – Cəlali Koroğlunun adlı pəhləvanlarından biri, Məhvəş xanımın ardınca getmək üçün irəli duran iyid. Dastanın XXIII məclisində biz onun igidliyinə bir daha şahid oluruq.

Sultan Mahmud – İstanbul xondkarı, Cəlali Koroğlunun əsas düşməni. İlk dəfə dastanın II məclisində adına rast gəlirik.

Süleyman paşa – Süleymaniyyə şəhərinin paşası. Dastanın XXVI məclisində iştirak etmiş əsas paşa surəti.

Sünnü – İslam dininin ilk dövrlərində Məhəmməd Peyğəmbərin (s) vəfatından sonra yaranan İslam məzhəbindən biri. “Sünnilik” – ərəbcə “sünnə” sözündən götürülmüşdür, mənası, “yol”, “timsal”, “nümunə” deməkdir.

Bu cərəyanın tərəfdarları özlərini əhli-sünnə hesab edirlər.

Sünnilər “Quran”la birlikdə Məhəmməd Peyğəmbərin gördüyü işlər və söylədiyi fikirlər toplusu olan “Sünnə”ni də əsas götürür, xəlifəni seçki üsulu ilə seçir və onu özləri üçün dini başçı, rəhbər hesab edirlər.

Sürahi xanım – Yuxuda Xızır peyğəmbər tərəfindən Məhbuba buta verilən qız, Miri paşanın qızı.

Ş

Şah Abbas – Səfəvilər dövlətinin görkəmli hökmdarlarından biri. Onun hakimiyyəti dövründə (1587-1629) dövlətin paytaxtı İsfahana köçürülmüş (1597-1598), daimi ordu yaradılaraq daxili çəkişmələrə son qoyulmuşdur. Şah Abbasın keçirdiyi inzibati, hərbi və s. islahatlar nəticəsində Səfəvilər dövləti XVII əsrdə möhkəmlənmiş, ölkə iqtisadi cəhətdən inkişaf etmişdir. Osmanlılar və Şeybanilər üzərində bir neçə qələbə qazanılaraq bir çox ərazilər geri qaytarılmışdır. Şah Abbas mərkəzi hökuməti möhkəmlətmək məqsədi

ilə İranın oturaq əyanlarına və ruhanilərinə arxalanırdı.

Şah Abbas “Koroğlu” dastanında adı çəkilən əsas şah surətidir. Digər variantlardan fərqli olaraq, burada Koroğlunun atasının gözü Şah Abbasın əmriylə çıxarılır.

Cəlali Koroğlu Şah Abbasi özünün düşməni saymış, hər zaman onu devirmək arzusunda olmuşdur.

Şahsənəm xanım – Qumuq xanı Ağxa xanın qızı. Dastanın XIV məclisinin əsas qəhrəmanlarından biri. Cəlali Koroğlunun Dağıstandan gətirdiyi və özünə xanım etdiyi xan qızı.

Şam şəhəri – Dəməşq – Suriyanın paytaxtı. Şəhər haqqında ilk məlumatlar e.ə. XVI əsrə aiddir. Tarixin ayrı-ayrı dövrlərində müxtəlif xanlıqların, dövlətlərin tərkibində olmuşdur. 1516-cı ildən Birinci dünya müharibəsinin sonuna qədər Osmanlı imperiyasının tərkibində olmuşdur. 1943-cü ildən Suriyanın paytaxtıdır.

Şam şəhərinin adına “Koroğlu” dastanında – Koroğlunun türkilərdə tez-tez təsadüf olunur.

Şərəf xanım – Hələb paşası Əhməd paşanın qızı. Dastanın VI məclisində Şərəf xanım Eyvəz üçün Hələb şəhərindən gətirilir.

Şiə – İslam dininin iki məzhəbindən biri. Ərəbcə “şiə” sözündəndir, hərfi mənası “dost tutmaq”, “tərəfdar”, “davamçı”, “sevmək” deməkdir.

Şiələr Qurani-Kərimi və peyğəmbərin hədislərini əsas götürərək Həzrət Əlinin (ə) bütün müsəlmanlara başçı olmasını tanıyır və bu qənaətə gəlirlər ki, o, Allahın elçisi olan Məhəmməd Peyğəmbərin əmisi oğlu, kürəkəni və birinci iman gətirənlərdən olduğu üçün, habelə, İslamda çəkdiyi zəhmətə görə müsəlmanlar üzərində ali hakimiyyətə daha çox haqlıdır. Həzrət Əlinin ölümündən sonra hakimiyyət onun övladlarına keçməlidir. Çünki bunu Peyğəmbərin özü vəsiyyət etmişdir.

T

Telli xanım – Cəfər paşanın qızı. Bəzi variantlarda Cəfər paşanın bacısı kimi də verilmişdir. Demək olar ki, dastanın bütün variantlarında, eləcə də bu variantda – I məclisdən etibarən iştirakını görürük. Tellı xanım Çamlıbelə Dəmirçioğlu üçün gətirilmişdir.

Telli Həsən Dəmirçioğlu -Cəlali Koroğlunun adlı dəlilərindən biri. Dövrün ictimai-siyasi quruluşuna qarşı üsyan etmiş, adı bir çox qaynaqlarda çəkilən şəxsiyyət olmuşdur. Dəmirçioğlu, dastanın, demək olar ki, bütün variantlarında özünün igidliyinə görə se-

çilən dəlilərdən biri idi.

Ancaq kiçik bir qeyd etmək istəyirik ki, o, dastanda bəzən Dəmirçioğlu kimi, bəzən də Telli Həsən Dəmirçioğlu kimi verilmişdir. Yəni, Cəlali Koroğluya istinadən o, bizə türkülərdə, müraciətlərdə bu və ya digər formada təqdim edilmişdir.

Teymur ağa – Van şəhərinin paşası Osman paşanın adlı sərkərdələrindən biri, eyni zamanda, Osman paşanın qızı Əsmər xanımın nişanlısı, namzədi. Teymur ağa Qıratı oğlurlayıb Van şəhərinə qaçırmışdı. Dastanda adı V məclisdə çəkilmişdir.

Teymur ağa – Qadir ağanın oğlu, igidlikdə atasından heç də geridə qalmayan, bir qəvi-heykəl cavandır ki, onun da iştirakına dastanın XVII və XVIII məclislərində rast gəlinir.

Tümən – İranda 1789-1790 illərdə kəsilmiş və 10 qrana, 1932-ci ildən isə 10 riala bərabər qızıl sikkə. 1879 ilə qədər çəkisi 3,22 q 900 əyarlı qızıl, sonralar 2,59 q xalis olmuşdur. XX əsrin əvvəllərindən tədaviyə çıxarılmış və İran bazarlarında ticarət predmeti kimi işlədilmişdir.

Türkman eli – Qədim tayfaları və oymaqları olan qırx min evli böyük bir el. Tərkibinə daxil olan tayfaları-oymaqları içərisində üç məşhur tayfası var ki, bunlar digər tayfalardan özünün cəsurluğuna, yenilməzliyinə görə daha da seçilir. Həmin tayfalar bunlardır: Təkə, Yomut və Cəlali. Bu tayfalar ki, hələ indiyə kimin heç bir padşaha bacü-xərac verməzdilər.

Dastanın XIX məclisindən bizə belə məlum olur ki, Türkman elinin əslisi Rum vilayətindən gəlməkdir ki, onları da Şah İsmayıl Səfəvi və Nadir Şah Rum vilayətlərindən köçürdü. Herat və Mərv və Şah Cahan həddindən ta Mazandaran həddinə kimin sakin eyləyib.

U

Ustad Murad – Dastandan belə məlum olur ki, Koroğluya hər il bir saz göndərir. Bir az daha dəqiqləşdirsək, Koroğlunun çaldığı sazı düzəldən usta, sazfuruş. II məclisdə adı çəkilir.

V

Van şəhəri – Türkiyənin şərqində şəhər. E.ə. IX-VI əsrlərdə indiki Van şəhərinin ərazisində Urartu dövlətinin paytaxtı Tuşpa şəhəri salınmışdır və e.ə. VI əsrdən Van adlandırılmışdır. 364-cü ildə Sasaniyənin qoşunu tərəfindən bu şəhər dağıdılmasına baxmayaraq, X əsrdə yenidən iri şəhərə çevrilmişdir. 1022 – ci ildə Van şə-

hərini Bizans, sonralar Səlcuqlar tutmuş, müxtəlif vaxtlarda Teymurun qoşunları bu şəhəri iki dəfə dağıtmışdır. Şəhər XVII əsrdən Türkiyənin tərkibindədir.

Van şəhərinin adına “Koroğlu” dastanının müxtəlif variantlarında, eləcə də Təbriz variantında sıx-sıx rast gəlinir.

Vəzir – Bəzi müsəlman dövlətlərində nazirlərin və ali əyanların titulu. Sasanilər dövründən məlumdur. Xilafət dövründən vəzir əvvəl xəlifənin dəftərxanasını idarə edir, sonralar isə Dövlət Şurasına başçılıq edirdi. Xilafətin süqutundan sonra bütün müsəlman feodal dövlətlərində vəzir vəzifəsi daimi oldu. Osmanlı imperiyasında bir çox saray əyanlarına və əyalət canişinlərinə vəzir titulu verilmişdir. XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda mövcud olmuş ayrı-ayrı feodal dövlətlərində də vəzir vəzifəsi var idi. Türkiyədə 1876-cı il Konstitutsiyasına görə Baş vəzir Nazirlər Şurasının sədri idi və bu vəzifə 1922-ci ildə sultanlıqla birlikdə ləğv olunmuşdur.

Vəzir, “Koroğlu” dastanının bütün variantlarında adı keçən obrazdır. Çox vaxt paşa tərəfindən tutulmuş Koroğlu dəlilərinin öldürülməməsi üçün çalışmışdır.

Y

Yeniçər – Dövlət xəzinəsinin hesabına saxlanılan nizami türk piyadası. Hərfi mənası “yeni qoşun” deməkdir. XIV əsrdə Sultan I Muradın (1359-1360 və ya 1362-1389) dövründə yaradılmışdır.

Sipahi və akıncı (süvari) ilə birlikdə türk feodal qoşununun əsasını təşkil edirdi. Onlara evlənmək və təsərrüfatla məşğul olmaq qadağan olunurdu. Yeniçərlərə ağa başçılıq edirdi. XVI əsrin sonu XVII əsrin əvvəlindən Osmanlı imperiyasında hərbi iqtə sisteminin tənəzzülü ilə əlaqədar olaraq Yeniçər korpusu parçalanmağa başladı. 1826-cı il iyunun 15-də Yeniçərlər Sultan II Mahmudun (1808-1839) keçirdiyi hərbi islahata qarşı qiyam qaldırdılar. Qiyam yatırıldı, Yeniçər korpusu ləğv olundu.

Yuxu və yuxuyozma – Türk xalqlarının dastanlarında yuxu və yuxuyozma mühüm yer tutur. Yuxuların yozumu xalqın psixologiyası, tarixi təcrübəsi və etnik dünyagörüşü ilə bağlıdır. Yuxu və yuxuyozma insan təsəvvürünün, mənəvi aləminin, şüuraltının dərinliklərindəki gizli dünyanı aşkar edən dəyərlər sistemidir. İnsanın ilk mifi, dünyaqurumu və dünyaduyumudur.

Digər türk dastanlarında olduğu kimi, Koroğlu dastanında da yuxu və yuxuyozma sücetindən istifadə edilmişdir. Dastanın ayrı-

ayrı məclislərində dəlilərin dara düşməsindən Koroğlunun yuxuları vasitəsilə agah olması (məsələn, Koroğlunun qan dəryasının içində əl-ayaq çalmasına baxmayaraq kənara çıxıb bilməməsi; dişinin laxlayıb çıxması və yaxud çıxardılması; bir qarğanın Qıratın cildovundan tutub ora-bura sürməsi (Qıratın oğurlandığı vaxt Koroğlunun gördüyü yuxu) və s.) xalqımızın mifoloji-mistik təfəkkürünün yaşam tərzinə uyğunlaşmış təzahür formasıdır. “Koroğlu” dastanında yuxu ilə bağlı daha bir fakt diqqətimizi çəkdi. Koroğlu özünün yuxusu haqqında belə söyləyir: “Mənim üç cür yuxum var; birincisi, bir günlük, ikincisi, üç günlük, üçüncüsü, yeddi günlük”.

Yusif – Misri – “Qurani – Kərim”də adı çəkilən peyğəmbərlərdən biri, Yəqub peyğəmbərin oğludur. “Qurani – Kərim”də “Yusif” surəsi təmənilə ona həsr edilmişdir. Yeri gəlmişkən, şəriət hökmlərində bu surənin açıqlanması qadınlara məsləhət görülmür.

Qaynaqlarda verilən məlumatlara görə, Yusif peyğəmbər 110 il ömür sürmüş, məşhur yuxuyozan olmuşdur. Vəfat etdikdən sonra onun bədənini mumyalamış və tabutda saxlamışlar. İsrail övladları Musa ilə birgə Misirdən gedərkən Yusifin də cənazəsini özləri ilə aparmışlar. Əhli-kitaba görə, Yusif (ə)-in cəsədi mərmər tabuta qoyulmuş, möhkəm bağlandıqdan sonra Nil çayının məcrasında basdırılmışdır.

Rəvayətə görə, Yusif peyğəmbər çox gözəl olmuşdur. Məhz elə buna görə də daima Şərq ədəbiyyatında “Yusif – Misri” adı gözəllik rəmzi kimi işlənmişdir.

Z

Ziba xanım – Qars hakimi Davud paşanın qızı, Eyvaz üçün gətirilmiş gözəl.

LÜĞƏT

A

abadan - tir-tikintisi olan, abad
abpaş etmək - sulamaq
afaq - üfüqlər
afitabi-aləmtab - dünyanı işıqlandıran günəş
aftab - günəş
ahən - dəmir
axirələmr - axırda
alkab - üzəngi
amadə - hazır
ançe ki - neyə ki
ariz - üz verən, baş verən
arəstə - bəzənilmiş, tərtib edilmiş
asar - könədən qalmış maddi mədəniyyət abidələri; əsərlər
asib - ziyan
azim - yollanan, yola düşən, gedən

B

bab - tay
badi-sərsər - çox bərk külək
bak etmək - qorxmaq
baqi - daimi, həmişəlik, əbədi
bang - səs, haray
bang urdu - səsləndi
bargah - saray
basəfa - səfəli, könülaçan
bazi - oyun, əylənjə
bazıkarlıq - oynamaq
bedune-dəva - davasız
beqeyr - özgə, başqa
bezərbitiğ - qılınj güjünə
bəd əz an - sonra
bədəvi - köçəri/ bədöv - köçərilərin mindiyi jins at
bənam - adlı-sanlı, məşhur, şöhrətli
bərqi-bid - söyüd yarpağı
bərqi xəzan - payız yarpağı
bərqi-şəhab - ıldırım parçası

bərhəm - qarmaqarışlıq, dağınıq
bərin - yüksək, uja
bəst - boy-buxun
bəzirgan - təcir
bibak - qorxmaz
biçiz - yoxsul, kasıb, heç bir şeyi olmayan
bija - yersiz
bidar - oyaq
bidət - köhnə fikirli adamların bəyənmədiyi yenilik
bihədd - hədsiz, sonsuz
bihudə - boş, faydasız
bihuşdarı - yuxu dərmanı
bi izn - iznsiz
binaguş - qulağın dibi
binaguşə - qulağın dibi
binatünnəş - böyük ayı bürjü
biniyaz - var dövləti olan, ehtiyacı olmayan
bipavüsər - qorxusuz, ürksüz,
birahə - dolanbaj, dolama bülənd - uja
biya-biya - gəl-gəl
bölənd - uja, bölənd oldu - ujalı
büzgələ - keçi balası, oğlaq
büridə - kəsilmiş
büzürg - böyük

J

jaddə - yol, böyük yol
janib - yan, tərəf
jari - axan, axar
jari oldu - töküldü
jarub - süpürgə; jarub etmək - süpürmək
jəbin - alın
jəbrən - zor, zor işlətmə
jəlayi-vətən - vətəndən didərgin olmaq
jəmi- hamı, bütün
jəng - vuruş, döyüş
jəri - igid
jəvahirfuruş - jəvahir satan
jəvanib - tərəflər

jəvarih - əzələ
jəzə-fəzə - boş-boş danışmaq
jida - mizraq, süngü
jilovrizi-bərqi-lame - ildırım sürətli
jov - arpa
jula şagird vəli ərzəl - çox alçaq olan adamı müdafiə edən
jüda - ayrı, ayrılmış
jüft - jüt, qoşa, tay
jünun - dəli, divanə
jüstü ju - axtarma, araşdırma

Ç

çah - quyu
çahar - dörd
çak - yırtıq, sökük
çaq - kök
çaryar - dörd yoldaş (Məhəmməd peyğəmbərin dörd yaxın dostu və silahdaşı olan Əbubəkr, Ömər, Osman, Əli)
çəşmi-siyəh - qara gözlü
çəlipa - xaç
çəngi - dəf çalib nəğmə oxuya - oxuya oynayan rəqqasə
çəndan - o qədər, o dərəcədə
çəra - otlama
çift - jüt, qoşa
çinbəçin - qıvrım-qıvrım
çin-çin - qırıq-qırıq
çun - elə ki

D

dadu - xah - istəmək, çağırmaq
dal - budaq
damən - ətək
dəhan - ağız
dəhat - kənd, kəndistan
dəliri-ruzigar - zamanın qəhrəmanı
dərbəçə - kiçik qapı, pənjərə
dərbənd - dar keçid, dağ yolu
dərhəm - qarma-qarışq
dəstburd - çeviklik, jəldlik

dəstgir - əsir
dəsti - saxsı su qabı
dəst-paçə - əl-ayaq, tələsik
dəşt - çöl
dilavər - qəhrəman, jəsur
dilazürdə - ürəyi injik
didə - göz
dildar - könül alan gözəl, sevgili
dihnəvaz - ürəkkaçan, xoşagələn
dövlətmənd - dövlətli, varlı
dunimə - iki parça
dur - uzaq, durud etmək - uzaqlaşdırmaq
duş - çiyin
dübarə - ikinci dəfə, bir daha
düm - quyruq

E

ehzar - hüzura gətirtmə, çağırma

Ə

əbru - qaş
əfqan - fəğan, fəryad
əfsar - jilov
əfşan - səpən, səpələyən
əğyar - yad, özgə
əhəd - bir, vahid
əxtər - ulduz
əknaif - tərəflər; kənar yerlər
əqsam - qismlər
əlan - bu saat, indi, indijə
əlavə bər in - buna əlavə olaraq
ələmdari-qələm - bayraqdar hesab olunan
əlhal - indijə, bu saat
əlhasil - sözün qıçası, nəhayət
əlhaqq - doğrusu, doğrudan, həqiqətən
əlqissə - xülasə, sözün qıçası
əman - aman
əmsal - oxşarlar
ənar - nar

ənbər - xoşiyli
ənjüm - ulduz
əndaz - atan, atıjı
ənva-ənva - növ-növ
ənva-u-əqsam - çoxçeşidli
ərsə - meydan, geniş düzən
ərz - anlatma, ifadə etmə (özündən böyüyə)əzm - qəti niyyət
əsbabi-dəva - dava geyimi
əsbabi-rəzm - dava libası
əsna - an
əsnabi-hərbi - hərbi paltarı
əsnayi-rah - yol əsnasında, yolda
əsr vaxtı - ikinci zamanı
əşar - şerlər
əşrəfi - İranda qızıl pul
əzim - böyük
əzimi-qovğa - çox böyük döyüş

F

faiq - üstün, başqalarından irəli
faqqi / fariq - dərviş
fanus - fənər
fariq - ayıran, fərqləndirən
farij - azad
faxir - qiymətli, gözəl, parlaq
fəbhəlmurad - istədiyinə uyğun
fələyi -ləjivərd - asiman
fərahuzi-hal - fariq -azad
fəramuş - unutma, xatirdən çıxartma
fərmayış - buyuruq, əmr
fərş - xalça
fəthü-nüsrət ilə - qələbə ilə
filhal - bu saat, tez; indi, hazırda
filhəqiqət - həqiqətən, doğrudan
firqət - ayrılıq
fohş - söyüş
fövt - fürsəti əldən qaçırma, əldən çıxarma
fulad - polad

G

gəhvarə -beşik
gənjidə - sığmaq, yerləşmək
gərd- gəzən, dolanan
gərm - isti, qaynar; məşğul, məşğul olan
gəzaf - mübaliğə, şişirtmə
gireh - düyün
girdibad - burulğan
giriban - yaxa
giysu - saç
göftugu - danışıq
gümürlənmək - silkələnmək
günbəd - qübbə, yarım dairə şəklində tavan, böyük girdə qovuc
güruh-güruh - dəstə-dəstə
gürüsnə - aj
gürzi-giran qərpus - başı dəmir və ya daşdan olan ağır toppuz,
gürz

Ğ

ğərq- ahən fulad - dəmir- polad geyib
ğəyur - qeyrət çəkən, çox çalışın
ğürab - qırğı
ğürfə - balkon, çardaq
ğüyur - qeyrətli

H

hajət - ehtiyaj, lüzum, lazım olan şey
heydər - aslan, şir; igid, jəsür
heyvani-bizəban - dilsiz-ağızsız heyvan
həbab - suyun üzərində yağış yağdıqda hasil olan qabarjıq,
köpük
həbbə - dirhəmin 1/48 hissəsi
həkkak - şəkil və sairə nəqşlər oyan sənətkar, oymaçı
həlqə rikab - üzəngi halqası
həmaqət - axmaqlıq
həmayıl - boyunbağı
həmlə - hücum
həmnışin - söhbət yoldaşı, yoldaş
həmşirəzadə - bəjioğlu, bəjıqızı hənuz - hələ, hələ ki

həramzadə - bij
hərçi - hər nə, nə varsa
hərəmsərə - hökmdarların saraylarında başqalarının girməsi
qadağan edilmiş qadınlara məxsus olan hissə
hərəsan - qorxaq, ürkək
hərif - rəqib
həvali - ətraf, jivar
həyula - xəyal
həzar - min
həzimet - məğlubiyət, sınıqlıq
himə - odun
hiras - qorxu, qorxma
hübab - köpük
hüjrə - balaja otaq
hükkam - hakimlər
huriliqa - huri kimi gözəl
hüveyda - bəlli, aşkar, zahir
hüzzari-məjlis - məjlis iştirakçıları

X

xab - narın tük
xabi - qəflət - qəflət yuxusu
xakpay - ayaq basılan yer, astana
xan - süfrə, xonça
xaneyi zin - yəhərin üstü
xassə - ən yaxşı, əla
xassü am - qojalardan tutmuş uşaqlara qədər, jamaat, hamı
xeyməvü-xərgar - alaçıq, çadır
xəbti-dimağ - dəlisovluq
xədəng - ox
xəllaqi aləm - aləmin yaradıcısı
xələti-faxir - qiymətli hədiyyə, bəxşiş
xələti - giranbəha - bahalı, qiymətli hədiyyə, xələt
xəmid - beli bükülmüş
xəndan - gülən, gülər; şən, şad; təmam açılmış gül
xərji-rah - yol xərci
xəstkarlıq eyləmək - istəmək
xəs - çör-çöp, çırpı
xəyyat - dərzisi

xirə - çaşqın, mat
xirəsər - tərs, kobud (adam)
xiridar - aliji, müştəri
xirsiz - oğru
xişmnak - ajıqlı, qəzəbli
xizab - tünd qırmızı rəngi olan boyaq
xor - günəş, gün
xof - qorxu
xoftani-sorx -
xub - gözəl, göyçək, yaxşı
xuda - allah
xunxar - qaniçən, zalım, qəddar
xurdrah - yol yorğunluğu
xurd - kiçik, balaja
xurşidi-xavər - şərq günəşi
xuşkə eyləyib - qurudub
xuy - xasiyyət, qılıq
xüruj etmək - üsyan etmə, qarşı çıxma

I

ixtilat - qaynayıb-qarışma, isinişmə
iqdam - təşəbbüs etmə, başlama
iqrar - etiraf, təsdiq, boynuna alma, etiraf etmə
ilhah - təkid etmə, israr etmə
iltija - himayə istəmə, pənah
iltimas - xahiş, rija
inani - ixtiyar - idarə
inayət - hüsn-rəğbət
isbat - dayanajaq
işkə - yemək-içmək
islah - yaxşı bir hala salma, yaxşılaşdırma
istiqlal - qarşılama, gələn bir adamın qarşısına çıxma
istima etmək - eşitmək
iştiyaq - arzu etmə, çox istəmə
iza - əziyyət vermə, injitmə

K

kah - saman
karazmudə - təjrübəli

kəbutər - göyərçin
kəbud - mavi, boz
kəfl - əlin içi, ovuj
kəlleyi - rubah - tülkü sürüsü
kəmani-kəyani - padşahlara, şah sülaləsinə məxsus yay
kəməndi-zərinəduz - döyüşdə düşməni tutmaq üçün uzaqdan
atılan qızıldan qayırılmış bir uju ilməkli uzun ip
kəmənd-əndaz - kəmənd atıjısı, kəmənd atan
kəmərbəstə - beli bağlı, beli bağlanmış / qulluq etməyə hazır
kəmin - pusquda duran, gizlənən adam, pusqu, marıt
kəmyab - aztapılan, ələ düşməyən
kəndi - öz
kərm - isti, qaynar
kəsərət - çoxluq, bolluq
kəşan-kəşan - çəkə-çəkə
kəşidə - çəkilmiş, düzülmüş
kəvakib - ulduzlar
kəzaf - yalançı
kuhi-Əlbörz - Elbrus dağı
kuhsar - dağlıq
kuşti - güləşmək
kürre - atın balası
küstax - arsız, utanmaz
küştə - ölmüş, öldürülmüş

Q

qafilə - birlikdə səfər edən atlılar dəstəsi, karvan/ dəvə karvanı
qançırğa - kəsilmiş heyvanı asmaq üçün qəssabların istifadə et-
diyi xüsusi alət
qəba - qaba (üst paltar)
qəbayıl - qəbilələr
qəddi-xəmid - beli bükülmüş, qozbel
qəhhar - zalim
qəhrən - məjburən
qəlil - az
qəni - dövlətli, qüdrətli, zəngin
qərardad - müqavilə, bağlaşma
qərzdar - borjlu, borju olan adam
qəsəm - and, and içmə

qətlü-qarət - öldürmə və qarət etmə
qəvvas - dalğij
qəvi-heykəl - güjlü bədən sahibi
qəvi - qüvvətli, güjlü, zorlu
qəzayi-rəbbani - allah qəzası
qıynaq - jaynaq
qövs - yay, kaman
qulami-həlqəbeguş - qulağı halqalı qul
qulamsəra - saray qulamı / qulu
qutəvər - suya batıb - çıxan
qülqül - səs, səda, hay-küy
qürbə - tuluq
qürə - bəxti sınamaq üçün atılan zər, püşk
qüssəmərg - ölüm dərdi
qüttaüt - təriq - yolkəsən

L

laf - söz, söhbət, boş danışıq
laf bija - boş, mənasız söz
laleyi - əhmər - qırmızı lələ
laleyi-həmra - qırmızı/ qızıl lələ
laməhalə - çarəsiz, istər-istəməz
ləbədd - çarəsiz, çox lazım, vəjib
ləli-nab - parlaq, saf lələ
ləli - rumman - türk lələ
ləms - toxunma, əl ilə tutma
ləşkəri-jərrar - saysız-hesabsız qoşun
ləşkər - qoşun
libasi - faxir - qiymətli, dəyərli paltar
lijam - jilov, noxta

M

mabəqi - qalan
majəra - baş verən əhvalat
madəri-zəmanə - zəmanənin anası
mahtab - ayın aydınlığı, aydınlıq gejdə mina - büllur
makulat - yeyiləjək şeylər, azuqə; ağız (yeni doğmuş heyvanın
südü)
maliki-neyranə - jəhənnəm ziyəsi

manənd - oxşar, kimi
mehman - qonaq
meydani - karzar -döyüş meydanı
məbada - olmaya
məbut - mat, məttəl
mədid - uzun, çox sürən, davam edən
məjmu - ümumi, yekun
məjruh - yaralı
mədhuş - qorxmuş, dəhşətə gəlmiş
məfariqət - ayrılıq
məfat - yox etmə
məğşuş - qarışıq
məhlək - qorxulu, xətərli
məhmud - təriflənmiş, şöhrətlənmiş, tanınmış
məhzul - zəif
məxzən - anbar, xəzinə
məks - gözləmək
məlamət - məzəmmət, qınama, danlaq
məljə - sığınacaq yer, pənahgah
məmluv - dolu, dolmuş
mən - qadağan etmə
məniş - xasiyyət, təbiət
mənqub - nifuzunu itirmiş, zəlif
mənquş - nəqş etmək
məsaf günü - döyüş günü
məsdud - bağlı, qapalı
məsənd - ?
məsti-ləyaqil - kefli
məşşatə - gəlin və qızları bəzəndirən qadın, bəzəkçi
məta - mal
məta - mal, əmtəə
məthərə - meşindən düzəldilmiş su qabı
məva - mənzil, yurd, məskən
məyub - nöqsanlı, eyibli
məzul - işdən çıxarılan
minar - minarə
minbəd - sonra, bir daha, bundan sonra
minqar - dimdik

miraxur - axurbaşı
movzun - biçilmiş, yaraşlıq, mütənasib / məst, xumarlanmış
mövjə - dalğa
mövrid - səbəb, mövzu
muavizə - dəyişmək
murumələk - qarışqa, milçək
muşt - ovuj, yumruq
muy - tük, saç teli
müaxizə - jəzalandırmaq
müamilə - rəftar, hərəkət
mübahlıq - şəriətjə izn verilmiş
mübərri - eyib və nöqsandan uzaq
mühəqqər - kiçik
mühəssil - keçmişdə vergi toplayan məmur
mühəyya - hazırlamaq
mühib - qorxulu, görünüşjə iri, yekə
müxatib - birinə söz söyləyən, xitab edən
müxənnət - namərd, etibarsız
mücdəgan - muştuluq
mücgan - kirpiklər
müqabil - üzbəüz, qabaq-qabağa, qarşı-qarşıya
müqərrəb - yaxınlaşdırmaq
mülaqat - qovuşma, görüşmə
mülhəq - qatılmış; asılı, əlaqədar
mültəji - bir yerə pənah aparan, pənah gətirən
mümtaz - başqalarından ayrılmış, fərqli tutulan
münadi - jarçı
münəvvər - işıqlı, nurlu
münhəsir - məhdud
münfəsil - ayrı-ayrı
münşi - katib
müntəfe - mənfəət, xeyir görmək
müttəsil - ardı-arası kəsmilmədən, ara vermədən
müntəzir - gözləyən
mürəxxəs - izinli
mürği-zərrin bal - qızılqanadlı quş
müruri-əyyam - gün keçdikjə, zaman keçdikjə
mürvət - mərdlik, insana yaraşan sifət, şəfqət, mərhəmət

müsəxxər - zəbt olunmuş, silah güjü ilə işğal olunmuş
müsəlləh - silahlanmış
müstəhəq - haqlı olaraq
müstəmir - daimi
müşəxxəs - müəyyən edilmiş
müşkül - çətin, ağır, maneə
müşt - ovuj, yumruq
müştəriq - iştirak edən
mütəəddi - təjavüzkar
mütəfərriq - dağınıq, səpilməmiş
mütəğəyyir - başqa hala düşmüş, dəyişmiş, əsəbiləşmiş
mütəhəmmil - dözən, qatlaşan
mütəhəyyir - heyrətə düşmüş
mütəsəlsil - arası kəsilməyən, fasiləsiz
mütəşəxxis - görkəmli, gözə çarpan
müttəlle - xəbərdar
mütəvəjjeh - rəğbət göstərmək
mütəvvətin - bir yeri özünə vətən edən
müyəssər - mümkün, müvəffəqiyyətli, uğurlu olan
müzəyiqə - əsirgəmə
müztərib - həyəcanlanmış, nigaran

N

nadim - peşman olan
nagah - birdən, qəfildən
nahəmvar - kobud, qaba, yekəpər
namdar - igid, qəhrəman
namərbut - qabiliyyətsiz
nam-nəng - biabırçılığa səbəb olan iş, hərəkət
namzəd - adaxlı
nanü-nəmək - duz-çörək
napək -murdar
nasəvab - düzgün olmayan
negini-əngəstər - üzük qaşı
nəf - mənfiyyət, fayda, qazanı
nəqib - dəlmə, dəlik
nəqqaş - rəssam
nəqqəşi-qüdrət - qüdrətli allah
nəməd - keçə

nəmək-bəhəram - duz-çörəyə xəyanət edən
nəsb - dikinə vurma, sanjma; qurma, quraşdırma; bir rütbə alma
nəsimi-sübhigah - səhər mehi, sübh nəsimi
nəstərən - ağ rəngli bir çiçək, nəstərən çiçəyi
nəsü-piş-bina
nərzənan - nərə vuraraq
nərmayə - zətı igid
nəvayi-təhsin - alqış sədası
nəvazi-rəqs - oxşaya-oxşaya, əzizləyə-əzizləyə çalib - oynamaq
nüməyan - görünən, zahir olan
nisf - yarım, yarı
nisfi - şəb - gejë yarısı
niza - qalmaqal, çəkişmə
nizəi - jansitan manəndi mari-ərgəm
nümudar - görünən, zahir olan, aşkara çıxan
nüzul - aşağı enmə, düşmə, nazil olma
nüzül etmək - aşağı enmək, nazil olmaq

Ö

öpke - jiyər

P

pamal - ayaqaltı, məhv olmuş
pasiban - gözətçi, qarovulçu
peydərpey - bir-birinin ardınca
peykan - kirpik
pəhləvani - nam - adlı pəhləvan
pəhlu - yan, böyür
pərdeyi - ismət - ismət pərdəsi
pərdənişin - keçmişdə Şərqi ölkələrində şahların və böyük adamların arvadlarına verilən ad
pərgari-ələm-nişaneyi - bayraq nişanəli ordu, jəmiyyət
pərran - uçan, quş kimi uçan
pərva - qorxu, xətər
pəs - bu halda, buna görə
pəsənd - bəyənmə, tərifi etmə
pətyarə - yekəpər
pəzir - qəbul edən, qəbul edilən
piş - ön, irəli

pişdəst - jəld, əliiti
pişi-jəng - müharibədə ön sırada vuruşan hərbi hissə
pistan - məmə
porqiymət - bahalı
pust - dəri
pür - dolu, dolğun, çox
püştə - tərəjlik

R

rah - yol
rahvar - yorğa at, yorğa yerişli at
ravi- rəvayət
raviyani-əxbar - hadisələri rəvayət edən, danışan
rəjəz - döyüş və ya güləşmədən əvvəl pəhləvanların üz-üzə durub oxuduqları şer, hərbə- zorba
rəddü-bədəl - qılınj və ya nizə ilə vuruşan iki adamın növbə ilə düşmənin zərbələrini rədd etməsi və özü zərbə vurması
rəfaqət - yoldaşlıq, yol yoldaşlığı
rəfiq - yoldaş
rəğbət - arzu, istək, meyl
rəxnə - söküük, yırtıq
rəxtxab - yataq, yorğan - döşək
rəm - hürkmə, qorxub qaçma
rəna - gözəl, lətif, rəvnəqli
rəşə əndazə - titrəmək
rəşid - igid, qorxmaz
rəva - münasib, layiq, yarar
rəvanə - gedən
rikab - üzəngi
rişə - kök
rişi-səfid - ağsaqqal
riza - razılıq, məmnunluq
rizə-rizə - tikə-tikə, parça-parça
rüksar - üz, çöhrə
rozənə - baja, dəlik, deşik
röb - qorxu, xof
rövşən - aydın, işıqlı, parlaq
ru kərdan - üz döndərmək
ruyi-zəmin - yer üzərində

rüju - bir işə qarışma
rüşd - həddi-buluğa yetişmə

S

sabitqədəm - dayanıqlı, fikrində və işində möhkəm duran
sahibi - ərzə - söz sahibi
saqi - içki məjlislərində şərab paylayan
salim - sağ-salamat
sani - ikinci
saniyə - ikinci, ikinjisi
sarban - dəvəçi, dəvə saxlayan, dəvənin başını çəkən
sarıq - oğru
seyd - ov, ovlama
seyqəl - sığal
seylab - sel halında şiddətli axan su
səbzəvar - çəmənlik, yaşıllıq
səbzifürüş - göyərti satan
səbxət - üzünə yenijə tük çıxan
səddi - zin - yəhər
sədəf - inji
səffak - qanıçən, qan tökən
səhih - gerçək, doğru
səhl - asan
səxtdil - bərk ürəkli
səlah - bir şeyin bəyəniləjək bir surətdə olması, yaxşılıq
səngü-səbu-səhbəti - ?
səndəli - stul, kürsü
sər - həyat, jan
sərab - bulaq, çeşmənin başlanğıcı
sərrafi-napak - bir dövlətin pulunu müəyyən faizlə başqa bir
dövlətin pulu ilə dəyişən nanəjib, bədəsil adam
sərab - bulaq, çeşmənin başlanğıcı
sərapərdə - padşahlara məxsus otaq
sərasimə - hövlnak
sərəfraz - başqalarından seçilən, başı uja sənəm - gözəl, sevgili
səri-muy - baş tükü
sərhəng - qoşun böyüyü
sərkeş - baş qaldıran, itaətsiz, sözə baxmayan
sərnigun - başısağrı, tərsinə dönmüş, yıxılmış

sərtöylə - ən yaxşı atların saxlandığı tövlə, baş tövlə
sərzənış - danlaq, qaxınj, məzəmmət
səvvarə - atlı
səyrağıb - özgənin işinə qarışan
səyyad - ovçu
səza - layiq, münasib
sihhət - düzlük
sihhəvü-salim - sağ-salamat
sixi-kəbab - kabab şışı
sinn - adamın yaşı
sirab - dolğun, doymuş
siyaq - tərz, üslub
sovmə - hüjrə
sövdagər - parça satan təcir
sübhan - tərif, mədh
sübhi-sadiq - dan yeri sökülən vaxt
süxənvər - söz ustası, gözəl danışan
sükna - oturulan yer, mənzil
sürahi - uzunboğazlı su və ya şərab şüşəsi
süvarəliq - at minməklük

Ş

şaiq - bir işə böyük şövqü, həvəsi olan
şanə - daraq; çiyin
şəşpər - altı dilli toppuz (döyüş aləti)
şəbab - javanlıq, gənjlik
şəban - çoban
şəbistan - şahların hərəmxanası
şəbxun - gejə basqını
şəddə - bağlı, topa/ daş - qaşlı kəmərlər
şəfəqqət - mehribanlıq, səmimiyyət
şəfi - vasitəçi
şərabı - nab -saf, təmiz şərab
şimşadi-ərər - dümdüz sərv ağacı
şinaxt - zənn, duyğu
şiri - cəyan - joşmuş, qəzəblənmiş şir
şitab - tələsmə, sürət, çeviklik
şivə - tərz, üslub
şiyhə çəkmək - kişnəmək

şöləvər - şöləli, alovlu
şuxü etmək - dəjəllik, nadinjlik etmək
şur - eşq, sevgi; hay-küy
şüəra - şairlər
şüja - igid, qorxmaz, qəhrəman
şüru - başlama

T

talar - dörd və ya bir neçə sütunlu taxt və ya otaq
tarı - tanrı
tari ənkəbut - tor
taskulah - dəbilqə
taziyanə - qamçı, qırmanj
teyyi-mərahil - keçib başa çatmış mərhələlər
tezigilən - tezliklə
təarüf - bir-birini tanıma, bir-biri ilə tanış olma
təbistan - yay
təjil - tələsdirmə
təəddi - həddi keçmə, insafsızlıq
təəməl - dözərək
təənn - səbr edib gözləmə, fürsət gözləmə
təəşşüq - əşiq olma, sevmək
təğyiri-libas - libas dəyişdirmə
təğyiri-təbdil -dəyişdirib
təhiyyə - salam vermə, xeyir-dua vermə
təhsin etmək - bəyənmək, bəyənilib əhsən demək
təkü pu- dayanmadan, birnəfəsə qaçma
təkyə - söykənmə, istinad etmə
təqrir - yerləşdirmə, möhkəmləndirmə
tələfi - qisas alma
tələbdar - tələb edən, tələbi olan
təll - təpə
təəllüq - asılı olma, mənsub olma, aidlik
təmə - tamah, göz dikmə, ajgözlük
təmkin - qatlaşma, səbr etmə
tən - vurma (nizə)
tənab - ip
tənavül - yemə, içmə
təng - dar, darısqal

təngü-teybəstə - möhkəm, sıx bağlama (qolları)
tərdimağ - kefli, nəşəli təkyə - söykənmə, istinad etmə
tərəhhüm - rəhm etmə, yazığı gəlmə
təriq - yol
təvəjjöh - hüsn-rəğbət, meyl
təvəttün - vətən salma, yurd salma
təziyə - başsağlığı, yas
tib - gözəl qoxu, ətir
tiğın - xənjər, qılınj
tirbaran - ox yağdırma / güllə yağdırma
tirətər - lap qaranlıq, daha qaranlıq
tirövü-tar - qaranlıqdakı od parçası
tiri - eşq - eşqin yayından atılmış ox, eşq oxu
tiri-kəman - kaman oxu
tiri-şəhab - od parçası
tiri-şihab - qara rəngli od parçası / qara rəngli alov
timar - baxma, qulluq etmə
tuba - əfsanəyə görə jənnətdə gözəl, hündür ağaj/ hündürboylu
tul - uzun
tumar - lülə şəklində bükülmüş kağız, məktub
tuti-tutuquşu
tutiya - məjazi mənada: çox az tapılan şey
tüğyan - joşma, joşğunluq
tülu - doğma, çıxma
tünk - dar
türfətül eyn - bir göz qırpımında, bir anda

Ü

ülkü - ürkü
üməra - əmirilər
ümmi - ana tərəfindən doğma
üryan - lüt, çılpaq
üzar - yanaq, üz

V

vagüzar - həvalə, öhdəyə buraxma
vacigun - üzüqoylu, başısağrı, devrilmiş
varid - gələn, yetişən
vəjh - üstünlük

vəsət - orta, mərkəz
vəzi-həml - doğuş
vəzilən - vəziyyətlə
vüsul - yetişmə, çatma, gəlmə

Y

yavuş - yaxın
yengicəri - Osmanlı türklərində əsgər, vəzifə, sultan ordusu
yəban - çöl
yəmin- sağ əl, sağ tərəf
yəsar - sol əl, sol tərəf

Z

zəğən - qara qarğa
zəxm - yara
zəxmdar - yaralı
zəmin - yer
zəmiri-an - bir an içində
zənbur - arı
zənəxdan - çənə, zənəxdan
zərbi-dəst - əl gücü, qol qüvvəti
zərəfşan - qızıl saçan, qızıl səpən
zərur - gərəkli, vəjib, lazım olan
zibəs - o qədər, kafi miqdarda zirdəst - əlaltı
zıkr - yada salma, xatirə gətirmə
zimistan - qış
zindəgan - dirilik, yaşayış
zin etmək - yəhərləmək
ziraət - əkin yeri
ziri-zəmin - yerin altı
zöhr - günorta
zülfi-kəj - əyilmiş saç/ tel

MÜNDƏRİCAT

Koroğlunun on səkkizinci məclisi.....	3
Koroğlunun on doqquzucu məclisi.....	49
Koroğlunun iyirminci məclisi.....	70
Koroğlunun iyirmi birinci məclisi.....	104
Koroğlunun iyirmi ikinci məclisi.....	148
Koroğlunun iyirmi üçüncü məclisi.....	181
Koroğlunun iyirmi dördüncü məclisi.....	213
Koroğlunun iyirmi beşinci məclisi....	244
Koroğlunun iyirmi altıncı məclisi.....	273
Koroğlunun iyirmi yeddinci məclisi.....	317
Koroğlunun iyirmi səkkizinci məclisi.....	338
İzah və şərhlər.....	365
Lüğət.....	383

**Azərbaycan folkloru külliyyatı,
XVI cild, Dastanlar (VI kitab),
Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2010.**

Nəşriyyat direktoru:
Nadir Məmmədli

Kompüterdə yığdı:
Aysel Cəfərova
Aygün Balayeva

Korrektor:
Vüsal Abiyev

Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:
Ramin Abdullayev

Kağız formatı: 60/84 1/16
Mətbəə kağızı: №1
Həcmi: 25,25 ç/v
Tirajı: 500
Qiyməti müqavilə ilə.

Kitab AMEA Folklor İnstitutunun
Redaksiya-Nəşriyyat şöbəsində yığılmış, səhifələnmiş,
“Nurlan” nəşriyyatında hazır diapozitivlərdən
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.